

Аброр Зоҳир

БОЗГАШТ

Роман

Душанбе
«Адиб»
2012

ББК 84 Тоҷик 7-4
3-48

Мухаррир *Зиё Абдулло*

3-48 **Аброри Зоҳир. Бозгашт** (роман). – Душанбе, «Адиб»,
2012, 240 саҳ.

Романи нави нависандаи хушзавқи тоҷик Аброри Зоҳир дар мавзӯи бисёр ҷиддии равонии (психологии) халқи мо бахшида шу-
дааст. Нигоҳи мардуми деҳот ва бо нигоҳи нави шаҳрӣ, ақидаи на-
ви ҷаҳонӣ бо собиқаи инсонӣ бархӯрдҳои тезутунде доранд. Ва на-
висанда хеле дилнигарона ба нигоҳҳо ва ақида ворид мешавад ва
пеши хонанда чун дастархон мекушояд.

ISBN 978-99947-2-230-3

© Нашриёти «Адиб», 2012

Пирамард бинои шонздахошёнро тавассути зина баромад. Паси дари кулбаи писар дам гирифта нафас рост кард. Борхалтаи вазнину пурашро ба таъи девор ниҳод. Дар ин ҳалта чиҳое нест, ҳамсараш барои писари олимаш гандумбирёни бо нахуд ва кунҷид омехта, нони чаппотӣ, кулчаи чойӣ, ғулинг, мавиз, чормағз, мағзи зардолуву бодомро дар бастаҳои махсус гузошта буд. «Кампири сода, испанду кокути ҳам гирифта буд. Базӯр гардондам. Намефаҳмад. Гӯё дуд додани ҳазориспандро сунҳори ӯ хуш дошта бошад» – пирамард инро гуфту пеши назараш воқеаи даҳ сол пеш рӯй дода омад. Он вақт аз тарафи Пажӯҳишгоҳ, ки писараш он ҷо фаъолият менамояд ба ӯ хона доданд. Ана ҳамин хонаро, ки паси дарах нафас рост мекард, то ки ранҷу кӯфтагии роҳро аз худ дур кунад. Ба кулбаи писар бо рӯху нерӯи тоза ворид шавад. Он рӯз ҳамроҳи ҳамсараш омада буд. Кампир дар болои куттии холии консерв испанд дуд дод. Ба хучраҳо даромада дуои маъмулиро хонд:

Испанди ҳазордона,
Дудут ба ҳазорхона,
Ҳар кас суку чашм дора,
Чашмакша бикафона...

Сунҳораш якбора оташ гирифт. Гӯё чашмони кабуди дудияш ба ҷисмаш ҳарорати гармиро интиқол дод.

– Чӣ кор кардед? – сари кампири содаи деҳотӣ, ки бо як самимияту хайрхоҳӣ амали худро идома меод, дод зад. Кампир моту маҳбут монд. Надонист чӣ ҷавоб гӯяд. Ба чой ӯ писараш суол дод:

– Чӣ гап шудааст?

– Кур нестӣ, бин модарат чӣ кор кард? – дасту пойи ҳамсараш меларзид. Лабони сурхимолидааш пир-пир мепариданд.

– Чӣ кор кард? – бо нармӣ бори дигар суолашро такрор намуд.

– Дуди ин, – ба испанд ишора намуд, – хонаро, ин деворҳои сафедро сиёҳ кард. Наебинӣ?

– Ҳеҷ гап не...

– Ту ба хонаи ман киро овардӣ? Ин шаманҳои ҷодугаратро гум кун!

– Ором шав!

– Гум кун, ки худамро аз балкон ба поён мепартоям.

Пирамард ҳуди ҳамон замон ҳамроҳи ҳамсараш раҳти сафар барбастанд. Ва дуҷумбора нияти шаҳр, ёди хонаи фарзанд накард. Ҳақу ҳамсояҳо, онҳое ки қазияи хона гирифтани Ғуломалӣ, писари пирамардро шунида буданд, суол мекарданд аз онҳо. Зану шавҳар як гап доштанд. «Худо насибашон кунад, ҳучраҳои барҳаво дар ошёнаи шонздаҳум...». Аз шӯру мағали сунҳор дилашон сиёҳ буд. Пирамард, тӯли даҳ сол ки ёди шаҳр намекард, борҳо бо писараш вохӯрда, сари сӯҳбат нишаста буд. Борҳо гуфта буд, ки ҳанӯз сари вақт аст. Аз ин зан ҷудо шавад. Аммо писар гапи худро дошт. «Писарам ранҷ мекашад...» Пирамард гапи зиёд намегуфт. Танҳо худ ба худ ғур-ғур мекард. «Кӣ ба ин зот ҳуқуқ додааст, ки пеши мард даҳон кушояд? Кӣ андешаи ин чинсро аз фикри мард боло гузошта бошад? Чаро мард бояд ба гуфтаи зан кор кунад? Охир сухани ягон зан саҳеҳ нест...» Андешаи ӯ дар ин маврид якҷониба буд ва онро дурӯст ва мантиқӣ меҳисобид. Аммо боре ба худ намеандешид, давроне ки дар он ба сар мебарад, ҳама гуфтаҳои ӯро, пиндори ӯро ғайриқонунӣ арзёбӣ мекунад. «Эҳ, замонаи мардкуши моддапарвар...» Мушт ба каф кӯфта, сар мечунбонд. Ӯ аз ҳамсараш розӣ буд. Аммо боре ба васфи ӯ даҳон намекушод. Ҳатто хӯроки пухтаашро тавсиф намекард. Гӯё хушомад ба зан боиси вайроншавии хулку ҳӯи ин чинс мешуда бошад. Ҳамсараш ҳам боре тақозои ин амали ӯро надошт. Одат карда буд ба ин феълу ҳӯ. Аз духтараш, ки боре ба меҳмониин бародараш рафта, дуҷо дубора орзуи меҳмониро намекард, шунида буд, ки сунҳорашон дасташро ба оби гарм намезанад. Ҳама корро дар хона хизматгор иҷро менамояд, барои ин ба хизматгор маоши хуб таъин карда будаанд. Вазифаи сунҳор иборат будааст аз ҳӯрдан, ҳобидан, телевизор тамошо кардан, назди машота рафтан, либосҳои мӯд пӯшидан ва онро ба ҳешон бахшидан. Пирамард ба гуфти духтараш бовар мекард. Аз ин чиз хичил буд. Дилаш ба ҳоли писари олимаш, ки хело барвақт ба мӯяш сафедӣ дамида буд, саҳт

месӯхт. Вале илоҷ надошт, зеро писараш ба гапаш набуд. Ў дар муҳити деҳ, урфу одати рӯсто парвариш ёфта дар шаҳр тағйир ёфта буд. Дар хона ҳамсараш ҳукм меронд. Як ҷавони хузарб бо ҳамон гавдаи пахлавонона, дасту бозуи рӯстамона пеши як занакӣ нокиро мокувор чарх мегашт. Модар низ аз ин ҷиҳат ғам меҳӯрд. Боре ба шавҳараш дарди дил кард.

– Ҳайфи ин қаду баст...

– Киро мегӯӣ?

– Ғуломалиро.

– Ҳм...-пӯзханд зад, – Ғуломи ҳақиқӣ...

– Худаш хӯрок мепухтааст.

– Дилам аз ин бача кайҳо хунук шудааст. Ба мурдаи ман намеояд, ачузааш иҷозат намедихад.

– Ба кӣ рафта бошад?

– Ана ҳаминро аз ту пурсиданӣ будам. Росташиро бигӯ, аз пушти кист?

– Айба намедонӣ мардак. Якбор ба сурати ӯ нигар.

Пирамард он гуфтораширо пеши рӯ оварду машаи ханда кард. Ва тугмаи садоро пахш намуд. «Кист?» Овои нарми сунҳораш баромад, вале барои пирамард он гӯшхорош расид. Боз тугмачаро пахш кард. Бо ин амалаш ба ин чехраи барояш манфур сазо додан меҳост. «Кист?» Боз овоз баланд кард соҳибхона. Пирамард ҷавоб надод. Ва тугмаи садоро сар намедод.

– Кистед шумо?

– Ман... – Падари шавҳарат...

Танҳо баъд аз ин ҷавоб дарро ба рӯи пирамард кушод. Пирамард калушҳояширо дами дар қашида, борхалтаи вазнинаширо дар тақияи девори даромадгоҳ ниҳод. Ва ҷои салому аҳволпурсӣ, амр намуд:

– Оби хунук биёр!

– Ҳозир, – гуфт сунҳораш ва ба ошхона даромад. Пирамард ба тоблӯи овезони девори долон, ки хошияи ҷӯбинаш мунаққаш буду ранги зарҳаллин дошт, нигарист. «Ин ҷӣ бошад?» Ҳеҷ сарфаҳм намерафт, мақсади мусаввир аз офариниши ин манзара дар чист? Мошини «КАМАЗ» тасвир ёфта буд, ки ҷои ҷароғакҳо ҷашмони одамӣ дошт, хошияаш хун гирифта, даҳони қачаширо дандонҳои тези шамшермонанди, номурақтаб рӯида, ишғол мекард. Дар теппаи сар ба сони мавҷири телевизор ду шох дошт, ки дар нӯги он пӯпаки нарм меистод. «Мошини одамхӯр!» –

гуфт. Инро бо овози баланд гуфт ва ё тайи дил, ки худ онро ташхис дода наметавонист. Дар наздаш сунҳораш ҳайрон меистод, ки дар даст косаи пуроби чинӣ дошт.

– Марҳамат.

– Ин акси бемаъниро, кӣ ин ҷо часпонд? – обро аз дасти ӯ гирифта ба лаб бурд.

– Маънии бисёр дорад.

– Нафаҳмидам, – косаи холиро баргардонда. – Одамон чӣ меофаранд, чӣ мекашанд? Ҳайронам. Боз инҳо онро дар девор овехтаанд. Ин чӣ маънӣ дорад? Малоик аз кулбаи шумо кайҳо фирор кардааст.

– Ин осори санъат аст, амак.

– Санъат? Инаш боз чӣ маънӣ дорад? Санъат гуфта Худову расулро фаромӯш кардаед. Охир ин симои Иблис аст.

Пирамард қасдан дурушт мегуфт, то ки бо ин фард боодобона рафтор накунад. Заррае хушгӯии ӯ ба дилаш меҳуро бедор насозад. Тавре ки даҳ сол пеш ба ин эҳсос нуқта гузошта буд. Ҳамин тавр дигар ба он барнагардад.

– Фаридун кучост? – тавре ки рӯи сандалӣ нишаста буд суол кард пирамард.

– Дирӯз аз истироҳатгоҳ омад. Машқ рафтааст.

– Машқи чӣ?

– Машқи варзиш...

– Ғуломалӣ кучост?

– Дар кор...

– Ҳм... – пирамард аз ғояти ғазаб дандон ба дандон месоид. Ҳеҷ наметавонист бо ин чинс, ки ба чигарбандаш ҳамхонаасту аз зиндагии якҷояшон фарзанд доранд, созиш кунад. Аввал, дар ин масъала ҳамраъии писараш буд. «Бигзор писарам бо шахсе оила барпо кунад, ки маълумоти олий дошта бошад, шахсе ки аз занҳои деҳ як сару гардан боло». Аз ин издивоҷ хурсанд буд. Пеши ҳамдеҳагон тафохур ҳам дошт. Вале он қазия, дар рӯзи хонадароён андешаашро ба тамом дигар кард. Баъд аз он ки бо қаҳр кулбаи писарашро тарк кард, пеши худ мақсад гузошт ба ӯ аз деҳа зани сарпасту гапдаро пайдо мекунад. «Бигзор писарам аз зан хушӯр кунад. Ҳатман ба ӯ зани шикастапову бопадар медиҳам. Ба ин ранҷу заҳмат хотима бояд дод». Ӯ ин фикрашро ба ҳамсараш расонд. Дукаса ба ҷӯстучӯи арус шуданд. Хостгори кам набуданд. Писари онҳо як гул буд, ки сад харидор дошт.

Аммо Ғуломалӣ раъйи волидонро напазируфт. Муҳити бунёд намудааш барояш маъқул буд.

«Биё ба гапи ман даро. Пушаймон намешавӣ. Аз ин наштаи некӣ нест. Зане ки ба ашӯи зиндагӣ тавачҷӯх кард, мардро ба андозаи мӯр кадр намекунад. Дар зери пошнааш мемонӣ. Зане шикастанафс, чашмсер, пурбардошт лозим аст ба ту. Ту бояд дастёр дошта бошӣ, ки ҳаргиз дар рӯзгордорӣ ташвишат надихад. Мебинам, ки баракс, ба ҳама кор як худат медавӣ. Иллат дар ҳамсарат аст» – Пирамард дар ҳар вохӯрӣ дар ин хусус гап мезад, писараш ночор гӯш мекард. Боре ба падараш фаҳмонд:

«Падар, ман аз ин зан ягон бадӣ надидам, баракс, дастгиру кӯмакрасони ман аст. Дар ягон қорам ҳалал намерасонад». Аммо ин ба пирамард хуш наомад.

Инак, рӯи сандалӣ нишаста, ба худ мепечид, гӯё рӯи хор нишаста бошад. Ҳарчанд ба ҳамсараш, ҳақу ҳамсоҳа, ки ба гуселаш баромада буданд, тӯли меҳмониашро дар хонаи писар даҳ рӯз гуфта буд, аллакай дар остони хонаи ӯ дар як лаҳза гулӯяшро чизе фишурд, нафасаш ба тангӣ баромад. Гардан ёзонда, тугмаи гиребони куртаашро кушод. Ва аз чой хест. Ваҷоҳаташ тира буд. Сунҳораш низ ба рафтори падаршӯяш, ки кӯфти роҳ ранҷӯраш намуда буд бефарқ менигарист. Пирамардро ин амалӣ ӯ торафт ба ғазаб меовард. Ба пиндори ӯ бетавваҷҷӯхӣ сунҳораш аз ғояти меҳмонбозорист, ки ӯро дар долон чой дода, ақли ба ҳучраи пазирай даъват карданро надорад. Пирамард гурусна ҳам буд. Субҳ, вақте ки аз масҷиди деҳа бонги азон баланд шуд ба масҷид рафт, намоз гузорид ва ҳини бозгашт ба Ҷалилу Саттор, ки гузари онҳо як буд, азми сафар доштанаашро баён намуд. Ҷалил Ғуломалиро таъриф кард.

– Аз деҳаи кӯчаку назарногири мо ҳам одам баромад. Меғӯянд дар Маскаву шаҳрҳои калон баромад мекардааст...

– Меомад деҳаву дасти падарро мегирифт, хуб набуд? – фалсафаи худро гушзад кард Саттор.

– Не, – бо анҷуҳи рӯ ӯро рад кард Ҷалил. – Мағзи ӯ дар деҳа намеғунҷад. Ӯ бояд дар Душанбе, дар марказ бошад. Кори деҳаро Тағой ҳам мекунад.

– Тағой? – бо таъҷуб ба рӯи мусоҳибаш рӯ овард Саттор.

– Бале,... Барои дар деҳа зиндагӣ кардан ақли зиёд лозим нест. Ғуломалӣ барин мардони хушзехн дар деҳа хор мешаванд.

Муаллими Саломро ҳам падараш намонд, ки дар шаҳр монад. Худаш ба назди ўстодаш рафта оби дида рехтааст, ки дигар зўраш ба нигоҳбинии гову молаш намерасад. Писарашро ҷавоб диҳад. Дипломро гирифт. Акнун вақти он аст дастгири падару модар бошад. Ўстодаш гуфтааст. «Барои нигоҳбини гову молат писари маро бар, ман розӣ писари ман ба нафъи илм коре намеояд. Аммо писари ту ба зинаҳои баланд мерасад». Аммо мўйсафеди Ҷонон илтиҷои ўстоди писарашро рад кардааст: «Гузаштам аз баҳри илмаш. Модараш ҳам оби дида резонда, ба ҷону ҳолам намонд».

Салом дар деҳа монд. Борҳо ўстодаш омад, зориву тавалло кард. Зиндагиам хуб аст, гуфта нарафт. Фикр мекуни қори хуб кард? Не, дар шаҳр меистод шояд академик мешуд.

– Ба Ғуломалӣ салом расон, – гуфт Саттор.

– Осиёбро ба кӣ мемонӣ? – суол кард Ҷалил аз пирамард.

– Бигзор як муддат бекор монад. Новакаш шикастааст.

– Мардум кучо мераванд?

– Дар Ҳами сафедорон Ҳомид осиеби барқӣ овардааст, сохти чинӣ. Сайдар таъриф кард, ки аз гандуми маҳаллӣ орди дараҷаи олӣ мебарорад. Бигзор он ҷо баранд гандумашонро. Кампири Саврӣ гуфтааст, ки рӯзи осиеббони мо ҷӣ хел мегузашта бошад? Ростӣ гап дардам кард. Наход якумр хизмати мардумро куниву омада-омада як кампири худоихӯр таънаат занад.

– Хафа нашав!

– Ҷӣ хел хафа нашавам? Барои ин бояд сари чун Тағой бемағз дошта бошам. Ман дигар ҳаргиз ин корро ба гардан намегирам. Худат бигӯ Ҷалил дар ин вақти камобӣ ҷӯй бикан, санг тарош, девор бардор, бомро андова бикун, то ки мардум ранҷ кашида роҳи дур нараванд, осиеб бисоз, гапашонро бин!

– Хафа нашав! Осиёби барқӣ бо вучуди тезкорӣ зиён ҳам дорад, – ба гап даромад Саттор.

– Ҷӣ хел?

– Ширази гандумро месўзонад. Шунидам Рауф он ҷо гандумашро орд карда омадааст. Нони бастаи ҳамсараш дар танӯр дошт надода афтодааст.

– Ҳаминро нагуфти ба одамон, – чашмони пирамард дурахшид, қоматаш рост шуд, дар гўшаҳои даҳонаш осори табассум паид омад. Пирамард ба ҳавлиаш даромад, ки ҳамсараш тўшаи роҳ омода кардааст. Рӯи суфа дастархон гўстўрда, ширчай

овард, пирамард як пора нони расидаро ба коса реза карда хӯрд. Сипас пӯшокҳои хосаи сафарияшро ба бар карда бардам-бардам қадам монда, аз хавлӣ баромад.

– Фаридунро ҳатман биёр! – хоҳиш кард ҳамсараш.

– Агар иҷозат диҳанд.

– Иҷозат пурсида нашин!

– Келине дорӣ, ки қадри одамро медонад...

Ниҳоят Фаридун омад. Омаду худро ба оғӯши бобо партофт.

– О дар хоки поят мурам бачае... – пирамард набераашро гарм ба бағал гирифт. – Аз кучо омадӣ?

– Аз машқ...

– Машқи чӣ?

– Карате...

– Чӣ?

– Карате, гӯштини чопонӣ...

– Гӯштини худамонро машқ бикун, барои ҳар як қавму миллат суннати худ даркор мешавад.

– Хоҳиши ҳудаш ҳамин буд, – чуръат карда гап зад сунҳораш.

– Шумо кучо нигоҳ мекардед? Бача чени фаҳмиши ҳудаш амал мекунад, ўро калоне даркор, ки ба роҳи дурӯст ҳидоят на-мояд.

– Бобочон дигар нарав!

– Кучо?

– Деха...

– Наметавонам, бачам. Осиёб бекор мемонад. Мардуми дех ранҷ мекашанд.

Пирамард Фаридунро раҳо карду ба сунҳораш рӯ овард.

– Халтаро ҳолӣ карда ба ман бидеҳ. Ман ҳамроҳи Фаридун тамошо мебароем.

– Чой нӯшида, баъд равед. Аз роҳи дур омадед, гурусна мондаед.

– Чой намехӯрем, – гуфт пирамард ва аз чой хест. Сунҳор халтаро ҳолӣ карда, ба хусураш дод. Бобову набера, тавассути лифт поён фароманд. Пирамард аз ин пеш ба лифт савор на-шуда буд, аммо шунида буд, ки чунин воситаи хизматрасонӣ мавҷуд аст. Ҳарду аз назди фавораҳои бинои маъмурӣ қадам за-да, ҷониби биноҳои нави баландошёнаи истиқоматӣ раҳсипор шуданд.

– Бист сол пеш ин мавзеъ заминҳои киштбоб дошт. Пахта, гандум, чав ва дигар зироатҳоро кишт менамуданд. Имрӯз дар ҷои он биноҳои истиқоматӣ сохтаанд. Шаҳр доман паҳн мекунад. Рӯз то рӯз заминҳои ҳосилхез кам мешавад. Агар зимомӣ давлат дар дасти ман мебуд ҳаргиз ба ин чиз роҳ намедодам. Биноҳоро дар ҷое месохтам, ки заминҳои ҳосилхез надорад. Охир, барои одам ба ғайр аз манзил ғизо ҳам зарур аст.

Фаридун ба суханони бобояш сарфаҳм намерафт. Дарк намекард, дарди ӯ аз кучо сар задааст ва чӣ маъно дорад. Аммо бо ӯ будан, паҳлӯяш қадам задан ширину гуворо буд. Пирамард дар ин рӯзи тафсон кӯшиш мекард дар сояи дарахтони беҳосил қадам занад. Ин ҳам таъби дилаш набуд: «Агар ҷои ин дарахтони беҳосил, себ, нок, олуча мешинонданд кор ранги дигар мегирифт. Ақаллан каме ҳам бошад мушкilotи мева ҳалли худро меёфт». Пирамард ин хулосаашро аз дил гузаронд. Зеро медонист Фаридун ҳанӯз ба дарки ин маъно кунд аст. Ва моҳияти ин масъаларо дурӯст идрок наменамояд. Дар канори шаҳр, дар назди ҷӯйбори бузург, ки аз соруҷу санг бунёд ёфта буд, дар сояи дарахти ақоқие нишастанд. Пирамард ба шилдирози об нигариста хомӯш монд. Фаридун ба об сангча ҳаво дода, туф кард. Ин амали ӯ ба бобояш хуш наомад.

– Ба об ҳаргиз чизе намепартоянд, туф ҳам намекунанд.

– Барои чӣ бобо?

– Об ифлос мешавад...

– Ифлос?

– Бале, ҷони бобо... Дар сарзамини мо об фаровон аст. Ҳарчанд солҳои охир он ҳам кам шудааст. Дар мамлакатҳои зиёд аз нарасидани об аҳолии азоб мекашанд. Ман дар замони хизмати аскарӣ азоби беобиро кашида будам. Он рӯз ҳамроҳи Олег ном ҳамхизматам, дар вақти машқи ҳарбӣ бо супориши кумондон мебоист нишонаи эҳтимолии мавқеи душманонро муайян мекардем. Азбаски ҳардуямон аз кутбнамо истифода карда наметавонистем. Дар биёбон роҳгум задем. Захираи обамон кам монда буд. Олеги сафедпӯст аз таъсири офтоб сӯхта, сиёҳ шуда буд. Ман бошам аз ӯ бадтар. Рег зери дандон ғичирос мезад. Хомаҳои регро бод ҳамвор мекарду дар ҷои дигар туб месохт. Мо ҳарду афтону хезон пеш мерафтем, ба умеде ки деҳе ва ё касеро мебинем. Се шабу се рӯз, шаб роҳ мепаёмудему рӯз зери рег даромада мехобидем. Зеро рег нам

дошт ва тафси офтобро рафъ менамуд. Аз гуруснагӣ морро кушта кабоб карда хӯрдем.

– Мор?

– Бале, бачаҷон, морро...

– Нон надоштед?

– Доштем, тамом шуд.

– Рӯзи сеюм ҳама силоҳҳоямонро дар биёбон партофтем.

– Барои чӣ бобо?

– Бори зиёдатӣ буд. Ҳатто обдону мӯзаҳоямон бароямон вазнинӣ мекард. Олег онро ҳам партофт, чун пойҳояш дар рег сӯхт, боз онро ба по кашид.

– Чӣ тавр аз он вазъият баромадед?

– Бадани Олег хушк шуда, ба ҷисми мӯмиёии мурдаи ҳазорсола монанд шуд. Чашмонаш ба косахона фурӯ рафта, лабонаш карахш баст. Пайваста об мегуфту об. Регро канда, то гулӯ дар замин гӯраш кардам. Ва худ ба шикори мору калтакалос баромадам, то ки барои намурдан ғизое омода кунам. Бо ин ният сари хомеа баромада, кафи дастонро соябон карда, ба атроф нигаристам. Дар самти уфук наҳре дидам, мавҷ мезад. Хостам Олегро монда биравам, ба серӣ бинӯшам ва барои ӯ биёрам. Хушам ба сар зад, ки обдонҳоямонро чун ашӯи нодаркор партофта будем. Дар ҷойам таваққуф кардам. Амиқтар нигаристам, ки он наҳр, ки бо мавҷаш маро ба сӯяш меҳонд сароб аст.

– Сароб? – ҳайрон шуд Фаридун.

– Бале, сароб... – Бозгаштам ба назди Олег, ки реги равон аллакай то манаҳ ўро пӯшонда буд. Аз хок берунаш кашидам. Ин дам аз дур хати сафед дар фазо намоён шуд. Шабех буд ба чанги чархи мошин. Мутаваҷҷеҳ шудам. Як вақт чанг ба мо наздик шуд. Овои бузу гӯсфанд ба гӯш расид. Даҳмардаҳои тӯркман чорвошонро аз саҳро мегузаронидаанд. Моро дида, об доданду нон ва ба шутӯрҳо бор карда, ба деҳаи наздиктарин расониданд. Дар қисми ҳарбӣ барои ҳардуямон даҳшабонарӯзӣ ҷазои ҳабс ҳукм бароварданд.

– Барои чӣ?

– Чунки ҳилофи оинномаи ҳарбӣ амал кардем. Аз он рӯз ин ҷониб ба об, манбаи ҳаёт эҳтиром ниҳодаам. Об, дар рӯдҳову чашмаҳо кам шудааст. Ба ин иллат ҳосили кишти мардум кам мешавад. Ту ҳам писарам ба об эҳтиром гузор, обро ҳаргиз гил макун...

Пирамард ба оби шилдирсии чӯй зиёд нигарист. Чӯе, ки чархи осиеби ўро мечархонд, хеле камоб шуда буд. Нерӯи он ба гардондани чархи осиеб намерасид. Пирамард дар оғози баҳор чӯйро амиктар канд, алафу хошоки дармондаро тоза намуд. Осиеб ба кор даромад. Аммо назири онро дар деҳаи Хами сафедорон бунёд карданд. Акнун сафи мизочон кам нашуда бошад ҳам, аз назди осиеби ў гузашта, ба Хами сафедорон гандум бурдани ҳамдеҳагонро дида аламаш мекард. Азми сафари шаҳр карданаш бошад, аз чониби дигар маҳз ин амали ҳамдеҳагон буд, ки нисбати ўву осиебаш раво дида буданд. Ў ба рағми ин амали онҳо эътироз карда, шаҳр омад. Ба омадан омаду дар лаҳзаи аввал дилаш сард гашт. Асосан хоби дидааш ба ин боис шуд. Ғуломалиро хоб дид, ки бобои марҳумаш, падари пирамард сиёсат мекард. Тозиёна мезад Ғуломалӣ лом намегуфт. Хомӯш чун маркаби саворӣ дар як ҷо чарх мезад. Ва оби дида ҳам намерехт. Дар атрофашон мардуми деҳ ҷамъ омада буданд. Касе ёрои пурсиш надошт, ки чурму гуноҳи ўро чӣ боис шудааст. Аммо бобояш худ ниҳоят дўғу пўписаро бас карда ба ҳозирон рӯ овард. «Ин, – ба Ғуломалии лолу сарафканда бо тозиёна ишора кард, – ба авлоди мо ба хонадони мо иснод овард». Дигар чизеро шарҳ надод. Пирамард маънии таҳтони хоби дидаашро, ки чун хобҳои дигараш дар худ маъниҳои мармузро ниҳон медошт, таъхис дода натавонист. «Чӣ бошад маънии ин хоб? Чӣ хиёнате дида бошанд, рӯху арвоҳи гузаштагон дар кирди ў? Якин мутеу сарафканда буданаш аст, пеши ҳамсараш. Ҳафт пушти мо ба зан мутеъ набуд». Чунин хулоса карда пирамард ва лаби чӯй нишаст. Ҳарчи дида буд дар хоб ба об бигўфт, то ки оби софу мубаррои анҳор ранҷу заҳмати ин ҳолати мармузи рӯхониро бишўяд. Пок созад. Сипас ба арвоҳи бобу ҷаддаш оят хонда бахшид. Ба ҳамсараш, ки ҳавлӣ мерўфт амр намуд.

– Хамир бикун, чапоти бипаз, – ва худ банди таккаи парвоиро, ки онро ҳатто ба пода ҳай намекард, зери чормағз овард. Ва ду лўнда намакро ба даҳонаш ниҳод. Такка намакро хўрду дастони соҳибашро лесид. Пирамард таи дил хандид. «Ана ҳамин тавр дастони қассобро мелесанд, ин зот». Ва кордро, ки бо ғилофаш дар рӯи суфа ниҳода буд, гирифт. Ҳамсараш дарк кард, пиракияш чӣ меҳаҳад. Дигар даҳон накушод. Чунин одат буд дар ин хонадон, ки зан ҳаргиз ба марди хона суолу тағпурсӣ намекард. Ҳар кирду амале, ки мекард, бо хомӯшӣ таҳаммул ме-

намуд. Ҳамсари мӯйсафед низ дарк карда буд, пиракияш нияти хайр дорад, ки баҳри рафъи офат аст, ки ба пирамард рӯҳи авроҳи гузаштагон башорат додаанд. Пирамард таккаро сар зада, дар навдаи чормағз аз лингаш овехт, сипас бо ҳавсала пӯст канду ба қисмҳо ҷудо кард. Ва танҳо дар ниҳояти қор ба кампираш фармуд.

– Шӯрбо бипаз, калла почаашро бисузу бо ишқамбааш дар деги дигар андоз. Бегоҳ аҳли деҳаро хабар мекунем... Кампир дигар чизе нагуфт, фармони шавҳарашро бо хомӯшӣ қабул кард. Пирамард, чун одат ҷониби осӣбаш равон шуд, Хайбар сағи гӯшу думбуридаи ҷӯпониаш аз қафояш омад, бо забони сурхи аз миёни дандонҳои ашқ овезон. Пирамард аввал палаки тарбузу харбуза ва бодирингро хабар гирифт. Тарбуз чинду харбуза, бодирингу помидор, онҳоро ба сари марз баровард. Сипас хӯрчинро, ки дар пояи баромадаи зина овезон буд, гирифт. Дар як почаи хӯрчин тарбуз дар дигараш харбуза андохт. Дар сабад аввал бодиринг ва аз болои он помидор ниҳод. Ва хари ҷавонашро, ки баъд аз марғи хари солхӯрдааш, ки ба дарди нохуна гирифтор буд, ҳамин зимистон савориаш карда буд, аз янтоқзори қадӣ дара гирифта тукум заду бораашро болои он ниҳод. Дар назди осӣб бор набуд, касе ба ҳоҷат наомада буд. «Карими Ҳами сафедор, қори маро сабук кард,» – гуфт зери лаб. «Зиндагӣ дигар мешавад. Ҳар, ки як замон нақлиёти асосӣ буд. Имрӯз аз даст баромад. Дар ин гӯшаҳои дур аҳён-аҳён мондааст. Шаҳриён акнун харсаворро дида, меҳанданд. Гӯё бобу ҷаддашон аз бефаҳмӣ, ба он савор мешудаанд. Ҷуломалии мо ҳам фаромӯш кардааст деҳу одамонашро, ҳушу ёдаш ба қор. Ҳама таърифааш мекунанд. Муаллимонаш, ифтихори мо, мегӯянд. Дар мактаб сураташро овехтаанд. Аз ӯ ифтихор накарда ҳам намешавад. Муаллими Салом, ҳар вақте ки дар бораи Ҷуломалӣ сухан равад, охи пурдари мекашад. «Эҳ ин мӯйсафеди мо, барвақт ҳудо ҷонашро нагирифт, ки нафаси озод бикашам. Ба ҳар амале ки даст задам, монеъ шуд. Қашида ба ин ботлоқ овардам. Агар дар шаҳр мемондам...» Оҳ мекашиду таассуф меҳӯрд. Акнун аз паи молу гов мегардад. Ба Ҷуломалии мо ҳасад мебарад. Ва гоҳу ногоҳ дар ин маврид мегӯяд. «Шогирди ман аст». Ин сухани ӯ оҳанги эътирофро дорад.

Пирамард бегоҳ оши ҳудӯӣ дод. Ва таи дил гуфт: «Садақа ради бало». Дар ин нишаст боз аз Ҷуломалии олим сухан рафт. Аз

ҳама зиёд Ориф гап зад. Ин марди баландовози каммаърифат аз касе ва чизе шарм намекард. Дар ҳама маърақаҳо лаҷоми суханро ба даст гирифта дурӯғу рост мегуфт:

– Парерӯз Душанбе рафта будам. Ғуломалиро дар бозори Шохмансур вохӯрдм. Ба чону ҳолам намонд, хонааш бурд. Аз Маскав омада будааст. Дар он ҷо «дакалод» карда, Америка рафтааст, дар Америка вақти декалод телефонаш занг задааст. Аз Душанбе хабар додаанд, ки ҳама ҷамъ омада, интизоранд, ки декалод кунад. Ғуломалӣ гуфтааст, ки писарамро баред, ки декалод кунад. Писарашро бурдаанд. Писари яқумхон чунон декалод кардааст, даҳони ҳозирон воз мондааст...»

– Дар кадом мавзӯ? – суол кард муаллими Салом.

– Мавзӯи декалод...

– «Декалод» ном дорад.

– Напурсидам...

– Дар Душанбе боз чӣ гап будааст? – суол кард Саттор.

– Душанбе дигаргун шудааст. Як иморатҳо, як иморатҳо бунёд кардаанд, ки илоҳи тавба...

– Хонаи Ғуломалӣ дар ошёнаи чандум аст? – суол кард Саттор.

– Ростӣ гап ҳисоб накардам.

– Бо лифт баромадӣ ё бо зина?

– Зина...

– Биё мон, бӯяш баромад, – беҳи гӯши Саттор пичирос зад Латиф.

Пирамард як пой таккаро дар оташи танӯр кабоб кард, ба ҳамсараш фармуд онро дар чаппотӣ печонда, дар рӯймолак бандад.

– Тарбузу харбуза ҳам мегирифтед? – гӯшрас кард кампир.

– Борам вазнин мешавад, дар бозорҳо пур... Аз ҳамон ҷо меҳарам.

Ҳамроҳи Фаридун қадамзанон бозор даромаданд. Тарбузу харбуза харид. Сипас халтаро ба китф гирифта, ба чойхона даромаданд. Кабоб фармуду чойи кабуд.

– Писарам Фаридун кай деҳа меравӣ?

– Пагоҳ, маро бо худ бибар бобо...

– Очаат чӣ мегӯяд?

– Розӣ мешавад...

– Падарат чӣ?

– Ў дар ин хусус бо модарам маслиҳат кард.
 – Кай?
 – Ду-се рӯз пеш...
 – Аз машқат қафо намонӣ?
 – Не... Дар он ҷо машқ мекунам.
 – Он ҷо кор дигар хел аст.
 – Бобо дар деҳа асп ҳаст?
 – Ҳаст...
 – Хар чӣ?
 – Хар ҳам...
 – Гов?
 – Ҳаст...
 – Бобо, ба ман як говатонро бидеҳед.
 – Гов аз ту...
 – Шаҳр оварда мешавад?
 – Дар кучо нигоҳ медорӣ?
 – Дар болохона...
 – Чӣ тавр мебарорӣ?
 – Бо вертолёт, чун дар кинои «Мимино»...
 – Ку вертолёт? Ин кори сахл нест писарам. Агар дилат гов
 хоҳад деҳа биё.

– Деҳа?

Мӯйсафед чой гардонда, ба наберааш ҳам муроат кард. Аммо хис намуд ба ӯ чой маъқул нест. Аз киса чанд танга баровард.

– Маҳ, яхмос бихар.

Писарак хурсанд, тангаҳоро гирифта ба дӯкони яхмосфурӯшӣ давид.

Пирамард як писару як духтар дошт. Писараш Душанбе хондан омаду духтараш шавҳар кард. Ў монду кампираш ва саги думу гӯшбуридааш Хайбар ва як хар. Бо ду гову чанд гӯсфанд, даҳ мурғу як хурӯс ва осиеби бобогӣ. Падарашро бо гуноҳи бой будан Сибир бадарға карданд. Он вақт чорсола буд. Чурмаш ана ҳамин осиеб буд, ки дошт. Гандуму ҷави мардумро орд мекард.

Зимомдорони навдавлат зану фарзандашро рӯи хотир накарданд. Дастонашро қафо баста, пеш-пешӣ камон бурданд. Ба бурдан бурданду дигар барнагашт. Ҳамин тавр пирамард дар тарбияи модараш монд. Модараш ханӯз ҷавон буд. Биступанҷ сол дошт. Ҳамаро рад мекард. Баҳонааш тайёр буд. «Аз шавҳарам

нома гирифтаам, меояд». Ҳамин тавр пою қадами хостгоронро аз остони хонааш канда мекард. Пирамард аз рафтори модари сатрпӯшаш, ки ҳамқадами замон набуд, ғам меҳӯрд. Ҳатто пеши мардон сархам кор намекард, ки амали ӯ боиси ҷалби онҳо на-шаваду ҷурми зинокориро қоиладар нагардад. Имрӯз дар ин гӯшаи чойхона ба ҷӣ намуд занон рӯ ба рӯ назад. Суриҳои луч, пеши бари нимурён, сари лучу гардани ёзидаву чашмони ҳумор, лабо-ни сурхидаву бўсаҳо. «Тавба!» – гиребон гирифт. Сунҳораш низ аз ин тоифа буд. Ҳарчанд дар оғоз ба интиҳоби писараш зид набаромад. Аммо тадричан ҳамаи ин ба назараш зишт намуд. Дар ин маврид бо писараш баҳс ҳам кард.

– Падар, дунё бо ҳамин роҳ қадам мезанад. Фардо ҳама ба ин роҳ мераванд. Зинда бошем мебинед, – гуфт Ғуломалии ошуфта. Пирамард ҳам сӯст намеомад. Бо далелҳои муътамад андешаи ӯро ботил мекард.

– Он рӯзро илоҳо ҳаргиз набинам...

– Падар, мард набояд бо ин ҷузъиётҳо худро овора кунад вақти қимати хешро бо ин масъалаҳои қамаҳамият кӯр намояд.

– Ахлоқи фарзандон ҷӣ мешавад? Ҷӣ бояд кард? Ту ки як марди донишмандӣ, ахлоқро масъалаи қамаҳамият шумурданат камолоти тӯро нишон наметавонад. Вазифаи мард чашм пӯшидан аз амалҳои ғайришаръӣ набуду нест.

– Падар, ман ҳаргиз ба ин пастӣ намеравам. Суханони Ғуломалӣ қатъӣ ва дурушт буданд. Пирамард аз ин ғусса меҳӯрд, вале умедвор буд, ки рӯзе мерасаду писари саҳтсараш ҷӣ будани ин масъаларо идрок менамояд.

Бегоҳ вақти офтобшин ба кулбаи писараш омад. Ғуломалӣ интизор буд. Ғайричашмдошти пирамард дастархони пурнозу неъмат орошта буданд. Сунҳораш низ, хуш омадед, мегуфт. Бо ҳар баҳона даро-баро мекард. Аммо ба пирамард ин лутфу меҳрубонии ӯ соҳтаву дур аз самимият метофт. Ҳар дам ки ӯ ворида меҳмонхона мешуд лаб аз гуфтор мебафт, андармон мешуд ба пора кардани себ ва ё шикастани чормағзу писта. Ғуломалӣ ин амали падарро ҳис мекард, ки ҷӣ боис шуда, вале ҳеҷ намехост бо ифшои он таъби бе ин ҳам хираи ӯро хиратар созад. Пирамард аз рушду тараққии шаҳр ҳиҷил буд. аз ин боис мегуфт, то ба ҳадде ки писари олимаш гоҳо мулзам мемонд.

– Ҷаро дар заминҳои ҳосилхез иморат мекунад?

– Бе ин ҳам намешавад...

– Мешавад, шумо кучо нигоҳ мекунад? Шумо худро чашми давлат меҳисобед.

– Мо ба корҳои меъмории асло сарузор надорем. Вазифаи ман дигар аст.

– Чун шахрванд ҳақи баёни фикр дорӣ ку? Чаро мӯҳр ба лаб бастай? Ё дар ин маврид ҳам ман бояд гап занам? Ҳарамро тукум занаму раҳи дарозро тай кунам? Дар деҳа хурду калон аз илму дониши ту бо ҳарорат гап мезананд. Ба пиндори онҳо ниғини Ҳокимият дар ангушти тӯст.

– Падар аз ҳама гап хабар доред, ку.

– Бале, ман хабар дорам. Аммо аҳли деҳ аз кучо медонанд, ки ҳамдеҳаи пурдонашон дар банди зулфи як зани беҳаё, дур аз фаҳму фаросот, одамбозор, бе рӯймолу безор, гурусначашм дармондааст.

– Падар, шунид...

– Бигзор, даҳ сол ба кулбаи ту қадам намондам, аз барои чӣ? Ҳоло ҳам захми он дар қалбам нишастааст. Наметавонист он лаҳза дамашро дарун гирад. Бо модари ту, шахсе, ки сабабгори ба олами ҳастӣ омадани шавҳараш шудааст, чунин муносибат кард. Не, Ғулomalӣ, ман то рӯзе ки зиндаам, ин кирдори ўро фаромўш намекунам. Модари ту дар умри як кам ҳафтадаш, ки панҷоҳсоли онро бо ман гузаронидааст ба чашмам рост нигоҳ накардааст. Ин тирмизак дар як рӯз қадри ўро ба хоки замин баробар намуд. Пеши ман рӯширинӣ накунад, даҳон то баногўш, хуш омадед, мегўяд. Бигў, ки надарояд.

– Падар, сабр бикунед! «Аз хурд лағжидан аз бузўрг бахшидан».

– Хотири ту баланд аст писарам, – оҳ кашид пирамард, Фаридунро, ки ин лаҳза аз дар даромад ба бағал кашиду навозиш намуд.

– Дар деҳа чӣ гапу хабар?

– Мавзеи Чангалакро геологҳо омада кофтуков карданианд, чӣ чизе ёфтаанд намедонам. Агар корашон барор гирад дар ҷои деҳаамон шахр месохтаанд.

– Кӣ гуфт?

– Муаллими Салом... Ў аз ҳама гапу кори олам бохабар аст. Даста-даста рӯзномахоро аз шахр барояш мебаранд. Ҳар моҳ ба арзиши як буз рӯзномаву маҷала, китоб меҳарад. Китобхона-

ашро бинӣ даҳонат кушода мемонад. Ё гуфтааст, ки оянда доштани деҳаашон ба барори кори геологҳо вобастагӣ дорад. Агар корашон барор нагирад, деҳа побарҷо мемонад, ҳамон тарзе ки ҳаст. Бебарқ, бемағозаву дигар воситаҳои осонкунандаи рӯзгор. Агар барор гирад. Ба деҳа хати барқ мекашанд. Роҳро ҳамвору мумфарш карда, мағоза, сипас ошхона бунёд мекунанд. Аз он пас хонаҳои моро хароб карда, дар ҷояш иморатҳои баландошёна месозанд. Ба мо як ҳучрагӣ аз ин биноҳо медиҳанду халос. Осиёбро ҳам вайрон мекунанд. Зеро, обе ки аз он чархи осӣ ба гардиш меояд, барои дигар эҳтиётот сарф карда мешавад.

– Ободӣ хуб аст, – дар лабони Ғуломалӣ табассум падида омад.

Табиӣ пирамард якбора хира шуд, абрувонаш рӯи дидагонаш бор андохт. Дастонашро норозиёна бо сачоқ пок намуда, оҳи сард кашид. Ғуломалӣ идрок намуд мӯчиби хиратабии падар, хулосаи ӯ буд, ки ба дигаргуниҳои деҳа ҳамовозӣ намуд. Пирамард бошад ба тағйиротҳои рӯзгор бо душворӣ тан медод. Балки онро чун табаддулоти хунин, ҳеҷ истиқбол карда наметавонист. Агар зимом дар дасташ мебуд, ҳама инқилобгарони рӯзгорро аз бару гузар чун подаи хукон меронд.

Чуноне гоҳо галаи харобкори гурезонро, ки шабон гоҳ ба полизи палакаш медаромаданд, зада пеш мекард. Чандтояшро сари шохӣ мекард, бақияшро тарсонда, ба самти Чангалак, мавзеи пурфарку ақоқӣ ва буттаву гиёҳҳои нодирӣ давоӣ меронд. Ягон-ягон ҳуки ҳалокшударо ба Файзи урус медод, ки бо майхорагӣ дар деҳа шӯҳрат дошт. Файз хукро пӯст канда, шаҳр мебурд дар бозор ба русу олмониҳои шаҳр фурухта, аз он ҷо барои худ чил-панҷоҳ шиша арақ харида меовард ва ҳамин миқдор рӯз масту аласт мегашт.

– Хоки пота «блапум» урус, – ҳини мастихош бо тамоми овоз нидо мекард, дар кундаи пӯсидаи паси масҷид нишаста, сигор дуд медод.

– Беномус, – ғур-ғур мекард мӯйсафеди Абдуқаҳҳор, аз насли куҳансоли босмачиёни таҳҷой, ки баъд аз қатли волидонаш аз дасти аскарони сурх дар ба дари мардум гашта ӯстухон саҳт карда ба яке аз бунаҳои бонуфузи деҳа расида буд.

– Урус, маро аз дасти бойи феодалиҳои бераҳму беинсоф халос кард. Соҳиби давлат кард, соҳиби шаҳр деҳаҳои обод на-

муд. Агар урус намебуд, чӣ будани аракро намедонистем. Хамин сигоре, ки мекашем, бародарони урус оварданд.

Абдуқаҳҳор ҳафт пушти Файзи урусро дашном дода, масҷид медаромад. Ба ҷавонон мефармуд, ки ин нафари мунофикро шикамсерӣ лату кӯб кунанд. Аммо ҷавонон даст афшонда, босмачизодаро ором мекарданд, ки ба ӯ аҳамият надихад.

– Харки ўро чаноза мекунад мулҳид, аст, – мегуфт Абдуқаҳҳор.

– Ў гӯшти хуг меҳўрад, худам дидам, – гуфт Саттор.

– Хуг он тараф, гӯшти сағ хўрданаширо дидам, – гуфт Абдулло.

– Агар бў накунад ин палид гўҳашро меҳўрад, – гуфт Абдуқаҳҳор.

Пирамард дар радифи ба хотир овардани ҳукони ҷангалӣ аз Файзи урус Абдуқаҳҳори бономус, ӯ худро ба хотири босмачизода буданаш чунин муаррифӣ мекард, ёдовар шуд.

– Дар деҳа аз ин бунёдкорӣ, ки дар таҳҷой деҳа карданианд, касе хурсанд нест. Ба ғайр аз Файзи урус дар он ҷову ту дар ин ҷо...

– Файзи урус мефаҳмад.

– Балоро мефаҳмад, – оташин шуд пирамард. Одами мефаҳмидагӣ, ақаллан як рӯз хушёр мегардад. Худро маймуну мардумро маймунбоз кардааст. Арақа мезанаду гов барин арасту ҷараст карда, кўчаро ба сар мебардорад. Гоҳ зан, гоҳ фарзандаширо дашном дода, месуронад. Дар умри сараш об гарм карда ба касе ҳайр накардааст. Падараш мурд, кафан наёфтанд. Саттори ҳамсояаш обрӯш кард. Бадмасти худозада, дар рӯзи мурдаи падараш нӯшида буд. Ҷойи он ки ота гӯяд, сағи олмониашро оғӯш карда мегирист. Мотам не, як деҳаро консерт дод. Сағиру кабир он рӯзро ба ёд оварда имрӯз ҳам меҳанданд. Раҳмати падараш одами сипоҳ буд. Дар деҳа касе бе розигии ӯ маърака намеорост. Аз ана хамин хел одам ин бадмасти оламрин баромад. Боз ту ўро таъриф мекуни?

– Падар, ман бадмаст будани ўро намедонам, аммо нияташ ба дигаргунӣ нест. Маҳз ба ин хотир фаҳми ўро ситоиш кардам...

– Фаҳмиши ӯ аз рӯи дарки масъала нест. Ўро бунёди мағозаву ошхона мафтун кардааст, ки дар он ҷо шароб мефурӯшанду дар ошхонааш саркуте ба ӯ мерасад.

– Ободӣ чӣ зарар дорад?

– Ту аз зиндагӣ қафо мондаӣ Ғуломалӣ, шаҳр тӯро дигар кардааст. Наход нафаҳмӣ, ки мардуми деҳ дар ингуна хонаҳо чӣ тавр зиндагӣ мекунанд? Чорвояшонро дар кучо нигоҳ медоранд? Дар кучо мечаронанд? Дар кучо нон мепазанд? Ку бигӯ? Писарам, тағдири осиеб чӣ мешавад? Осиеб ҳафт пушти моро хӯронду пӯшонд. Акнун чӣ кор мекунем?

– Намедонам. Фаҳми ман ба дарки ин масъалаҳо кунд аст.

– О ту олимӣ... – машаи ханда кард пирамард.

– Бале, олими табиатшинос на зистшинос. Ман аз муҳити деҳот дур мондаам. Вақте ки аз деҳа баромадам ҳабдаҳсола будам. Як сол пас ба панҷоҳ медароям, бокии умрамро дар ин ҷо дар шаҳр гузаронидаам. Ба масъалаҳои деҳа фаҳмам намегирад.

– Тӯро мефаҳмам, – хомӯш монд пирамард, чойи пиёларо чурба-чурба нӯшид, нигоҳаш дар як нукта дармонд. Ин лаҳза занги телефони дастӣ баланд шуд. Ғуломалӣ гӯширо ба даст гирифт.

– Бале,... Воалейк... Меҳмон дорам. Падарам омадааст, Бале, аз деҳа... Не, наметавонам. Узр... Агар бекор бошӣ биё. Мефаҳмам... Узр... – гӯширо ба рӯи мизак ниҳод. Ва ба падараш рӯ овард.

– Ҳамкорамон содрӯз дорад, бегоҳ бояд мерафтам. Хона омадам, ки шумо омадед, барои ҳамин занг зада, аз наомаданам ба ташвиш афтодааст.

– Ваъда дода бошӣ бирав, ман ҳоло даҳ рӯз дар ин ҷоям...

– Не, узр хостам...

– Бобочон, ман шуморо пагоҳ боғи ҳайвонот мебарам. Он ҷо хирс, шер, паланг, оху, баҳмут нигоҳдорӣ мешавад, – ба миёни гап даромад Фаридун.

– Дар қафас... Дар Ҷангалак бошад, замоне ин ҷонварон озод мегаштанд.

– Ҷангалак дар кучост?

– Дар болои деҳаи мо, тӯро ҳатман он ҷо мебарам.

– Кай?

– Ҳамин ки ба деҳа рафтем.

– Маро бибар бобо...

– Ҳатман мебарам.

– Бобочон ба ман гов бидеҳ!

– Садқаи сарат...

- Бобочон чонварони он чо дар қафасанд ё дар озодӣ?
- Дар озодӣ...
- Кӣ ба онҳо хӯрок медиҳад?
- Худашон ёфта меҳӯранд...
- Хез, бирав пеши очаат, – ўро аз дар берун ронд Ғуломалӣ, Фаридун дили бедилон аз хучра баромад.
- Мон бишинад, – эътироз кард пирамард.
- Халал мерасонад, – гуфт Ғуломалӣ, ба пиёлаи падар шарба-ти себ рехт.
- Даҳ сол боз дар ин ошёнаи баланд мезиед, фикри манзили заминӣ надоред?
- Ба ман ҳамин маъкул аст.
- Ту дар ин баландӣ зиндагӣ мекунӣ, парво надорӣ. Аммо ману модарат мудом дар ташвишем.
- Аз чӣ?
- Аз зилзила. Метарсам, ки рӯзе офат ба биноятон нарасад.
- Тарсидан даркор нест, падар. Офат, ки расид на хонаи заминӣ меғўяду на бисёрошона.
- Аз боло ҳазар писарам. Фикри ҷои беҳавфро бикун! Бе ин намешавад. Бе парвоиро аз сарат дур кун! Одамизод оқибатандеш нест. Агар чунин намебуд, ҳаргиз хоки заминро канда маъданаширо намебаровард. Нафташиро кашида, ковокиҳои зиёдро боқӣ намегузошт. Бомбаҳои атомӣ намесохт. Санчишҳои ядрой намегузаронд. Метарсам писарам, ки рӯзе тавозуни замин халалдор мешавад. Тавозун, ки дигар шуд, замин аз мадораш мебарояд, тақдири набераҳо чӣ мешавад? Ту олим шуда, дар ин хусус меандешӣ?
- Падар, дар ин хусус олимон фикр карда истодаанд.
- Боварам намеояд. Агар фикр мекарданд, ҳаргиз ба ғўшаҳои дурдаст чашми тамаъ намебастанд., ки хокаширо сӯроҳ карда, барои қонеъ кардани нафси саркаш маъдан бароранд. Чаро одамон қонеъ нестанд? Чаро аз хоки замин сер намешаванд? Чаро, ту ба ман бигӯй. Деҳаи мо монда буд. Он ҷоро низ вайрон меку-нанд. На танҳо замин, балки ақлхоро, нафсро. Ҳама чун Файзи урус ҳаромхӯр мешаванд. Шарму ҳаёро гум мекунанд. Дар эзорхшон тар карда мегарданд. Муҳим барои онҳо лаззат аст, ки аз хӯрдан мебинанд. Дар деҳаи мо барқ нест, газ нест, ангишт нест, мағоза нест, ошхона нест. Аммо мардум қонеъ аст. Ба до-даи Худо қаноат мекунанд. Худо накарда ин неъматҳо барояшон

мухайё шавад, дигар касе садди тамаъкориву бешармишон шуда наметавонад.

– Падар, деҳаи мо аз ҳама ҷиҳат қафомонда аст. Мардум аз паси чорво мегарданду бо усулҳои ибтидоӣ кишту қор мекунанд. То ҳол ҷӣ будани телевизиорро намедонанд. Мо дар асри ХХІ зиндагӣ мекунем. Халқҳои олам ба сайёҳати коинот баромаданд. Мо бошем ханӯз дар ҷамъияти ибтидоӣ қарор дорем. Мардуми деҳ ҳақ доранд аз воситаҳои замонавии рӯзгордорӣ баҳравар шаванд.

– Ман мутлақо муқобилам...

– Ҷаро?

– Тафаккури одамон, ҳулуқи ҳаёшон дигар мешаванд. Одамон ба ҳайвон бадал меёбанд. Аммо ин ҳулуқи ҳаёшонро воситаҳои ғирасони зиндагӣ мепаўшонад. Ғумон мекунад, зиндагӣ пеш меравад. Дар асл инсон ба ҷонвари ҳамаҳӯро ҳамақуш табдил меёбад, ки баҳри қонеъ гардондани нафс аз ягон ҳабиёӣ рӯй намегардонад. Саломи муаллим меғӯяд, киштиҳои қайҳонӣ қабати атмосфераро сӯрох мекунад. Ин сурохиҳо ба сайёра таъсири номатлуб мерасонад. Мо одамон сайёро ҳароб қарда истодаем. Ман ғузаштам аз баҳри барқу ғазу нафташ, барои ман сайёра, осмони соф, сарчашмаҳои поқу мубаррои об зарур асту қадру қимат дорад.

– Падар, талаботи неғматҳои модӣ одамонро ба ҷӯстучӯи воситаҳои нави рӯзғузаронӣ ҷалб мекунад. Мо набояд ба оянда бо ноумедӣ, бо тарсу ҳарос назар кунем.

– Амале, ки одамон қарда истодаанд боиси тарс асту ҳарос. Бубин ба деҳаи мо ҳам ҷашм ало қардаанд. Имрӯзу пағоҳ, заминҳои ҳосилхезро бо соруҷу санг пӯшонда, ба майдонҳои сохтмонӣ табдил медиҳанд. Дарахтонро мебуранд, парандагонро меронанд, чорворо аз ҷароғоҳҳо маҳрум мекунаанд. Магар ин хуб аст? Худат биғӯ Ғуломалӣ.

Ғуломалӣ ба яқравӣҳои падар, ки дар ин шаби равшан, ки барқ мӯҷиби он буд ҷавоб меод, то ки заррае ҳам бошад, ўро ба рафту низоми замон мувофиқ намояд. Дилашро ба дигарғуниҳои ҷомеа, ки маҳсули тафаккури инсон аст, ғарм гардонад. Мутаасифона пирамард, аз ҳамаи ин дилхунук буд. Тоби шунидану дидани дигарғуниҳоро надошт.

– Падар то ин ҷо бо ҷӣ омадед?

– Мошин...

– Мошин бо чӣ мегардад?

– Равғани нафт...

– Дидед, агар нафтро кашида нагиранд, мошинро бо чӣ ба ҳаракат медароранд? Бо чӣ меомедад? Аз он деҳа, то ин ҷо ҳаракӣ дар се шабу се рӯз базӯр мерасидед. Ин чӣ бадӣ дорад? Дар ду соат дар шаҳр ҳозир шудед? Агар ба деҳа равона гардед дар ҳамин муддат он ҷо мешавед. Одамон дар як рӯз аз Амрико ба Душанбе меоянд ва аз Душанбе ба Амрико мерасанд. Тавасути чӣ? Тавассути ҳавопаймо. Ҳавопаймо бо чӣ мепарад? Бо равғани нафт. Нафтро тилои сиёҳ меноманд. Чуноне ки пахтаро дар мо «Тиллои сафед» мегӯянд. Эй падар, биё ин гапхоро монеду аз деҳаву одамонаш бигӯед. Аз Файзи урусу Абдуқаҳҳори баномус ҳарф бизанед, бигӯед, ки Ориф чӣ ҳол дорад.

– Гаштаанд шукронаи Худо карда. Мардуми деҳаи моро Худододу Худотарсу ба Худо наздик бигӯем хато намекунем. Шояд дар рӯшани дунё чун мардуми мо набошад мардуме ба ин андоза қаноатпеша.

– Шояд...

– Дигарон аз ҳоки гӯру лаҳад сершавӣ надоранд. Дур намеравем Ҳами сафедорон. Мардумаш аз ҳама чиз таъминанд. Роҳи мумфарш доранд, барқ доранд, мағоза доранд, клуб доранд, мактаб доранд, дар ҳар як хонадонаш телевизиору радио, телефон мавҷуд аст. Аммо дар ин деҳаи мусулмонишин тӯли ҳаштодсол аст, ки як масҷид нест. Замоне, пеш аз инқилоб масҷид доштаанд. Масҷидро Сайдулло кофир, ҳамон аскарӣ сурхи номина, ки нимпайкарааш дар гардиши ноҳия бунёд кардаанд, ҳудаш бо каланд ба ҳок яксон карда, сутунҳои мунаққашашро оташ задааст. Дар гулхани он фаранҷӣ сӯхтаанд. Ва рӯзи ҳаштуми март озодии занон гӯён, бо фармони ана ҳамин қаҳрамони замон, Сайдулло кофир, мардон занони худро ба се ҷиҳат озод карда, занонро иҷозат додаанд, мувофиқи табъ мард интиҳоб кунанд. Қариб ҳама домани қаҳрамонро гирифтаанд. Аммо Сайдулло кофир ба ҳозирон рӯ оварда гуфтааст:

– Ҳокимияти шӯроҳо бисёрзаниро маҳкум менамояд. Ман танҳо ба як зан ҳуқуқ дорам. Шумо низ ҳар кадом як мардро интиҳоб кунед. Аз миёни Ҳами сафедориён танҳо мулло Сайфулло ном марди боҳабар, ба фармудаи ӯ гӯш намедихад. Ва аз хона намебарояд. Хабар ба Сайдулло кофир мерасад. Бо амри ӯ муллоҳо сахни масҷид кашон-кашон меоранд. Ва дастонашро ба

гарданаш ҳалка карда, барои сарпечӣ аз амру фармони кумондон ба дор мекашанд. Ҳамсараш бошад, ба онҳое, ки фаранҷиашро гирифта ба оташ андохтани мешаванд сар нафуроварда худро ба коми гулхан меандозад.

Аз ҳамин рӯз ин ҷониб дар ин деҳа як мулло нест. Намозхон ҳам надоранд. Аммо сари ҳар як хона як мошини сабукрав, ду-се гови чушо, боғу роғи сарсабз мавҷуд аст. Ба ин ҳам қонеъ нашуда, иморатхояшонро ду-се, баъзе хангомаҷӯяшон чор панҷ ошёна бардоштаанд. Туя сурашонро ба ду-се рӯз идома дода, дар маъракаи чаноза ду барзаговро забҳ намуда, ҳама рафта маросимро то ба гӯр мондани маит дар навор сабт мекардаанд. Файзи урус бошад, назди масҷид масту аласт ништаста, ба намозгузoron Ҳами сафедоронро мисол меорад, ки як намозхон надоранд, вале зисту зиндагияшон, аз зиндагии шумо ҳазор бор хубтар аст. Баъзе сӯстниҳодҳо ҳарфи бадмастро дурӯст хисобида, сар мечунбониданд. Аммо мардони Худо, ки ин ҳама карру фарро ба пушти нохун мезаданд ба ин ҳангӣ мефаҳмонданд, ки ба марди носерам дунёро диҳӣ кам аст, қаноатпешаро дунё ба ком аст...

Марде аз Ҳами сафедор барои рақобат нишон додан, бо ман дар деҳа осиеби барқии сохти чиниро бунёд ниҳодааст. Ин носерам мардumi деҳи кӯчаки моро ҳам ба сӯи худ хондааст. Ба гумонаш нони моро нимта мекунад.

– Агар дар деҳа барқ мебуд чунин осиебро хатман муҳайё мекардам.

– Осиеби сангӣ чӣ бадӣ дорад?

– Осиебҳои сохти чинӣ, навъи ордро дигаргун мекунад.

– Осиеби чинӣ шираи гандумро месӯзад. Ҳоло он одамоне, ки аз назди осиеби ман гузашта Ҳами сафедорон рафта буданд, пушаймон мешаванд. Рӯяшон дуд карда меоянд. Мебинед...

– Дунё чунин сохта шудааст, падар. Агар рақобат набошад, пешравӣ намешавад. Деҳаи мо бо одамони қараху беҳавсалааш ба ҷое намерасад. Агар сад соли дигар ҳам гузарад.

– Пешравӣ дар чист? Дар доштани барқ, мошин, газ...

– Падар, ман дар қаноатпешагии шумову аҳли деҳ ягон ҷурм намебинам. Аммо аз як чиз хичилам, ҷаро дигарон пеш рафтаанд, воситаҳои рӯзгорро бархӯрдоранд, аммо ҳамдеҳагони мо не. Бад – ин ҷиҳат ранҷ мекашанд.

– Чӣ ранҷ мекашанд? Аз ягон ҷиҳат камбудӣ надоранд.

– Агар як зани шахриро он ҷо барем, як рӯз тоқат намекунад.
– Дурӯст. Чунки зани шахрӣ ба хӯрдани ошу оби тайёр одат кардааст. Деҳа, муҳити он, ўро гурезон мекунад.

– Хами сафедорон, бо чӣ хусусият аз аҳли деҳи мо қафо мондааст?

– Дар он ҷо таассуб рушд кардааст. Бе пул фарзанд ба ҳалки падар об намечаконад. Ҳамин ки падар мурд, фарзанд намоиш-корона маърака меорояд, ба дараҷае, ки аҳсант шунавад.

– Дар мо чӣ?

– Шукри Худо инсоф ҳанӯз ҳаст.

Сӯҳбат поси шаб хунук шуд, дар чашмони Ғуломалӣ хоб омад, пирамард ҳам ҷойнамоз гӯстӯрд барои адои намози хуфтан. Дастархонро ғун доштанд. Барои пирамард дар рӯи диван рахти хоб гӯстӯрданд. Шаб барои пирамард оғоз ёфт, дар ҷойи бегона, вале дар кулбаи писар, дар ошёнаи шонздаҳум, дар пойтахт, рӯи диван дароз кашид. Ба хоб хӯ гирифта наметавонист. Чашмаш бедор буду мағзаш тозаву сабук, чуноне ки аз хоби даҳ соата бедор шуда бошад. «Бигзор бираванд, Хами сафедорашонро ёфтаанд. Боз ҳамонҳое осиеби он чоро таъриф кардаанд, ки ба ҳоли онҳо пӯзханд зада, аблахию худношиносияшонро овоза мекарданд. Меғуфтанд, ки аз Хами сафедорон ҳазар. Ҳо... Боз меғуфтанд, ки Хами сафедорӣ агар ба гурбаи модаамон хостгорӣ кунад розӣ намешавем. Беномусҳо... Файзи урус бошад, ба хиёнаткорон аҳсант хондааст, ки нав ақлатон ба кор даромад. То кай дар осиеби аз давраи докиёнус монда навбат мепоед. Осиебон аз даромади кораш писарашро ба донишгоҳ дохил кард, хононд, аспирант шуд, номзад, доктор, кадом рӯз академик мекунад. Аммо шумо боз гандуматонро ба осиеби ӯ мебаред. Писари ӯ дар шаҳр нони сафедак меҳӯрад. Шумо бошед, бо нони сиёҳу сабӯс каноат кардаед. Ҳайфи шумо...

Вактҳои охир қорам баста шудааст. Пешравӣ нест. Сангу ҷӯб пичинг мезанад. Ҳатто ин бадмасти Худозада, ки гоҳу ногоҳ ғами бачагонашро хӯрда як халта нимхалта сабӯс мефиристодам. Хугҳои вайронкорро кушта, ба ихтиёраш меодам, каллапочаи чорвои забҳкардари мефиристодам. Бо таври худ ба аҳли деҳ нишон додааст. Агар дасти ман намак медошт кур шуда буд. Афсӯс ки чунин нест. Некии маро касе намедонад. Ҳатто ин келин, ки бо як ишораи Ғуломалӣ розӣ шуда сур барпо намудам. Дар шаҳр барои ҳамкорону хешу ақрабияш, дар деҳаи худамон

барои аҳли деҳ маърака бунёд намудам. То имрӯз ғайриодигиву хотирмонии сурро хурду калон тавсиф мекунамд. Аммо ин кӯрнамак рӯихотир накард. Диламро сиёҳ намуд. Даҳ сол остони дараширо зер накардам. Ношукрӣ нашавад, гуфта бо Ғуломалӣ даст меодем, сӯхбат меоростам. Аммо ҳаргиз нияти ташриф ба кулбаи ўро дар сар намепарваридам. То рӯзе ў дар ин хона ҳаст, ман ба хонаи ту намеравам, мегуфтам, ҳар сол ки ба деҳа меомад, дар ҳар вохӯрӣ бо ў. Аммо қасамро шикастам. Ба ҳамааш ин қазия сабаб гардид. Дилам аз ҳамдеҳагон сиёҳ шуд. Ку як ду ҳафта дур бошам. Аз барои онҳо шуда, шабе дар чое намеистодам. Боз орди касе тамом нашуда бошад? Эҳтиёҷоти онҳоро ҳама вақт пеши рӯ меовардам...

Пирамард рӯи диван дароз кашида буду гумон мекард, чизе тахтапушташиро сӯроҳ мекунад. Нармӣи диванро ҳис намекард. Аз ҷой хест, рӯи хона қадам зад. Рӯи роҳаткурсӣ нишаст. Ба мебели хона, ашёи он зехн монд ба рафҳои сурхи пур аз китоб, мизу курсӣ назар афканд. Ба қолини мураббаъ, ки акси ў тасвир ёфта буд нигарист. «Агар аз модарашро мефармуд, гапи дигар буд. Ман суратгириро хуш надорам. Аммо ў мувофиқи таъби худ кардааст. Ба ҳамин ҳам шукр. Худованд ҳаминро ҳам насибмон гардондааст. Ҳазорон бор шукр».

Сипас китоберо аз раф гирифта, ба муқоваи он ба акси марди нуронӣ, ки мӯи мошубиринчи дароз, мӯйлабҳои болои лабон ҳамида, чашмони сиёҳ, ки зераш ожанг бардамида буд нигарист. Ба унвони он диққат дод. «Алберт Эйнштейн». Ба Сталин монанд будааст. Ў кӣ бошад? Эйнштейн...

Пирамард, китобро варақ зад, вале нахонд. Онро боз ба ҷои худ гузошт. Ва боз ба диван дароз кашид. Не, хобаш наомад. Чунин фикре ғолиб ба сараш омад: «Ин шабро бо бедорӣ ба рӯз мерасонам». Ҳарчанд ў инро намехост, вале иродааш дар ихтиёраш набуд. Ва чуноне, ки табиби деҳа, Соро, борҳо аз Ғуломалӣ ва хоҳараш баъди сӯзандору гузаронидан, хоҳиш мекард, ки чашмонашро пӯшида то сад ҳисоб кунанд. Ў низ ҳисоб кард, то саду – дусад... Нашуд. Хобаш парида буд, чун мурғи сурӣ. Ва боз аз ҷой хест. Пардари яктараф карда, аввал ба само, ба ситораҳо, ба моҳи дар шино нигарист, сипас ба чароғони равшани кӯча. Ба мошини даргузар, ба ягон-ягон роҳгузар нигарист. Ҳама ҷо ором буд. Шарфаву садое ба гӯш намерасид.

Пирамард ба андеша афтод. Дар ин шаҳри ношинос ҷӣ кор

мекунад? Як рӯз тамошо мекунад, ду рӯз, баъд чӣ? Чӣ аҷобат дорад? Ҳама ҷо хонаҳои куттимонанд. Мудаввар... Бозорҳои фаровон. Мағозаҳои пурҷиҳоз. Хӯрданиҳои ранги ба ранг. Занони нимурён, мардони мутакаббир. Кӯдакони хаста. Гадоёни хору зор. Ҷӯғиёни фарбеҳу димоғчоқ, вале талбанда сари ҳар қадам вомехӯрданд. Шаҳр боз мошин дорад, гуногунтамға, ронандагонаш низ намоишкоранд. Аз таги биниат

ногаҳон мебароянд. Гуноҳ содир мекунанду узр намекурсанд. Бечораҳо наро ба ин маҷбур мекунад. Замона чунин касонаро мебарорад. Писари ман ба кадом тоифа одамон мебарорада бошад?

Кадам тоифа одамон дар ин шаҳр нуфузи беш дорад? Барои ман маълум нест. Даҳ сол боз аз ин муҳит дур мондаам. Ба гуфти Ориф, ки аз сад як гапаш рост аст ё не. Ғуломалӣ дар сатҳи боло нуфузи калон дорад. Дар ҷамъомадҳои давлатӣ, ҷаласаҳои Ҳукумати ширкат меварзад. Кадам як ихтирооташро дар Амрико ба якчанд миллион доллар харидаанд. Ба ин гапи Ориф муаллими Салом чун одат бо шубҳа нигарист.

– Агар миллион кор карда бошад, як хати барқ намегузаронад, то деҳа.

– Барқ чӣ даркор? – эътироз кард Абдуқаҳҳор.

– Равшанӣ ба кӣ зиён кардааст?

– Дил равшан бошад. Худованд равшаниро ба торики баробар додааст. То ки қаноат кунем. Нафс, ки аз ҳад гузашт, дигар аз ҷизе серӣ надоред. Ба равшании Худодод қонеъ намешавед, – гуфт Абдуқаҳҳор, ин пирамард низ ба навғониҳои рӯзгор некбин нест. Ба деҳаи ба гуфти Файзи урус аз ёди Худову пайғамбар фаромӯшшуда ончунон дилбастагӣ дорад, ки шояд муҳаббат дар дили Маҷнун нисбати Лайлӣ ба ин андоза вучуд надошта бошад. Файзи урус ҳам деҳаро паст мезаду аз он безорӣ мекард. Вале ҳаргиз андешаи тарк карданиш надошт. Ҳар вақт ки шаробаш тамои мешуд, хари ҳамсоҷро амонат мегирифт. Мерафт Ҳами сафеддорон он ҷо шикамсерӣ пиво менӯшид. Дар як рӯз даҳ понздаҳ бакал ва бо нафакаи модараш як бушкаи дигар харида, ҳудаш савора, дар пеш бушка меомад. Бушқаро дар қадӣ ҷӯйбор мемонд, ки хунук шавад. Ва ҳудаш то тамои шудани он дар лаби ҷӯ гилем гӯстӯрда ғалтанак мезад. Менӯшиду меҳобид. Пашшаҳояшро набераи пашшаронаш пеш мекард. Ҳини пашшаронӣ шарфаву садо бароварданро

манъ карда буд. Дар осмон пашшаро бидор мегуфт. То ки пинакаш вайрон нашавад.

Пирамард ба пулдории фарзандаш кам бовар дошт. Агар пул медошт, дар нӯги осмон намезист. Поён мефаромад чун дигар одамон. Ва дар ягон гӯшаи шаҳр чени кудраташ иморат месохт. Ҳамин ҳам хона шуд? Дилам мекафад. Ў ба ин одат кардааст. Чун мурғони катак, ки ягон-ягон соҳиб аз маскан берунаш мекунад. Муҳити зисти писар бо ҳама ашёяш дар мағзаш эҳсоси ногувореро бедор кард. На чевони китоб, на радиову телевизор, на чевони либосу на роҳаткурсӣ, мизаки дар миёни он ду истода, диван, мизу курсихо, шамолдиҳак, чароғҳои рангаи қандил, қолини асил. Чизе ўро мутаваҷҷеҳ накард. Ҳатто он тоблӯи дар чаҳорчӯбаи мунаққаш афтодаи ҷангал, ки амсоли анбӯҳи дарахтони Ҷангалак нест, ўро хушбахт накард. Баракс, эҳсоси ногувору мағшуш иродаи ўро фишор дод. Ба ёдаш говони ҷӯшой, гусолаи хароби лингдароз, гӯсфандони дар ин фасли сармо гӯштрехта, бузҳои дубаҳра ва мурғони хонагияш омад, ки ҳар субҳ ҳамсараш аз катаки онҳо панҷ-шаш дона байза мебардошт. Ҳатто хари ҷавони ҳанӯз камбардошташро, ки аз андак бор миёнаш ҳам мезад ёд кард. «Аҳволи ў чӣ шуда бошад? Фикри алафашро карда бошанд? Сағираи шума, қадами мондааш наҳс аст».

Пирамард хари ҷавонашро дар айёми ҳутикиаш боре гум карда буд. Бачаҳои шӯҳ Ҷангалак бурда, саворияш карда буданд. Ба пиндорашон пирамард даст аз ҳутик мешӯяд. Дар оббурдае барояш сарпаноҳ муҳайё намуданд. Рӯз савораш мешуданду шом дар обурда ниҳон мекарданд. Пирамардро гӯшаш бод ёфт, ки харкураро дар Ҷангалак пинҳон кардаанд. Як субҳ вақти намоз хесту роҳи Ҷангалакро пеш гирифт. Дар паси ҷанори чоркӯша, ки ба ин бузургӣ дарахте дар ин бару гузар набуд, камин гирифт. Ва интизор нишаст. Бачагони деҳ бо сардории Додар пайдо шуданд. Анбонҳои мактабиро зерӣ буттае пинҳон карданду рафтанд ҷониби оббурда, харро берун оварданд. Пирамард, ки дар паи онҳо буд аз раҳашон баромад. Додар аз тарс худро аз болои хар партофт, бо азми фирор, вале пояш ба санг бархӯрда шикаст. Ба деҳа харсавор оварданд. Анбонҳои мактабияшонро дар почаҳои хӯрчин ҷой карда, аввал мактаб бурданд. Дар маҷлиси пагоҳӣ, пеши хонандагони мактаб ба дарсгурезон танбех доданд. Ба Додар, ки худ сазо дида буд, унвони харсавор дода, ба

хонаашон бурданду шикастабанди деҳ, бобои Абдуқаҳҳори номус пойашро гачбандӣ кард.

Аз он рӯз се сол сипарӣ шуда бошад ҳам пирамард дилаш аз Додари харсавор пур набуд. Дар симои ӯ падари лакқиву бадма-сташро медид, ки рӯзе ба ин чода хоҳад рафт. Аз хиёли пирамард деҳ бо ҳама ҷузъиёташ мегузашт. Осиёб зиёди зиёд хавотираш карда буд. Аз он рӯзе, ки дар Хами сафедорон осиеби барқӣ пайдо шуд, дилаш аз одаму олам монд. Пиндошт дигар осиеби ӯ ба касе лозим намешавад. Нав ҳамавақт кӯҳнаро ба гузашта месупорад. Танҳо хотира боқӣ мемонад, он ҳам муддате. Фирор ба шаҳр маҳз дар ӯ аз ин сарчашма об меҳӯрд. Ва муддати даҳ рӯз аз деҳу одамонаш дур будан меҳост. Бигзор ба осиеби ӯву худӣ ӯ зор шаванд. Бигзор баракати осиеби сангиро дарк намоянд. Меғуфт худ ба худ. Барои ӯ осон набуд тарки деҳа. Фироки ҳамсаре, ки дар панҷоҳ соли зиндагии якҷоя овози баландашро нашунидааст. Чашмае, ки оби мусаффоаш чигарашро мудом тар намудааст. Қуллае, ки офтобро ҳар субҳ дар дӯш доштааст. Самое, ки ахтаронро дар фазои деҳа ба чилва овардааст. Шаҳр бо вучуди макони фарзандаш будан, барояш дилфаро набуд. Наметавонист дар ин ҷо бо дили шоду хоҳири ҷамъ даҳ рӯзро сипарӣ кунад. Аллакай нахӯстин шабаш бо вучуди чароғон будан, дар қалбаш чун гӯр тираву тор афтод. Дилаш ба қафидан наздик буд, гӯё рӯи хор нишаста бошад, ки рӯи хона қадам мезад. Фарорасии субҳро интизор буд. Якбора азм кард, деҳа меравад, ин ҷо тоби истоданаш нест. Косаи сабраш якбора лабрез шуд. Ҳатто як лаҳза дами осуда гирифта наметавонад. Ба чашмаш ғанаб намеояд. «Ин чӣ рӯз буд, ки ба сари худ овардам. Номусамро поймол кардам. Қасамро шикастам. Омадам ба хонаи касе, ки даҳ сол аз остонаи ӯ дур будам. Даҳ сол тоқат кардам. Омада-омада дар як рӯзи одӣ ба ҳама ин заҳмат, ки дар бунёди сабру ирода қашидам хати бутлон гузоштам. Не, намеистам, агарчи фарзанди азизам худованди хона аст.

Пирамард норохатии ҳешро дар нармӣ аз ҳад зиёди диван дид ва дар рӯи замин болои кӯрпача дароз қашид. Чашмонашро пӯшонд. Фикру ҳаёлашро мутамарказ намуд, ба ҳоб дод худро. Не-не, ин ҳам кӯмакаш накард. Наметавонист, ки хоҳро ба ҷисмаш ғолиб гардонад, бедорӣ, ки аз ҳушёрӣ рӯху равон нерӯ мегирифт, ба рағми азму иродааш дастболо буд. Гӯё ҳоб ҳеҷ гоҳ дигар ба чашмаш намеояд. Ҳоб ин ҷузъи ҷудонашавандаи ҳаёт,

ин лаҳза ўро ба тамои тарк намуда буд. Кўрпачаро низ аз зераш гирифт, рӯи қолин дароз кашид. Пиндошт ғанаб рафтанҳо дар болои хараки кунчи осиеб, ки гоҳу ногоҳ аз ғояти хастагӣ болои он такия медод, ин лаҳза чун хуморӣ, ба ҷисмаш меҳмон шудааст. Ва рӯи қолини дурушт паҳлӯ гашт, дастанаши зери сар болин кард. Ин ҳам фоидааш накард, чун ним соат аз он гузашт. Нимҳез шуд. Аз чойник ба пиёла чой рехт, чанд чуръа нӯшид. Боз ёдаш ба деҳа рафт. Палакҳо дар чӣ ҳол бошанд? Додари мурданбоб, харигарияш ояду калаҳои тарбузу харбузаро бо корд аз яксар бурида партояд? Аз дасти ӯ меояд. Чуноне ки полизи Абдуқаҳҳори бономусро як шаб бо супориши падараш аз як сар чун хук поймол карда буд. Абдуқаҳҳор камон гирифта, як ҳафта раҳи хукҳоро поид. Аммо Файзи урус нияти ўро шикаст. Мастомаст ба Абдуқаҳҳор дўғ зад, ки палакҳоятро каллакан кардам бо писарам, акнун навбати худат аст. Сари тўро ҳам чун тарбуз хоҳам канд. Он гоҳ Себзор гул мекунад, обод мешавад, вагарна ту фарзанди босмачӣ, садди ҳамагуна пешравӣ будӣ ва ҳастӣ. Ман то охир мубориза мебарам. Ман бояд деҳаро аз ту барин душманон раҳо кунам. Бандҳои тилисиро бо дасти тавоно барканам... Файзи урус чунон бурро, бе ягон сакта ҳарф зад, ки Абдуқаҳҳори номус чуръатро гум кард ва дар баёни сухан лол монд. Ва то як ҳафта забонаши зери дандон карда гашт. Танҳо ба Орифи лоф, ки аз палаку тақдири хукҳо пурсон шуд, ҷавоб дод:

– Э додар, гуноҳро ба сари хукҳо бор карда, сахл монда буд, ки ба хуни чонварон зомин шавам. Палакҳо хукҳои маҳаллӣ, Файзи урусу Додари харсавор хароб карда буданд. Орифи лофӣ ҳамон замон қазияро ба хурду калон қисса кард.

Пирамард ба ғазаб омад, гунаҳояш аз ғояти он барчастанд. «Агар нисбати ман чунин амалро раво бинанд. Худам бо ин дастон падару писарро буғӣ карда мекушам. Агар дар дами пирӣ ба ин чурм осӣ ҳам шавам. Охир, ман ба касе ин ҷазоро раво мебинам, ки дар умри сараш ба касе хубӣ накардааст. Аз забонашон заҳр мерезаду аз қадамаш оташ. Фарзанди худро ҳатто ба роҳи рост ҳидоят накардааст. Магар зистани ӯ равоаст. Хуб нест, ки буз каму ҷаҳон пок бошад?» Пирамард ба ғазаб омада буд, ба хусус баъд аз он ки ба осиеби ӯ бадгӯӣ кардааст. Ҳатто ба хотир наовардааст, он халтаҳои сабӯсу ордро, ки гоҳ-гоҳ ба хотири фарзандонаш шуда, бурда медод. Ҳамсараш бо овози баланд ду-

ои хайр медод, осиеббони хайрхохро. Акнун минат мекард ин амали худро. Ҳарчанд медонист минат кардан ҳар гуна амали некро ботил мекунад. Хобаш, ки ба чашм намеомад, васваса мағзаширо тира гардонда буд. Ва дар ин ҳуҷраи мураббаъ ба тангӣ нафас мегирифт, деворҳои симентӣ фишораи медод. «Намеистам, як рӯз ҳам дигар тоб намеорам. Меравам ба ҳамон деҳи кӯчаки худ. Маро манзили худам мебардорад. Марғзори Ҷангалак, гургу меши деҳи худам, гову ғӯсфанди хонаам, хари ҷабркашам меҳонад бе овову ишора. Маро меҳри он ҷонварон ба худ меҳонад. Маро осиебам интизор аст. Агар як рӯзи дигар дар ин ҷо бимонам, тамом ҳама аз даст меравад. Ҳама ба Ҳами сафедорон мераванд. Осиеби барқӣ бартарии зиёд дорад. Навнав аст. Ҳарчанд аз он ҷурму гуноҳ меҷӯям. Наметавонам ба ин созиш кард. Имкон додам, ки мизочи ӯ шаванд. Бояд пеши онро гирифт. Мубориза бурд. Вагарна кор аз кор мегузарад. Агар бо ин худро тасалло дода аз мубориза даст кашам, обам ранг намегирад. Ҳар лаҳза, ҳар нафасро бояд ғанимат донам...

Пирамард рӯи диван нишаст, ҳама ҷо ором буд. Ягон-ягон овои сағони велгард ба ғӯш мерасид. Садои мошинҳои шабмондаву корафтода, ки худро чун ҳокими шоҳроҳ танҳо медиданд, бо шасту суръати худ ғӯшро харош медоданд. Хост радиоро монанд. Аммо мурватҳои он барояш ноошно буданд. Радиои ӯ нисбатан хурдҳаҷм, ба назараш содатар менамуд. Ӯ бисёр вақт радио мемонд. Хабарҳои охириро мешунид. Музикӣ мешунид. Хонишҳои адабиро ҳаргиз сарфи назар намекард. Ба Ҳикмат Ризо ихлос дошт. Гурғӯлихонии ӯро дӯст медошт. Поси шаб, чун радио дар иҷрои ӯ дostonҳои эпоси халқиро мешунавонд, як ҷаҳон ҳаловат мебурд. Аммо дар шаҳр, дар маркази тамаддун аз ин бархӯрдор набуд. Агар хоҳиш кунад, барояш ҳама чизро муҳайё мекарданд, аммо гарданаи ӯро намедод. Ду радио дошт, якто дар осиеб, дигараш дар долони хона овезон буд. Бо батарея кор мекард. Батареяро барои ӯ донишҷӯён, ки дар шаҳр меҳонданд, мебурданд. Гоҳ-гоҳ ба ин хотир Ҳами сафедорон мерафт. Равғану биринҷ, қанду дигар воситаҳои рӯзгорро харид мекард. Ва дар ин навбат батарея мегирифт, то ки аз хабарҳои радио бе-насиб намонад. Аммо имшаб аз ҳама чиз бе-насиб буд. Ба ҷуз дидори фарзанд. Оҳ кашид, як паллаи тирезаро кушод. Ба хона шамоли серун вазид. Аввал ба ситораҳо, сипас ба замин нигарист. Ҳанӯз торик буд. Шаҳр дар ихотаи ҷароғҳои кӯча, ғанаб

мерафт. Ҳама хоб буд. Ба ҷуз ин меҳмони сарсаҳт, ки мочарои деҳи кӯчакро ба ҳоли худ гузошта фирор карда буд, то дар ин макони сернуфус муддате осуда ба сар барад. Фориғ аз гирудорҳои дунёи номуназаму номураттаб. Хомӯшиву оромии шаҳр дар худ тавоҳуме дошт, ки касе наметавонист ин лаҳза, онро аз дӯши ӯ барканор бикунад. Мағзаширо аз андешаҳои беҳадду худуд тамиз намояд. Инсофро ба ҳама хотироти мағшуш ғолиб. Ва хобро чун воситаи роҳатбахш дар рӯҳу равонаш ҷорӣ гардонад, то ки даме фориғ бошад, аз оламу одам. Аммо ин ҳама орзу буд, ки нокирову ҳақир чун уштӯри гаронбор дар кавири сӯзон уфтода. Намедонист аз кӣ имдод пурсад, чунин нерӯи ғавқулода ҳам набуд, ки овои ӯро эҳсос кунад, дас-ти тараҳҳум ҷонибаш ёзонад, то ки ба мадади ӯ бархезад. Шаб чун сангпушт шитоб надошт. Пирамард субҳро интизор буд. Равшаниро дар либоси шаҳр меҷӯст. Онро дидан меҳост. Як вақт дари ҳучра кушода шуд, шиддати бод фузун шуд, пардаи тиреза ларзид. Пирамард қафо нигарист. Дами дар Фаридун истода буд. Бечуръату ҳаросон.

- Наҳобидӣ?
- Хобам набурд.
- Барои чӣ?
- Намедонам.
- Бирав бихоб, бачам...
- Хобам намебарад.
- Доим хобат намебарад?
- Ҳамин шаб.
- Сабабашро дар чӣ мебинӣ?
- Бобо маро деҳа мебаред?
- Мебарам...
- Кай?
- Пагоҳ...
- Чизҳоямро ғун дорам?
- Ғун дор!...
- Хуб.

Фаридун дарро пӯшид. Пирамард танҳо монд. «Кош меистод. Гуфтугӯ мекардем». Муддате рӯи диван нишаст. Ва якбора азм кард Фаридунро даъват мекунад. Бо ӯ нишаста кӯфту хастагӣ мебарорад. Гузашти вақтро пай намебаранд. Бо ин мақсад аз ҷой хеста, бе шарфаву садо, ба ҳучраи ӯ сар даровард. Фаридун

чиҳозашро чамъ меовард. Ҳучраи хоби ӯ ҳама чизро дошт. Ба ғайри кати хоб, рафи китоб, мизи хатнависӣ, компютер, пианино, маркази мусиқӣ, телевизору радио ва як чанд дастгоҳҳои барои мӯйсафед ношинос. Фаридун ба истикболи бобояш аз ҷояш хест.

– Биё бобочон... – курсиро барои ништастан пеш кашид.
– Чизҳоятро, ки ғун доштӣ, дам бигир, бихоб!
– Агар хобам биояд, хатман мехобам.
– Бо ту сӯхбат кардани будам. Лекин фикр кардам хобиданат хубтар аст.

– Бобочон шинед!
– Ту дар деҳа чӣ хел мехобӣ?
– Чӣ хеле ки дар ин ҷо мехобидам.
– Он ҷо чунин кати нарм нест.
– Боке нест.
– Боз азоб накашӣ.
– Азоб намекашам.
– Он ҷо компютеру телевизор ҳам нест.
– Ҳеч гап не...
– Барқ ҳам нест.
– Медонам...
– Ту ки бо ин чизҳо одат кардай зиқ мешавӣ он ҷо.
– Бобочон, ин чизҳо ба дили ман задаанд. Ман аз ҳамаи ин чизҳо дур будан мехоҳам.

– Хонданро хуш надорӣ?
– Баракс, дӯст медорам. Боз афсонаҳои бибиамро...
– Бибиат афсонаҳои бисёр медонад.
– Шумо чӣ?
– Ман? Медонам, хело кам.
– Барои чӣ бобо?
– Чунки ман бештар ба кор банд ҳастам. Ба афсонагуфтану афсонашунидан вақт нест. Деҳа ки рафтам, ба ту албатта афсона мегӯям. Афсонаи Ҷангалак ва Себзорро.

– Ин чӣ хел афсонааст бобо?
– Деҳа ки рафтем, он ҷо ҳикоят мекунам. Ҳоло ту чизҳоятро чамъ биёр. Ман тӯро аз корат монондам, – пирамард ба хучрае, ки барояш чудо карда буданд, баргашт. Вақт ханӯз ҳам бо сӯстӣ гом мезад. Пирамард инро аз тик-тики бонизом ва сӯсти соат, ки дар девори хучра овезон буд эҳсос кард. Рӯи роҳаткурсӣ нишаст,

ба пиёла чой рехт. Чуръа-чуръа нӯшид, ба тиреза нигарист, ки дар паси пардаи ҳарири сунъӣ ҳанӯз ҳам тира менамуд. Соат 3²⁰ буд. Дар ин вақт ягон инсон бедор нест, ба ҷуз корафтодаву ночор, навбатдору мардони кор. Аммо ўро ҳанӯз хоб ба чашм наомадааст, ҳанӯз ҳам бо ҳаёлотӣ мармузу воқеӣ банд аст. Наметавонад аз ин ҳолат раҳо шавад.

Ба наберааш деҳа хуш меомада бошад? Меандешид пирамард. Ин бачаи шаҳрӣ, ки ҳама неъматҳо барояш бе ранҷ муҳайё шудааст, дар деҳи пуршебу фароз, ки кӯчактарин неъматашро наметавон бе ранҷ ба даст овард, чӣ гуна тоб меорад? Чӣ гуна бе чароғи барқ шабро рӯз мекунад? Дар аввал на ман ва на ҳамсарам ба гӯшаи хотир намеовардем, ки чунин мушкилиҳо чой дорад, ки ўро дар як, тӯл кашад ду рӯз деҳ дилхунук мекунад. Ў низ ҳоло орзуву ҳавас дорад деҳаро. Ба пиндораш чун шаҳр, ширро аз мағоза меҳаранд, нони тайёр мегиранд. Ба даст овардани як литр шир чӣ қадар заҳмат аст. Падари олимат деҳа, зиндагиро дар он шунида ба даҳшат меояд. Тасаввур карда наметавонад, ки модари ту дар он муҳит як рӯз тоб оварда метавонад ё не. Ҳол он ки ту мушкилиҳоро на бо чашм дидай ва на дар тасаввурат меғунҷадд. Бале, Фаридун писарам. Ту ҷўраҳоятро ёд мекунӣ, театр, кино, боғи ҳайвонот, аз ҳама беш яхмосро... Майлаш ман дили тўро аз деҳа хунук карданӣ нестам. Бобоят ҳаргиз монеи деҳа рафтани нест. Бибият гаштаву баргашта таъкид кард, ки бе ту барнагардам. Аммо мушкилоти деҳа, маро ба шубҳа овардааст. Оё ту ба он тоб меоварда боӣ? Боз ду рӯз пас, ду пора ба як мўза андохта, падарамро ёд кардам, модарамро хоб дидам, гуфта оби дида нарезӣ, – пирамард ин суханонро бо овози баланд мегуфт, гўё бо Фаридун баҳс мекарда бошад. Бехудона мегуфт, чун инро дарк кард, шармаш омад. Ва дарро тела дода ба ҳучраҳои дигар диққат дод, ки боз касе ин ҳама пархошу ҳазёнгуӣҳои ўро пай набурда бошад. Ва бо тамасхур ба худу феъли хеш сари баровардаашро даруни ҳучра кашид. Рӯи диван нишаст, сарашро ба болин ниҳод. Хост фикру андешаҳоро ба тамом хотима дода, домани хобро саҳт дорад. Вале воқеаҳои гузашта, дидаву шунида пеши назараш меомаду аз машаққати ноичро мемонд. Наметавонист аз фикру андеша фориг бошад. Ўро ин чиз азият меод, ҳарчанд таҳайюлоташ рангин буд, соатҳо метавонист дар атрофи ҷузъиёте, ки ба деҳа одамонаш, гирду атрофи он, деҳаи ба назараш торик, Ҳами сафедорон, ки ёди он

мағзаширо нохун мезад, андеша ронад. Масоилеро, ки ба зеҳнаш меғунҷад маъқул донаду чизе, ки ба табъу завқаш мувофиқ нест, аз мадди назар дур андозад. Шаҳр, ки шабро дар оғӯши он мегузаронд, он қадар дилгир набуд, ӯ ин муҳитро бо афкори мағшуши худ сохта буд. Балки ин эҳсосро худ бунёд гузошта буд, ки гӯё мӯчиби он сунҳораш маҳсуб меёбад. Ва сари ин масъала фикраширо борҳо дигар ҳам кард, вале дар фарҷом, ҳулосаи қаблияширо, ки даҳ сол дар моварои он ба сар бурда буд дурӯст меҳисобид. «Охир, ӯ ҳам инсон аст, аз ҷурму гуноҳ барӣ нест. Метавонад хато кунад. Шояд аз кори худ пушаймон шудааст. Шояд он рӯз сари эҳсос ва ҷурми камхирадӣ, ки мӯчиби он ҷавонӣ ва бетачрибагӣ буд, ба ин амал даст зада бошад? Ў ку пушаймон шуд, чаро ман ўро набахшам? Инро медонам, вале аз ғояти ғурур наметавонам гуноҳи худро эътироф кунам. Наметавонам ўро бубахшам. Шояд ӯ дар ин қазия боз ҳам модари Ғуломалиро гунаҳгор дониста бошад? Шояд... Охир, боре бахшиш напурсид. Нагуфт, ки дар ин қазия гуноҳи ӯ зиёд аст. Кина нагиред! Баракс, хомӯшӣ ихтиёр кард. Боре ба деҳа наомад. Шояд моро бо деҳотӣ будан мутаҳам ҳам кунад? Гӯё ин гуноҳи азим бошад? Яқин чунин фикр дорад. Пирамард дар банди андешаҳои худ, надонист чӣ гуна аз ҷой хестааст. То ин дам, тӯли даҳ сол, боре фикри бахшиши гуноҳи сунҳораш ба гӯшаи хотираш наомада буд. Тағйири андеша табаддулоти ғайриодӣ ва ғайриҷамъадоште буд, ки ҳеҷ гоҳ интизор набуд, ки дар фазои афкораш ба вучуд меояд. Ҳарчанд табаддули афкори нав, ҳанӯз дар реши рӯҳу равонаш амиқ ҷой нагирифта буд, балки бархӯрди ду ақида боис гашт, ки аз банди қарахтӣ барояд. Дар фазои ин кайфият дар дохили ҳуҷра, пешу пас қадам зад, дастон паси пушт, ҷуноне дар кӯчаи бузӯрги деҳа мегашт хушҳол буд, гӯё ҳеҷ вақт ғам надошт. Чашмаш ба манзараи дар ҷаҳорҷӯба гирифташудаи қуллаи барфпӯш афтод. «Қуллаи барфшӯха». Аз дилаш гузашт. Хушаш омад. «Кӣ қашада бошад? Ғуломалии мо чандон беандеша нест, ки мепиндорем. Ў бономус аст. Вагарна ин қуллаи бузӯргро ба рассом намефармуд, ки бо ин ҳашамату зебӣ биофарад. Рангҳоро аҷиб интиҳоб кардааст. Ифтихори мо Себзориҳо дар ин қулла ҷой гирифтааст. Инро Ғуломалӣ медониста бошад? Ман як осиеббони одӣ аз ин чиз хабар дорам, ӯ наметавонад». Пирамард, дар фаҳму идроки санъат баҳусус санъати тасвирий ба андозаи хонандаи зинаи аввали мактаб таассурот

надошт. Вале зиёди зиёд дар ин хусус андеша рондан, ўро ба мартабаи марди ватандору ифтихорманд расонида буд. Пирамард то хеле авқот тоҷи заринро чўст, вале он ба чашмаш нана-муд. Ба андешаи ў тоҷ дар яке аз шахҳои ин қулла ниҳон бояд бошад. Ва расоми чирадаст дар офариниши он таъхир кардааст. Вале боз ба хулосае омад, ки тоҷи сеҳрнок, на ба ҳар чашм меафтад.

Дилаш аз ҳудаи монд. «Наход ман одами одӣ бошам, ки тоҷи миллатро дар ин тоблӯ дида наметавонам? Наход тоҷи миллат то ҳамин андоза барои ман маҳрам аст? Охир ман аз насли тоҷикони асилам...» Бо ин андеша пирамард, рӯи роҳаткурсеӣ нишаст. Дар ғичирозанон кушода шуд. Фаридун бечуръатона ворид шуд. Бо чеҳраи ҳайрони бобояш нигарист. Пирамард низ дар банди андеша буд. Нигоҳаш ба тоблӯ.

– Хобатон набурд?

– Не...

– Маро ҳам хоб набурд.

– Барои чӣ?

– Меҳоям тез рӯз шаваду деҳа равем.

– Ман ҳам интизори рӯзам.

– Шаби шаҳр дароз аст.

– Аз деҳ чӣ?

– Кӯтоҳ...

– Кӣ гуфт?

– Охир, бинед чӣ қадар дароз аст он.

Пирамард табассум зад. Ва бори дигар ба тоблӯ ба он қуллаи номус ба он маскани меҳр, макони шерони ҷасур зеҳн монд. Фаридун низ ба самти нигоҳи бобояш нигарист. Пирамард аз ў суол кард.

– Ин тоблӯро, ки офаридааст?

– Ин тӯҳфаи як шиноси падарам аст. Ба муносибати зодрӯзаш оварда буд.

– Манзараи барфшуҳаи болои Ҷангалак аст.

– Ин барфшуҳа нест?

– Не... Бобо, ваъда кардед, ки барфшуҳа мебаред, аммо танҳо порсол Ҷангалаку ғори одамони ибтидоиро ба ман нишон додеду халос. Ман барфшуҳаро аз дур дидам, ки ба ин қулла монанд нест.

– Ин қулла дар кучост?

- Дар Ҳиндӯстон...
- Дӯсти падарат кист?
- Як ҳинду, номашро намедонам.
- Маълум, – гуфт пиромард ва бо таассуф оҳ кашид. Агар ман ба ҷои падарат мебудам, дар ин ҷо манзараи қуллаи барфшухаро ба рассом мефармудам, ки биофарад.
- Барфшухаро падарам медонад?
- Падарат аз асрори ҷаҳон огоҳӣ дораду барфшухаро намедонад, ки рӯди деҳаи мо аз он сарчашма мегираду ҷархи осиеби бобоятро оби он ба гардиш меорад.
- Аз ин пеш нашунида будам.
- Ман пеш, айёме ки ҷавон будам ба он ҷо рафта будам. Тоҷи миллат он ҷо ниҳон аст. Ва ҳар тоҷик вазифадор аст, ки он ҷо биравад, тоҷи муқаддасро зиёрат ва қурбонӣ кунад. Қурбониро дар тоқи сангин ниҳода дар поён камин гирад. Агар шери ҷаён аз қулла фаромада ба ҷорвои қурбоникардаи ӯ таваҷҷӯҳ кунад, он кас ба қатори фарзандони бономуси миллат шинохта мешавад.
- Агар таваҷҷӯҳ накунад?
- Не... Одамон ҳафтаҳо маҳтал мешаванд, дар камин гуруснаву ташна менишинанд, то ки шохиди ин манзара гарданд.
- Бобо, шумо ба зиёрат рафтаед?
- Бале, писарам. Ман бисёр ҷойҳоро зиёрат кардам. Маккаву Мадина рафта, ҳақи акбарро ба ҷо овардам. Аммо дилам аз ин сиёҳ аст, ки суннати бобоён, зиёрати тоҷи муқаддасро накардам.
- Падарам зиёрат кардааст?
- Падарат? Не... Ё аз болои китобу дафтараи ӯ ханӯз нахестааст.
- Бобо ман он ҷо бояд сафар кунам? Имсол маро ба барфшуха бубар!
- Ҷаро не? Охир, ту ҳам тоҷикӣ...
- Фаридун ба андеша рафт. Ва пас аз сукути наҷандон амиқ ва тӯлонӣ ба рӯи бобои ришсафедаш, ки дастори сафеди печидаашро дар болои ҷавон ниҳода буд, зехн монд. Ҷашмони тези ҷамабин, чинҳои сиёҳи зерини он, чини ҷабини гувоҳи меҳод, ки бобои ӯ марде нест, ки қорвои умраш роҳи ҳамворро паймуда бошад. Ва боз саволи қунҷковона дод.
- Бобо...

- Қони бобо...
- Тоҷи муқаддас чаро дар он кулла будааст?
- Ин достони дарозест, ки аз бобову бобокалонҳоямон то ба мо омада расидааст.
- Чӣ хел достон аст, бобо?
- Деҳа ки рафтем он ҷо ба ту ҳикоят мекунам. Ҳоло ҳавсалаи ҳикоят надорам. Меҳоҳам бихобам. Пагоҳ ба роҳи дароз мебароем.
- Чӣ тавр бихобам бобо?
- Бирав, дар ҷойгаҳи хобат дароз бикаш ва то ҳазор бо ангуштонат шумор. Хобат мебарад.
- Шумо нашумурдед?
- Кӯшиш кардам, аммо фикрҳоям парешон шуд. Боз кӯшиши дигар мекунам.

Фаридун ба ҳуҷраи худ рафт. Пирамард, ба тоблӯ нигаристу якбора дилаш сиёҳ шуд. «Барвақт табли шодӣ зада будаам. Ғуломалии моро илму дониш аз дарки суннату ифтихори миллӣ дур карда будааст. Ҳатто як акси одиро аз манзараи деҳ дар манзилаш ҷой намодааст. Андешаи зиёрати тоҷи муқаддасро қай ба сар мекарда бошад? Деҳа меояду аловғирӣ омадагиворӣ чапасар мегардад. Ҳатто фикри сайёҳати Ҷангалак намекунад, ҳол он ки аз тамоми ғӯшаҳои олам одамон, занону мардон овозаи ин мавзёро шунида, сайёҳат меоянд, дар домани рӯд хайма мезананд. Ва рӯзҳову ҳафтаҳо он ҷо меҳобанд. Ва боз пиёда озими шаҳр мешаванд. Ба қавли Файзи урус, ки аз паи хориҷиён тор танида мегашту саркути онҳоро аз оши худӣ боло медонист, ҷопониҳо дар Ҷангалак аз ҷароғи барқ, ки тавассути генератор одамони маҳаллӣ ба изаташон муҳайё намуда будаанд, даст кашидаанд, ки онҳо ба мақсади гурез аз ин гуна тамаддуну пешравӣ меҳмонхонаи панҷситорадорро тарк кардаанд. Ғуломалии мо бошад ёди деҳаи бобогӣ намекунад. Намешинад, ки ба серӣ бинамаш. Файзи урус бошад, дар ҳақи одамон бадгӯӣ мекарду касе пишакашро пишт намегуфт. Ба пиндори Саттор Файзи урус одами Хадамот аст, ӯ ин вазифаро барвақт ба ўҳда гирифта, худро масту аласт вонамуд карда, «факт» ҷамъ меорад. Ва ба марказ наҷакондаву нарезонда мерасонад. Назди масҷиди деҳа нишаста мардуми намозгузоро таи ҷашм мекунад. Аз паи сайёҳон мегардад, дурбини гарданаширо харгиз аз худ дур намекунад. Овозаҳо паҳн мекунад... Ана ҳамин бадмаст, боре Ғуломалиро

савори «чипаш» дида, пеши Саттору Ориф гуфтааст, ки ӯ хоини ватанфурӯш аст. Гӯё Ғуломалӣ донишу ҳунарашро ба нафъи ҳадамоти хоричӣ бахшида ба ивази он аз онҳо маблағ ба даст меовардааст. Гӯё Ғуломалӣ парвои ватану миллат надоштааст. Кашфиётҳои оламшумулашро бо андак доллару евро мефурӯхтааст. Чип ҳам гӯё маҳсули ин амалаш будааст» Ростӣ гап хунукназариву бепарвофалакии ӯро дида, дар дили ман ҳам шубҳа пайдо шуд. Агар не, бо ин маош аз кучо соҳиби ин қадар дову дастгоҳ мешуд? Астағфуруллоҳ... – гиребон гирифт пирамард. – Ман чиҳо мегӯям? Дар ҳақи фарзанди худам бадгӯӣ мекунам? Сухани як ҳасуду нотавонбинро, ки дар умри сараш амали некашро касе надидааст, ҳақ мешуморам. Не. Ғуломалӣ хоин нест, агарчи бе ифтихор аст. Ин ҳам ҳанӯз саҳеҳ нест. Ў фориг аз қор буда наметавонад, аз ҳад зиёд саргарми касбу пешаи худ аст. ӯро дилбастагӣ ба машғулият аз мо дур кардааст, мо ки худ иродаи дарки инро надорем, шубҳа мекунему гумон...»

Пирамард дар ин шаби дароз, ки дар интизори рӯз ҳанӯз мижа таҳ накарда буд, азоб дошт. Андешаҳои парешон азияташ медод. Ба худ хулоса кард, ба ҳамаи ин хотима мебахшад. Чашмонашро пӯшид ва ба азми хоб ором гирифт. Ҳарчанд ранчи беҳобӣ тӯл мекашид, ҷилави онро ба даст оварда наметавонист. Худ намедонист мӯҷиби ин ҳама мушкilot дар чист. Ва онро чӣ гуна метавонад маҳв намояд. Охир шаб ҳамон миқдор вақтеро дар ихтиёр дошт, ки дигар рӯзҳо аз ғуруб то тулӯи шед бо тирагӣ мегузaronд, пирамард меҳуфту меҳест. Бе ягон душворӣ, бе андешаҳои тӯлонӣ ва дилгир. Ин шаб барояш ғайриодӣ буд, гӯё торикӣ ин мабдаи шар қасдан ӯро дар қайди худ нигоҳ медошт, дар дидагонаш, дар шарёнаш, дар қалбу равонаш сиёҳие нуфуз карда буд, ки ба пиндораи дигар ҳеҷ гоҳ наметавонад аз он худро раҳо намояд. Худро ба укёнуси пурталотуми андеша, ки ҳеҷ нӯги онро ба даст гирифта наметавонист ғӯта мезад, чун ғаввоси озмудаву чира. Ин ҳам ба дардаш даво намешуд. Андешаҳо низ ҳамвору хуш набуданд. Ҳарчанд орзухоро дар дунбол доштанду дар қайди он андаке ҳам бошад фазои афкорашро равшанӣ мебахшид. Наметавонист зиёд бо он хӯ гирад. Фикрҳои ғарибу мағшуш боз нуфуз пайдо мекарданд, боз ва боз шахсиятҳои ботинан ифлос, ки дар зиндагии печидааш паси сар карда буду бо онҳо бархӯрдҳои рӯхонӣ ва ҷисмонӣ дошт, азият медод, пеши рӯяш пайдо мешуданд, ғайрихтиёр, бедаъвату

хоиш. Ғуломалӣ, яккаписари ба қавли Ғайзи урус ба шираи гандуми оби тарбузу қандоб парваридааш ҳам дар ин шаб дар қатори ин ашхос қарор дошт. Ҳарчанд ҳеҷ хоиши дар ин саф ниҳодани ўро надошт. Охир, падар, касе ки набошад, ҳеҷ гоҳ фарзанди худро маҳкум карда наметавонад. Агар ҷурми ў кабира аст.

Дар ин укёнузи пурпеч зиёд аз кирди писараш ёдовар шуд. Ўро асосан ба он муттаҳам мекард, ки мувофиқи таби волидонаш зан нагирифт. Бо шахсе хонадор шуд, ки на тарзи либоспӯшӣ, на гуфтор, на рафторашро писанд мекард. Барои пирамард занҳои гапбардор, сархам, камгап, итоаткор маъқул буд, ки амсолашро дар симои ҳамсараш Моҳсурат меидид ва бисёр меҳост Ғуломалӣ ҳам чунин зан дошта бошад.

«Ту сари худро дар бало мондаӣ. Наход зан худааш бозорӣ кунад. Пулбадаст бошад. Ба қори хона даст назанад. Хизматгор дошта бошад? Ғуломалӣ, шунидам ба хўҷаинаш дар қорхона, ҷой мемондааст, қажва мепухтааст. Гапи пасту баландашро таҳаммул мекардааст. Дар хона бошад сухани шавҳарро бо сарнайза қабул мекунад. Ҳамин ҳам хонадорӣ шуд? Зан танҳо ва танҳо бояд ба шавҳари худ тааллуқ дошта бошад. Бале, Ғуломалиҷон писари азиз! Тўро на нозпарвард кардему на саҳт гирифтем. Донишҷў ки будӣ, ҳама хоишатро иҷро мекардам, то ки қостагии рўҳ боиси сўстзавқиат нашавад. Доногии ту хангомаи баҳру бар буд. Худат бигў, қадом падару модар намехоҳад фарзандаш шўҳратманд бошад? Кӣ инро намехоҳад? Ҳатто Ғайзи урус, ки бо ахлоқи бад ном баровардааст, аз кирди номақбули Додари харсавораш менозад. Гўё қатҳи барфшуха қарда бошад, ки даҳани бекорашро ҷунбонда мелуфад.

– Додар як шиша арақро ба як дам нўшида уф нагуфт. Як итолиёвии сайёҳ инро дида, даҳонаш воз монд. Барои ин сад доллар дод.

Ғайзи урус танҳо ин не, балки модарашро зери мушту лағад гирифтани Додарро ҷунон бо шавқ обу ранг дода ҳикоят кард, ки ҳатто Маҳмуди бибисот гиребон гирифта тавба кард. Аз Худо илтиҷо намуд, ки чунин фарзанд доданӣ бошад надихад. Ман аз ту ифтихор доштам, имрўз ҳам ифтихор дорам, ҳарчанд дилам сиёҳ аст. Ва наметавонам ҷӣ гуна онро пок созам. Ба ин ту бояд мусоидат кунӣ. Бале, писарам, маҳз ту». Пирамард ҳаёлан бо Ғуломалӣ гуфтора дошт. Ў марди бечуръат набуд. Ҳарфашро

дар рӯи одам мегуфт. Борҳо дар он вохӯриҳои кӯтоҳ, ки бо писараш дошт аз ин мушкилот гап мекушод. Ғуломалӣ на ҳама вақт хомӯш меистод. Сухане ки дар дил дошт баён мекард. Пирамардро бо оромӣ бе ягон ҳайту ҳашанг мефаҳмонд, ки андешаҳои ба замона, ба асри атому иттилоот мувофиқат намекунад. Пирамард мушти дарег ба каф мекуфт, ки дар тарбияи фарзанди олимаш сахлангорӣ кардааст, вагарна кӣ андешаи падарро ботил мешуморад?

Дар ин шаби дарозу беохир, пиндошт осемасар пас аз дидор, ҳамагӣ як ё ду соат таваккуф карда бозгаштанаширо сабаб ин ҳарфу сухани ӯ будааст, ки ба таъби нозукаш созгор намеомадааст. «Агар дар ин хусус даҳон намекушодам, аҷаб не, меистод. Ақаллан шаберо дар кулбаи падар мегузаронд? Шояд набудани диван ӯро мушкилот буд, ки ҷисми нозукашро ҳафт қабат кӯрпаи модар озор медод. Ва ё суханони дур аз фаҳмишҳои баланд ҳиҷил мекард, ки дилаш танг шуда, арзи иҷозат ба бозгашт мекард».

Пирамард боз назди тиреза омад, пардаро як тараф кашид. Ба назараш ранги шаб тадричан мепарад. Дилаш як қадар равшан шуд. «Поёни шаби сиёҳ сафед аст». Аз дил гузаронд, ҷои ҳастагӣ як зарра фараҳу нерӯ ба ҷисмаш нуфуз кард. Ва табасуми ғайриихтиёр дар лабони хушкаш падид омад. «Ташнагии маро танҳо ва танҳо оби Себзор мешиканад. Обе, ки аз барфшухаи бузӯрг, аз он маскани шерони оламгир меояд. Даҳ рӯзе, ки азми истодан кардам, ба гуфтан осон аст. Як шабаш ин қадар азиятам дод. Шаби дуоҷамаш ки медонад, ҷӣ мушкилиро ба бор меорад. Душвор аст фироқи Моҳсурат». Инро гуфту худ ба худ шармаш омад. «Ба ҳоли Ғуломалӣ механдам, беҳабар аз худам. Кучои ҳамсари ӯ ба Моҳсурат баробар аст. На ҳуснаш, на кораш, на суханаш... Боз ҷӣ бигӯям? Моҳсуратро киҳо даҳон назада буданд, ки мегираду бо ӯ хона бунёд мекунад? Ҳатто пири кор падари Файзи урус ҳам ният дошт, ба ин бадмасти Худозада ӯро ҳамсар наояд. Модари бечораамро фиристодам. Як бору ду бор не... Ниҳоят тараххум дар қалбашон нуфуз пайдо кард. Ва дар як шоми мурод розигӣ доданд. Дар деҳа шӯре бархост амсолашро касе дар ёд надошт. Файзи урус нӯшида, дари хонаамон пайдо шуд.

– Шерзод, ку баро...

– Ҷӣ меҳохӣ? – девор мезадам, Саттор лой мебурид.

- Ту дар рӯи ман охир по мондӣ?
- Чӣ гуфтан меҳоҳӣ?
- Моҳсурата ба ҳоли худ мон!
- Чӣ?
- Агар тани сихат зарарат накарда бошад?
- Бирав, аз назарам гум шав, ки пушаймон мешавӣ.

Файзи урус чавон буд, аз хизмати аскарӣ омада буд, ба қавле думи хукро меканд. Ба сӯям давид, ман ҳам ҳам шуда, сари китф бардошта, дар умқи лойхона партофтамаш. Сипас поён фаромада, аз ончи чон доштам зери мушту лагад гирифтамаш. Маст хушёр шуд. Қавл дод, ки дигар номи Моҳсуратро ба забон намебарад. Пир шудааст, хар барин нӯшида мастӣ мекунад. Дую дубора нашунида будам, ки номи ўро ба забон гирифта бошад. Мисли ў панҷ довталаби дигар ҳам буд, ҳамаро ба хубӣ фаҳмондам, ки тақдир ўро насиби ман гардонда будааст. Хуб гуфтанд, бо хушӣ даст доданд, ки ҳалолат бод. Моҳсурат ба ҳама васфу дӯстдорӣ меарзид». Пирамард дар қайди ин андеша, ки сарчашмааш айёми шабоб буд, нерӯ гирифт, гӯё бо ҳамон исту бисти пешинааш, ки кӯҳро талқон мекарда бошад, мушт ба паҳлӯи роҳаткурсӣ зад, мисли чавононе, ки аз ғояти фузунии нерӯ, дар сарфаи он очиз мемонанд.

Равшанӣ тадричан фазои шаҳро аз сояи шаб озод мекард, вале ин амал низ ба назари пирамард суръат надошт. Аз ин чихат дилаш тангу хотираш парешон буд. Ва пардаро пӯшида, ба роҳаткурсӣ нишаст. Азм кард бе шарфаву садо баромада ме-равад, касеро огоҳ намекунад. Ба рағми ин зани рӯбоҳсурати маккор, ки писари яккаву ягонаи ўро ба доми худ афканда, ёфтаву тофтаашро аз роҳ мезанад. Пирамард ҳарчанд тамаъ аз фарзанд надошт, бо вучуд дардаш мекард. Мисли дигар волидон ба фарзандаш минат намениҳод, ки нон дода, ба воя расондам, хондам, зан додам. Мутлақо ин суханро ба забон намеовард. Балки ин гуна ҳарфҳоро шунида, ҳичил мешуд, ки мард шуда бо фарзанди худ минат мекунад. Аммо ин шаб дар ин хусус бо алам ёдовар шуд. Ва ба худ суол дод, балки хотираашро тагу рӯ кард, ки кай Ғуломалӣ барои волидон чизе харид карда оварда бошад. Чунин воқеаро дар ёд надошт, балки ҳазор андешид, чизе ба хотираш наомад. Аммо як чизи ғайриодӣ ва ғайри интизорро шунид. Ғуломалӣ бо даҳони пур гуфт, ки дар сурати пайдо шудани хати барқ, барояш осеби барқӣ меҳарад. Инро шуниду

хайрон нашуд. Зеро фарзандони дигарон, ин гуна амалҳоро ҳар лаҳза ба ҷо меоранд. Пирамард ҳаргиз ин чизро аз яккаписараш тақозо намекард. Балки миёнаш аз он боис мӯстаҳкам буд, ки осиеби гардон дораду хонаи обод ва ҳамсари меҳрубон. Чархи осиебаш ўро меҳўронд, хуми ордаш ҳолӣ нест. Аммо ба сунҳораш, ин зани сафедчеҳраи хурмоимӯ, ки чашмони осмонӣ-яш дурахши ҳоса доштанд, ҳеҷ созиш карда наметавонист. Ёрои бо ў рӯирист баҳс надошт. Ин чизро бо ў аз рӯи инсоф намедонист. Вале дар ҷангҳои ботинӣ, ки боиси сарзаданаши боз ҳам сунҳораш буд, зиёд мегуфт. Гуноҳро ба гардани ў ҳамел мекард, чун донаҳои дӯлона. Ва худ осуда мешуд, дами беғам мезад.

Дар ин субҳи дилгир, ки гомҳояш чун сангпушти лаванд қалбро фишор медод, ба азми тарки хонаи писар дар худ ҳамҳама дошт. «Хомӯш, бе шарфаву садо меравам. Бигзор вичдони Ғуломалӣ бедор шавад, азияташ диҳад. Биандешад, ки чӣ амали зишт боиси ранҷиши хоҳири падар шуда бошад? Бигзор бепарвой дар ў нисбат ба волидон аён гардад. Дарк кунад, то имрӯз ба падару модар, таваҷҷӯҳи дурӯст накардааст. Мисли фарзандони дигар, ки волидонро болои даст мегардонанд». Ғуломалӣ чунин масъулиятро ҳаргиз эҳсос накарда буд, ба пиндори ў ҳама чиз, таваҷҷӯҳ, ғамхорӣ, якҷониба аз падар ба писар асту бас. Балки боре нашунида буд, ки падар аз ў чизе тақозо намуда, аз зиндагӣ, аз мушкилоти он шикоят карда бошад. Ҳаргиз дар ин маврид нотагонӣ, дасткӯтоҳиро аз волидон эҳсос накарда буд. Пирамард ҳам шукр аз он дошт, ки солим асту нерӯяшро дар тавозун нигоҳ медорад. Ҳамсараш ҳам аз синну солаш ҷавонтар менамояд. Инро пирамард ба рӯзгори ширини якҷояашон нисбат медод, ки асосгузаш худаш аст. Оилаҳои талххона дар деҳа кам набуданд. Онҳо аз ғояти камфаросотӣ ва заъфи ақл на танҳо ҳамсар балки худро дар ҳоли нугувор монда, саломатии хешро ҳароб мекарданд. Ба пиндори пирамард, ҷигарбандаш Ғуломалӣ аз ин зани хушсураташ рӯзгори ширин надорад. Ў инро аз ҳарисиву дилбастагии сунҳораш медонад, ки ба моли дунё дорад. Ва он рӯз дар ҳузӯри меҳмонон ин хулқу ҳӯи хешро ошкор намуд. Пирамард дигар ба афкори хеш, ки аз ин қазия нисбат ба сунҳораш бардошта буд, ягон тағйирот ворид накард. Ҳарчанд табаддулотҳо дар ин маврид кам набуданд. Вале пирамард як гап дошт. Гоҳо ба худ қавл медод, ки чиддӣ пай он мешавад, ки ин занро аз писараш ҷудо месозад. Ба писараш

талқин мекунад, ки бо як сару тан аз хона барояд. Ва ҳақи хонаро барои худ эб набинад. Сар бошад тоқӣ ёфт мешавад. Пирамард бо ин фикру ҳаёл рӯз кӯр мекард. Гоҳо бо ҳамсараш ин фикри худро радду бадал менамуд. Аз он рӯз, ки ин андеша дар миёни зану шӯ муаллаққ монд даҳ сол гузашт. Дар ин муддат рӯзе нест, ки сари ин масъала фикр наронанд. Ва ҳулосаҳои нав набароранд. Вале ҳама вақт пиру кампирро фикри оянда ором мекард. Амалӣ гардидани ин орзуяшро дар ояндаи наздик дидан меҳостанд. Балки ба он боварӣ доштанд. Рӯзҳо паси ҳам сипарӣ мегашт, аммо ҳанӯз дар ин ҷода коре ба анҷом нарасида буд.

Пирамард бори дигар пардаро як тараф кашид. Аз тиреза ба атроф нигарист ва якбора авзояш бечо шуд. Субҳ чун аробаи шалак, ки дар роҳи гил мондааст, базӯр пеш меомад. Пардаро сар дода, чизу чораашро ғундошт, дасторро ба сар ниҳод. Аз дари ҳучра баромад. Ҳини баромадан ғичироси дар баланд гардид. Аз ҳучраи худ наберааш Фаридун берун шуд. Ва ба бобояш, ки мӯзаашро мепӯшид рӯ овард.

— Бобочон, маро намебаред?

— Тайёр шав!

Ин лаҳза бо эҳтиёт дари ҳучраашонро Ғуломалӣ кушод. Ва нӯг — нӯги по назди пирамард омад.

— Кучо? — бо тааҷҷуб суол кард Ғуломалӣ,

— Ман истода наметавонам. Бояд ки худро ба деҳа расонам.

— Чӣ гап шудааст?

— Намедонам...

— Охир даҳ рӯза омада будед?

— Сухани хона ба бозор рост намеояд.

— Кучо меравед?

— Деҳа...

— Ман ҳам меравам, — ба миёнаи гап даромад Фаридун.

— Ақаллан як рӯзи дигар намеистед?

— Як соати дигар истода наметавонам.

— Падар, намондед, ки шаб рӯз шавад?

— Рӯз шуданӣ нест... Ба фикрам рӯз таъхир мекунад.

— Падар, шумо бесабр набудед ку?

— Одамизод дар як ҳолат намемонад.

— Ақаллан як соат сабр кунед? — бо овои паст нимшунаво гуфт Ғуломалӣ.

— Наметавонам, ту намефаҳмӣ?

– Мефаҳмам, майлаш рафтан меҳоҳед, садди роҳатон наме-
шавам. Аз шумо як хоҳиш дорам. Илтимос ба ин гапам гӯш
диҳед.

– Чӣ хоҳиш? – қадре ором гирифт пирамард.

– Ман аз ронандаи мошинам хоҳиш мекунам, шуморо деҳа
бурда расонад.

– Ман ҳам бо бобоям меравам, – гуфт набераи бобо.

– Майлаш, – ўро ором кард Ғуломалӣ.

– Сабр карда наметавонам, – дурушт бо овои баланд гуфт пи-
рамард, – чонам ба ин ҷо расид, – бо ангушт гулӯяшро нишон
дод.

– Паст гап занед падар.

– Барои чӣ?

– Одам хоб аст... – ба ҳучраи хобашон ишора кард, Ғуломалӣ.

– Ў барои ту одам аст, – баландтар гап зад пирамард.
Ғуломалӣ сар ба васати гиребон гирифта, ангушти шаҳодат рӯи
лабон гузошт, бо ишораи хомуш. Аммо ў намедонист бо ин раф-
тораш ба торҳои асаби пирамард нохун мезанад.

– Пеши роҳамро нагир!

– Падарҷон, ба шумо чӣ шуд?

– Намедонӣ? Аҳмақ будаам, ки пас аз даҳ соли сарбаландӣ
пеши пой ту барин даюс сар фуруд овардам.

– Кӣ шуморо хафа кард, падар?

– Боз шарм надошта мепурсӣ?

– Падарҷон, ором шавед, намеҳоҳам дар ин вақту соат ғавғо
бардорем. Одамон хобидаанд. Ман ҳатман дар ин масъала бо
шумо гуфугӯ мекунам. Ҳоло бошад ором гиред худро.

– Аз чӣ метарсӣ? Ку бигӯ? Ту чаро чизеро аз ман пинҳон
мекуни?

– Падарҷон, ҳоло вақти баҳс нест. Ҳатман сари ин масъала бо
шумо сӯхбат мекунам. Сабаби ҳафагиатонро меомӯзам.

– Ту хонда олим шудӣ, ки рафтори маро таҳқиқ карда, ҳукм
барорӣ? Ҳамин хел?

– Падарҷон, фикри ман тамоман дигар аст.

– Дуруууғ...

Ғуломалӣ ба сӯи ҳучраи хобаш гом кашид, бе шарфаву садо,
нӯг-нӯги по. Ва дарро оҳиста тела дод. Ба кати дукаси хоб ни-
гарист, ки ҳамсараш хобида буд. Хотираш чамъ шуд. Оҳиста
дарро аз нав пӯшид. Ва телефонро ба даст гирифта рақам чинд.

– Ало... Бале,... Зуд назди хона биё. Не-не.. Таъхир нақун, хама тинҷ аст, – Ғуломалӣ телефонро аз гӯш гирифта, рӯи мизак ниҳод.

– Ҳозир мошин меояд.

– Бо мошини роҳ мерафтем.

– Ҳеҷ гап нест, як бор бо мошини мо савор шавед ўбол наме-шавад.

Пирамардро аз гуфтораш шармаш омад, ки ба рӯи Ғуломалӣ бо нигоҳи дигар, самимӣ нигарист. Ва сари Фаридунро дастмол карда гуфт:

– Чанд рӯза ҷавобаш медиҳӣ?

– Доимӣ... – гуфт Ғуломалӣ, ки дар он оҳанги ранчиш нуфуз дошт.

– Метарсам ду рӯз пас мошинро равон нақунӣ. Порсол ҳамин тавр кардӣ. Ба ў ваъда дода будам, ки ба барфшуха мебарамаш...

– Натарсед...

– Фаридунро порсол Ҷангалак тамошо бурдам. Агар нерӯи ҷавониям мебуд ба барфшуха, ба он макони муқаддас мебурдам.

– Чӣ чизи муқаддас дорад?

– Он ҷо тоҷи миллат ниҳон аст, ки онро шерони ҷаён аз даст-ти ноҳалафон ниҳон медоранд. Ҳар кӣ нияти нек дораду хунаш пок аст ва шаҷарааш ба бобои миллат рафта мерасад тоҷро мебинад. Ҳар кӣ ба ин

сифатҳо наздикӣ надорад, бо зарабин назар кунад тоҷро дида наметавонад.

– Ҷангалаку барфшуха як тараф, дар Себзор тоб меорад ё не?

– Иншоолоҳ деҳа маъқулаш мешавад.

Ин лаҳза телефон занг зад. Ғуломалӣ гӯширо бардошт.

– Лаббай... Ҳозир мефароем, – гуфту гӯширо аз гӯш гирифт. – Рафтем, мошин омадааст.

Дарро кушода, берун баромаданд. Ҳар се тавассути лифт поён фаромаданд. Мошин дар назди бино қарор гирифта буд. Ториқӣ ба тамои нест нашуда бошад ҳам суроби хама чизро пайҳас кардан имкон дошт. Пирамард ва набера ба курсии қафо нишастанд.

– Деҳа бурда соку саломат фароварда гашта биё, – фармуд Ғуломалӣ.

– Хуб... – кӯтоҳ ҷавоб дод ронанда.

Мошин ба роҳ даромад. Дар кӯчаҳои кушод, мошинҳои пуроб, ба об задан машғул буданд. Роҳравҳоро занону мардон рӯфта тоза мекарданд. Чароғи хонаҳои баландошёна яке паси дигар равшан мешуд. Дар истгоҳҳо одамон интизори нақлиёт буданд. Шарфаву садоҳо, аз корхонаҳои саноатӣ шунида мешуд. Мошинҳо якбора дар кӯчаҳо зиёд шуданд. Пирамард дар ин субҳи содиқ нафаси гарми шаҳрро эҳсос кард, ки баробари дамидани субҳ ба машом мерасид. Биноҳои нимсохт, шиору рекламаҳо, диққатҷалбкунанда буданд. Ҳамаи ин ба пирамард, бо вучуди назаррабой, хуш намеомад. Дилаш фишор меҳӯрд. Нафасаш тангӣ мекард. Мошин бо вучуди суръати баландаш, гӯё дар васати соҳоти бузӯрг дармонда бошад, ки ҳеҷ пеш наме- рафт. Пирамард аз ин ҳиссиёт ғамгин шуд. Худро ба даст ги- рифт. Ва таҳаммулро пеша кард, то аз шаҳр баромаданаш ба на- зараш тӯл накашад.

Аз шаҳр вақте берун шуданд, ки ҳама ҷо равшан шуд. Акнун мошин ба роҳи пурпечу фароз даромад, ки шаҳрро бо ҳама бузӯргӣ дар қафо мегузошт. Ду ҷониби роҳро сафи дарахтони сояфкан ихота карда буд. Роҳ ҳамвор буд, мошин бо суръат пеш мерафт, насими хуш аз саҳроҳои сарсабз ба димоғ расид. Набзи пирамард, низоми пайдо кард, нафасгирияш тадричан рост шуд. Чашмони хоболудаш кушода шуданд. Фаридунро, ки манзараҳоро ҳарисона тамошо мекард, ба бар кашид. Ва аз чабиниаш хушҳолона бўсид.

– Аз шаҳр баромадем...

– Куҷо меравем?

– Деҳа...

– Кай мерасем?

– Насиб бошад, баъд аз дуву ним соат.

– Ҳоло чанд дақиқа гузашт?

Пирамард соати занҷирадори худро аз пешкиса бароварда, ба гардиши он зеҳн монд.

– Расо бисту панҷ дақиқа...

– Ду соату басту панҷ дақиқаи дигар монд?

– Ин ба суръати мошин низ вобаста аст. Агар дар як соат суръат ба сад километр баробар ояд, он гоҳ дар ин муддат дар деҳа қарор мегирем. Агар суръат паст бошад дертар мерасем.

– Агар суръат аз ин ҳам баланд бошад?

– Он гоҳ барвақттар мерасем.

Пирамард баробари фарозиҳои роҳи мумфаршро, ки дар канои он деҳаҳои обод, боғҳои ҳосилдиҳанда ба ҷашм мерасид тай задан, эҳсоси гуворош фаро мегирифт. Аз ғояти хушҳоли ба худ меболид. Гӯё аз зиндон раҳо шуда бошад. Ба рӯи набераи маъсумаш менигаристу болу пар мебаровард.

«На кина дораду на бухл, ба ҳама кас, ба ҳама чизи олам на-зари неқбинона дорад. Одамизод ҳар қадар ки солор гардиду оламо бо нигоҳи дигар дид, ба ҳамон андоза, эҳсоси бухлу риё ва кинаву адоват дар қалбаш нуфуз пайдо мекунад. Зеро хирс, ки модари нафс аст, мӯчиби ин ҳама эҳсоси ногувор мегардад. Чунки наметавонад ором биистад. Оромӣ, сӯстӣ бегонагонро дастболо мекунад. Ғолибон ҳаргиз ба ҳарифи мағлубу сӯстниҳод, ки аз шикасти худ ашк мерезад, тарахҳум намеку-нанд. Зеро тарахҳум мӯчиби мағлубияти ӯ мегардад. Мубориза, душман ёфтани ҳамчинсро маҳз дарку фаҳмиши дунёву зиндагӣ муайян месозад. Тифл танҳо як паҳлуӣ ҳаёт, неқӣ, муваф-фақияти якҷонибаро дарк мекунад. Аз ин рӯ, дар қадами аввал пешпо меҳӯрад, гирифтори душвориҳо мегардад. Ва ин дарсаш мешавад». Пирамард ба набераи дӯструяш нигариста, моҳияти зиндагиро дар тарозуи ақл бармекашид. Моҳияти сабабхоро меҷӯст, ки ба некиву бадӣ қисмат шуда аст. Ва аз рӯзе, ки фар-занди одамизод Қобилу Ҳобил ба арсаи ҳаёт омаданд, ба зидди-ят роҳ кушода, дунёро ба майдони мубориза табдил доданд.

Расо баъд аз якуним соат, ронанда мошинро ба тақозои пира-мард канори роҳ қарор дод. Пирамард аз мошин фаромада, дар оби анҳор, ки аз лӯла мерехт, дасту рӯй шӯст. Як каф об нӯшид ва ба набера ҳам дод. Сипас аз ҷой хеста шукр ба ҷо овард. Ва дасту рӯяшро бо рӯймоли миён хушк намуд. Ба набераи ҳайронаш зехн монд.

— Қариб омадем.

— Боз чӣ қадар вақти дигар монд?

— Яку ним соат...

Дар чехраи пирамард тағйирот ба амал омад, қоматаш рост шуд, чинҳои ҷабинаш ҳамвор, абрувонаш чун ду боли кабӯтар аз дӯши ҷашмон бардошта шуданд, дар лабони парсингбастааш хун дамид. Рухсораҳояш ранг андохта таранг шуданд, ришу мӯйлабаш ҳам гӯё ҷон гирифтанд, бо як рӯҳияи баланд, ки чу-нин ҳолат дар ӯ гоҳ-гоҳ айёми шабоб, ҳини дастбӣ ба муваффақият ба амал меомад, ба атрофу акноф назар мекард,

гӯё парвоз дошт ва болҳояшро эҳсос мекард, ки дар фазои орому мусоид мавҷ мезанад. Пирамард дар як шаби дилгиру тираи шахр азоби даҳсоларо таҳаммул кард. Акнун аз ин вазъият раҳо ёфта буд ва дуо дубора орзуи бозгаштро ба ин муҳит орзу намекард. «Не, қасам намехӯрам, шояд рӯзе расад, ки Ғулomalӣ ба худ омада, даст аз ӯ шӯяд.

Мувофиқи таъби мо ба духтаре, бигзор сайиба бошад, вале гапбардору шикастапо хонадор шавад. Чӣ тавр намеравам, он гоҳ даҳ рӯз не, шояд як моҳ меҳмон шавам. Он гоҳ ҳолати рӯҳие, ки дар ин шаби дилгир дар ман ғолиб омада буд, рафъ мегардад». Насими тоза, аз роғи тирезаи мошин вориди салон шуда, сару рӯйро навозиш мекард, рӯҳро болида медошт. Пирамард ин ҳолатро дар авзои наберааш эҳсос кард ва дасти навозиш ба китфи ӯ гузошта, гарм ба оғӯш кашид.

– Ту марди бономус шав! Оини ҷавонмардиро, ки иборат аз панҷ зина аст, иҷро намо. Номи бобоёнтро, ки аҳли деҳ бо неқӣ ба ёд меоранд, дар мақоми худ нигоҳ дор! Ба касе гумони бад нақун! Суханатро аз олоишҳо; хушомад, дурӯғ, тӯҳмат, ҳақорат, бадгӯй нигоҳ дор. Дилранҷонӣ мақун! Ба инсон хайрхоҳ бош! Зӯри бозуятро танҳо дар кори хайр сарф бикун!

– Кай ин корҳоро бояд бикунам?

– То имрӯз накардаӣ?

– Намедонам.

– Дер кардай писарам.

– Агар дер шуда бошад айб аст?

– Бале, – бо таассуф ба рӯи набера нигарист бобо.

– Дигар онро ислоҳ карда намешавад?

– Мешавад, агар иродаатро ба ихтиёр дошта бошӣ.

– Ирода чист?

– Эҳсоси гаронмоя, ки инсонро аз содагиву заифӣ раҳо мекунад.

– Бобочон, ин корро ҳама бояд иҷро кунад ё танҳо ман?

– Аввало ту, ба дигарон таассуб нақун! Дигарон ҳам бояд ин маврид масъулиятшинос бошанд. Ҳар кас ки иродаашро идора карда тавонист. Он гоҳ ҷомеа рушд мекунад!

– Рушд? Ин ба нафъи одамон аст?

– Бале, Фаридунҷон...

– Бобочон, ман дигар шахр намеравам.

– Ҳоло дар ин бора хулоса бароварданат пеш аз мӯҳлат аст.

- Не, бобочон, ман чиддӣ мегӯям.
- Деҳа мушкилиҳои худро дорад. Ту ҳоло ба он бархӯрд накардай. Чун мушкили пешро ҳаёт барояд, он гоҳ маълум мешавад, ки ҳулосаат дурӯст аст ва ё не.
- Бобочон, ман аз мушкили наметарсам.
- Ба ту бовар дорам, писарам.
- Ту аз дудмони гурдонӣ, ки унвони Шер ба номашон пайваст аст.
- Бобочон дар деҳа шер ҳаст?
- Шер буд, хело ва хело пеш.
- Ҳоло чӣ?
- Қаҳр карда рафтаанд.
- Кучо?
- Ба ҷангал, ба фарози кӯҳҳои касногузар.
- Чаро қаҳр карданд бобо?
- Ин достонест, ғамангез. Ман дар ин бора ҳатман қисса мекунам.
- Кай бобочон?
- Ҳамин ки ба деҳа расидем.
- Бобочон, дар деҳа мактаб ҳаст?
- Ҳаст писарам, мактаби назарногири деҳаи мо, олими маъруфиро чун падари ту ба воя расонид.
- Ман ҳам он ҷо меҳонам.
- Ман ҳам инро хоҳиш дорам, бибиат ҳам...
- Бобочон, ба ман шерро нишон медиҳед?
- Ваъда дода наметавонам.
- Чаро бобо?
- Шер дар он тарафи Ҷангалак дар қуллаҳои барфшӯха зиндагӣ мекунад. Ман он ҷо рафта наметавонам.
- Барои чӣ?
- Нерӯям кифоят намекунад, ту ҳам ҳоло ба бардошт нестӣ, зуд канда мешавӣ. Барои он ки қуллари фатҳ кунӣ ба ту камаш даҳ соли дигар вақт лозим. Он вақт синни ман ба ҷое мерасад. Худо медонад мемонем ё не.
- Бобочон шерро дар деҳа бисёрҳо дидаанд?
- Бисёр ҳам не. Аксари онҳо ғавтидаанд. Қисми ками онҳо мондаанд. Шартӣ Себзорӣ будан ва оини ватандорӣ доштан, дидани шер буд. Одамон ба ин хотир ҷаҳд мекарданд. Ва танҳо

баъд аз дидани он худро сокини воқеъ ва комилҳуқуқи Себзор медонистанд.

– Ҳоло ҳам мераванд?

– Не, ин чиз фаромӯш шудааст, лекин ман онро қорӣ мекунам. Ҷавононро ба нанг меорам. Бояд расму суннати ниёгон зинда монад.

– Бобочон, падари ман шерро дидааст?

– Не...

– Чаро бобо?

– Падари ту ба роҳи дигар рафт. Роҳи илм:

Илм андӯхтан худ амалест талхтар аз захр,

Чашандаи он бувад шери нар.

– Бобо, шер ба онҳое ки ба диданаш мераванд, ҳучум намекунад?

– Не... Баракс, сар ҳам карда, бо нишони эҳтиром гузашта меравад.

– Кучо?

– Боло...

– Осмон?

– Қулла...

Набераи бобо ором гирифт, балки банди андеша, ба як нуқта нигарон монд ва тадричан нуфузи он дар ӯ зиёд гардид. Гӯё хобаш бурда бошад. Бобо низ авзояшро парешон накард. Ба пастиву фарозиҳо, ки канори роҳ дар домон зироатҳои гандумӣ, ангурбоғу анорбоғ ва боғи себу анциру пистаро мепарварид бо ҳавас нигоҳ мекарду дилаш лабреси фараҳ мешуд. Ронанда бо суръат мошин меронд. Пирамард аз ин амали ӯ заррае шиква надошт. Балки хурсанд буд, ки пеш аз мӯҳлат, ба манзил мерасад. Ва як қатор қорҳои дигарашро, ки иҷрои онро ба фардо гузошта буд ба анҷом мерасонад. Дар ин вақту соат пирамард, танҳо як хоҳиш дошт ҳарчи тезтар ба осиебаш рафта, онро ба қор дарорад. Пеши Ҳами сафедорон рафтани мардуми деҳро бигирад. Ва бо ин роҳу восита обрӯю нуфузи хешро чун осиеббон, шахсе, ки бо заҳматаш ҳоҷати мардумро мебарорад, барқарор намояд. Аввал ин воқеаро бо дард қабул кард, марги осиебашро дар ин қазия дарёфт. Вале тадричан аз ин эҳсос даст кашид, дарду аламаш паст шуд. Чун мӯъмин, мусулмони воқеъ бухлро аз қалбаш дур карду ба ризқ чун доди Худо, насибаи азали, ки гоҳо зиёд ва гоҳо кам мешавад таҳаммул намуд. Вале боз аз кучое

андешаи дигар, ба рағми ин ҳама фикрҳои сахт дар мағзаш ба туғён омад ва пиндошт хомӯшӣ, таҳаммул, созиш манфиати ўро барҳам мезанад. Дастӣ ҳарифашро боло мекунад, одамонро аз худ дур менамояд. Солҳои охир об низ кам шудааст. Барфшуха сарчашмаи об барои мардumi Себзор гӯё қаҳр карда бошад, бо вучуди боришоти зиёди барф кам, хеле ва хеле аз меъёр об мешавад. Гӯё офтоб ба он андозае, ки зарур аст, пирияхоро гарм намекарда бошад. Ба қавли муаллими Салом, ки таърифи зуфунунияшро хурду калон ба забон меоранд, тавозуни табиат дигар шудааст. Тағйиротҳои ҷиддӣ тӯли бист сӣ соли охир бояд, ки ба вучуд ояд. Ин ба зиндагии одамон бетаъсир намемонад. Саломӣ донишманд хушкшавии баҳри Арал, биёбоншавӣ, бе нақша, бе дарназаргирии мушкилоти экологӣ амал карданро ҷурми одамон маҳсуб медонад. Агар нафсро лачом назананд вазъ аз ин бадтар мешавад. Бояд дар аудиторияҳо, минбарҳои баланд бечоранолиро кам карда ҷиддӣ ба ҳалли мушкилот машғул шаванд. Пирамард ҳамаи инро аз забони Салом шунида буд. Суханони ӯ пирамардро ба андеша водор мекард, дилаш сиёҳ мешуд. Ва ба худи Салом саволҳои дурушт медод, ки муаллим дар посухи он гаранг шуда забон меҳонд.

– Чаро медонӣ, ки ба сари инсоният рӯзи сиёҳ меояд ба лаб мӯҳри хомӯшӣ задаӣ?

– Ба кӣ арз кунам?

– Ба боло...

– Онҳо дар фикри таъмини талаботи аҳолиянд. Дигар масъала онҳоро ба ташвиш намеорад.

– Боз ки ба ин масъала машғул шуда метавонад?

– Ташкилотҳои байналмилалӣ.

– Ба он ҷо муроҷиат бикун!

– Дигар кор надорам.

– Агар ҳамин хел бепарвоият бошад як рӯз не як рӯз ҳамаи мо аз гуруснагӣ мемирём.

– Барои чӣ охир?

– Нафсро қонеъ карда наметавонем.

– Нафсро чаро раҳ намегиранд?

– Зиндагиро, ки воситаҳои гуногуни сабукиро тақозо дорад, дигаргун карда намешавад. Волгасаворро зора бикун ба хар савор намешавад. Табиатро воситаҳои сабуккундаи рӯзгор, автомобил, партовҳои корхонаҳои саноатӣ вайрон мекунанд.

Магар бе автомобилу завод дар замони мо зиндагӣ карда мешавад?

– Чаро не? Магар Себзор дар зинаи якуми тараққиёт, ки мо бо фахр асри XX мегуем қарор дорад? Барқ нест, роҳ нест, мағоза нест, осиебамон ҳам чун дар замони ибтидоӣ, осиеби сангист. Хӯрокро тавассути тапаку ҳезум дар уҷоқҳои гилин мепазанд. Кучост газу нафт? Магар аз ин касе шикоят дорад? Не, Салом... Бигзор тамоми мардуми олам чун мо ба ин чиз қонеъ шаванд.

– Бобои Шерзод, дунё дигар мешавад, тараққиёти илму техника бо суръат пеш меравад. Абарқудратҳо барои китъаи яхпӯши Антарктида ҷаҳддоранд, ки онро байни худ тақсим кунанд. Мо бошем, ҳанӯз аз деҳи худ як қадам дур нарафтаем.

– Ба мамлакати мо ягон вачаб ҳам намедиханд?

– Не...

– Барои чӣ?

– Чунки давлати мо иқтисодӣ бо онҳо сари баҳс нишастанро надорад. Аз як тараф то ба ин китъа рафтан роҳи обӣ надорем.

– Кишварӣ мо як ҷузъи ҷомеаи ҷаҳонист, аз рӯи мантиқ ҳақиқӣ моро низ бояд ҷудо кунанд.

– Дар ягон мактаб таҳсил накардаед? Лекин суҳанронатон китобист.

– Магар ин бад аст?

– Не, албатта...

– Мулло Салом, гӯш кун. Агар ба хоҳири наҷоти сайёра, аҳолии тамоми олам ба ҳулосае оянд, ки мисли мо Себзориҳо ба зиндагии сода баргарданд, зарар дорад?

– Чаро?

– Зиндагии пешқадам ба қафо не, балки ба пеш майл дорад. Ҳеҷ кас намехоҳад зиндагияш мушкilot дошта бошад.

– Чаро?

– Худатон медонед.

– Ман мехоҳам роҳбарони тамоми давлатҳои сайёра ба Себзор даъват карда, ба онҳо чӣ будани табиати воқеиро фаҳмонам. Бигӯям, ки мо намурдаем, бинед дар чӣ хел шароит зиндагӣ дорем. Шумо ҳам аз гап ба амал гузашта, ақаллан дар навбати аввал яқтоӣ деҳаро ба шароити зиндагии Себзориҳо мувофиқ гардонед. Душворӣ дар оғози кор аст. Минбаъд тадриҷан ду-се деҳ ва ниҳоят шаҳрҳоро аз ҷиҳати экологӣ безарар созед.

– Ҳм... – қаҳ-қаҳ зада баланд хандид муаллими Салом.

– Чй гапи хандаовар задам?

– Гӯш кунед бобои Шерзод... Агар роҳбарони давлатҳои олам, азми сафари Себзор кунанд, деҳаатро дар як ҳафта ба шаҳраки замонавӣ табдил медиҳанд, ки мебиниву намениноӣ.

– Чй хел?

– Роҳ месозанд, хати барқ мегузаронанд, мағоза ба истифода медиҳанд. Аҷаб не лӯлаи газ ҳам гузаронанд.

– Барои чӣ?

– Барои он ки бигӯянд, деҳаҳои дурдасти мамлакати мо аз замона қафомонда нестанд.

– Ман бошам ба аҳли башар бояд фаҳмонам, ки мисли мо Себзориҳо қаноатпеша бошанд...

– Бобои Шерзод, сода нашавед. Фикри шумо дурӯст ҳам бошад, ба шароити давраи замон мувофиқ нест. Кӯшед, ки ба Себзор барқ гузаронанд.

– Мутлаққо розӣ нестам. Ту меҳаҳӣ табиати ин ҷо ҳам вайрон шавад...

– Дигарон ҳам инро медонанд, вале дидаву доништа меку-
нанд.

– Онҳо инсоф надоранд.

– Тамоми дунё беинсофу шумо боинсоф. Ҳамин тавр?

– Мо ҳама гул намечинем, дар ин роҳ мо низ камбудӣ дорем. Агар ҳама аз як гиребон сар бароварда, эътироз кунем. Кор ран-
ги дигар мегирад.

– Ҳм... – пӯзханд зад Саломи муаллим.

– Гӯш кунед бобо, дар як шаҳр заводи кимиёвӣ, ки ба истеҳсоли тугмаи эзори курта машғул будааст, арзи ҳастӣ доштааст. Рӯзе ифвогаре худро ғамхори табиат шумурда, мардумро ба по меҳезонад. Ҳама бо ду даст шиор бардошта меғӯянд. «Нест бод химзавад! Нест бод ифлоскундаи табиат! Нест бод химзавад...» Заводно бастанд.

– Ана дидӣ, вақте ки ҳама даст ба ин кор мезананд, як чӣ мешавад. Пинаки болоғӣҳо вайрон мешавад. Ҳамту не? – хушҳолиашро ниҳон дошта натавонист пирамард.

– То охир гӯш кунед бобо. Баъд аз он ки заводро бастанд. Мардум аз бекорӣ, беаошӣ азият қашида, боз дари идораи Ҳукуматро охурча карданд. Ва гирдиҳамоӣ доир намуданд. Ак-
нун шиорҳо дигар буд. «Роҳбарони кундзехну беандеша ва ка-

рахт ба мо лозим нест! Истеъфо! Ба мо кор ёфта диҳед!»
Гирдиҳамомадагон акнун бо як даст шиор мебардоштанд.

– Чаро бо як даст?

– Бо дасти дигар шимашонро медоштанд, ки наафтанд, зеро дар як шаҳр тугма ва чарми тасма намерасид.

Дар лабони пирамард табассум гул кард. Ва ба китфи Салом панҷаи таҳсин зад.

– Офарин! Дурӯст гуфтед! Калтак воқеан ду сар дорад.

– Шумо бошед меҳохед, мардум аз ин дастовардҳо маҳрум бошанд.

– Не – не, мулло Салом, ту маро нафаҳмидӣ.

– Ман шуморо дурӯст фаҳмидам. Шумо ба хотири наҷоти миллат, наҷоти сайёра ба ин кор даст заданиед. Вале ин номумкин аст. Одамизод медонад, ки ихтироъҳои беҳисоб, тараққиёти илм ва техника, танҳо ба нафъи инсоният нест. Зарар ҳам дорад он. Вале кам. Набояд ба хотири як кайк пӯстинро бисӯзонем. Андеша кунед, бобо. Дур намеравем, ана ҳамин телефонҳои мобилиро мисол меорем. Ба мағзи инсон зарар дорад. Мешавад аз он даст кашид. Аз ин ҷо истода бо қитъаи дигари олам гап мезанед. Чӣ бадӣ дорад? Барои бо ҳамон одам алоқа барқарор кардан пеш кори осон буд магар?

– Ҳафт пуштамон бе телефони мобилӣ зистанд, омада-омада имрӯз бе он зиндагӣ карда намешавад?

– Мешавад, вале аз ҷомеаи башарӣ садҳо сол қафо...

– Пешрафтаҳо ба кучо расиданд? Атому садҳо намуд яроқҳои қатли оро сохта, имрӯз боз худро инсондӯст, ҳомии қонун мешуморанд. Миллиардҳоро барои инкишофи иқтисоди ҳарбӣ равона кардаанд. Чаро ягон чизе намесозанд, ки ҳам ба нафъи ҷомеа бошаду ҳам табиат?

– Бобои Шерзод, шумо дар ин гӯшаи дур аз тамаддун зиста, дар ин хусус андеша меронед, онҳо фикр намеkunанд? Онҳо ҳам дар ин бора садҳо намуд ҳулоса баровардаанд.

– Фикр мекунам онҳо танҳо дар хусуси баланд бардоштани иқтисоди ҳарбӣ ва зисту зиндагонии худ меандешанд. Барои ба сайёраи дигар парвоз карда, дар он ҷойҳо манзилу бӯстонсаройҳо сохтан ва як рӯзи барои сайёра вазнин оро тарк кардан аст. Ана барои чӣ онҳо ғами инсоният, ғами сайёро намехӯранд. Ана барои чӣ ҳок аз ҳосил мемонад, биёбонҳо ба вучуд омада, чашмаву рӯдҳо ва кӯлу баҳрҳо хушк мешаванд.

Муаллими Салом аз муҳокимаронии пирамард, ки ба пиндораш ақлаш ба чиги-чигиву их-их мерасад ҳайрон монд.

– Бобои Шерзод, шумо тавре муҳокима меронед, ки гӯё шореҳи сиёӣ бошед.

– Шореҳи сиёсии ту ҳам бартарияш аз ман дар доштани дипломи мактаби оӣ аст. Вагарна ҳамин миқдор гапа кампири Лолагул ҳам медонад.

– Рост гуфтед.

– Ҳар рӯз тавассути радио мешунавонанд, озодии матбуот, ки мегӯянд, забони ҳамаро дароз кард. Як гапхое мезананд, ки косахонаи сарат кушода мемонад. Пеш кай ин гапхоро мегуфтанд? Ҳама ба лаб кулук молида мегашт. Имрӯз шукри Худо тарс аз байн рафтааст.

– Деҳаи мо на дар даврони сотсиализм ва на имрӯз дар даврони истиқлол пеш рафт. Фикр мекунам он аз ёди Ҳудову расул баромадааст.

– Ношукрӣ нақун Салом, деҳаи мо фаҳри мо сокинонаш бояд бошад.

– Ба чизаш фахр кунем?

– Ба ҳокаш, ба обаш, ба сангаш, ба одамони сарбаландаш.

– Кадом одамонаш? Ба Файзи урус мешавад фахр кард?

– Худо феълӣ хӯи ўро тарафи ҳудаш барад. Намешавад номи ўро ба забон гирифт. Деҳа аз чунин фарзандаш безор аст. Ту Салом дар деҳа аз ҳама донотарин шахс маҳсуб меёбӣ. Бигӯ, чаро ҳамдеҳагони мо кашфиёте надоранд чун сокинони ҷопону америкой.

– Аз ҳамин хок олим баромадааст, ҳазорҳо шукр. Чӣ чизе ибратбахш дорад? Чор тараф кӯх, дар миёни дара қарор дорем.

– Салом, ту худат чаро олим нашудӣ?

– Ман? – оҳ кашид муаллим.

– Бале, ту...

– Яккаписар будам. Пиру кампир ба ҷону ҳолам намонданд. Ва омадам ба деҳа. Кори илмиро партофтам.

– Пушаймон нестӣ?

– Ҳама кор пушаймонӣ дорад, ба ғайри рӯзаву намоз. Дилам нашуд, ки пиру кампирро танҳо монам. Маро нармадилӣ ба ин ҳол овард.

– Ба фикри ту, ба ман осон буд? Охир Ғуломалӣ ҳам яккаписар аст. Ман ҳам мехостам писарам дар барам бошад. Дар дами

пирӣ, асои қоматам шавад. Вале хотири илм зӯрӣ кард. Ва даст кашидам аз якравӣ ва исрори модараш. Ҳар кучо бошад, сараш аз санг шавад. Баракс, то имрӯз кӯмакаш мерасонам, то ки ба нафъи илму дониш кор кунад, нерӯяшро ба майда чӯйдаҳои камарзиши рӯзгор беҳуда сарф накунад.

– Ғуломалӣ, олим ҳам бошад, сангдил аст. Заррае ба волидон таррахум намекунад.

– Баракс, ба чону ҳоламон намонд, ки шахр кӯчем, – гуфт пирамард, ҳарчанд дар мавриди Ғуломалӣ, ба назари ӯ сухани муаллими Салом ба ҳақиқат наздик буд. Вале нахост сухани ӯро тасдиқ кунад, то ки байни мардум паҳн нашавад. Қасдан пиндори худро инкор кард. Ба сунҳораш, ки назари нек надошт чунин андешаро раво надид. Балки нахост нисбат ба фарзандаш, оилаи ӯ носазо гӯяд. «Аз рӯи одоб нест, ки нисбат ба зан марди солор сухани бад баён кунад. Бад аст, нек аст аз ман аст. Набояд бо ин амал, худро ангуштнамо кунам». На танҳо пирамард худ, балки ҳамсараш низ дар назди бегонагон аз кирди сунҳор гап намезаданд. Ҳарчи мегуфтанд, байни худ мегуфтанд. Дар ин гуфтора низ сухан дар ин боб набуд, балки аз он канора мегирифт. Боз пирамард лаҷоми гапро ба дигар ҷониб кашид.

– Ҳама ин бебарорӣ, ягон шахсияти дурӯст набаромадан аз ин деҳа, ба қаҳру фирори Шер вобаста аст. Агар мо Себзориён ақаллан соле як нафар ба хузӯри ӯ мерафтем, деҳа ба ин андоза аз забон намеомд. Медонӣ, ки аз ин деҳа чӣ гуна паҳлавонон баромадаанд. Мардум номи онҳоро ба забон оварда, ба дили роҳзанону авбошон, ки Себзориёно мавриди фишору тазйик ва ғорат қарор доданӣ мешуданд ҳарос меоварданд. Себзориёно пеш аз инқилоб Шерони кӯҳистон ном мебарданд, ки тоҷи миллатро худӣ шоҳи мамлакат барои нигоҳдорӣ ба дасташон дода будааст. Тоҷикони асил низ аз ин деҳа баромадааст...

– Бобои Шерзод, худатон одами зираку доно, ба ҳамин афсонаҳо бовар доред?

– Ту чаро ин қадар нобоварӣ, чаро така бо донишу маърифати худ карда, дostonҳои воқеии миллатро дурӯғ меҳисобӣ? Чаро? Ғурур намегузорад, ё тӯро бегонагон ба ҷодаи худшиносӣ тела додаанд?

– Не-не, ман танҳо ба воқеият, ба илм бовар дорам, дигар чиз диққати маро ба худ ҷалб намекунад. Ба хусус қиссаву ривоятҳои ғайриилмӣ. Хафа нашавед бобо...

– Чӣ хел хафа наштавам, ки ту аз тоҷик будани худ ор мекуни?
– Кӣ гуфт?
– Ҳозир чӣ гуфтӣ?
– Ман аз тоҷик буданам ифтихор дорам. Кадом миллат чун Рӯдакӣ, Фирдавӣ, Хайём, Саъдӣ, Ҳофиз, Берунӣ, Ибни Сино, Абдурахмони Ҷомӣ, Бедил барин нобиғаҳо дорад? Магар ин ифтихори ман нест?

Аламам мекунад, ки аз ин дудмон имрӯз ягон шахсияти оламшумул надорем. Маориф пешрав аст, аммо аз замона қафо мондаем.

– Ба ин фикри ту мутлақо зид ҳастам. Чунки ту ва ҳамфикронат рушду тараққиётро дар барқ медонед.

– Ба фикри шумо хато меғуям?

– Бегуфтуғу...

– Пас чурми мо дар чист?

– Ношукрӣ, худношиносӣ, кадр накардани арзишҳои миллий...

– Ҳамааш ҳамин?

– Ба фикри ту, чӣ?

– Фикр мекунам, чурми қафомонии мо аз ҷаҳони мутамаддин, дар набудани ягон ҷузъиёти иҷтимоӣ аст. Ақаллан як нуқтаи тиббӣ вучуд надорад. Дар хусуси мағозаву клуб ҳочаги гап ҳам нест. Хайрият дар вақташ як мактаб сохта будаанд. Вагарна сар то сари деҳа бесавод мемонд.

– Бе мағозаву клуб, шифохона ҳам рӯзамон мегузарад. Мушкilot дар ҷои дигар аст. Онро аз ғояти беҳабарӣ эътироф намекуни.

– Медонам чӣ гуфтан меҳаҳед.

– Чӣ меғуям?

– Дар бозмондагиву қарахтӣ, фирори шерони маҳаллӣ.

– Ба фикри ту дурӯғ меғуям?

– Шерон баробари зиёд шудани маҳаллаҳо, танг шудани майдони шикор, тарси ҷон ба мавзӯҳои озодтар рафтаанд. Ба ин ягон сокини деҳа гунаҳгор нест.

– Ту Салом дар илми гап хондаӣ, ҳазор раҳ ки гап занам, баҳонаат тайёр аст. То пеши шерӣ ҷаён ба зону зада, бахшиш напурсем, обамон ранг намегирад. Агар моро бахшад, тоҷро ба ихтиёрамон гузорад, он гоҳ давлат ёрамон мешавад. Вагарна ба гуфти Файзи урус ҳазор соли дигар пой дар лаҷан мемонем.

– Ман ба ин афсона бовар надорам.

– Ту ба Худо ҳам бовар надорӣ.

– Гуш кунед бобо, аз ҳад гузарондед. Дидаву доништа ба таҳқир гузаштед.

– Охир ту ба шерӣ жаён, ки тоҷи миллатро нигоҳбон аст, бо нигоҳи кам дида дӯхтӣ...

– Бобо, даври афсона гузашт, асри мо садаи атом, тараққиёту илму техника аст.

– Ҳамаатон гумроҳ шудаед, ба ҷодаи Иблис рафтаед. Аз тухм баромадагӣ носкаш, сигоркаш, арақхӯр, бангиву ҳангӣ. Аз ҳамин тоифа миллат мерӯяд?

– Замона вайрон шудааст.

– Тавба, – гиребон гирифт пирамард, – замона, магар тӯро гуфт, ки аз ҷар бипар? Замона мошин аст, ронандааш инсон, агар мошин дучори садама шуд, кӣ гунаҳгор аст?

– Ронанда...

– Бале, гунаҳгор одамон аст, на замона.

– Агар айб дар роҳ бошад?

– Гунаҳгор боз одамонанд, ки роҳро дурӯст накардаанд. Агар мошин вайрон бошад, боз одамон гунаҳгоранд. Аз ин рӯ, ҷурмро ба сари замона бор нақун Салом.

– Бобочон...

– Лаббай...

– Шерӣ жаён, агар ба деҳа баргардад одамон ҷангалӣ мешаванд, – пӯзханд зад Саломи муаллим.

– Барои чӣ?

– Ту меҳақӣ шер пора-пораат кунад?

– Не...

– Пас чӣ орзуи дидани онро дорӣ? Агар дидан хоҳӣ, бирав боғи ҳайвонот. Чӣ қадар, ки дилат хоҳад тамошо бикун! Қорат барор мегирад ё не он гоҳ маълум мешавад.

– Рост гуфтед. Шерӣ боғи ҳайвонотро борҳо дидаам.

– Шерӣ боғи ҳайвонот чӣ дахл дорад ба шерӣ бузӯргӣ деҳаи Себзор?

– Фарқ надорад, ҳарду як шеранд.

– Як нест. Шерони Себзор, боақл буданд. Онҳо деҳаро аз ҳар гуна хавфу хатар, ҳучуми аҷнабиён ҳимоят мекарданд. Баробари шунидани номи деҳаи Шердор дар бадани бегонагон мурғак медамид.

- Деҳаи Шердор? – ҳайрон шуд Саломи муаллим.
- Бале,...
- Дар кучо воқеъ шудааст?
- Ана ҳамин Себзори имрӯзаро дар вақташ Шердор меномидаанд. Бо мурур ҳарфи «р» ба «б» ва «д» ба «з» иваз шудааст. Шердор бадал гардидааст ба дарахтзор, мансуб ба себ.
- Гумон доштам номи деҳаро барои себҳои нестандарчаҳонаш чунин номидаанд.
- Танҳо ту не, балки тамоми аҳли деҳа аз хурд то калон чунин мешуморанд, ки деҳаро ба хоители Себҳояш чунин ном ниҳодаанд. Касе гумон намебарад замоне дар ин макон шерони оламгир мезистанд. Ва фирори онҳо ба кадом воқеа вобастагӣ дорад.
- Дар ин бора, касе аз ҳамдеҳагон маълумот дода метавонад?
- Не... Одаме, ки дар ин бора маълумот дошта бошад, дар деҳа намондааст. Дар деҳаи тор мӯйсафед мезист дostonсаро, ӯ қиссаҳои зиёд медонист, мутаассифона аз забон монда будааст.
- Мо дузд шудем, шаб маҳтоб шуд.
- Ман медонам...
- Шумо аз кучо шумидед?
- Ба ман кампири Зара ҳикоят кард. Ин кампири доно дар ин хусус ривоятҳои зиёде медонист. Беандешагӣ кардам, вагарна ҳамаашро навишта мегирифтам. Ў дар хусуси номи аслии деҳа ба ман маълумот дода буд. Ў гуфта буд, соқинони деҳа ба хоители он ки номи шер аз забонҳо намонад, ба номашон ҳатман номи шерро мепайвастанд. Аз қабилҳои Шералӣ, Шераҳмад, Шермаҳмад, Шерхон, Шербой, Шергир, Чавоншер, Асад, Арслон, Ғазанфар, Алишер ва монанди ин. Вале вақтҳои охир ин мавзӯ аз забон мондааст. Номҳо оҳанги дигар пайдо кардаанд. Фикр мекунам ба ҳамаи ин боз ҳам мо Себзориро гунаҳгорем.
- Ба фикри шумо номи деҳаро аз нав Шердор монем, шеритаърифӣ меояд?
- Инаш қори Худо...
- Ман фикр мекунам, ин гапҳо бофтаву сохтаанд. Деҳаи мо шояд дар ягон даврае ин номро доштааст. Вале Себзор номи зебост, ман бо ин ифтихор дорам.
- Бо чияш ифтихор доред?
- Бо ҳасу ҳораш...
- Инаш аз ҳад зиёд...

– Ватандӯсти воқеӣ ба ҳамаи мушкilotи он тоб меорад. Ҳаргиз онро ба хотири зиндагии хуш тарк наменамояд.

– Мо тарк кардем?

– Ту бояд тарк мекардӣ. Дониши ту он ҷо зарур буд. Ин ҷо чӣ? Хор шудӣ.

– Волидонам аз ман розӣ рафтанд. Барои ман бузӯргтарин воқеа ин буд.

– Мефаҳмам... Агар волидонат медонистанд, ки донишу маърифат барои миллат зарур аст. Кор ранги дигар мегирифт. Он гоҳ пионери илм аз деҳаи мо ту будӣ.

– Гоҳ-гоҳ алам мекунад. Вале боз ҳам ғанимат будани волидон, маро чун инсон ба андеша мекашад. Фикр мекунам, қорам дар ин ҷода бобарор буд. Имрӯз аз он рӯзгор ёд оварда, ягон хотираи мағшушро пеши рӯ оварда наметавонам. Ҳамвор ҳам набошад, зиндагиям бад набуд. Ва имрӯз ҳам бад нест.

Пирамард баҳси тӯлониро, ки як ҳафта боз давом дошт, ҷамъбаст намуд. Ба хулосае омад, паи бедории миллат мекӯшад. Ва ҳар як дақиқайи рӯзгорашро ба ин масъала мебахшад.

Мошин роҳи пурпечутоби кӯҳиро тай зада, пеш мерафт. Пирамард банди фикрҳои худ. Гоҳ-гоҳ воқеаҳои замони гузашта, баҳсу гуфтораҳоро ба хотир оварда, онро дар мизони ақл бармекашид. Дар фосилаи роҳ наберааш Фаридун низ банди фикрҳои худ буд. Пирамард он баҳсро, ки як сол пеш дар шохидии Фаридун миёни уву муаллими номдори деҳа Салом рӯй дода буд, гӯшрас кард.

– Ба фикри ту ки ҳақ буд?

– Шумо, – гуфт Фаридун.

– Чӣ хел инро шарҳ медиҳӣ?

– Вақте ки шумо дар хусуси Шердор, шери оламгир сухан мерондед, вучуди маро ҳаяҷон фаро гирифта буд. Чун шаҳр рафтам. Ҳар рӯз ба назди қафаси шер рафта соатҳо онро назора мекардам. Шер ҳам маро шинохта буд. Чун ҷашми назоратчиёро хато карда, ба қафасаш ҳасиб ва гӯшт ҳаво меодам шер бо иштиҳо меҳӯрд. Рӯзе нияти шикастани қулфи қафас кардам, бо ин мақсад дар анбони мактабиам, болға ва дигар асбобҳои дуредгарӣ гирифтам. Чун тамошобин кам шуд, паи амалӣ кардани мақсадам шудам. Афсӯс ки аз он ҷо ронданд. Ва дигар нагузоштанд ба боғи ҳайвонот дароям.

– Чаро ба ин кор даст задӣ?

– Шерро аз қафас озод кардан хостам. Ва онро, ки ба ман одат карда буд, деҳа бурданӣ будам...

– Охир шерҳои Себзор дигар хел буданд. Онҳоро ба шерҳои боғи ҳайвонот қиёс карда намешавад. Шерҳои Себзор тамоми умр ба нигоҳбонии рамзи миллати мо – тоҷи зарин машғул буданд.

– Шери боғи ҳайвонот чӣ?

– Дар лавҳаи оҳанин, ки дар назди қафас овезон аст дар ин хусус маълумот дода шудааст. Нахондӣ? Ҳар бор ки он ҷо ме-рафтам, меҳондам. Балки ба такрор, дилам ба ҳоли шер месӯхт. Охир он бечораро аз Африқо оварда будаанд. Ва понздаҳ сол боз дар ин қафаси танг нигоҳ медоштаанд. Шояд шери Себзор низ дар ягон мамлакати дигар, асири чунин қафас бошад? Аҷаб не ба ӯ хӯроки кам диҳанд? Ў ба ёди ватан сӯхта об шудагист? Эҳ, агар роҳбаладе медоштам, дигар як рӯз намеистодам. Ме-рафтам ба қуллаҳои Барфшуха, шери оламгир, шери бузӯрги ёл-дарозро, ки тоҷи зарин дар сар дорад, пайдо ва бозгашташро ба деҳа таманно мекардам.

Пирамард ба рӯи набера нигарист. Фаридун аз нигоҳи гарм, табассуми самимиву дилкаши ӯ эҳсос кард, ки пирамард аз су-ханронии ӯ шод аст. Чунки ҳама ин муҳаббат, ки ба ин ҷонварони боҳашамат, ки шоҳи ҳайвоноташ меҳонанд бастааст, ҳосили тарғибу ташвиқи ӯст. Маҳз ӯ ин наврасро ба ин ҷода ҳидоят кард. Ифтихори миллӣ, рамзу нишонаҳои давлатдориро фаҳмонд. Пи-рамард аз он мамнун буд, ки гуфтаҳои бефоида нарафтаанд. На-бераи ширинаш дар ин ҷода ливобардори ин ақида, ин ривоят аст, ки танҳо дар дили бобояш зинда мондааст. Пирамард онро бисёр ба забон овардааст. Шунавандаҳои кам набуданд. Аммо касе инро қабул кардан намехост. Ба пиндори ин одамони пешқадами ҷомеа, пирамард васвосӣ шудааст ва ҳазён меғӯяд. Ба рӯяш ме-гуфтанд, касе рӯйхотир намекард. Касе намеандешид, ки ба ӯ саҳт мерасад. Дард мекашад, ғам меҳӯрад. Пирамард аз он чихат ғусса дошт, ки одамон бепарвову бепарда шудаанд. Ва ифтихори миллӣ, киву чӣ будани онро ба ғӯшаи хотир намеоранд. Чун ғӯсфанди парвой танҳо хӯрданро медонанду ҳобиданро. Сари га-ронашро, ки кирмҳои мағзхӯр азият медиҳанд ба сояи девор, да-рахт ва ишқаи ҳамчинси худ гирифта, пой мекубанд, бинӣ ме-афшонанд ва барои ором намудани ин ҳашарот, сар ба сар зада, пардаи ғӯши атрофиёро ба ларза меоранд.

Ин лаҳза набера ўро хурсанд кард. Қоматаш рост шуд, дилаш аз фараҳ ларзид ва бори дигар ба рӯи ў нигарист. Ва аз ҷабинаш бўсид.

– Бобочон...

– Ҷони бобо...

– Маро ба кӯҳи барфшуха бубаред.

– Худо хоҳад.

– Ман аз шер наметарсам...

– Офарин!

– Ман тоҷи миллатро аз дасти ў мегирам.

– Насиб бигӯ, ҷони бобо.

– Агар Худо насиб карда бошад.

– Иншооллоҳ бигӯй, ҷони бобо. Нияти нек, ки дорӣ муваффақ мешавӣ.

– Худо хоҳад...

– Ҷони бобо, ман тӯро мебарам. Барои мо асп лозим аст. Танҳо бо асп қорамон осон мешавад.

– Пиёда дур аст?

– На танҳо дур. Балки душвор аст.

Мошин қатортеппаҳои бедолу дарахти офтобсӯхтаро гузашта, дар назди деҳа қарор гирифт. Пирамард фаромад, набера низ аз паси ў берун шуд. Пирамард оҳиста-оҳиста назди мағоза омад. Аз писарбачае, ки он ҷо қарор дошт пурсид:

– Осиёб дар кучост?

– Дар он ҷо...

– Навбат дар кучост?

– Пештар калон буд. Ду рӯз пеш осӣби нав оварданд. Акнун он ҷо ҳам мебаранд. Навбат нест.

Деҳаи обод аз Себзор фарқи калон дошт. Пирамард аз мағоза барои Фаридун либосҳои хонагӣ ва арзон харид, ки дар кӯча пӯшад. Ҳамчунин як миқдор қанд, равған, биринҷ ва гӯгирду собун харид, ки ба назари Фаридун хеле зиёд буд.

– Бобочон чаро бисёр харидед?

– Барои панҷ-шаш моҳ мебарад. Деҳа аз бозор дур аст. Ҳар рӯз рафта омадан вақти зиёдеро мегирад. Мо Себзориҳо ба ноҳия ва ё нуқтаҳои савдо рафтем, ҳатман ба ҳамин миқдор харид мекунем. Ҳоло ман ба таври қироӣ харид накардаам, – пирамард, маводи харидаашро дар бағочи мошин ниҳод. Фаридун ба ў кӯмак расонид.

- Боз чӣ меҳаред? – суол кард ронанда.
- Ҳеч чиз, – гуфт пирамард ва ба мошин нишаст.
- Ин ҷо қучост бобо?

– Ҳа ми сафедорон, ин деҳа ба Себзор ҳамсол ҳам бошад, чӣ хеле ки мебинӣ фарқ байни ин ду деҳа аз замин то осмон аст. Онҳо аскарони сурхро дар ин ҷо хуб истиқбол карданд. Барояшон чорво куштанд, масҷидашонро хароб намуданд. Имрӯз Ҳа ми сафедорон ба ин хотир рушд намуд, нону намакашонро қадр карданд. Хати барқ гузарониданд.

Себзор бошад барои фарзандони бономусаш бадном монд. Он вақт ҳарки ба дифоӣ марзу бум силоҳ мегирифт, босмачӣ меномиданд, босмачиро душмани миллат меҳонданд. Ҳар кӣ бегонагонро пуштибонӣ мекард, ба аспашон обу ҷав ба худашон ғизо муҳайё мекард, обрӯ дошт. Ана ҳамин тавр ин ду деҳаро, ки аз якдигар он қадар дур нестанд, ҳулку ҳӯи сокинонаш аз ҳам фарқ кунондааст. Себзориҳоро имрӯз ҳам қафомонда, маҳалли фаромӯшшуда медонанд. Ҳатто дар ҷанги шаҳрвандӣ низ ҳомӯшии ҳамдеҳагони моро дастак карда, силоҳбадастони ғайриқонунӣ азият доданд. Шукри Худо касе талаф наёфт.

– Муносибати сокинонаш чӣ хел аст?

– Он қадар ҳам хуб набуд.

– Барои чӣ?

– Онҳо худро мутамаддин меҳисобиданд, моро қафомонда, аммо сокинони Себзор бо он ифтихор доранд, ки тоҷи миллатро ҳанӯз дар замонаҳои пеш барои нигоҳдорӣ ба дасти онҳо дода буданд. Себзорро шерони оламгир, посбонӣ мекарданд.

– Имрӯз чӣ?

– Онҳо ба боло, ба мавзеи дастнорас рафтаанд.

Мошин роҳҳои мор печро, ки танҳо пайи чархҳо ҳок ва дар ҷойҳои дигараш алаф рӯста буд, тай зада, пеш мерафт. Пирамард дигар шарҳ надод, ки шеронро чӣ боис шуд, ки деҳаро тарк кардаанд. Ё ба манзараҳои атроф назар карда, ягон-ягон ба наберааш дар хусуси он суҳан мегуфт. Мошин аз паҳлӯи дарахти бузӯргӣ туғ мегузафт, ки пирамард хоҳиши таваққуф кард. Ронанда хоҳиши ӯро иҷро намуд. Пирамард аз мошин фаромад. Фаридун ҳам аз паси ӯ берун шуд. Пирамард назди дарахт, ки дар ҳар шоҳаи он латтапорае баста буданд, қарор гирифт ва назди теппачаи ҳокӣ, ки атрофашро чим бурида буданду дар тегаи теппа санги сиёҳи суфта, ки макони қабляш соҳили дарё буда-

аст, меистод. Пирамард оят хонда даст ба рӯ кашид. Ронанда низ чун набераи бобо ба ӯ тақлид кард. Сипас хомӯш ба мошин нишастанд. Пирамард дар дохили мошин ба гап даромад.

– Ин гӯри шаҳиди роҳи озодӣ аст.

– Кадом озодӣ? – ҳайрон шуд ронанда.

– Истиқлолият...

– Чӣ? – ҳайрати ронанда боз ҳам зиёдтар шуд.

– Чӣ ҳайрон шудӣ?

– Охир истиқлолияти мо бе чангу хунрезӣ, муфт ба даст омад, ки назираш дар олам нест.

– Дурӯст, аммо дар оғоз муборизон буданд. Он ба солҳои бистум, даврони босмачигарӣ рост меояд. Муборизони ватанхоҳу истиқлолталаб ҳамон босмачиён маҳсуб меёфтанд.

– Чӣ? Охир муборизаи онҳо 70-80 сол пеш доир шуда буд.

– Бале, онҳо мубориз буданд.

– Чаро то ин дам касе онҳоро муборизи ватандор наменомид?

– Чунки замона, босмачиёноро душман, хоини миллат меҳисобид. Дар асл онҳо мاردони бономус буданд.

– Ҳм... Инкилобчиён чӣ?

– Кадом инкилоб? Ту чиҳо мегӯӣ? Онҳое, ки бегонагонро хуш омадед гуфтанд, ба фикри ту қаҳрамон буданд?

– Онҳо ба мо маърифат, илм оварданд. Боз ин сохтмонҳо, роҳҳо, заводу фабрик, шахро деҳоти ободро кӣ бунёд гузошт?

– Намешуд, ҳамаро бе хунрезӣ анҷом медоданд?

Ронанда хомӯш монд, Фаридун ба дарки гуфторай онҳо намерафт. Аз ин рӯ, ба баҳс гӯш фаро дода, ҳеҷ фаҳмида наметавонист решаи ин муаммо дар чист. Пирамард бошад ҳеҷ не ки хомӯш шавад. Даҳонаш тафсида буд.

– Забони ғару дузд дароз, ҳама аз худ фаришта метарошанд. Касе гуфта наметавонад, ин аскарони сурх миллати моро ба кадом ҷода бурданд. Ҳоло ҳам гумроҳону худобехабарон кам нестанд. Дар Себзори мо, ки макони шерони оламгир буд, чунин одамон пайдо шуданд. Дур намеравам Файзи урус...

– Урус дар деҳаи шумо, бо номи тоҷикӣ чӣ кор мекунад?

– Урус нест, балки аҳли деҳа ӯро барои риоя накардани расму оини миллӣ чунин номидаанд. Ана ҳамин пирхар, ягон рӯз, ягон лаҳза хушёр нест. Аз забонаш заҳр мерезад. Мусулмононоро дашном дода, васфи аскарони сурх мекунад. Ба андешаи ноқисаш, агар онҳо намеоманд, аҳволи халқу миллати мо ҳа-

роб, рӯзашон тор, бемактабу бебарқ, бEROху чодаи ҳамвор рӯз мебурданд. Гӯё он ҳама бузӯргони миллати мо, ки номашон дунёро фатҳ кардааст, дониш надошта бошанд. Худат бигӯ, оё ин аз рӯи инсоф аст? Магар гуфтаи онҳо ба ҳақиқат наздик буда метавонад? Чӣ хомӯш мондӣ? Гап зан!

Ронанда, роҳи печ дар печи душворгузарро, ки як тарафаш бораи баланд ва тарафи дигар ҷарӣ буд, гузашта, ба ҳамворӣ баромад. Ба пирамард нигоҳи ғолибона афканда гуфт:

– Аҷаб замоне шудааст, душманон қахрамон муаррифӣ мешаванду қахрамонон хоин...

– Ҳақиқат ҳаргиз пинҳон наместонад.

– Бале, вале андешаи дигар маро азият медиҳад.

– Андешаи чӣ?

– Бо мурури солҳо ин гапу корҳо дигар намешавад?

– Ҳарчи шуданаш мумкин. Одамон аз асли худ, аз кундаву решаи хеш канда мешаванд. Ин худ далели гуфтаи тӯст.

– Чӣ бояд кард, боз ҳарачу марач?

– Ба гузашта, ба сабақҳои таърихӣ такя бояд кард. Ба қадри арзишҳои фарҳангиву илмӣ, ба донишҳои андӯхтаи гузаштагон, ки дар китобҳо маҳфуз мондаанд, бояд арҷ гузошт. Танҳо бо ин роҳ мо наҷот меёбем. Вагарна ҷои ақл, ки ҳосили тафаккур аст, эҳсос боло мегирад. Эҳсос ҷомеаро ба бунбаст, ба шикаст, ноогоҳиву беҳабарӣ мебарад.

– Бобочон, чӣ қадари дигар роҳ аст? – суол кард Фаридун, ки аз дарозии роҳ хастаавзоъ менамуд.

– Наздик омадем.

– Наздики наздик?

– Агар хато накунам бист дақиқаина роҳ монд, – ба рӯи Фаридун табассум намуд бобо.

– Хаста шудӣ? – табассуми сохта дар лабони ронанда дамид.

– Не...

– Андаки дигар монд. Ҳамин ки расидем, баҳузӯр дам бигир. Ягон сояи ғафсро интиҳоб бикуну то гашти рӯз паст шудани тафси ҳаво бихоб.

Автомобил пеш мерафт, Фаридунро эҳсоси боварӣ ба рӯзгори ширин, ки бояд дар деҳи бобой гузаронад, лаҳза ба лаҳза боло мегирифт. Гӯё баробари наздик шудан ба деҳ, гармиро дар вучуд афзун мекард. Гармии меҳр, гармие, ки дар рағу паяш, тавассути хун гузаштааст, ба дарки бисёр масъалаҳо меравад.

Бахусус ба ин деҳа, ки ҷонибаш мешитобанд, бо суръату нерӯи чандин аспи саманд, рӯз то рӯз дилбастагияш афзун мешуд. Ҳарчанд модараш дар зеҳни ӯ нисбат ба ин деҳа эҳсоси бадбиниро зиёд тарғиб менамуд. Аммо ба бобои ростгӯву меҳрубон ва бибии дилсӯзаш дилбастагӣ дошт ва онҳоро мудом ба ёд меовард. Имрӯз шод буд ин эҳсос ӯро зиёд андармон карда, дар қайди хеш нигоҳ медошт. Бахусус дар тӯли ин роҳи дароз аз фарах, рӯҳу равонаш ончунон қавӣ гашта буд, ки ба пиндораш дар як дам фатҳи куллаи барфшуха хоҳад кард.

Ронада ҳам дар гуфтор як андоза хушҳол буд. Ӯ кайҳо боз нияти сафари деҳаи Себзор мекард, то ки аз чашмаи санги сурх, ки дар фарози роҳи он дар миёни фаркзори анбӯх ҷорӣ буд, ду каф об нӯшад, то ки меъдаи дардмандаш таскин ёбад. Ва дар обгинаи маснӯъ ба таври кифоя захира намояд, то ки дар шаҳр мувофиқи эҳтиёҷ истеъмол намояд. Аммо чунин имконият даст намерасид. Имрӯз чун амри соҳибро шунид, хушҳолона бе ягон баҳона, омодаи сафар шуд. Бори аввал дар ду шишаи холишудаи лимонад об гирифта буд. Падараш хеле сарзанишаш намуд, ки зарфи бузӯргтарро ба ин мақсад нагирифт. Аз ин рӯ, ҳар боре ки ҳамроҳи Ғуломалӣ Себзор меомад, зарфи пурғунҷоиш мегирифт. Ва ба ҳақу ҳамсояҳо низ баробар тақсим мекарданд, то ки бо нияти шифо аз он истеъмол намоянд. Ин дафъа низ ба ин мақсад ду-се зарфи кироӣ гирифт. Падараш низ ҳини сафар инро таъкид кард. Ҳамчунин хоҳиш намуд, каме курут биорад. Мӯйсафед аз он хичил буд, ки курутҳои бозор ба курутҳои пешин монанд нест, лаззати онро надоранд. Ба хоҳири зиёду вазнин карданиш ба он гарди орд ҳамроҳ мекунанд. Ронада барои аз хоҳири набаромадан, ин чизро ба ӯ гӯшрас намуд.

– Чакка ҳам бар, боз кокутиву зира ҳам ҳамчун оварда будам, кам-кам аз ҳамаш медихам, – гуфт пирмард.

– Ташаккур, падарам хурсанд мешаванд. Намедонам барои чӣ ба моли бозор он қадар дилгармӣ надоранд. Моли асли нест, меғӯянд. Боре асал харидам, як лес гирифту норозиёна сарчунбонданд. Асалат шакароб аст,

гуфтанд. Ҳазор фаҳмонам, ки моли бозор асту, одами зиёд дар навбат буданд, бесифат бароварданд харидаи маро. Ва боз навбат истодани одамонро ба арзон будани он нисбат доданд. Ба қавли падарам шаҳриёнро нарх аз сифат муҳимтар аст. Ва ин ҳикматро бо ин асоснок карданд: «Қиммат бе ҳикмат, арзон бе

иллат нест». Ва худашон асалро вақти чамъоварияш аз Ромиту Файзобод рафта меорад. Дар пеши худашон асал мекашанд.

– Пеш чор кандуи асал доштам. Дар қади дара, дар паси осиб гузошта будам. Зимистон ҳам он ҷо мондам, баҳор айёми селбориш дар коми сел рафт. Аз ин воқеа даҳ сол гузашт. Ҳар сол, бисёр не ба қадри эҳтиёҷотамон асал мекашидам, ба хешу табор ҳақу ҳамсояхо кавсан медодам. Акнун худам мӯхтоҷ шудаам. Порсол миёндард шудам, барои он ки ду-се замбӯр газад ба назди Саттор барои кӯмак рафтам, чор замбӯр гасид. Тасф кардам. Дардам сабук шуд. Саттор, ки кандухоро аз ман гирифта буд, ба ман ду канду эҳдо кардан хост. Аммо рад кардам. Дастам намерасад, дигар он нерӯи пештараам нест. Асалпарварӣ ба назар кори осон менамояд. Ҳар кӣ ба он машғул шуда бошад, мефаҳмад чӣ гуна пешаи диққатталаб аст.

– Онҳое, ки шакаробро асал гуфта мефурӯшанд, аз Худо наметарсида бошанд?

– Метарсиданд ҳаргиз ба ин кор даст намезаданд.

– Рост мегӯед, – ронанда бо диққат мошин меронд, аз роҳи сангу хок чанги маҳин меҳест. Дар миёнаи роҳ, ки аз фишори чархи мошин эмин монда алаф рӯида буд, вале он ҳам аз таъсири офтобу беобӣ хушк шуда, паст метофт. Ду тарафи роҳро бошад, алаф баланд метобонд. Ва гулҳои ғармаш зиёд ба чашм мерасид, ки алафҳои бегонаро фишор дода, комати хешро бо виқор баланд намуда буд. Говони маст ҳар ҷо-ҳар ҷо ба чашм мерасиданд, ки аз ғояти серӣ хуши сар ҳам кардан надоштанд. Пистонҳои чун халтаи сероби чакка дамидашон бинандаро хушҳол мекард. Ронанда бо ин манзара диққат дода, боз ба гап даромад.

– Чаро буккаҳои саркашу азимчуссаро дар бинӣ ҳалқа мезада бошанд?

– Бинӣ ҷои сӯсти ин ҷонварон аст. Агар говро аз бинӣ бигирӣ худ ба худ меафтад. Аз ин усул қассобон истифода мебаранд. Барои он ки буккаҳоро мутеъ намоянд ба бинияшон ҳалқа мезананд. Азимчуссаҳои саркаш ба гӯсфанди мутеу сархам табдил меёбанд. Дигар аз он нерӯи азимашон осоре намерасонад.

– Сагонро чаро гӯшу дум мебуранд?

– Барои он ки гӯши лақққа монеи шунавоии сағ мешавад, дум вақти набард ба онҳо ҳалал мерасонад. Аз ин рӯ ҷӯпонҳо дар ин

маврид сагони худро гӯшу дум мебуранд, ки ҷонварони вафодор аз ин ташвиш озод бошанд.

– Ачиб, одамизод чӣ кашфиётҳое намекунанд. Мо сокинони шахр ба бисёр масъалаҳои нозук сарфаҳм намеравем. Вале деҳотиёро бо назари кам менигарем.

– Ба пиндори мо низ сокинони шахр аз деҳотиён фарқ меку-
нанд, дунёдидаву сипоҳанд.

– Ба фикри ман не. Деҳотиён донишманданд. Аввал бо қонунҳои шахр бо душворӣ мутобик мешаванд, ки он дандон-
шкан нест. Балки бе он ҳам метавон зист. Дур намеравем, аз
сад нафар корманди Пажӯҳишгоҳи мо ҳаштод нафар зодаи
деҳотанд, танҳо бист нафар кормандони хизматгузор, ронанда,
фаррош, коргузор, муҳосиб, мудири хоҷагӣ, посбон сокинони
тахҷоии шаҳранд. Дур намеравем Ғуломалӣ соҳиб, фарзанди
шумо аз деҳа баромадааст.

– Намедонам барои чӣ ҳини баҳо додани ҷурму гуноҳи ода-
мон ёро қишлоқӣ меноманд? Ба фикри ту ки худ зодаи шахрӣ ва
дар ин муҳит ба воя расидаӣ, деҳотиён ба ҳамин андоза содаву
қундфаҳманд?

– Ростӣ гап, ман деҳотиёро аз шахриён аз пӯшокашон фарқ
мекунам. Деҳотиён сода мепӯшанд, ба ҳар чизи одӣ, ки дар
шаҳр мебинанд, бо тааҷҷуб менигаранд. Ана ҳамин ҷузъиётҳои
камарзиш онҳоро ба назари шахриён ва сокинони пеш аз ин
деҳотӣ камзарфу каммаърифат нишон медиҳанд, ки ба андешаи
ман ҳамаи ин сангин нест ва метавон ба зудӣ онро ислоҳ намуд.

Пирамард баробари наздики чашмаи санги сурх расидани ав-
томобил аз ронанда тақозо кард, ки таваққуф кунад.

– Аз оби чашмаи санги сурх як каф нанӯшида, аз канораш гу-
зашта рафта гуноҳест азим, ҳарчанд ба об эҳтиёҷ надошта
бошӣ, – гуфт пирамард.

– Аз ин об боре нӯшидаӣ? – суол кард ронанда аз Фаридун.

– Ҳар вақте ки ҳамроҳи падарам меомадам, ҳатман
менӯшидам. Худатон меовардед ку?

– Рост гуфти, ҳамроҳ меомадем.

– Зарф овардӣ? – суол кард пирамард аз ронанда.

– Овардам, – бо табассум ҷавоб дод ронанда, – Ҳини омадан
падарам таъкид кард, ки бе об барнагардам.

– Кори хуб мекунӣ.

– Оби шифо ба ҳамсояҳо ҳам кам-кам медиҳам.

– Кори савоб аст об додан.

Назди анҳор нишастанд, ки аз ҳар вақта дида, камтар ҷорӣ мешуд.

– Чӣ гап шуда бошад?

– Чиро?

– Чашмаро...

– Кадом чихатро дар назар дорӣ?

– Камобиаширо.

– Хушксолӣ омад имсол, оби рӯдаки деҳа, ки аз қуллаҳои барфшуха сарчашма мегирад, камоб шудааст, чархи осиебро базӯр мегардонад. Дарёи Душанберо дидам, дар ҳамон қолаби пахну бузӯрг ба андозаи рӯдаки деҳаи мо об ҳаст ё не.

– Чаро ин тавр шуда бошад?

– Ту дар шаҳр зиндагӣ мекунӣ, он ҷо чӣ мегӯянд?

– Хушксолӣ омад мегӯянду ҳалос, одамон ё камгап шудаанд ва ё ҳавсалашон пир шуда, ки аз шарҳи чунин масъалаҳо худдорӣ мекунанд.

– Чӣ метарсанд, даври Сталин бебозгашт гузашта рафт, он вақт одамон аз забонашон, аз баёни фикри нав ҳарос доштанд. Масъалаи хушксолӣ ба сиёсат чӣ дахл дорад?

– Одамон ба гуфти падарам дигаргун шудаанд.

– Рост мегӯяд.

Пирамард дастонаширо шӯст, сипас кафҳояширо коса карда ба наберааш об дод.

– Бинӯш!

Фаридун нӯшид ва хушҳолона табассум кард.

– Бас.

– Як кафи дигар бинӯш!

– Сард аст.

– Ҳаким аст, сард ҳам бошад, – ва кафашро боз аз об пур кард, – бинӯш! Фаридун хоҳиши боборо оромона иҷро кард.

– Ташаккур!

– Ин об касро гурусна мекунад, – гуфт ронанда.

– Бале, роҳати ҷон аст. То ҳол тоҷире, корсозе ин обро бо мақсади таъмини эҳтиёҷмандон дар обгинаҳо ва зарфҳои навба-ромад нагирифтааст. Шояд касе дар ин андеша набошад.

– Роҳ дур аст, фикр мекунам ҳамин чихати масъаларо меандешанд.

– Не-не, ин баҳонае беш нест. Агар нерӯи ҷавониам мебуд, як фикр мекардам.

– Ҷаро дар давраи ҷавониатон накардед?

– Гӯё аз осмон афтида бошӣ. Фаромӯш кардаӣ чӣ хел замон буд. Кӣ озодона ба тичорат машғул мешуд? Ҳама воситаҳои истеҳсолот моликияти давлат буд. Имрӯз тавассути бозсозӣ, иқтисоди ба нақшагирии давлатӣ барҳам хӯрд. Ба ҷои он иқтисоди озоди бозоргонӣ омад. Одамон бо душворӣ ба ин мутобиқ мешаванд. Тарзи нави корро бо даҳшат қабул меку-
нанд.

– Аз он тараф, ки гаштам зарфхоро пур мекунам. Гуфти шумо агар тоҷире обро бо коркард ба фуруш мебаровард, эҳтиёҷамонро мебаровардем.

– Ҷулomalӣ ин чизро ба ман фаҳмонд. Ду-се мақола ҳам дар рӯзнома навишта ҷоп кунандааст. Пешниҳодхояшро бо хати сиёҳ нишон додааст. Ку ҷавони бо дилу гурда? Ҷулomalӣ мегӯяд, бонк барои рушди тичорат маблағи имтиёзнок қарз медиҳад. Агар чунин шахси боирода пайдо шавад.

– Ҳамааш ба барқ вобастагӣ дорад. Кор бе ин ранг намегирад, – гуфт ронанда, хини ки аз назди анҳор ба сӯи автомобил меомаданд. Пирамард хомӯш монд. Суханони ҷигарбандаш ба қалби ӯ кора карда буд. Ҷарҷанд аз ғояти якравии ирсӣ ва фузунии эҳсос ба ҳама гуфтаҳои ӯ зид мебаромад, онро бебунёду хом, буғикунандаи муҳит арзёбӣ менамуд. Ҷулomalӣ ҳам таҳаммул намуда, тунд намерафт, одамгарӣ мекард,

одоберо, ки ба шарқ мансубаш медонистанд, риоя менамуд. Ва дарк мекард, падари ҳафтодсолаашро аз нав сохта ва ё дигар карда намешавад. Муҳит оламе, ки дар он ба сар мебарад, чунин фикру андешаро мепарварад. Халқҳои олам, дар фикри бунёди воситаҳои нави хушгузаронии рӯзгоранд, аммо ҳамдеҳагони ӯ ҳанӯз ҳам саргин месӯзонанду бо гов ҷуфт ронда, бо хар бор мекашонанд. Ҷои таъна ҳам нест, як сохти ҷамъиятӣ, ки аз бунёд то фаношавияш дар шаш яки рӯи замин побарҷо буд, ин деҳаро дигар карда натавонист. «Мешавад, одамонро тағйирдода, агар барқ гузаронанд» – гуфта буд Ҷулomalӣ ба падараш. Пирамард ҳеҷ қабул карда наметавонист ин мафҳумро. «Барқ, барқ, барқ...» Ӯ дарк мекард, тавассути он бисёр ҷузъиётҳои зиндагӣ, ки бо вучуди нокиро буданаш мушкилот эҷод мекунад, бартараф мешавад. Аммо, осеби меросиаш моҳияти худро гум мекунад.

Дар деҳа ду ва ё се осиеби барқии дигар бунёд мешавад. Роҳи обро рақибон мебанданд. Муборизаҳои беамон оғоз меёбад. Чуноне ки дар байни ду-се сағ ўстухонеро ҳаво медиҳанд. Сагалғов... Пирамард сари ин масъала ба андеша рафт. Набераи бобо низ хомӯш буд. Гӯё афкори бобояшро меҳонда бошад. Пирамард гумон мекард, бачаи шаҳр дар ин муҳити бегона тоб намеорад. «Барқ!» Ўро ба худ меҳонад. Чуноне падари ўро бистсол пеш, маҳз ҳамин чиз аз остони бобу ҷаддаш канда кард. Ва то имрӯз наметавонад ба ин замини ғайзрез, ки макони шеронаш меҳонанд, бозгардонад. Балки деҳаи Шердор, ки як замон дар нӯги забони мардуми дуру наздик буд, фаромӯш шудааст. Ифтихор ин мафҳум низ дигар дар фаҳму зеҳни касе нест. Имрӯз Шердорро Себзор меҳонанд. Мафҳуме, ки ба ҷисму рӯҳ, паҳлавонӣ, ватандориву ифтихор мансуб буд, бадал шудааст ба исми ҷинс, ба як ҷузъи наботот, воситаи истеъмоли. Ифтихор, ки чун тоҷ ба сар доштанд, ба фикри ишқам омада расидааст.

Пирамард рӯзҳои охир худ ба худ сари ин масъала пархош мекард. Ва табилии номи деҳаро ҳатмӣ медонист. Як гапи Саттор саҳт таъсираш кард.

– Ном нонат намедиҳад.

– Имон медиҳад...

– Шердори шумо, то ислом будааст. Ба Зардуштиёну маҷусиён рафта мерасад. Барои он шуда худатонро азият надихед, – гуфт ҷўраи қадрдонаш, ки дар андак мушқили ў дасташро мегирифт.

– Ту гумроҳ шудай Саттор...

– Фикри шумо исбот надорад.

– Аз ту дорад?

– Акаи Шерзод, ин чиз ҳаргиз боиси ифтихори ман шуда наметавонад.

– Чаро?

– Чунки ман мусулмонам. Ҳарчи то ислом буд, барои ман бегонааст.

– Бас, дигар ба ту ман гап надорам.

– Мефаҳмам.

– Ҳеч чизро намефаҳмӣ.

Баъди ин баҳс ду-се рӯз бо димоғи сӯхта гаштанд. Ва ниҳоят баъд аз хондани намози хуфтан, ҳини баргаштан аз масҷид, чун мусулмонони воқеӣ кинахоро аз дил бароварда, сӯхбаткунон

омаданд. Рӯи суфа то як ҳисси шаб чой нӯшида, аз ину он гуфтанд, вале бо эҳтиёт то ки ба изати нафси якдигар нарасанд.

Пирамард дар ин шаби бехобӣ, ба Ғуломалӣ масъалаи иваз кардани номи деҳаро гузошт. Писараш ба он тавачҷӯх кард. Балки чанд маслиҳати судманд дод. Ва навиштани мақолаеро дар ин мавзӯ ба дӯши худ гирифт. Пирамард аз ин ҷиҳат шод буд, балки дар ин лаҳза баробари ба ёд овардани ин гуфтор, эҳсоси рӯҳафзое дар зехнаш паид омад. Шукрона кард, ки Худованд ба ӯ чунин як фарзанди номдорро додааст, ки на танҳо дар ин бару гузар, балки дар қаламрави давлат ва берун аз он шӯҳратманд аст.

– Табиат тағйир меёбад, тавозун гум мешавад, одамизод ҳанӯз ҳам қонеъ нест. Андешаи онро дорад, ки қарӣ заминро кофта он ҷӣ меёбад қашида мегирад, то ки нафси саркаши худро ғанӣ намояд.

– Ҳамин корро агар накунад, зиндагӣ пеш намеравад. Қафо мемонем.

– Аз Амрико-ку қафо мондаем, аз давлатҳои бозмонда...

– Замоне Хрущёв бо нияти Америкаро қафо гузоштан барномаи авомфиребонашро ба амал баровард. Ба деҳқонону чорводорон нақшаи истеҳсолӣ дод. Акнун ба ҷои гандум ҷуворимака мекиштанд. Дар кишвари мо чорводорӣ ба мақоми дуюму сеюм гузошта шуд. Навъҳои чорвои маҳаллиро барҳам зад. Агар сари вақт аз мақомаш маъзул намешуд, аз бисёр чизҳо маҳрум мешудем. Барои ҳамин ҳам дар фикри пешравӣ нашав! Аз ин ба мо ягон ғоида нест. Муҳим он аст, ки одамон меҳру оқибатро фаромӯш накунад. Дигаргун шудани ахлоқ ғочиҳои миллат аст. Ин чиз ба мо хавфи бузург дорад.

– Ҷи гуна хавф?

– Баъзе ҷузъиётҳои онро гуфта намешавад.

– Бисёр ҳам сирристон?

– Не... Чизи одист. Аммо барои мани камсавод баёни он мушқил аст. Меғӯям, аммо оҳанги он тавре ки меҳоҳам ба ҳадаф намерасад. Дигарон бошанд, дар ин хусус ҳатто андеша кардан ҳам намеҳоҳанд. Гӯё ҳама чиз хуб аст, ба ояндаи миллат хавфе таҳдид намекунад. Ҳама ба мо хайрхоҳанд. Фарҳангу адабиёти моро чун ганҷи шойгон, ки ҷузъе аз тамаддуни башарист, арҷ мегузоранд. Аммо дар асл, ин тавр нест.

– Фикри ман дар ин масъала тамоман дигар аст, меҳоҳам ба

ичтимоъ аҳамият дод. Мо ба дараҷаи абаркудратон намерасем. Аммо зиндагии халқамонро бояд биандешем, ки хуб шавад.

– Дар ин хусус ҳама фикр мекунам. Ба андешаи ман деҳаи мо бо ҳама мушкилоташ, ки ба дӯши сокинонаш аст, аз ҷомеаи башарӣ қафо намондааст.

– Бо чӣ чизаш дар сатҳи онҳо қарор дорад?

– Бо ҷавонмардиву рӯҳбаландӣ, эътимоду боварӣ, ки ба оянда доранд, бо эҳтиром, самимият, одамдӯстӣ, ки дар вучудашон ҳанӯз ҳам зиндааст,

бо қаноатпешагиву шикасти нафс, ки дар сувайдои дилашон одамгариро таҷассум менамояд, – пирамард ҳини баёни андеша, ба эҳсосот дода шуд. Дар ҷабинаш қатраҳои шабнамасой арақ рӯ зад. Гунаҳояш чун девори танӯр сурх шуданд, лабони ақиқаш пир-пир парида, дар як они воҳид парсинг бастанд. Ин ҳама ба боварӣ дахл дошт, ки дар вучудаш чун нерӯи созанда, тадриҷан қавӣ мешуд. Ёро ба қатори мардони саршинос, ки суҳанашон қурб дорад, баробар карда буд. Ронанда ҳам инро хуб дарк мекард. Ва аз ҳама зиёд дар замири ӯ боварию ба пирамарди боору номус, ки бори миллатро гӯё дар дӯш гирифта аст, писари олимаш ҷой намуда буд. Ғуломалӣ дар хусуси падар сӯҳбат карданро дӯст медошт. Ва ин эҳсоси худро ҳаргиз пинҳон намекард. Ба суҳанонаш оҳанги фалсафӣ дода мегуфт: «Чӣ хеле ки қиблагӯх, падар, мегӯянд...» Ронанда, маҳз бо ин суҳанон, ки аз забони Ғуломалӣ мешунид, ба пирамард ғоибона ошно шуда буд. Ҳарчанд борҳо бо ӯ вохӯрда, сари як пиёла ҷой сӯҳбат дошт. Дар ин вақту соат, ки бо ӯ сӯҳбати самимиву озод дошт, ба воқеӣ будани суҳанони соҳиб бори дигар эътимод намуд.

– Ягон Донишгоҳро хатм кардаед?

– Хонда натавонистам, падарам аз сарам рафт, модарам бева монд. Ҳама бори зиндагӣ ба дӯши ман афтод. Ва хонданро дар синфи чор қатъ кардам.

– Агар меҳондед, касе дар ин гузар дастовғиратон намешуд.

– Ин гапро ҳама мегӯянд. Худам ҳам гоҳо ба ғзаб меоям, ки беҳуда нозу нузи модарро бардоштаам. Агар меҳондам, шояд касе будам. Афсӯс... Мошин нишебиро, ки аз фарози он тамоми деҳа чун дар қафи даст дида мешуд, поён шуд. Роҳ ҳокӣ буду геологҳо панҷ шаш сол пеш барои осон шудани равуои мошинҳояшон сангрёза рехта буданд.

– Расидем! – нидо баровард Фаридун.

– Эҳ Себзор, – Себзор, кучо шуд номи баландат, паҳлавонони часуру мӯйсафедони банангат?.. Агар Себзорро аз нав ба Шердор бадал накунам, фарзанди асили ту ҳаргиз набошам ва ҳеҷ гоҳ худро зодаи ин хоки мардпарвар надонам.

– Дар як шаб ёди деҳа кардед?

– Напурс, чашмам ҳам нахӯрд. То сахар бедор нишастам.

– Ман ҳам, – гуфт Фаридун.

– Ту барои чӣ? – хайрон шуд ронанда.

– Фикри сафар, хобро аз чашмонаш рабуд. Акнун ба ҳузӯр меҳобад. Кӯфти шабро мебарорад, – гуфт пирамард. Ронанда, бо ин роҳ борҳо рафту омад карда буд, аз ин рӯ дар ҳама пасту баландиҳо эҳтиёт мекард. Гӯё дар ин ҷо солҳо зиндагӣ карда бошад.

Пирамард дар сояи санчиди канори роҳ, мӯйсафеди Пулодро дид. Орди аз болои асп афтодаро рост монда, харро барои аз нав бор кардан наздик меовард. Пирамард як дил кард дар ин кор ба ӯ кӯмак расонад. Ва аз ронанда хоҳиш кунад, ки таваққуф намо-яд, вале боз ҳам аз раъяш гашт. «Одамгарияшро надидам. Маълум, ки аз Хами сафедорон меояд. Ё

осиёби моро, осиёб ҳам намедонад. Сабр мекард намешуд? Бегонапараст. Ё ман орди тӯро ғорат мекунам ва ё ҳақамро зиёд талаб мекунам? Не, баракс, ман инсофро дар мақоми аввал ниҳодаам. Бигзор ба дигарон дарси ибрат шавад. Аз он ҷумла ба Пулод ба кули мӯйсафедони деҳа, ба мардони ҳузарбу ўстодони дабистон. Ба ҳама, ба ҳама...»

– Бобо...

– Лаббай?

– Чаро роҳҳои ин ҷоро мум рехта, ҳамвор накардаанд?

– Аз ин чӣ фоида?

– Барои рафту омади осон.

– Агар ҳамвор мекарданд, таги пои бегонагон мемондем.

– Бегонагон ин ҷо чӣ кор мекунанд?

– Нохияи моро макони сайёҳату истироҳат эълон доштаанд. Ин чиз ба деҳаи мо низ дахл дорад.

– Барои кадом хусусиятҳои?

– Хусусияташ кам нест. Якумаш, Ҷангалак, дуяумаш барфшу-ха, сеюмаш олами набототу ҳайвонот, чорумаш муҳити ором ва ғайриодии деҳа. Панҷум зиндагии мардумонаш, ки аз дигарон фарқ мекунад.

– Шумо андешаи дигаргун намудани онро надоред?

– Не, ҳаргиз.

– Агар дар коре душворӣ кашидед, ба ман занг зада, гӯед, ки пазмон шудам. Аз соҳиб ҷавоб пурсида, дар як дам ҳозир мешавам.

– Ин андеша дар сари шумо чӣ гуна пайдо шуд?

– Осон...

Мошин дар ҳамвори деҳа тавакқуф намуд, ҷӯйбор вайрон шуда рохро лой карда буд. Ин манзара ронандаро дудила кард: «Биравад ё бимонад?...» Бо ин андеша каме сукут варзид. Ва ниҳоят ба пирамард нигарист.

– Мошин дар лой наместонда бошад?

– Не, чунин хавф вучуд надорад.

Ронанда мошинро ба ҳаракат даровард. Ва худ ба худ ором гирифт. Зеро роҳи лой паси сар шуд. Аз нав, аз зери ҷархони мошин, хок баланд шуда, чун дуди ғафси саргин печида-печида, қафо мемонд. Пирамард хомӯш ба суръати мошин диққат дод, ки дар як лаҳзаи кӯтоҳ набераи шахрӣ ва ўро, ки бо номи ин деҳа меболид, расонид.

Пирамард дар ин як шабу як рӯзи дур буданаш аз деҳу манзили зист, аз ҳамсари меҳрубон, заҳматеро паси сар кард, ки тӯли умри дарозаш надида буд. Ҳатто айёми беморияш, ки азоби алим дошту аз ғояти таби баланд ҳазён мегуфт, модари мархумашро суроғ мекард. Кампир, ки аз ин пеш ўро дар ин ҳолат надида буд, ба воҳима афтод. Раҳти хобашро андохта, бо-лои он пирамардро хобонд. Сарашро бо кафаш молид, сари си-наашро ламс кард, дастони чандиру серрагу паяшро, ки осиеб корозмуда карда буд, бо кафи нарми занонааш гирифт.

– Шуморо чӣ шуд, мардак?

Пирамард ҷавобе дода наметавонист, балки ин лаҳза ба гӯшаш чизе наметавонад. Ҳазён мегуфт. «Оча, очачон, маро наҷот деҳ. Ман намеравам. Очааа?» Фиғону гирияи ғайриихитёри ӯ ҳамсарашро аз аввала ҳам зиёд тарсонд. Он вақт духтараш Дилором шавҳар надошт. Ў низ болои сари падар оби дида мерехт. Ниҳоят кампир ба худ омад. Ва ба Дилором фармуд, ба хонаи духтӯр рафта, хабар диҳад, ки падараш бемор шудааст. Дилором супориши модарро ҳамон замон иҷро кард. Ҳамроҳи духтӯр омад. Ба падараш сӯзандору гузаронданд. Пирамардро хоб бурд.

– Шамол хӯрдааст, – гуфт духтӯр ва ба Моҳсурат чанд доруи дигар дод, ки дар мавридаш ба ӯ хӯронад. Ҳамчунин истеъмоли асал ва наботҷойро тавсия дод. Беморияш вазнин гузашт. Моҳсурат тӯли як ҳафта, ки шавҳараш дар бистари беморӣ буд, шабзиндадорӣ мекашид. Тарсу ҳарос болош гирифта буд. Дилором низ ҳама корро партофта, паҳлӯи модараш рост буд.

– Худо нишон надихад, ўро ягон чиз шавад, чӣ кор мекунем? Давлати сарамон аст. То имрӯз ба мушкилие наафтаем. Марди бо нангу номус аст падарат. Бас, дигар ман ўро ба ҳоли худ на-мемонам. Бепарвой кардам. Ана акнун азобашро мекашам. Ту Дилором бепарво нагард, дарди падарат андак нест.

– Чӣ кор кунам?

– Сатторро даъват бикун! Гӯсфандеро бикун. Гӯшти гӯсфанд гарм аст. Хӯрокашро нағз кардан даркор.

Дилором супориши модарро иҷро кард. Ҳамин тариқ пирамард бемор, пеши ҳамсараш эркағӣ мекард. Пурра шифо ёфта бошад ҳам, ҳамсараш нагузошт, ки ба кор барояд.

– Кор гурехта намеравад. Саломатиатонро пурра барқарор бикунед, баъд меравед.

Пирамард аз бекориву хоб дилгир шуда буд. Вале илочи ҳамсарашро намерафт. Воқеан аз бемории ӯ кампир сахт тарсид. Бори аввал хавфи аз даст додани шахсеро ҳис кард, ки тамоми умр соябони сараш буд, ўро меҳўронду мепӯшонд, чун саробони оила, дасти саховату меҳрубони ба сари ӯ ниҳода буд. Бе ҷаҳди беши худу саховати Худованд аз лаби гӯр баргашт. Акнун дарк кард, пеш қадри ўро намедонистааст. Хӯрдану хобро медонистаасту ҳалос. Акнун аёнаш шуд,

бемард зан на обу рӯ доштаасту на рӯз медидааст. Ҳар қадами шавҳарашро таҳти назорат қарор дод. Хӯрокашро сари вақт медод. Пирамард бошад ҳаёли буд. Кадом як андеша ўро азият медод, кампир намедонист, балки ӯ ҷоиз намедонист онро ба нимаи дигари ҷисмаш, ҳамсари меҳрубонаш бигӯяд. Ў низ ҷуръати додани ҷунин савол надошт. Пирамард баъд аз хестанаш аз бистари беморӣ, рӯзе аз ҳамсараш, муаллими Саломро пурсон шуд:

– Чӣ ҳол дорад?

– Саломатиаш хуб аст.

– Боре хабаргирӣ омад?

– Не, вақти дар кӯча дидан пурсида буд.

– Ӯро даъват бикун!

– Тинчист?

– Ба ту чӣ гуфтам?

Моҳсурат ором паи иҷрои супориш шуд. Ва ҳамроҳи муаллим омад. Кампир ба бухорӣ алав монда, меҳмонхонаро гарм кард. Пирамард дар назди бухорӣ рӯ ба рӯи муаллим нишаст. Онҳоро дастархон аз ҳам ҷудо мекард.

– Салом, тӯли беморӣ хобҳои булачаб дидам. Ҳама вақт, як лаҳза ҳам дур аз хобу ҳаёл набудам. Хобҳоям ҳеҷ ба хобҳои пешинам монанд набуд.

– Чӣ хел хоб?

– Хоб дидам, ки дар киштии кайҳонӣ нишаста, бо суръати баланд парвоз дорам. Ба осмон, ба сайёраи дигар. Бо суръати ниҳоят баланд. Дар он сайёра одамон зиндагӣ мекарданд. Изати маро чун меҳмон азиз медоштанд. Маро дар меҳмонхонаи панҷситорадор, ки дар болои уқёнус шино мекард ҷой дода буданд. Парӣёни обӣ чун пешхизмат, анвои хӯрок муҳайё менамуданд. Ҳар субҳ оби ширинро бароям аз қаъри уқёнус меоварданд, ки он ҷо чашмаҳои зиёде мавҷуд будааст. Шароби мардафканро аз оби шабнам, ки аз барги гули садбарг ҷамъ меовардаанд, тайёр карда, рӯи мизакам мениҳоданд. Шири наҳангу тухми моҳӣ, ғизои субҳонаам буд. Нонро мардуми он сайёра аз гӯшти моҳӣ омода мекарданд. Ман аз тамошои шахрҳои бузӯрг сер намешудам. Вале, афсӯс ки ҳамдеҳагонамон ба ҷону ҳолам намонда, аз ду дастам мекашиданд, ки ба назди ҳамсарам, фарзандонам баргардам. Ман розӣ набудам, чашмонамро намехостам, ки кушоям. Агар ҷунин мекардам, аз ҳама он зебогӣ, лаззати хӯрок, тамошои шахрҳо, боғоту майдонҳои сарсабз, одамони хушҳолу меҳрубон дур меафтодам. Муаллим, худат бигӯ, ҷунин сайёра ки ба ин зебогӣ дидам, воқеан вучуд дорад?

– Эҳтимол вучуд дошта бошад.

– Чаро эҳтимол?

– Зеро ба инсоният ҳанӯз ҷунин имконият фароҳам наомадааст, ки ба ҳоки сайёрае, ки дар коинот мавҷуд аст киштии кайҳониаширо шинонда бошад.

– Ту бовар надорӣ?

– Ҳанӯз не...

– Чаро?

– Гуфтам ку?

– Охир дар хусуси коинот, сайёраҳои мадори офтоб ҳуди ту ҳарф намезадӣ?

– Дурӯст, ҳарф мезадам, имрӯз ҳам мавҷудияти онҳоро инкор намекунам. Аммо сайёрае, ки сокинонаш орому осуда, дур аз мушкилот ба сар баранд, мавҷуд ҳаст ё не, ҳанӯз маълум насту-дааст.

– Ман дар ҳоб дидам.

– Ҳоб мармуз аст. Ман мудаббири ҳоб нестам. Шояд чунин сайёра вуҷуд дошта бошад, аммо ман то ҳол дар бораи он маълумот надорам.

– Ту дар ин хусус зиёд хондаӣ ва бисёр чизҳоро медонӣ.

– Бале, бисёр хондаам, вале чашмам ба ин чиз наафтадааст. Агар чунин сайёра вуҷуд дошта бошад, бо чунин авзоъ, ки шумо мегӯед, ҳуб аст. Шояд рӯзе аҳли сайёраи замин барои сайёҳат он ҷо рафта, чунон, ки ба Ҳочаобигарму Юрмала мераванд, рухсатии худро гузаронда, боз баргарданд.

– О, Бале, – дар лабони пирамард табассуми малех гул кард, – Воқеан худат гуфта будӣ, ки одамони пулдор ба сайёҳати кайҳонӣ шурӯъ кардаанд. Инро ҳам ту дар мавриде гуфтӣ, ки ман пулдоронро ва пулро бо чашми кам дидам. Ту онҳоро ҷонибдорӣ кардӣ, ки пул калиди ҳама мушкилиҳост.

– Бале, имрӯз низ дар ин ақидаам. Агар як миллионер аз Себзор мебаромад. Роҳ ба кайҳон не, балки ба деҳаи мо ҳамвору мумфарш мегардид. Чуноне мебинед, мо аз ин имконият маҳрумем. Агар тамоми деҳаро ба савдо монем, ба андозаи як миллионери Ҳами сафедорон баробар намешавад маблағи фурӯш.

– Пас таъбири ҳоби ман чист?

– Гуфтам ку ҳоб барои ман муаммост, муфасссир нестам.

– Ту ки таъбир карда натавонӣ, дигар ба касе эътимод надорам.

– Чӣ бисёр фолбин...

– Даҳонамро наков Салом. Дар дунё одами бад медидаам фолбинҳост. Дар умри сарам ба ҳоби дидаам таъбир наҷӯста будам. Аммо ин ҳобе нест, ки ҳикмат надошта бошад. Охир он ба коинот иртибот дошт.

– Ба чизе ки иртибот надошта бошад, таъбиргарон ба илм не, ба фатализм ба чараёни ғайрилмӣ ба тасаввуроти сатҳӣ, ба қазову қадар така мекунанд. Ман ин гуна тасаввуротро қабул

надорам. Агар ин чараёнҳо воқеан арзишманд буданд, имрӯз дар доираҳои васеи илмӣ мавриди тавваҷӯҳ ва пайравӣ қарор медоштанд. Шумо агар аз ман ҳақиқатро пурсидан мехоҳед, дунболи тахминҳои бевунёд наравед.

Пирамард аз суханони муаллими Салом, ки дар қаламрави Себзор чун шахсияти маъруфи илм шинохта шудааст қонеъ нашуд. Баракс, дар қалбаш нисбат ба ӯ як навъ нобоварӣ эҳсос намуд. Пиндошт ба хоби ӯ, ки ба хоби одамони одӣ шабеҳият надошт рашк бурдааст.

– Ба фикри ту хоби ман ба зиндагии воқеӣ иртибот надорад?

– Ман ба хобу ҳаёл эътимод надорам, чуз воқеият. Ончизе, ки бо чашм мебинам бовар дорам.

– Ту ҳам даҳрӣ, ҳастӣ?

– Бале, чун фарзанди азизи шумо...

– Ман ба Ғуломалӣ заруроти диниро ёд дода будам, то донишҷӯ шуданаш намоз меҳонд, рӯза мегирифт. Баъд аз он ки донишҷӯ шуд, дигар намедонам суннатро риоя мекард ё не. Кораш намегирифтам. Вазифаи падариро иҷро кардам пеши ӯ. Фардо рӯзи қиёмат дар вақти саволу ҷавоб фарзанди ноқобил гиребони волидонро мегирифтааст, ки маро ба роҳи дурӯст хидоят накард. Фаридунро таълим медихам, падараш альён вақт надорад. Як чизро дирӯз фаҳмидам. То ҳол дасти ӯро ҳалол накарда будаанд. Намедонам Ғуломалӣ ин суннатро барои чӣ накарда бошад? Ё фаромӯш кардааст ва ё ин чизро амали ғайриилмӣ арзёбӣ намудааст? Агар ӯ чунин фикр карда бошад, ҳамсарашро чӣ шудааст? Чаро ӯ дар ин бора андеша накардааст?

– Воҳима накунед бобо. Хатна дер намешавад. Агар ин бисёр масъалаи муҳим мебуд, Худованд ҳудаи одамонро дар чунин сурат, хатнашуда ба дунё меовард.

– Гапи куфр назан Салом.

– Астағфуруллоҳ... – гиребонашро ду даста гирифт муаллими Салом.

– Чаро дар хусуси хоби дидаи ман чизе намегӯӣ?

– Бояд чӣ бигӯям?

– Салом, ту дар ин деҳа, ном ба ҳамадонӣ ниҳодаӣ. Ҳама аз донишу маърифати волои ту мегӯянд. Намедонам аз чӣ сабаб дар баёни ҳулосаи хеш зиндагӣ мекуни? Агар инро аз ягон шахси камдониш мепурсидам, ягон чиз мегуфт.

– Барои шумо чӣ аҳамият дорад, сухани дурӯғ шунидан ва ё

ба воқеият таваҷҷӯҳ намудан?

– Барои ман фикри ту зарур аст. Охир ман хоби одӣ надидам. Ман дар сайёраи дигар, дар ҳузӯри одамонаш будам. Бо онҳо сухан гуфтам. Ту дар хусуси сайёраҳои дигар, ки дар он одамон зиндагӣ мекунанд, бисёр мегуфтӣ. Ҳатто дар хусуси ташрифи онҳо ба сайёраи замин, табақҳои паррон, кам гап намезадӣ. Ҳатто онҳое, ки ба ҳарфи ту шубҳа мекарданд, ба ғзабат гирифта мешуданд. Имрӯз чаро мункир мешавӣ? Ё суханони ман бофтаву дурӯғанд?

– Ман нагуфтаам дурӯғ аст?

– Пас чаро ҳулосаатро иброз намедорӣ?

– Ман аз дурӯғ ҳазар дорам.

– Дурӯғ дар кучост? Дар гуфтори ман ва ё ҷои дигар?

– Бобои Шерзод, шумо аз неку бади олам хуб огоҳед? Хуб медонед, чизе ки дар хусусаш мегӯед, дар рӯз не, дар хоб дидаед. Хоб чист, аз ман хубтар медонед.

– Салом, чаро ин хоб дар хотири ман ба ин андоза амиқ реша давондааст? Гӯё ҳамааш дар рӯзи равшан бошад, ки ягон лаҳзаи он аз пеши назарам дур намешавад.

– Шумо бовар доред, ки дар сайёраҳои дигар ҳаёт вучуд дорад?

– Бешубҳа... Ба лаълии паррон ва ҳузӯри одамони сайёраи дигар, дар замин низ. Баъди ин хоб, бовариам боз ҳам фузунтар шуд. Пеш агар касе дар ин бора сухан меронд хандаам меомад. Ҳатто гуфтори тӯро низ ҷиддӣ қабул намекардам. Акнун ба ҳудуд тааҷҷуб дорам, ки аз кучо ин қадар бо коинот ва олами мармузи он эътимод бастаам.

– Маро онҳо дар сайёраи худ роҳ медиҳанд?

– Чаро не? Онҳо ҳам инсонанд. Сайёраашонро намехӯрем. Бояд онҳо дарк намоянд, ки бо одамон, нусаҳои хеш дар сайёраи замин, рӯ ба рӯ омадаанд.

– Ман ҳаргиз ба ин бовар надорам.

– Барои чӣ?

– Магар ҳамин одамон, ки тавсифашонро ба осмон расондаед, дар сайёраи замин дӯстона зиндагӣ доранд? Магар ҳамин одамон, ки аз онҳо муносибати инсониро умедворед, барои қатли ҳамчинси хеш воситаҳои нави одамкӯширо ихтироъ накардааст? Бомбаи атомиву нейтронӣ ихтирои кист? Абаркудратон рӯз то рӯз теъдоди яроқҳои ядроияшонро зиёд

мекунанд. Аммо давлатхоеро, ки бахри хифозати марзу буми хеш чунин ярокро сохтан мехоханд, фишор медиҳанд. Чаро ярокҳои худро нест намекунанд? Чаро ба он ҷаҳд доранд, ки кишварро ба тобеияти худ дароранд? Халқу миллатеро бо фишор махлут сохта, забонашонро барҳам зананд? Чаро? Магар зодагони сайёраи замин бо шаҳрвандони дигар сайёраи офтобӣ, метавонанд алоқаи дӯстӣ пайдо кунанд? Бо чунин эҳсосу фаҳмише ки доранд?

– Чаро намешаванд, вақте ки муомила, гуфтор ва ҷаҳонбинии худро доранд?

Салом сухани бисёре гуфта метавонист, дар ин маврид. Вале пирамард якравӣ дошт. Ёро ин лаҳза фақат андешаи барқарор кардани алоқаи дипломатӣ бо одамони сайёраи дигар ба сар омада буд, ки аз мавҷуд будани ҳаёт дар он сайёраҳо ба ҷуз эҳтимолият, ягон кашфиёти амиқ ва аниқ ба даст наомада буд. Салом, ҳарчанд ҳазор раҳ мефаҳмонд, ки илм то ба ин ҳад кореро ба сомон нарасондааст, ӯ боз ҳам ба даҳони ҳуди ӯ мезад, ки дар ин маврид ба суханони қаблан гуфтаи ӯ эътимод бастааст.

– Сухани ман низ дар ин маврид мутлақ нест. Ҳақиқатро илм, кашфиётҳои воқеӣ муайян хоҳад кард.

Пирамард зери таъсири хоби дидааш буд. Онро ба ҷуз Салом ба касе гуфтан намехост. Аз ин рӯ, аз ӯ тақозо намуд, ки ин қазияро дар қалбаш ниҳон дорад. Ба касе нагӯяд. Ҳарчанд аз ҷавобу хулосаи ӯ қонеъ набуд. Нобоварияш ба зодагони замин ҳарчанд ба ҳақиқат наздик буд, бо вучуд умед дошт, натиҷаи он мисол овард, ки баъзе давлатҳо дар ҳошияи он барои ворид нашудани шаҳрвандони дигар, на танҳо симҳор кашидаанд, балки дар марзи он мина мегуздоранд, ки ин хилофи қавонини байналмилалист. Вале касе онро маҳкум карда наметавонад. Ва ягон давлат ба хоштири чор шаҳрванд шуда, муносибати «дӯстона»-ро ҳалалдор намекунад. Қонунҳои воқеан замонавӣ, ки ба меъёрҳои демократӣ мувофиқанд, зиёд ба тасвиб расида бошанд ҳам иҷрои онро ҳуди абарқудратон, ки худро ҳомии он мешумориданд, вайрон мекарданд. Агар ба сари давлате ҳуҷум кардани шаванд, қаблан онро бо ҳар баҳона гунаҳгор мекунанд, ҳилаи шаръӣ меҷӯянд. Асос меёбанд. Ва эълон ҳам мекунанд, ки ҳуҷуми онҳо ба ин марзу бум асос дорад. Суханони Салом охиста-охиста ба мағзи пирамард кора мекард. «Дар воқеъ аз гапу кори дунё хабар дорад. Агар ӯ барин як нафари дигар ме-

буд, Себзор пеш мерафт. На он тарзе ки Файзи урус меандешад. Балки пешравии Себзор дар фаҳмишу ҷаҳонбинии одамонаш тааллуқ дорад». Пирамард дар ин мавзӯ зиёд андеша кард. Нотифокиву ҷашмгуруснагии одамонро дар мизони ақл баркашид, ки мӯчиби он чист. Ва боз ҳам ба Салом така кард.

– Ба фикри ту зодагони замин аз одамони сайёраи дигар беақланд?

– Тадқиқот бурдан даркор.

– Бале, тадқиқот бояд бурд. Агар дар он сайёраҳо ҳаёт набошад чӣ?

– Дар он сурат зодагони замин донотаранд. Ва бартарияшон боиси ифтихори мо мегардад, – дар гуфтори Салом як навъ оҳанги истехзо эҳсос гардид, ки ин ба пирамард саҳт расид.

– Ту Салом, – ба рӯи ӯ теғ кашида нигарист, – ҳақ надорӣ ма-ро таҳқир кунӣ. Агар гахвораат аз осмон омада бошад ҳам. Ав-зои Саломӣ муаллим якбора тағйир ёфт. Ва баҳона пеш овард.

– Шуморо таҳқир накардаам бобои Шерзод.

– Ба фикри ту Шерзод гов аст, ки ақлаш намегирад ба гапи мулоимхунукат.

– Шумо дар ин маврид ба иштибоҳ роҳ додаед. Ман шуморо беш аз дигарон ҳурмат мекунам. Шумо, ки ба ман эътимод до-ред, ин худ боиси ифтихори ман аст.

– Ифтихор дорӣ? – машаи ханда кард, ки маъноӣ нобовари-ро дошт.

– Бале,...

– Пас чаро ба саволҳои ман назари дигар дорӣ? Ба он чун ба афсонаи кампирон безътиной кардӣ? Гуё суҳанони ман аз ҳақиқат дур бошад?

– Бобо, хоҳ хафа мешавед ё не, ман танҳо ба воқеият, ба илм така мекунам. Ва ин маъноӣ онро надорад, ки эҳтироми шуморо ба ҷо намеоварам.

Пирамард аз ин суҳанони Салом ором гирифт. Дилаш на-рм шуд. Ва дар чеҳрааш осори мамнуният ҳувайдо гашт. Ба хусус баъд аз он ки гуфт:

– Пири кор, гӯш кунед. Хобатонро пеши касе нагӯед.

– Барои чӣ?

– Намефаҳманд.

– Магар дар ҳоби ман, ягон ҷузъиёте вучуд дорад, ки боиси хандаву истехзо гардад?

– Боиси гуфтугузор мегардад. Мазмун мегиранд.

– Ҳм... – ба андеша афтод пирамард, худашон чӣ хобхое намебинанд. Авғон кайк хоб дидааст, ҳамонро дар масҷид пеши намозгузoron нақл кард. Касе ба ҳолаш нахандид. Баракс, шарҳу тафсир доданд. Ду рӯз пеш Камол нақл кард, ки хар шудаасту дар пушташ зану фарзандонаш савор. Сунҳораш бошад пеши ӯ хасрӯбахоро аз охури гову хар ниҳодааст. Касе ба ҳолаш нахандид. Баракс, Саттор худро муфассири ин бахти ҳаёти одамӣ, ки ҳама мармӯзасту номакшуф эълом дошта, шарҳ дод, ки пирамард то рӯзе зиндааст, чун давлати сари фарзандон ба онҳо бахт меораду рӯзӣ. Акнун ба хоби ман аҳамият бидеҳ, магар дар ягон чузъиёти он нишонаҳои аблаҳӣ вучуд дорад? Магар чурме дар он дида мешавад? Охир, чунин хобро одамоне мебинанд, ки дар чунин сатҳ нестанд. Ҷаҳонбиниву дунёи онҳо дигару дигар аст. Ҳамин тавр не?

– Намедонам. Ман ба хоб, ба ин қисмати дигари ҳаёт таваҷҷӯҳ накардаам. Як дӯсти китобфурӯш доштам. Ӯ ба ман китобҳои равоншиносии машҳури олам Фрейд, ки тадқиқоташро ба хоб бахшидааст тавсия меод, ки ба он таваҷҷӯҳи китобхонҳо зиёд асту бигирам. Мудом рад мекардам. Назари ман ба хоб дигар аст, фикр мекунам, хоб ба инсон чуз истироҳат, ҳолати беҳабарӣ ягон чизи дигар дода наметавонад.

– Агар чунин мебуд, чаро авлиёву анбиёҳо ба он аҳамият додаанд? Ва онро чузъи ҳаёти худ медонанд. Ва башорати нубуват, тавассути хоб ба онҳо расидааст?

– Бобои Шерзод, маро ба онҳо баробар накунад? Ман ин чову онҳо кучо? Ҷодае, ки ман дар он пой мегузoram, аз пиндори шумо фарсахҳо дур аст. Аз ин рӯ, ягон маслиҳат дода наметавонам. Ҳатто хоҳише, ки аз ин пеш кардам, ки хобатонро ба дигарон нагӯед, ҳукм карда наметавонам. Ба ин ҳақ надoram, ихтиёр доред, метавонед ба касе бигӯед, агар хоҳиш надоред ин кори шумо.

– Дар ин маврид пешниҳоди ту дурӯст буд.

– Намедонам, сари эҳсос гуфтам. Агар он ҳикмате дорад, ба тафакурам иртиботе надорад, зеро ман онро ҳамин тавр бе ягон андеша гуфта будам.

– Аммо ман фикр мекунам, хоҳишу пешниҳоди ту ҳикмат дорад. Зеро хоби ман одӣ нест. Он ба боло, ба олами барои мо номакшуф дахл дорад, ки инсоният тамоми умр баҳри дониستاني асрори он андеша мекунад. Имрӯз то андозае ба он муваффақ шудаанд, вале ин ҳам ҳанӯз кам аст.

– Ба фикри шумо мо он рӯзро мебинем, ки равобити зодагони замин бо бошандагони сайёраҳои дигар амалӣ мешавад?

– Чаро не? Банда ба умед асту ноумед шайтон.

– Зодагони замин бо чашмгуруснагӣ, метарсам бошандагони сайёраҳои дигарро ба тарсу ҳарос меоранд. Онҳоро водор месозанд, ки сайёраашонро аз ҳучуми одамони замин муҳофизат намоянд.

– Чунин мепиндорӣ? – ба таачҷуб афтод пирамард.

– Бале,...

– Чаро?

– Чунки одамизодро маҳз ҳирс ба якдигар душман сохтааст. Аз ҳирс бухл рӯидаасту аз бухл нотаваҷиб ва ҳам бадбинӣ ва ниҳоят хунрезӣ.

– Агар ҳамин феълро ҳуяшон бошад дар он ҷо ҳам қарор намегиранд. Дар ин маврид, ман бо ту мувофиқам.

Салом хомӯш монд, хост хайру маъзӯр қарда биравад ба манзили худ пеши зану фарзандонаш. Аммо боз ҳам пирамард розӣ набуд. Меҳост ўро ба гап гирад, аз маърифати ў каму беш баҳра бардорад, чун оруи асал. Ва аз ин шахд лаззат барад. Пирамард аз дигарон фарқ мекард. Салом инро ба таври худ фаҳмида буд. Ў мисли дигар мардони солдидаву талхиву ширинии рӯзгорро чашида, миннат намениҳод, ки саҳми ў дар ободони колхоз, кандани ҷўйбор, ё бунёди роҳ бузўрг аст. Баъзе волидон ба ноне, ки ба фарзандашон медиҳанд миннат мегузоранд, балки онро қарз меҳисобанд, ки дар айёми пириву барҷомондагӣ ситонда гиранд. Шерзод бошад, баракс, дигар ҳел буд. Ў ба нерӯву тавони худ така мекард. Мудом дар панҷ вақт намозаш, аз он зоти пок илтиҷо менамуд, то нафаси охирин аз нерӯву тавони худ намонад. Саломи муаллим низ маҳз ҳамин чизро меҳост. Пайраҳаи зиндагии ўро барои худ намунаи ибрат медонист. Ҳатто инро дар мактаб, пеши шогирдон ироа мекард. Ва ин то ба гӯши пирамард низ расида буд. Пирамард ҳам аз ин меболид. Хурсанд аз он буд, ки дар таърифи ў шахси бомаърифат, инсоне, ки бо дониши худ миёни аҳли деҳ шўҳрат пайдо кардааст, саҳм дорад. Ва эътирофи ўро қоида аст. Пирамард дарк кард, ки таъриф чун обу ҳаво, чун нафас, чун ғизо ба ҳар инсон даркор будааст. Агар ин таъриф, дурӯғ, дур аз воқеият набошад. Ва дар он ҳақиқат, самимият нуфуз дошта бошад. Пирамард ба муаллими Салом бовар дошт. Ў ҳар касро эътироф намекард. Дониш,

ки дошт ғурур аз он рӯида буд, бад-ин чихат, касеро ба худ наздик намегирифт. «Инҳо тоби сарпанчаи маро надоранд, ба маърифати ман, донишу фаҳмиши ман баробар намеоянд». Аз ғояти худписандӣ, намедонист, хоксорӣ чист. Меғуфту ягон зарра эҳсос намекард, одамон ба ҳоли ӯ меҳандиданд ва ё ин амали ӯро маҳкум менамоянд. Пирамард ҳам аз ин чихат ба худ бовар намуда буд, ки шахси тасодуфӣ нест. Зеро ӯро муаллими Салом, инсоне, ки чуз худ ба касе бовар надорад, таъриф менамояду ӯро мояи ибрат медонад. Дар ин сӯҳбат низ ҳис намуд, Салом ба ӯ эҳтиёт, тавре сухан меғӯяд, ки ба иззати нафсаш нарасад. Барои пирамард аз ин дида ифтихори баланд набуд. Назари баланди Салом ӯро миёни ҳамдеҳагон фархундаву арчманд намуда буд. Ҳар масъалае ки атрофаш баҳси шадид рафту тарафҳо ба воқея будани ҳулосаи худ эътимод гирифтанду фикри муқобилро напазируфтанд, шахси бегараз пайдо мешуд ва барои доварӣ Саломро мисол меовард, ки аз ӯ пурсанд, то ҳақ будани тарафхоро муайян бикунанд.

Пирамард аз ин сӯҳбат хеле баҳра бардошт, ҳарчанд Салом ҳоби ӯро аз доираи илм, ки ба он эътимод дорад, дур арзёбӣ кард. Ва дар ин маврид ҳудро ба нодонӣ зад, иртиботи онро ба зиндагии воқея номумкин донист.

Салом ҳайру хуш карда рафт. Пирамард азм кард, дар ин бора бо Ғуломалӣ сари сӯҳбат менишинад. Ва он чи ки дар ҳоб дидааст, аз чихати илмӣ мавриди баррасӣ қарор медиҳад. Пирамард ба олимон, ба ихтироъкорон ҳеч ихлос надошт. Ҳаргиз наমেҳост писараш ба ин роҳ равад. Вале ғайричашмдошт писари ягонааш ин пешаро ихтиёр кард ва аҳолии як деҳаро бо пешрафти қораш дар ҳайрат гузошт. Акнун мисли пештара намеғуфт, ки Иблис ҳам олим буду бомбаи атомиву яроқҳои қатлий ом, дастгоҳҳои одамкуширо, ки бо он маҳкумони маргро мешинонанд ин ашхос ихтироъ кардаанд. Бухлу ҳасад, нотавонбинӣ, бадгӯӣ, тӯҳмат ҳама кирди онҳост. Пеш, вақте ки чунин баҳсҳо сар мезад, як ҳудаш як маърақа одамро ба зону мешинонд. Кӣ ёрои бо ӯ баҳс кардан дошт? Акнун онҳое, ки ҷабри ӯро дар ин баҳсҳо қашида буданд, шукр доштанд, ки Худо ба додашон расид, чигарбандашро ба роҳе ҳидоят намуд, ки ҳаргиз хоҳиш надошт. Боре дар як сӯҳбат, касе амирони манғитро барои роҳи пешрафту тараққиётро бастанашон мазамат карду дар бало монд, пирамард ба ҳимоят бархост. Гӯё онҳо, амирони Бухоро дарк мекар-

данд, ки пешрафт ва тараққиёт аз як ҷиҳат муфид бошад, аз тарафи дигар имону бовари одамонро ба дину оин, ба Худову расул заиф мегардондааст. Шумо онҳоро маломат накунад. Онҳо подшоҳи воқеӣ буданд. Ва аҳкоми шариатро дар қору пайкори ҳеш амалӣ менамуданд.

Пирамард ба касе имкон намедод, ки дар ин маврид фикри худро дурӯст ҳисобад. Муаллими Салом бошад, фикри худро дошт. «Агар ба ин азму иродае, ки дорад, дониш медошту камтар вақти худро ба он сарф мекард, гап-гапи ӯ буд, дар ин бару гузар. Афсӯс ки Худованд ин ҷиҳати масъаларо ба ӯ камтар додааст». Ӯ дар ин хусус бисёр мегуфт. Ва худро дар ин масъала гунаҳгор ҳам меҳисобид, ки сари вақт ин ҷиҳати қорро ба ӯ нафаҳмонд, балки талқин карда натавонист, ки дар ин ҷода кӯшише ба ҳарч диҳад, муваффақ хоҳад шуд.

Замоне ки хурд буд ба деҳаи Себзор аз марказ марди миёна-соле ба ҳайси муаллим таъриф овард. Танҳо буд, ҳамдеҳагон аз ӯ хоҳиш карданд зану кӯдаконашро низ биёранд. Ҳашар карда барои зиндагии доимияш хона бунёд мекунанд. Аммо ӯ ҳамаи инро ба оянда мавқуф мегузошт. Камгап буду одамгурез. Дар қори худ саҳтгир. Байни мардум овозае буд, ки муаллими Мирзо алломаи замон аст. Аммо аз тарс даҳон намекушояд. Ва пинҳонӣ шеър ҳам менависад. Шеърояшро дар ҳучраи хобаш бо овои баланд қироат менамояд. Аммо пеши мардум намехонад. Пирамард он вақт кӯдаке беш набуд, ин рӯйдодро хуб дар хотир дошт. Ва аз он айём, то ин замон даъвои маърифатомӯзӣ намекард. Тарс дошт, ки дониш душмани ҷонаш мешавад. Чуноне муаллими Мирзоро баъд аз як соли фаъолият дар Себзор як рӯзи муқаррарӣ аз ҳучраи таълим, дар ҳузӯри шогирдон даст баста, абадан аз деҳа бурданд. Қоғазу қаламашро низ дар ҳалтае гирифтанд. Аҳли деҳа дар ду тарафи роҳе, ки ӯро мебурданд бо тааҷҷуб нигарон буданд. Касе лом намегуфт. Тарс фаро гирифта буд хурду қалонро. Ҳама ба рӯи якдигар маънодорона менигаристанд: Чӣ гап аст? Чӣ ҷурм аз ӯ гузашт? Саволҳо дар қалб наомада маҳв мегаштанд. Ҳама шунидан дошт, вале ҷуръат намерасид. Замона қорашро карда буд. Ба гузашти солҳо Файзи урус ин воқеаро, ки худ шохид буд, ҳини мастияш чунин шарҳ дод: «Муаллими Мирзоро дар вақташ ба маврид бардоштанд. Вагарна дар ин ҷанги шаҳрвандӣ Себзор хокбез мешуд. Насли аз ӯ баромада ҳаргиз ором намеистод. Қорашро мекард. Мирзо худ

аз таъқиби НКВД гурехта ба Себзор паноҳ бурда буд, дар чилди муаллим. Аз чашми давлат пинҳон шуда натавонист. Ҳазор худро мусича вонамуд кард, фоидааш накард. Дар ширдони қади дара пушт ба пушт бо як душмани дигар бо як тир сарозер шуданд». Файзи урус сирри таърихи ҳафтадсоларо фошу шубҳаро нисбати худ афзунтар кард. Акнун хурду калон ўро ҷосуси Ҳами сафедориён ном мебурданд. Талаби духтари ў кардани кумондони онҳоро низ фармоишӣ, балки мувофиқи маслиҳат арзёбӣ карданд.

Аз ҳама зиёд пирамард андешаманд буд. Ба худ савол медоду ҷавобе намеёфт. «Аз кучо ин сир ба ў ошкор шуда бошад? Тўли ҳафтад сол касе чизе намедонист. Муаммо буд он рӯйдод. Ўро шароб, таъсири он водор кард, ки гиреҳи риштаҳои қалбашро нарма намуда, кушояд. Ба ҳар ҳол хомӯшии мо бамаврид будааст. Вагарна хабарамон аз Сибир меомад. Шукри худо ки замона дигар шуд. Истиқлолият ба даст омад. Тақдири миллатро бо дастони худ месозем, барои худ кишт мекунем...»

Пирамард муаллими Мирзоро ҳаргиз душмани миллат намеҳисобид, чуноне ки Файзи урус мегуфт:

Замона качравиишро ба бар кашад Бедил,

Касе ки рост бувад хори чашми афлок аст.

Пирамард оҳ кашид ва он рӯзгорро бори дигар ба ёд овард, касе он замон ин қазияро дурӯст шарҳ дода наметавонист. Соҳибони хонае, ки муаллим дар он ҷо мезист, як шаби қиргун аз тарси ҷон дарёи Панҷро убур карда ба хоки Афғонистон паноҳ бурданд. Пирамард бо писари ин хонадон ҷўрагӣ дошт. Ҳарду бозӣ мекарданд. Он субҳ аввалин шуда ба кулбаи онҳо баромад, ҳанўз офтоб набаромада буд. Дару дарвозаҳо кушода буду ҳамаро гўё тундбод рўфта ба гўшаи дури сайёра партофта бошад. Дар суфаи зери айвон нишаст, қалбаш ҷазаст кард чун катраи обе, ки рӯи бухории тафсон мечакад. Беихтиёр оби дидааш рӯи гунаҳояш шорид. Ва ба ҳавлияшон баргашт, ба модараш ҳодисаро гуфт. Модараш ба даҳшат афтод, ба чорсӯи ҳавлӣ бо харос нигарист.

— Рафтанатро кӣ дид?

— Ҳеч кас...

— Кори хуб накардӣ.

— Барои чӣ?

— Ҳоло тўро ҳам ба бозпурсӣ мехонанд.

- Барои кадом гуноҳ?
- Бо душманон алоқа доштӣ...

Сухани модараш рост баромад. Ёро рӯзи дигар дар утоқи кории мудирӣ дабистони деҳ истинтоқ карданд. Мард либоси ҳарбӣ дошт. Ба ӯ савол дода, ҷавобхояшро дар қоғаз менавишт.

- Бо Наим чӯра будӣ?
- Бале,...
- Дар хусуси давлати Шӯравӣ чӣ мегуфт?
- Дар хотир надорам...
- Дурӯғ нагӯй!
- Дурӯғ намегӯям.
- Ё ҳамроҳи волидонаш гурехт. Агар назари нек медошт, ҳаргиз аз паси онҳо намерафт.
- Ёро мачбур бурданд.
- Баракс,... Ё ҳам Ҳукумати шӯроиро бад медидааст.
- Кӣ гуфт?
- Гумон мекунӣ танҳо ту аз ин чиз хабар дорӣ. Бисёриҳо чигунагии ақидаи ёро медонанд.
- Ё чӯраи ман буд.
- Тӯро таклифи гурехтан накард?
- Не...
- Дурӯғ!..
- Агар таклиф ҳам мекард ман намерафтам.
- Чӯраат буд ку?
- Касе ки набошад...
- Пагоҳӣ вақте ба ҳавлияшон рафтӣ, ягон кас тӯро дид?
- Не...
- Чаро оби дида рехтӣ?
- Охир чӯраам буд.
- Барои душмани халқ гиристӣ?
- Ё кӯдак аст.

– «Душманат гар пашша бошад, камтар аз филаш мадон!»! Ту боз ёро бегуноҳ мешуморӣ? Ба андешаи ту ӯ ба ҷомеа зарар расонда наметавонад? Чӣ хомӯш мондӣ?

– Чӯра будам, ҳеҷ гоҳ амали нодурусташро мушоҳида накардаам. Гумон доштам, ҳама кирди ӯ дар ҷаҳорчӯбаи қонун аст.

– Акнун дарк кардӣ бо чӣ хел одам чӯра будӣ? Чӣ гап намезанӣ? Гумон мекунӣ ин чиз ҷурматро кам мекунад? Ва ё фикр мекунӣ дигар касе ба ту кордор намешавад? Акнун номат

дар дафтар сиёҳ, дар сафи одамони шубҳанок барои ҷамъият хавфнок сабт мешавад. Ҳар қадамат таҳти назорат қарор мегирад. Фаҳмидӣ?

Шерзод ба нишони тасдиқ сар ҷунбонд.

— Минбаъд ҳар рӯз, аз воқеаҳои дар мактаб, деҳа рӯйдиханда хабар мерасонӣ.

— Ба кӣ?

— Ба ман.

— Барои чӣ?

— Танҳо бо ин роҳ шакку шубҳа аз дӯшат дур андохта мешавад. Дар акси ҳол, аҳволат хуб намешавад. Андешаи амиқ бикун!

Муфаттиш хайру хуш карда рафт. Ёро дар мактаб муаллимон, дар хона бибияш пурсу пос карда, аз ин қазия ёдовар шуданд.

— Танҳо аз қорам пурсид.

— Гурезагонро пурсон нашуд?

— Не...

— Дурӯғ, — шӯрид мудири мактаб, — ту мактаби моро бадном кардӣ. Акнун ҳар қадаматро назорат мекунам. Гӯё дигар қоре надошта бошанд.

— Ман чӣ бадӣ карда бошам?

— Аз худат пурс!

— Ҳайронам...

— Пеши касе даҳон накушо. Фохта аз даҳони худ шатта меҷӯрад.

Шерзодро ҳар моҳ ба утоқи қории мудар даъват карда, истинтоқ мекарданд, парвандаи ӯ рӯз то рӯз бузӯрг мешуд, саҳифаҳои ӯ меафзуд. То рӯзи истиклол, то нооромӣ, ки дар мамлакат ба вуқӯъ омад, ӯро фаромӯш накарданд. Акнун аз ин ташвиш озод шудааст. Вале гоҳ-гоҳ Файзи урус баъд аз нӯшида маст шуданаш, ба ӯ суҳанони талх мегуфт.

— «Ти враг... Старий враг». Фаромӯш наkun!

Пирамард метавонист бо ду-се калламушт бадмастро ба замин парчам созад. Вале боз таҳаммул мекард.

Вақтҳои охир аз муаллими Мирзо бисёр суҳан мегуфт. Ин марди донишманд, ки ҳамагӣ як сол дар деҳа ҷун ахтари дурахшон меҳмон буд, беному нишон шуд. Аскарони сурх дастонашро ба пас баста бурданду дигар фикри гардонда овардан накар-

данд. Пирамард пораҳои шеърро, ки бо фармони ӯ азёд карда буд, имрӯз ҳам дар ёд дорад. «Ҳарчи қадар ки метавонед, шеър аз ёд кунед, хотираатон мӯстаҳкам мешавад. Ҳоло забонатон чун химчаи тар аст, солатон рафтан гирифт он ба мисли кунда мешавад. Дигар дар баёни суҳан намебечад. Фурсатро аз даст надиҳед». Муаллим баҳри маърифатнок шудани шогирдон саъй мекард. Онҳо низ ӯстодашонро дӯст медоштанд. Баъди ӯ муаллимони дигар омаданд, вале ба андозаи ӯ суҳанонашон дилчасп набуд. Пирамард муаллимони имрӯзаро ба ӯ муқоиса мекарду ба худ ҳулоса менамуд, ки ба ҷуз Салом касе аз онҳо фаросати муаллими Мирзоро надоранд. Барои ӯ тарзи пӯшокпӯшӣ, қадам задан, бо ҳавсала риш тарошидану бо тамкин ба китоб назар дӯхтан ва рӯи қоғаз қайд гузоштанҳояш ибратбахш буд. Солҳое, ки муҳассили мактаб буд, орзу дошт мисли ӯ бошад. Ва чунин рафтор кунад, ки ӯ мекард. Аммо солҳо мегузашту феълӣ хӯи нахӯстин ӯстодаш дар амали ӯ зоҳир намегашт. Қисми ӯро дар дигар қолаб рехта буданд. Тарбияш дигар буд. Дар хусуси ӯ ба Салом ҳикоятҳои аз будаш зиёд мекард, то ки заррае ҳам бошад, ба ӯ таъсир расонад. Салом ӯро дар хотир надошт. Зеро насли ӯ баъдтар мактабрав шуда буд.

Ба қавли мӯйсафедон аз Шерзод калонтар ба деҳаи онҳо дар даврони Ҳокимияти подшоҳӣ чанд одами ношинос, ки мӯи сари дарозу ришу мӯйлаб дошта буданду бо забони дигар гуфтугӯ мекардаанд ташриф овардаанд. Онҳо қорҳои барои мардуми деҳ булачаб кардаанд. Ба хусус сатҳи деҳаро чен карда, баландии теппачаҳо, шумораи аҳоли, манзили одамон, ҳатто қадом навъи гову гӯсфандонашонро шумурда дар дафтарҳояшон қайд наму-даанд. Боз ба ҷавонони деҳ шартнома баста дар қадӣ дара ҷоҳе кофтаанд, ки ҳайрати аҳли деҳ то имрӯз басанда нашудааст. Зеро онҳо на аз барои об баровардан ин қорро карда будаанд. Балки мақсади онҳо қабати хокро санҷидан будааст.

- Хоки ин ҷо ба онҳо чӣ дарқор бошад?
- Шояд тилло ҷӯстаанд?
- Не, қорашон ба ақл рост намеояд.
- Гову мол ба онҳо чӣ дарқор будааст?
- Ин ҳам муаммост.
- Як нафари ришдарозаш дар лавҳ тарҳи ҷеҳраи мӯйсафедонро қашидаанд...
- Аз ин чӣ манфиат дида бошанд?

– Ҳамин чизро барои худ кор шумурдаанд?
– Баъд аз ду-се сол ба Бухоро лашкар кашида, онро тобеи худ намудаанд.

– Ҳаминҳо?

– Ана ҳаминҳо, бо ҳамин аклу фаросат.

Пирамард ин гуфтугӯхоро аз забони пирони деҳ на як бору ду бор шунида буд. Ин лаҳза низ аз он ёдовар шуда, ба худ меандешид. «Агар шерони баҳуши Себзор мебуданд, ҳаргиз, касе ёрои ҳисобу китоби замини деҳро намекард. Бо айби чанд беномус, деҳаро тарк карданд шерон ва тоҷи миллатро бурданд, ба макони худ». Фаридун бобояшро андешаманд дарёфт.

– Бобочон, геологҳо дар ин ҷо чӣ меҷӯянд?

– Ангишт, нафт, оҳан боз бисёр чизҳои дигар, ки одамизод барои эҳтиёҷоти худ ҳарч мекунад. Инсон аз хоки гуру лаҳад сер намешудааст. Дар ин мамлакат ҳамин ҷо монда буд, дур аз чашми носерами онҳо, оқибат ин ҷоро ҳам ёфтанд. Агар ин ҷоро ҳам вайрон кунанд кучо меравем? – оҳ кашид пирамард. Агар хоби ман рост бошад, ин ҷо як рӯз намеистам. Дилам мондааст. Ҳеҷ намеҳоҳам рӯям ба рӯи онҳо занад. Пирамард аз ҷой хест, ҳарашро полон зад. Фаридунро болои он шинонд.

Ин воқеа як сол пеш ба вуқӯъ омада буд. Фаридунро ҳуди падараш овард. Як ҳафта ҳамагӣ истод. Пирамард бошавқ ин амалро иҷро мекард.

– Кучо меравед? – суол кард кампир.

– Ҷангалак...

– Кадуи обро намегирӣ?

– Биёр...

Моҳсурат кадуи ҷубинро, ки дар мелок овезон буд, гирифта аз об пур кард. Сипас ба дасти Фаридун дод.

– Ҳай кун! – амр дод пирамард ба Фаридун ва худ дастҳо паси пушт ба роҳ даромад.

– Кучо равонед? – суол кард Саттор, ки рӯи кундаи паси хона нишаста буд.

– Ҷангалак...

– Яроқ нагирифтед?

– Шикор намеравам.

– Ҷангалак ҷое нест, ки беяроқ равед. Ягон гуроз боз ҳучум накунад.

– Рост гуфти? Камонатро амонат бидеҳ.

– Чанд тир диҳам?

– Се-чорто бас...

Саттор ба хона даромада, дар даст яроки думила баргашт. Ва ба пирамард, ки дар сари роҳ нишаста буд, дароз кард.

– Ташаккур!

– Хирсери диданд, ки чанд хукро пора кардааст.

– Кӣ дидааст?

– Қодир...

– Напарондааст?

– Бо хирсбачаҳояш будааст.

– Ҳеч гап не, Худо хоҳад, то бегоҳ бармегардем.

– Аз ҳамин туғи мазор як химча ба ман биёред.

– Хуб!

Набераву бобо, яке савораву дигарӣ пиёда, деҳаро паси сар карда қад-қадӣ дара, ки сатҳи онро реғу сангрезаҳо пӯшонида буд, ҷониби Ҷангалак, ин кӯҳпораи сердолу дарахт раҳсипор шуданд.

– Замоне то Себзорро иқоматгоҳ ихтиёр кардани бобоёни бошандагони имрӯзааш, дар Ҷангалак мезистаанд. Ҷангалак аз ин кӯҳпораи хурд иборат набуд. Дарахтони ин ҷо ба атрофу акноф доман паҳн карда, одамону ҳайвонот якҷоя мезистаанд.

– Дар як хона?

– Дар ғорҳои он ҷо, ман ба ту ингуна ғорҳоро нишон медиҳам. Одамон гурӯҳ-гурӯҳ дар ин гуна ғорҳо паноҳ бурда, якҷоя шикор мекардаанд ва якҷоя онро меҳӯрдаанд.

– Калон доштаанд?

– Бе ин намешавад, албатта, балки аз рӯи нерӯи ҷисмонӣ интиҳоб мекардаанд. Ҷуноне шоҳи ҳайвонот шерро аз рӯи қудрат мешиносанд. Ва ягон ҳайвони дигар бо шер баробар шуда наме-тавонад.

– Бобо, шерро худи ҳайвонот шоҳи хеш хондаанд ё одамон?

– Ҳайвонот қобили дарки ин чизро надорад. Шоҳи ҳайвонот ном гирифтани шер, маҳсули мушоҳидаву таҷрибаи одамон аст. Вақте ки дар Ҷангалак, ки замоне онро Ҷангали кабир ном ме-бурдаанду одамону ҳайвонот якҷо мезистаанд, байни шеру пан-ланг, шеру гург, хуллас, тамоми ҳайвонот ҷанги якка ба яккаро одамон ташкил медиҳанд. Шер ғолиб меояд. Ва барои ин ғалаба, ба ин ҳайвони нерӯманду босалобат, ки нисбати дигар ҳамчунсон як навъ таҳаммулу сабр дорад, ин унвонро мениҳанд.

– Бобочон, чаро ҳайвонот аз одамон ҷудо шудаанд?

– Миёни ҳайвонот танҳо як қонун вучуд дорад пурзӯр камзӯрро пора карда хӯрдан. Одам ин хел нест. Одамизод қонунҳои ҷангалро мансух донист. Зеро барои инсон шудан, вайро лозим омад қонунҳои дигарро бунёд гузорад, ки ба зиндагии орому озод мусоид бошад. Ва мо аз олами гургу меш ҷудо шудем. Ҳама як субҳи мусафо баробари баромадани шеде мунир, аз паси шерони Худо ба ин деҳа рахт бастем. Дар ин чорхома, ки дар чор сӯи деҳа чун посбон қарор дорад, чор шер камин гирифт. Олами моро аз олами ҷангал ҷудо кард. Ва деҳаи моро Шердор ном ниҳоданд. Ба сарвари деҳа, ки бобокалони бузӯрги мо буд тоҷеро эҳдо намуданд, ки сохта шуда буд аз зари холис.

– Бобо, исми бобои бузӯргамон чӣ буд?

– Тоҷдор...

– Тоҷ ҳоло кучост?

– Тоҷро шерон ҳифз мекарданд, то ки ба дасти аҷнабиён наафтад. Чун аз миён асрҳо гузашт, бо хиёнати чанд даюс ба деҳаи мо аҷнабиён сар дароварданд, ки сипоҳи онҳо иборат буд аз хирсони тавқӣ...

Бобову набера дар назди бораи бузӯрге қарор гирифтанд, ки онро парандагон чун ғалбер сӯроҳ карда, лона бунёд карда буданд, барои хеш. Регу сангпораҳои сатҳи дара, ки қад-қадӣ он гом ниҳода то ба ин мавзеъ расиданд, нам дошт ва чомаи сабзи гук дар ҳар ҷо ҳар ҷо доман паҳн карда буд.

– Дар он ҷо, – суфаеро нишон дод пирамард, – баробари гарм шудани ҳаво шеро бузӯрг, ки тоҷро ӯ нигоҳ медошт, дар сояи ин бора дам мегирифт. Рӯзе ки ӯ ғанаб рафта буд, хирсе аз он баландӣ, аз сари бора санги бузӯргеро ба сари шер ҳаво медихад. Санг дар тахтапушти шер зада, миёнашро мешиканад. Наъраи ҷонсӯзи шер аҳли деҳаро ба изтироб меорад. Ҳама сағиру кабир ба по хеста, аз бобоямон имдод металабанд, ки чора чӯяд. Ҳофизи ин деҳа одамонаш шерро аз ин офат раҳо созад, то ки тоҷи миллат аз даст наравад. Бобоямон ба самти наъраи шер гом мениҳад, бо шитоб. Чун аз асли воқеа огоҳ шуд, дастори сарашро кушода миёни шерро баст ва муддати чил рӯз дасторро кушода малҳам мемолид, ба шер мӯмӣ медод ва дубора мебаст. Давами чил шабона рӯз ин кор идома ёфт. Шер ба по шуд. Ва чил рӯз аз сари ин бора ба зер барои бобокалонамон як

пӯсти хирсро ҳаво медод, ки даббоғӣ карда, ба чавонмарде эҳдо намояд, ки ҳамчунин бо кори накӯяш барои аҳли деҳ сахм гирифта бошад.

– Бобо, шер баъд аз чил рӯз кучо шуд?

– Деҳаро тарк карду рафт. Ва тоҷро бо худ бурд.

– Кучо?

– Ба он сӯи Ҷангалак, ба фарози қуллаҳои барфшуха...

Сӯхбати онҳо дар назди ҷанори ҳазору чорсадсола, ки даруни он ковок шуда буд, қатъ гардид. Ҳарду ба андеша фуру рафтанд. Пирамард кадуру хост, ки дар ишқаи дурушташ об қул-қул мекард. Пӯки даҳони кадуру, ки бо риштае баста буданд, кушода об нӯшид. Ва ба набера дароз кард.

– Бинӯш!..

– Бобочон, – кадуру аз дасти ӯ гирифта муддате ба рӯяш нигарист.

– Чӣ?

– Ҷангалак замоне паҳновар буд?

– Бале, бениҳоят, агар субҳ аз як гӯшааш мебаромадӣ, баъд аз як ҳафта аз гӯшаи дигараш мебаромадӣ. Акнун ин бешаи бузургро ба як кӯхпори Ҷангалак бадал кардаанд. Ба ҳамааш одамон гунаҳгоранд, онҳо мӯчиби ба биёбон табдил ёфтани замин шудаанд. Нафси саркаши онҳо рӯду дарёҳоро хушк кардааст. Боғҳоро хароб, ҷангалистонҳоро ба нобудӣ расониданд. Аз он ҷумла, Ҷангали Кабирро, ки аз он фақат дарахтзоре боқӣ мондааст дар ин кӯхпора. Имрӯз Ҷангалак сафинаеро мемонад амсоли киштии Нӯх, ки намунаи ҳама ҷонваронро чуфт-чуфт дар хеш ғунҷондааст, ин мамнӯъгоҳаст бо ин кӯчақӣ. Агар рафту геологҳо ба Себзор сар дароранд, ман ба Ҷангалак мекӯчам.

– Танҳо?

– Не, ҳамроҳи бибият.

– Хонаву дарро ба кӣ мемонед?

– Аз дусар онро вайрон мекунанд. Биноҳои бисёрошӯна месозанд. Дилу ҷигари ман, қошонаи маро месӯзанд. Дили ман дар фазои он намеғунҷад.

– Дигарон чӣ мегӯянд?

– Касеро ҳидоят намекунам, ки пайрави ман бошад.

– Бобочон, ин ҷанори ҳазору чорсадсола, вақти муҳочирати одамон чандсола буд?

– Ниҳолаке буд, ки онро бобокалони мо – тоҷдор аз ҷангал

дар ин мавзеъ шинонд. Ва ин кӯза, ки дар решаи он насб шудааст, ҳама вақт аз об лабрес карда мешавад, инро ҳар як сокини Себзор ба ҷо меорад чун ба Ҷангалак қадам ранча фармуд. Аз чашмаи Баҳорак, ки аз ин мавзеъ сесад қадам канор воқеъ шудааст. – Пирамард, кӯзаро ба даст гирифт, чуноне ин чиз барои Себзориён расм шуда буд, ҷониби чашмаи Баҳорак гом партофт.

– Бобочон, кӯзаро ба ман диҳед, ман меорам.

– Не, ҷони бобо, ту аз барои худ биёр, ман аз барои худ.

Фаридун низ ба хотири риояи суннат, исрор накард. Балки имкон дод, пирамарди мутаассиб дар ин ҷода, муваффақ бошад. Изтиробӣ бобо барои ӯ низ гарон буд. Омад-омади геологҳо айшашро талх мекард. Дар ин бевақтӣ ба ин ҷода гом ниҳоданашон низ беҳикмат набуд. Фаридун инро дарк мекард. Пирамард кӯзаро, чуноне ки дар даврони ҷавонияш мекард, аз об лабо-лаб пур намуда тӯли раҳ мувофиқи меъёр се маротиба дам гирифт, сипас дар охурчаи азияти гузошт, ки аз зери кӯза, аз суроҳии танг қатра-қатра ҷакида решаи ҷанорро нам мекард. Оби кӯзаро Фаридун ба охурча рехта, кӯзаи холиро барои обгирӣ ҷониби анҳори Баҳорак бурд ва чуноне расм буд, мувофиқи дастӯри бобо амал кард.

– Офарин! Акнун, боло меравем.

– Қуллаи барфшуха?

– Фурсати он ҷо рафтан нест, зиёда аз ин нерӯям ба ин намерасад.

Ҳанӯз барои Фаридун мақсади ба Ҷангалак омадани бобояш аниқ маълум набуд, балки гумон дошт пирамард азми хуморшиканӣ дорад, чун айёми ҷавонӣ пеши рӯяш ба ҷилва омадааст. Аз паси ӯ равон шуд, пойи пиёда, акнун харро ба хизмати бобо гузошт. Дарахтони зич рӯидаро тори анкабут чунон печонида буд, ки ҳини роҳ рафтан дар сару рӯй часпида, гаши касро меовард.

Ак-аки сағ пирамардро хавотир кард, дар асл сағ дар Ҷангалак вучуд надошт. Сағони Ҷангалак ҳанӯз ҳазору ҷаҳорсад сол пеш аз паси соҳибонашон, ки инсонро яке аз аввалинҳо шуда чун хоҷа пазируфта буданд, ба Себзор фаромада буд. Инак, ғайриҷашмдошт садои сағе ба гӯши пирамард расид, ки ба он ошно буд. «Хайбар» – аз дилаш гузашт, вале ҳулосаашро ба забон наовард, ки боз пеши набера дурӯғгӯ нашавад. Ба рӯи Фаридун нигарист, ки ӯ низ тааҷҷубзада, ҳанӯз фикри худро муайян

накарда буд. Саг боз ва боз ба ак-ак даромад, балки уллоси маъюсона баровард, ки чунин оҳанг доштани он аз эҳсоси нотавонӣ сарчашма мегирифт. Пирамардро овои саг водор намуд, ки аз маркаб поён шавад. Яроқро ба даст гирифта, тирхоро аз рӯи эҳтиёт даст-даст кард. Ва ба набера ишора намуд.

– Ҷилави харро бигир, боз нагурезад! – Ва худ ҷониби овоз ба шитоб равон шуд. Тори тортанак, шоҳаҳои аз беҳи дарахтон бетартиб рӯида сади роҳаш шуда, ғашашро меоварданд. Пирамард навдаҳоро бо дасташ яктураф тела дода, торҳои анкабудро вайрон мекард. Ҳамин тариқ чанд қадами дигар монда буд, ки дар майдони начандон калони бе долу дарахт Хайбарро вархӯрд, саги сафеди гӯшу думбуридаи ҷӯпонӣ дар масофаи се-чор қадам рӯ ба рӯи хирсе меистод, ки бо ду пой рост буд. Хайбар баробари дидани хоҷааш шердил шуд. Ва ба ҷониби хирс ба ак-ак даромад. Хирс ҳам аввал нияти муқобилият кард, чун марди яроқдорро дар ҳимояти саг дид, ночор роҳи гурезро пеш гирифт.

– Ту чӣ хел ин ҷо пайдо шудӣ? – дар овои пирамард бо вучуди ранҷиш ҳамчуни оҳанги навозиш эҳсос гардид, ки саги ғурурманду ботамкин чун сағбачаҳои пурнозу хурдчусса, ки ба ҷуз эркагӣ дигар коре аз дасташон намеомад, мингосзанон худро ба пой пирамард молид, – Ҷаро худро боре ба ман нишон надодӣ? О балое... Дарк кардӣ ки агар башараатро медидам, ҳаргиз намегузоштам, ки аз пасам оӣ. Хайр, ҳеҷ гап не. Гуноҳатро шӯстӣ. Хавфро бартараф кардӣ.

Фаридун савори хар паҳлӯи пирамард қарор гирифт. Ў низ аз ташифи ногаҳонии Хайбар ҳайрон шуда буд. Ва гоҳ ба рӯи пирамард ва гоҳи дигар башараи Хайбарро аз назар гузаронид. Пирамард ба Фаридун ишора кард, ки аз пасаш биояд, Хайбар низ акнун ҳамроҳашон буд. Ў аз назди онҳо давида, миёни буттазорон гум мешуд ва боз дандонҳои ашкашро намоиш дода, забони сурхашро аз миёни он бароварда, аз сари роҳи бобову набера мебаромад. Ба хар ин кори ӯ намефорид, сахл мемонд, савораи ноболиғашро сарозер партофта, дингила зада қафо гашта ҳангасзанон думро хода созад, вале дар ниҳояти қор башараи шиноси Хайбар монеи ин амали дур аз андешааш мешуд. Думи хода шудааш нарм гашта, поён меафтод ва гӯшҳои лаққааш, ки ин дам дар сари беағзаш гаронӣ мекард ба ҷунбиш меомаданд. Пирамард низ аз ин кирди вафодор хурсанд набуд, вале намедонист ба ӯ чигуна фаҳмонад, ин рафтараш хуб нест. Ва минбаъд

онро такрор накунад. Вале аз як тараф дарк кард, саг барои ӯ дар ин сафар чун обу ҳаво зарур аст. Омадани Хайбарро фоли нек арзёбӣ кард. Фаридун низ аз ҳузӯри саг шод шуда буд. Вале на пирамард ва на Фаридун ин ҷиҳати масъаларо ба забон намеоварданд. Роҳашон ҳамчунон идома дошт. Он аз паҳлӯи хомаҳои харсангӣ, ки болояшон буттаҳои бушол зич рӯида буд тӯл мекашид. Хар пайраҳаро бо осонӣ мегузашт, гӯё ин роҳи доимияш бошад. Ниҳоят пирамард таваккуф карда, назди дарахти латтабандии туғ нишаст, ки канори он сангтӯдае воқеъ шуда буд. Ва ба Фаридун низ ишора кард, ки аз хар фарояд. Пирамард оят хонда даст ба рӯй кашид, Фаридун низ амали ӯро пайравӣ намуд. Пирамард корди финиро аз ғилоф бароварда, химчаеро аз туғ бурида гирифт ва онро ба Фаридун дароз кард.

– Ба хӯрчин гузор, ба Саттор ваъда карда будам.

– Химчаро чӣ мекунад?

– Тумор месозад.

– Барои чӣ?

– Туғи мазори шайхи шаҳид аст, шайх дар асри XX – дар Себзор мезистааст. Рӯзе барои ҳезум омада, дар ин мавзеъ, ки мазораш аст, яроқи дар дарзаи ҳезум овезонаш худ ба худ мепазонад ва ӯ ин ҷо афтода шаҳид мешавад. Хар ҳезуму ярокро ба Себзор ба ҳавлияш мебарад. Мардум хари бесохибро дида, дар ҷӯстувҷӯи шайх мешаванд. Ва дар ҳамон ҷое, ки мазор аст, чисмашро захмхӯрда меёбанд, ки кайҳо мурдааст.

– Ӯ аз тирӣ яроқи худ мурдааст?

– Бале,...

– Шояд ин кори дасти одамони дигар бошад?

– Ки медонад? Ҳама ба ин ҳулоса иктифо намуданд. Аввал дар мазори деҳа гурондандаш. Ва аҳли деҳаро қасам доданд, ки аз ташхисгарони қонун ниҳон доранд. То ки рӯҳи шайхи бузӯргро азият надиханд, зеро онҳо гӯрро канда, ҷисми тирхӯрдаро бароварда, ҷок карданӣ буданд. Ба ин ҳам қонеъ на-шуда шабона, набераҳои шайх гӯрро канда, мурдаро ба ин ҷо оварда пинҳон мекунанд. Зеро дар деҳа будаанд ашхоси беимон, ки аз яқсу қасам хӯрда, аз сӯи дигар онро мешикастаанд. Муфаттишони прокуратӯра ва ташхисгарони судиву тиббӣ як рӯзи дароз овора шуда, муродашон ҳосил намегардад. Касе қабрро ба онҳо нишон намедихад.

Ниҳоят як муфаттиши кордида, бо либоси авомона, ворида

деҳа мешавад. Ва аз мӯйсафеде суол мекунад. «Бобочон, мари-зам, аз роҳи дур меоям. Ба ман гуфтанд, ки мазори шайхи Азиз ба ту кӯмак мерасонад. Он кучо бошад?». Пирамарди сода, гумон мекунад, суханони «мусофир» дурӯст аст. Ва ба ӯ гӯри шайхро нишон медиҳад. Муфаттиш гӯрро нишона монда, ба коргоҳаш мешитобад. Ва лоф мезанад, ки гӯрро пайдо кард. Рӯзи дигар ҳамроҳи муфаттишону ташхисгарони судиву тиббӣ, намояндагони шӯрои деҳа, пирони деҳа, гӯри шайхро канда, дар он ҷо часадро намеёбанд. Ва худи ҳамон бегоҳ коммунистони сурх муфаттишону ташхисгарони судиву тиббӣ пинҳонӣ пеши донандагони каломи шариф мераванд, ки ба онҳо заруриёти на-мозро ёд бидиҳанд. Зеро дар қабр пайдо накардани часади шайхро ба соҳибкаромот будани ӯ нисбат медиҳанд. Ва эҳсос мекунанд, ки атеизме, ки ба онҳо таълим додаанд, кори дасти чортан содаву гумроҳ аст.

– Кай фаҳмиданд, ки шайхро ин ҷо пинҳонӣ гӯрондаанд?

– Кореро, ки шахси сеюм донист, ба ҳама овоза мешавад. Та-моми деҳа аз ин қазия баъдтар огоҳ шуданд.

– Муфаттишон чӣ?

– Онҳо низ хабардор мешаванд ва боз ба шароб рӯ меоранду тарки рӯзаву намоз мекунанд.

– Ачаб коре шудааст...

Пирамард хаста шуд. Дар сари баландие дам гирифт. Дар по-ён дарае воқеъ афтода буд, жарфу махуф. Ба он сӯ нигаристу ба Фаридун гуфт:

– Ҳо, ана он сиёҳиро мебинӣ? – бо ангушташ сояи ғафсеро, ки дар қади дара, зери бораи баланд доман паҳн карда буд, ишо-ра намуд.

– Дидам...

– Дар он ҷо даромадгоҳи ғоре воқеъ афтодааст, ки ду-се ҳазор сол пеш одамон, гузаштагони мо Себзориҳо мезистаанд...

– Ба он ҷо чӣ гуна рафтан мумкин бошад?

– Мушкилие надорад. Дар он ҷо солҳои 1924 – 1934, вақте ки аҷнабиён бо ёрии шогирдони таҳҷой Ҳокимияти Шӯравӣ бунёд мегузоштанд, босмачиён паноҳ бурда буданд. Ва аз ин ҷо тамо-ми нерӯҳои дар ин бару гузар маҳфуз мондашонро назорат ме-карданд.

– Бобочон, босмачиён ҳоло ҳам ҳастанд?

– Не, фарзандонашон боқӣ мондаанд. Солҳои 1992 то 1997

дар давраи ҷанги шахрвандӣ, шунидам, ки нооромихоро ба сари онҳо бор мекарданд, Файзи урус мегуфт: «Ин хатои гузаштагонамон буд, ки ба босмачиён-душманони миллат, дар ҳамон солҳои тоза кардани ҷомеа, аз унсурони бегона, тараҳхум карданд. Тараҳхуми онҳо барои мамлакат гарон афтод. Акнун онҳо ҷилави давлатро ба даст гирифтанд меҳоянд. Ва ба сӯи торикӣ, ҷаҳолат мебаранд. Агар дар вақташ насли онҳоро нест мекарданд, ҳаргиз ин ҳарачу мараҷ пеш намеомад. Зеро фарзандони зинда мондаи онҳо имрӯз сар бароварданд».

– Ҷаро ба Файзи урус касе ҷавоби сазовор намеод?

– Ин фикри ҳуди Файзи урус набуд. Ў қобилияти андеша кардан надорад, ба ӯ талқин мекунад, чун лӯхтакҳои навбаромад, ки ба он даст расонӣ, падар ё модар мегӯянд. Мудом дар гӯши ӯ меҳонанду ба ҳалқаш мерезанд.

– Ҷӣ мерезанд?

– Шароб. Аз фарзандони ӯ низ чун аскарони сурх гапгир фармонбардор сохтаанд. Хушбахтона, ҷанги шахрвандӣ ба деҳаи мо таъсир накард. Ҳарчанд Файзи урус тайёр буд ҳамроҳи духтаронаш ба он ангеа бахшанд. Ба ин хотир аз Ҳами сафедорон тирӯ оварданд. Гумонбаршудагонро рӯйхат карданд. Аммо тирашон ҳок ҳӯрд. Ба ин мутафиқии аҳли деҳ мусоидат кард. Бахусус Абдуқаҳҳори номус. Ў сина сипар кард. Нагузошт ба Себзориён тамғаи душманӣ зананд.

– Дар ғор ҳайвоноти ваҳшӣ зиндагӣ надоранд?

– Дар ҷое, ки инсон по гузорад, ҳайвонот, агарчи нерӯманду ваҳшианд, он ҷоро тарк менамоянд.

– Ҷаро бобо?

– Метарсанд, зеро ҷеҳраи инсон ҳарчанд ба назари одамон зебо менамояд, аммо ба ҷашми ҳайвонот даҳшатнок аст. Ҳайвон баробари дидани афти инсон роҳи гурезро пеш мегирад.

– Пас ғор альён ҳолӣ аст?

– Шояд ҳолӣ ҳам набошад, якин медонам бӯи одамизод онҳоро мегурезонад.

Пирамард аз ҷой хест. Фаридун низ бархост ва аз паси бобояш, ки харро кашолақунон, аз пайраҳаи танг, ки ба нишебӣ ба дараи васеъ, ки айёми боришоти баҳорӣ сангу шағал ва шоху ҳаши нишебихоро дар ҳар ҷо-ҳар ҷо ғарам карда буд, мерафт, гом ниҳод.

– Ин роҳ низ таърихи ду-се ҳазорсола дорад. Хар пойҳояшро

тир карда, вазнашро ба қафо андохта роҳ мерафт, пирамард бошад таноби онро мекашид, то роҳгардиашро тезонад, Фаридун аз қафо ба пушти маркаб мезад. Ҳамин тариқ ба қади дара фаромаданд, ки роҳашон идома меёфт. Даромадгоҳи ғор аз сатҳи дара се-чор метр баландтар воқеъ афтада буд. Пирамард дар назди ғор таваккуф намуда, таноби харро ба кундаи дарахти санчид, ки назди даромадгоҳи ғор рӯста буд, баст. Аз хӯрчин чароғи дастиро, ки тавассути батарея фурузон мешуд, ба даст гирифт. Ва ба Фаридун, ки ба амалҳои ӯ оромона назора мекард, ишора намуд:

– Рафтем, – пирамард чароғро фурузон намуд, Фаридун аз паси ӯ равон шуд. Ғор дар шуои чароғи дастӣ, ба ҳамаи бузӯргияш намоён гардид.

Ғори сиёҳи сангин аз шарфаи пой онҳо садо баровард.

– Ин ҷо ду-се ҳазор сол пеш одамони қадим, бобоёни мо мезистаанд. Дар деворҳо нақши дасти онҳо мавҷуд аст, – нури чароғро ба он самт равона кард.

– Ин нақшҳоро ҳамон вақт тарошидаанд?

– Ба фикри ту чӣ?

– Гумон мекунам инро муосирони мо тарошидаанд.

– Не, ин таърихи ниҳоят қадима дорад. Таърихшиносони рус онро ба асри санг нисбат дода, яроқҳои нӯгтезро кашф намуданд, ки аз санг сохта будаанд.

– Ҳамон яроқҳо дар кучоянд?

– Бурдаанд.

– Кучо?

– Ба Маскаву Санкт Петербург, ба маъраз гузоштаанд.

Пирамард ғорро то охир қадам зада, болои сангҳои бузӯрг, ки дар охири он ғарам шуда буд, дарзаҳои аз шоху химча иборатро дида ба Фаридун нишон дод.

– Инро кадом савобчӯе ин ҷо ниҳодааст.

– Бо кадом мақсад?

– Барои он ки мусофири шабмонда ва ё шикорчии, ки дар айёми сармо гузораш аз ин самт гузарад, дар ҷӯстучӯи аловӣ душворӣ накашад, – ҳатто уҷроқро низ барои эҳтиёт бунёд намуданд.

– Ин ҷо паноҳгоҳ будааст?

– Ин ҷо дар вақташ босмачиён паноҳ бурда будаанд. Файзи урус овоза паҳн карда буд, ки гӯё падари Абдуқаҳҳори номус

барои идома додани муборизаи ӯ барои насли оянда, набераву абераҳояш яроқ захира кардааст. Як гурӯҳ пеш аз ҷанг ва гурӯҳи муштарак баъди он, дар он шабу рӯзе, ки Комиссияи Оштии Миллӣ фаъолият дошт, як моҳи дароз дар партави чароғи барқ, ки тавассути дизел истехсол мешуд, ғорро бо дастгоҳҳои махсус кофтуков намуданд. Натиҷае ҳосил нашуд. На танҳо силоҳи калашников, балки камони бобогӣ, ки бо тири хаданг мепаронд, пайдо нагардид.

Пирамард рӯи санге, ки асрҳо вазифаи курсиро адо мекард, нишаст. Ва ба наберааш деворҳои харошхӯрдаро нишон дод.

— Ин навиштаҳоро босмачиён ҳаққокӣ кардаанд. Номи шаҳидони роҳи озодиро сабт намудаанд, ба умеде, ки замоне ба қадри он хоҳанд расид. Ҳарчанд тӯли ҳафтод сол ин ашхосро барои ҳифзати Ватан, барои он ки ҷони худро барои ҳимояи он нисор намуда буданд, душман номида, исмашонро бо кароҳат ба забон меоварданд. Фарзандонашонро таъқиб намуда, ҷун душмани халқу унсури бегона таҳқир мекарданд, ҳуқуқҳои онро маҳдуд менамуданд. Имрӯз шукри истиклол ҳама озоданд. Фарзандони бономуси миллат ҳуқуқҳои худро пайдо намуда, мисли дигарон аз ба забон овардани исми бобу ҷаддашон шарм намедоранд. Ба падарат гуфтам. Балки хоҳиш намудам, китоби хотираро аз рӯзгори он ҷавонмардон бонангу ор ба табъ расонанд. Агар ӯ чунин имкон надорад, аз дигар қаламкашон, ки мешиносад, хоҳиш кунад. Номи ватандӯстону ҷавонмардон набояд фаромӯш шавад. Ба шарафи онҳое, ки сохтори Шӯравиро бунёд гузошта буданд, деҳу мактаб, шаҳрҳо номгузорӣ шудааст. Ҳатто пайкараҳои он барҷост. Аммо сохти Шӯравӣ имрӯз вучуд надорад. Он барҳам хӯрдааст. Онро ягон мулло, ягон босмачӣ, ягон душмани халқ, ки аз онҳо сари тарс доштанд, вайрон накардааст. Ҳокимияти Шӯравиро ҳуди коммунистон, онҳое, ки мавҷудияти он зоти покро инкор мекарданд, вайрон намуданд. Чунки аз бунёд ба роҳи хато рафта буданд. Ҳар касе роҳбар шуд, ба таври хеш сиёсати худро ҷорӣ намуд. Халқро ҷабран ба роҳи худ бурд. Фикр накард, ки ҷодаи ӯро садди бузӯрг дар пеш аст.

Пирамард тавре суҳан мегуфт, ки наберааш Фаридун аз ғояти шавқ бо даҳони воз аз ӯ чашм намеканд.

— Агар шоир мебудам, барои ҳамаи онҳо мадҳия менавиштам. Аз одамони солхӯрдаву ҳамсолаш мепурсидам, ки хотираҳоро нақл кунанд.

Пирамард дар хусуси ин ғори аз назари одамон дур, бо шавк сухан меронд. Аз чизеву касе тарс надошт. Ҳарчанд альён даври тарс гузашта бошад ҳам каму беш аз баъзе одамон ҳарос дошт. Файзи урус озодфикриву озодона сухан гуфтани одамонро дида, ба таври худ хулоса мекард:

– Давлати Советӣ лачомро сар додааст. Аз барои он ки душманон пиндоранд даври рақибон бебозгашт гузашт. Аз ғалабаи нахӯстин саргарм шуда, даҳонашон тафсида, сирри дилашонро мекушоянд. Беҳабар аз он ки сухани гуфтаашон барояшон дарди сар меорад. Ҳокимияти Шӯравӣ як субҳ, ҳама он забондарозони бемағзро аз ҳоби гарон ҳезонда, ба саъмашон мерасонад: «Дунё бесоҳибу мулк бе дарвоза нест. Акнун ба суханони гуфтаатон ҷавоб диҳед!»

Суханони бадмаст пирамардро хушёр мекард, пинакаш мепарид. Ба худ мегуфт: «Суханони ӯ бе ҳикмат нест. Аҷаб не ба хо-тири шинохтани дӯст аз душман, чунин найрангро пеш гирифта бошанд?». Ва барои баستاني забон зери забонаш мӯҳраи қаҳрабо гирифта, бо сари ҳам мегашт. Аз тарси он ки мабодо, ҳарфи бечӯ аз даҳонаш барояд. Ва ҷосусон, ҷуноне байни авом мегӯянд, «чекистҳо» пай набаранд, ки ба давлату Ҳукумати Шӯравӣ назари нек надорад. Пирамард қадами мондаашро қаблан месанҷид. Ва акнун эҳтиёт ҳам мекард.

– Бобо, мо ин ҷо ба чӣ хотир омадаем?

– Ҳм... – ба андеша афтод пирамард. Ба фикри ту барои чӣ омадаем?

– Ҳамту тамошо...

– Тамошо ҳам сабаб дорад. Вагарна ранҷ кашида омадан, маъние надорад.

– Агар барои гуфтани ҳамин суханон ин ҷо омада бошем, онро дар ҳамонҷо ҳам баён намудан мумкин буд.

– Ҳоло ҳам, давраи озодии баён пурра фаро нарасидааст. Чизе ки ман ин ҷо баён кардам, ҳаргиз дар ҷои дигар намегӯям. Зеро беҳуда нагуфтаанд: «Ҳар сухан ҷоеву ҳар нукта мақома дорад». – Бале, маҳз ҳикмати сухан моро водор мекунад, ҳарфамонро дониста, макону замони онро қаблан муайян созем. Вагарна қурбони дасиса гаштанамон аз эҳтимол дур нест.

– Бобочон, гапро аз ҳақиқат дур бурдем.

– Ҳақиқате, ки ту мегӯӣ кадом аст? Набера хомӯш монд. Ва

надонист ба саволи бобояш чӣ ҷавоб гӯяд. Хомӯш, имдодхоҳона ба бобояш рӯ овард. Ба маъние, ки кӯмак бирасон!

Пирамард машаи ханда кард ва ниҳоят забон ба баён кушод.

– Ростӣ гап, бетаҳаммул ба ин мавзеъ омаданам ва тӯро хамроҳ гирифтанамро сабаб аз сарам соқит сохтани масъулия-тест, ки онро хеле ва хеле пеш ба дӯш гирифта будам.

– Чӣ масъулия?

– Ман ворид шудани аҷнабиёнро дар хотир надоштам, ки ба он ҷо даромада озодона амал намоянд. Имрӯз нерӯи ман барои боздошти онҳо кифоят намекунад. Наметавонам бо ин нерӯ ба онҳо тааррӯз кунам. Мағлубият хоси ман нест. Ин чизро дидан барои ман баробар аст ба марг. Акнун меҳоҳам то омадани онҳо деҳаро тарк кунам. Ягона мавзеи мувофиқ ва беҳавф ин ҷост. Агар мурдаи маро ин ҷо дафн кунед, сари гӯрам ин сангро гузоред, ки бар дӯши он мардони боору номус нишаста будаанд, кифоят. Дигар Себзор барои ман мавзеи оромиш буда наметавонад.

– Бобоҷон аз геологҳо ҳанӯз хату хабар нест.

– Онҳо меоянд. Имрӯз не пагоҳ, яқин меоянд.

– Дар ин ҷо наметарсед?

– Аз чӣ?

– Аз танҳой?

– Рӯҳи гузаштагон бо ман аст. Арвоҳи онҳо маро нигоҳбон мешавад.

– Чаро деҳаро аз вурӯди бегонагон ҳифз намекунам?

– Арвоҳ ҳам аз Себзор рахт барбастаанд.

– Чаро бобо?

– Чунки Файзи урус барин одамон пайдо шудаанд, ки худро сутуни Себзор медонанд. Ва ба мардони бономус тӯхмат зада, мувофиқ ба санаду меъёрҳои замон гунаҳгор месозанд. Ба андешаи онҳо, ҳақиқате ки мепиндоранд, барои рӯҳи арвоҳи гузаштагон мувофиқ аст. Ва онро мепазиранд.

– Осиёб чӣ мешавад? Онро ба кӣ мегузоред?

– Ҳаволааш ба Худо...

Пирамард ба андеша фуру рафт. Дар замиранаш оташи умед мил-милак зада, тадричан хомӯш мешуд. Дигар ўро на деҳу одамонаш, на ҳавливу хонаву дар, на осиеб аз ин роҳ гардонда наметавонист. Кунун дар ин ғори торик дар партави нури чароғ гуфтора дошт. Фаридун бобои шикастадилу ноумедгаштаашро

ба асли қадим, мисли пешин зиндадилу нерӯманд дидан меҳост. Ва барои бозгашти ӯ ба он олам ҷаҳд дошт. Якбора ба ин мавзеъ, ба ин ғоре, ки чандин ҳазор сола пеш бобу ҷадди ӯ ба сар бурда будаанд, омадани бобояшро ҳеҷ дарк карда наметавонист. «Наход тасмими ӯ дар ин ҷода ба ин андоза ҷиддӣ бошад? Наход макони ободу озодаро ба ин хотир тарк намояд? Аз ин ҷӣ манфиат мебинад? Ободиро бобоям вайронӣ меҳисобад». Фаридун суханони бобои ишқамғафси шаҳрияшро ба ёд овард, ки оҳанги дурушт дошт:

– Бобои ту маънан соқ нест. Аз паси гову гӯсфанд гашта, якбора гов шудааст.

– Гов? – ҳайрон шуда буд Фаридун.

– Аз гов ҳам бадтар, ҳар...

– Барои ҷӣ?

– Нафаҳмидӣ?

– Не... Баъд мефаҳмӣ?

– Чиро мефаҳмад? – ҷашмтанг ҷӯраи бобояш суол карда буд.

– Аз тамаддун, аз пешравӣ метарсад. Мо дар асри бисту як зиндагӣ мекунем. На танҳо урфу одат балки тафаккури одамон дигар шудааст. Як рӯз ман ўро ҳаммом бурдам. Пеш аз сури падару модари ин, – ба Фаридун ишора кард. – Хостам шаклу шамоилаш ба одам монанд шавад. Охир ман он вақт дар Вазорат кор мекардам, ду-се нафар маро мешинохт. Эҳтиром мекард. Гуфтанашон мумкин буд, ки Элҷон Бурхонович бо кӣ қудо шудааст? Хуллас, бобои ваҳшии инро ҳаммом бурдам. Аблаҳ, одамони лучу урёнро дида, ҷашмонашро пӯшид.

– Инҳо шарм намедоранд?

– Инҳо ҳам мисли ту марданд, ҷӣ ҷои шарм аст? Эзората бикаш! Медонӣ ҷӣ гуфт?

– Ман имон дорам. Ман ҳам ба ӯ фаҳмондам:

– Охир мо дар асри бист зиндагӣ дорем.

– Дар асри бист бояд одам наҷосаташро хӯрад?

Ҷӯраи ҷашмтанги бобои шаҳрии Фаридун қоҳ-қоҳ зада хандид.

– Он қадар ки ту мегӯӣ аблаҳ ҳам набудааст.

– Аблаҳ не, гоҷ аст.

– Баъд ҷӣ кор кард?

– Шӯстушӯӣ кард, дар ташноби яккаса. Намуди одамӣ даровард. Дар маърақа бошад, ҷелаку дасторашро пӯшида омад. Боз

фаҳмондам. Якравӣ кард. Дидам, ки намешавад. Тарсондамаш, хар кӣ ворида тӯйхона шуд, хатман менӯшад.

– Об?

– Шароб...

– Номашро нагир, гуфту дар берун, дар ҳавлии тарабхона нишаст. Дилам ба ҳолаш сӯхт. Аз пешхизмат хоҳиш кардам, барояш ягон хӯрданӣ барад. Хӯрок бурданд, танҳо ба нону чой даст расондааст. Ба гӯшт нигоҳ ҳам накардааст. Ба андешаи ӯ гӯшти тарабхонаро аз комбинат овардаанд, ки забҳи чорво дар он ҷо ба меъёрҳои шариат мувофиқа намекунад. Ва ҳаром аст.

– Кудои шумо, одами такводор будааст.

– Аблаҳи гоҷ бигӯ?

– Не, такводор, аҳкоми шариатро риоя мекардагӣ одам.

– Ман ба ин гуна одамон эҳтиром намегузорам. Як рӯз писарам Шамшод пеши кадом муллое нишаста, таҳти таъсири он мондааст. Мулло ӯро гипноз кардааст. Як субҳ бинам, ҷойнамоз партофта намоз меҳонад. Хун дар сарам зад, ҷойнамозашро чор пора карда ба сараш задам. Ва суҳанони обдораш гуфтам. – Аблаҳ, ду рӯз пас ту ҳам ифротиву террорист мешавӣ. Падаратро берӯзаву бенамоз гуфта буғӣ мекунӣ. Аз дасти ин муллоҳо хама кор меояд. Ана яктоаш Бен Лодин, дидӣ, ки биноҳои бемисли Нью Йоркро дар Амрико чӣ кор кард? Ку аз ҳамон мулло хоҳиш бикун, ки ақаллан як аробача созад. Месозад? Аз кучо? Ақлаш ба ҳамин чиз мерасад. Аллоху Акбар... Паҳ-пах, бедие-нат ҷӯста онро ваҳшиёна, бо усули асримиёнагӣ сар буридан.

Ҳатто одамкушиашонро таҷдид накардаанд. Давлатҳои дигар чӣ? Пеш рафтаанд. Хеле, садсолаҳо, шояд ҳазорсолаҳо пеш рафта бошанд.

Фаридун дар паҳлӯи бобояш дар ин ғори бузӯрг паҳлӯ ба паҳлӯ нишаста, суҳанони бобои шахрияшро ба ёд овард. Ва аз бобои Шерзодаш суол кард.

– Бобочон, одамони ибтидоӣ, ки ин ҷо мезистаанд, шакли маймунро доштанд?

– Не, инашро намедонам...

– Бобои Элҷонам мегӯяд маймун буданд.

Пирамард писханд зад. Хост бигӯяд. «Бобои Элҷонат ҳудаш маймун аст». Вале боз ҳам андеша кард, пеши кӯдак бадгӯй кардан ба ахлоқи ӯ таъсири манфӣ мерасонад. Ва хомӯшона, сари набараро сила намуд.

– Дар ин зиндагӣ дидам, ки ягон маймун одам нашудааст, аммо одамро дидам, ки маймун шуд.

– Маймун шуд? – ба таачҷуб афтод набера.

– Бале, Фаридун, бачам, шаклан не, рӯҳан маймун шуд. Балки бо хоҳиши худ. Дур намеравем Файзи урус. Борҳо нӯшида, дар кӯчаи Себзор, дар лою чал тар, шошидаву олуда, гирёну нолон, фарзандонашро дашномҳое медод, ки ягон мусулмон ин корро намекунад.

– Бобо Файзи урус мусулмон нест?

– Мусулмонзада аст, аз падару модари мусулмон ба дунё омадааст. Аммо оини исломро садҳо ва шояд ҳазорҳо маротиба шикаста бошад.

Ин лаҳза ак-аки Хайбар аз даромадгоҳи ғор баланд шуд.

– Хайбар чаро он ҷо истод?

– Харро посбонӣ кард, – гуфт бо тамасхур пирамард.

Ак-аки сағ аз аввала ҳам баландтар шуд, балки он тадричан шиддат гирифт. Пирамард ҷониби даромадгоҳи ғор, ки акнун ба он самт ҳини гом ниҳодан равшанӣ дошт ва тадричан он вусъат пайдо мекард, равон шуд. Набераю бобо низ, аз паси ӯ ба фазои кушод, ба олами беканор баромад. Хайбар онҳоро аз ин макон берун овард. Дар даромадгоҳи ғор ду нафар яке зану дигаре мард, ки аврупой буданд, бору бунашонро дар як гӯша ниҳода, бе ягон тарсу ҳарос Хайбар ва хари дар буттаи санчид бастаро аккосӣ мекарданд.

Пирамард ин манзараро дида, табассум кард ва оҳиста-оҳиста ба онҳо наздик шуд, Хайбар чун вафодор вазифаи худро босубот иҷро карда сарбаландона, пеши хоҷаш мингоси нишотангезе баровард ва канор рафта беҳи девор ҳалқа зад.

– Сайёҳед? – бо забони русӣ суол кард аз онҳо.

– Бале,... Аз Россия омадаем. Қуллаи Барфшуха баромадем. Ният дорем, баргардем.

– Он ҷо ба шерон вар нахӯрдед?

– Шер?

– Бале,...

Зан дастгоҳи аккосиашро варақ зада, аксери аз он ба пирамард нишон дод.

– Ҳамин?

Пирамард бо таачҷуб ба акс нигарист.

– Шер... Худи худаи! Фаридун... – нидои нишотовар баровард.

– Лаббай! – пеши бобояш давида, ба намои дастгоҳи аккосӣ нигарист.

– Бин!

– Чист?

– Шер! Шере, ки замоне Себзор маконаш буд. Ва аз дасти чанд даюсу беномус, ки ватанро ба ҳоли худ гузошта дар мушхонаҳо паноҳ бурданд, ранчида, рафтанд ба Чангалак, ниҳоят он чоро низ барои худ эб надиданд ва фарози қуллаи Барфшухаро маскан гузидаанд.

– Ба шумо таҳдид накард? – суол кард аз сайёҳ.

– Шер?

– Бале,...

– Аз кучо? Шер яхбаста, ба пайкараи ночунбон табдил ёфтааст.

– Чӣ? Қисмаш мунҷамид аст?

– Бале,... Мо ҳам аввал тарсидем. Пиндоштем ба мо ҳучум мекунад. Як муддат беҳаракат мунтазири соати ҷазо нишастем. Хеле интизор шудем. Чун дидем, аз санг садо асту аз ин пайкари ночунбон не, ба сӯяш қадам мондем ва боварӣ ҳосил кардем, ки шер ба ях табдил ёфтааст. Ва дар паҳлӯяш ин аксҳоро гирифтем.

– Ин шер, пеш дар деҳаи мо мезист. Деҳи моро Шердор меномиданд. Ин хеле пеш буд. Акнун ки шер намондааст, номашро ба Себзор бадал кардаанд.

Пирамард ҳарчанд аз мунҷамиду бечон будани шер хичил буд, вале аз як ҷиҳат хурсанди хурсанд буд, ки суханонаш дар ин маврид беасос набаромад, буданд ашхосе, ки ҳарфи ўро дар бораи шерони Себзор дурӯғ медонистанд. Дурӯғи-дурӯғ... Акнун пеши наберааш бо сари баланд гуфта метавонад, ки бобоят, ки исми ўро падараш ба хоҳири нуфузи баланди шерон Шерзод ниҳодааст, дурӯғ намегӯяд, қиссаву ривоятҳо ҳама воқеият дорад. Ва он тӯли таърих аз даҳон ба даҳон гузашта, такмил ёфта бошад ҳам, аз ҳақиқат дур нест ва асос дорад.

Пирамард ниҳоят ҷашм аз намои дастгоҳи аккосӣ бардошт, ки дар он тасвири зиёде ба тозагӣ ҷамъоварӣ шуда буду барояш акси шер аз ҳама азиз маҳсуб меёфт. Сайёҳон ҳамроҳи бобову набера, чанд акси дигар гирифта, ниҳоят вориди ғор шуданд. Ба онҳо пирамард нақшу нигори даврони қадимро тавассути

нурҳои чароғи дастӣ, нишон дода, хеле ва хеле шарҳу эзоҳ низ дод. Сайёҳон дар партави нури чароғ тасвирҳои рӯи сангро аксбардорӣ карда, таассуроти хешро аз ин мавзёе боз ҳам ғаний гардонданд. Онҳо аз ин бозёфт хурсанд буданд. Пирамард дар хусуси аҳамияти бузургӣ таърихӣ доштани ғор зиёд гуфта бошад, ҳам сайёҳон қонеъ набуданд ва ҳалтаи саволашонро кушода, аз пирамард боз ва боз суол мекарданд. Фаридун баъд аз он ки бо сайёҳон худоҳофизӣ карданд суол намуд:

– Бобочон, чаро ин қадар аз дидани ғор хурсанд шуданд?

– Барои одами бофарҳанг кашфи андак ҷузъиёти таърих аҳамият дорад. Охир дар ин ғор гову хар на, инсон зиндагӣ кардааст. Боз дар давраҳои пуртазоди таърихӣ. Қоғазу қалам гирифта навиштанд. Барои чӣ? Медонӣ, ки аз кашфи санаҳои таърихӣ чӣ гуна рӯҳбаланд шуданд. Дар Ҳами Сафедорон бошад чор қалъаи мӯҳташамро бо мадрасаҳои аз хишти пухта бино ёфта, ба ҳок яксон карданд.

Барои он ки ин иморатҳо ба айёми гузашта, ба даврони феодали тааллуқ дошт. Гӯё тарғибгари ин сохти ҷамъиятӣ будааст.

– Агар вайрон намекарданд хуб буд?

– Албатта... Мо он гоҳ аз ин ифтихор мекардем. Ва имрӯз ҷои тамошо мешуд, на танҳо барои мо, балки барои ин сайёҳон, ки ҳазорҳо километрро тай зада омадаанд.

– Бобочон, чаро вайрон кардаанд?

– Чунки ақлу фаросат надоранд.

– Бобочон ки инро вайрон кардааст?

– Ду-се гумроҳ...

– Агар онро аз нав бунёд кунанд хуб нест?

– Барои ин маблағи зиёд лозим аст.

Бобову набера, яке савораву дигаре пиёда, роҳи деҳаро пеш гирифтанд.

– Медонӣ барои чӣ, омадам?

– Не...

– Омадам, ки макони бобоёнро зиёрат кунам. Ба хушқарӯд рӯзе ҳатман об меояд. Шояд рӯзе ба он рӯз расем. Ва биоем ба ин макон ба хоҳири рӯзгузаронӣ.

– Ба ҳамин ҷо?

– Бале, ба ҳамин ғор...

– Ман ба ин бовар надорам.

– Чаро?

– Одамон ба навигариҳо одат кардаанд, мехоҳанд ҳар рӯз чизи нав бинанд.

– Пирамард машаи ханда кард ва аз хулосаи набераи наврасаш, ки ҳанӯз синну солаш барои баёни чунин фикр мувофиқат намекард, ба худ болид. Сари набераашро тарафи худ кашида, навозиш кард. Ҳарчанд ба ӯ ҳамфикр набуд.

– Бале, ту дурӯст мегӯӣ. Ба ғоре, ки бобу чаддамон ду-се ҳазор сол пеш баромадаанд, кӣ нияти бозгашт мекунад? Кӣ чоӣ пешрафтаи ба қафо гом мениҳад? Аммо, ман, бобои қафомондаат, инро хоҳиш дорам. Ҳайрон нашав! Ман ҳам гоҳо аз ин кирди худ шарм мекунам. Ба худ суол медиҳам, ки чаро дар як чоӣ пой мекӯбам, на ба пеш меравам на ба чапу рост ва на ба қафо. Чун маҳбус асири афкори карахти хешам. Дилам исён мекунад, дар сувайдои қалбам оташаке аланга мезанад. Мехоҳам онро вусъат бахшам. Фазаи тафаккурамро васеъ наоям. Ба хо-тири чӣ? Ба хо-тири ақида. Ақидае, ки мани рӯзгордида, ба он ғулому чӯриам. Бале, Фаридун, бобои ту дар умқи афкори пӯсидаи худ ғутидааст. Мерасад рӯзе, ки амали маро маҳкум ме-кунанд. Зеро инсоният тӯли мавҷудияти хеш сохтореро бунёд нагузоштааст, ки дар он зиндагӣ кардани мову шумо намунавӣ бошад.

Фаридун тӯли роҳ, ки аз миёни Ҷангалак мегузашт, ба бобо-яш писанд меомад ва ё не фарқ надошт. Танҳо ва танҳо ба як чиз иктифо менамуд, пирамард хафа нашавад. Аз ҷониби дигар аз воқеияти зиндагӣ, ки вазну фазаи худро дошт, андеша менамуд. Ба худ хулоса мекард, чандон ҳам ҳақталош нест. Агар воқеан ҳақталош мебуд ҳаргиз ба амалҳои зиште, ки бобои шаҳрияш Элҷони ишқамбузӯрг ва модари замонасозаш доштанд таҳаммул наменабуд. Балки тақдири худро чун Робинзон Крузо, ҳаволаи тундбоди зиндагӣ мекард, то ки аз оламу одам дур бизияд. На хизматгор бошад на иззатталаб, минати касеву чизеро накашад. Чуноне дар филми Робинзон Крузо дида буд. Вақтҳои охир дар ин хусус бисёр меандешид. Тақдири Робинзонро дар худ тасав-вур мекард, ба иродаву сабри ӯ тан метод. Ба бобояш низ қои-л буд, ки ба дигарон монанд нест, ҳарчанд дар муҳити онҳо ба сар мебарад. Ва оламеро барои худ сохта дигаронро аз паси худ бурдааст. Пирамард ба Фаридуни оромитабиат, ки мудом сар-гарми андешае буд, нигарист, ӯ пиёда меомад. Аз пайраҳаи ши-

нос, ки аз он қадамзанон ҷониби ғори одамони қадим рафта буданд. Чун ба назди чанори Ҷангалак расиданд дубора кӯзаро аз об пур карда, дар охурча, ки он ҷо зарф нигоҳ дошта мешуд, рехтанд. Пирамард ҳини рехтани об ба таъкид, гуфт:

– Чун обро овардӣ, нияти неке, ки орзуи иҷро шуданаширо дорӣ аз дил гузарон. Ҳатман муродат ҳосил мешавад. – Ва худ кӯзаро ба охурча ниҳод. Фаридун низ тарзе ки бобояш амал кард, кори ӯро такрор намуд. Ва роҳи худро идома доданд. Акнун ҷониби манзили равон буданд, ки ба яке аз падар мерос монда буду ба дигаре тавассути бобояш эҳдо мегашт, ҳарчанд вақту соати он ханӯз фаро нарасида буд.

Пирамард орзу дошт Ҷангалак ба ҷангали кабир табдил ёбад. Чунон ки замоне буд. Ва шерон баргарданд ба Себзор ва ба онҳо вохӯрад, аз дилаш гузаронд, пирамард. Фаридун бошад таманнои дили хешро ба тарзу маънии дигар иброз намуд. Ӯ орзу кард, ки волидонаш ӯро фаромӯш кунанд. Ва нияти ба шаҳр бурданаширо ба гӯшаи хотир ҳаргиз наоранд. Ӯ чун бобояш осиеббони деҳаи Себзор бимонад, то рӯзе ки ин рисолатро ба фарзандаш вогузор накунад. Пирамард ҳам шод буду ҳам ношод. Шод аз он буд, ки зиёрати ғори аجدодон барояш бобарор омад. Аз шер нишон ёфт, чунон ки қиблагоҳаш мегуфт, шерони Себзорро дар фарози барфшуха дидаанд. Хичил аз он буд, ки танҳо пайкари мунҷамиди шерро бархӯрдаанд. Ба зиндааш рӯ ба рӯ наомадаанд, ҳатто наъраашро нашунида буданд. «Шояд аз он шерон насле намонда бошад? Шояд ба ҳавои сарди барфшуха тоб наоварда, ба кишварҳои гарм рафтаанд?» Пирамард фикри ягона нашошт. Андешаҳои зуд-зуд тағйир меёфт. Ва он рангин буд. Хайбар низ хушхол буд, гоҳ паси дарахтон, хомаҳои фаровон паноҳ мешуду гоҳ чун муш аз хафоле берун шуда, бобову набераҳо ҳайрон менамуд. Ва гоҳ сари хомае беҳаракат истода, самтеро мавриди назар қарор дода, ба он сӯ аф-аф мекард. Пирамард ба сағ, амали сағонаш эрод намегирифт ҳарчи асабӣ мешуд, аз дирангу саркашиҳои ҳар буд, ки ҳалачӯби тарро аз ночорӣ ба пасу гарданаш мезад. Пирамард мехост хобашро ба Фаридун нақл карда, фикри ӯро дар ин маврид фаҳмад. Аммо боз фикр кард, тафаккури ӯ ханӯз комил нест. Ба маъниҳои рамзӣ сарфаҳм намеравад. Вале чанд хулосае, ки сари ин ё он масъала баён дошт, аз бисёр ҷиҳат пухтаву маънидор буд. Пирамард аз шунидани он ба худ болид, ки наберааш бар акси ҳамсолон маърифати фавқулодари

дорост, ки ба ҳар кас он муяссар намешавад. Балки миёни даҳҳо ҳазор одам як нафар дорои чунин истеъдод мегардад. Чуноне ки ба падари Фаридун писари мӯйсафед Ғуломалӣ ин гуна истеъдод хос буд. Ва он чун вулқон аз миёни ин кӯҳсор ҷӯшида баромад, ба шӯҳрати хеш хурду калонро ба ҳайрат гузошт. Дар озмунҳои фаннӣ, дар марказ, панҷ сол паи ҳам ғолиб омад. Нишонҳои тилояшро бо худ бурд. Пирамард борҳо гуфт. «Ба дасти модарат бидеҳ, баанҷом аст. Дар як кунҷи сандукаш мемонад. Фардо на-сиби худат мекунад. Дигар мо кӣ дорем?» Ғуломалӣ на ҳа гуфту на не. Чуноне ки одат дошт, гапро дигар сӯ мебурд, аз мавзӯи фи-рор мекард. «Худо умраш диҳад, Фаридун нусхаи падараш аст. Ба ӯ ин феълӣ хӯ аз бобояш гузаштааст. Падари ман, бобои ӯ марди бонангу номус буд. Ҳаргиз намегузошт, касе ба иззати нафааш бирасад. Мурда рафту сарашро пеши касе ҳам накард. Доно буд, як маърака одамро дар баҳс ба зону мешинонд. Ҳақиқатро ба чашмашон нишон меод. Ҳама ду даст боло карда таслим мешу-данд. Ғуломалии мо аз бобояш ба ҷуз нангу номус дигар ҳама чизро гирифтааст. Ба Фаридун бошад, ба ғайр аз нигоҳи фароҳу дониши мукамал, нангу номус низ илова шудааст. Нусхаи воқеӣ ва асили падарам».

Пирамард бори дигар ба қаду басти наберааш зеҳн монд, фараҳу нишот дар қалбаш ба туғён омад. «Худо умри ҳазор би-над. Бобояш аз дунё чизе надид. Вале мардона рафт аз дунё, дар бистар як рӯз ҳам наҳобид. Фаридуни мо шӯҳрати падару ному-си бобояшро мукамал хоҳад кард. Худо умри ҳазораш диҳад».

Фаридун аз бобояш бори дигар суол кард. Хаёли Пирамардро боз ба масъалаи деҳу одамонаш кашид.

– Бобочон, Ҳукумати Шӯравӣ қасдан ба деҳаи Себзор хати барқ накашид, ки босмачиён, муҳолифон ин ҷо маскан гирифта буданд?

– Кӣ инро ба ту гуфт?

– Бобоям...

– Кадом бобоят?

– Бобои Элҷон.

– Ё Себзорро аз кучо медонад?

– Намедонам.

– Аз рӯзе ки қудо шудаам бо ӯву мешиносамаш, ягон мароти-ба ба ин ҷо наомадааст. Ҳатто дар тӯи амаат наомадаанд, ки даъватнома дода будамаш. Модарат ҳам наомад.

- Пас ӯ аз кучо медонад?
- Аз ягон дурӯғгӯи дигар шунидагист. Ва ё ба таври худ моро, босмачӣ гуфта, паст задааст.
- Босмачиён мардумро ғорат мекарданд?
- Бобоят гуфт? – бо тамасхур ба Фаридун рӯ овард Шерзод.
- Аз ӯ шунидам, боз гуфт, ки халқ ниҳоят ба по хеста хоки пояшонро бо ғилбор бехт. Вагарна ин ҳама ободие, ки Ҳукумати Шӯравӣ кардааст, дар хоб медидем.
- Хоб? – пирамардро боз хоби дидааш ба ёд омад. – Меғӯяд, ки агар Ҳокимияти Шӯравӣ намешуд, ин ҳама ободихоро дар хоб медидем-а? Бобоят девона шудааст...
- Бобочон, чаро шумо Ҳукумати Шӯравиро бад мебинед?
- Кӣ гуфт? Бобоят?
- ...
- Чӣ хомӯш мондӣ? Бигӯ! Босмачӣ ҳам бошам, ба ҳафт пушти бобоят кор надорам. Натарс!
- Фаридун аз шарм буд ва ё эҳсоси дигар, ки то баногуш сурх шуд, вале ба бобояш баҳс накард, намехост дубора ғазаби ӯро биёрад. Ба масъалаи барои ӯ шавқовар шерони Себзор дахл намуд. Дар лабони пирамард табассум гул кард.
- Себзориён ҳама аз шаҷараи Шермардонанд. Ва то имрӯз насабномаи хешро, ки аз бобокалонамон тоҷдор оғоз ёфтааст насл ба насл бо ҳама чузъиёташ маҳфуз медорем.
- Бобо, Файзи урус ҳам аз ҳамин кунда аст?
- Мутаассифона аз ҳамин шаҷара аст.
- Дар авлоди мо ҳам даюсу беномус ҳаст?
- Будааст...
- Бобочон, чаро насли мо аз пушти шерон будааст?
- Кори Худо... Баъзе даъвогарон, ки аз худ олим метарошанд, одамизодро ба маймун нисбат медиҳанд, ки гӯё бобояшон ин ҷонвари булачаб будааст.
- Модоме ки бобоёни мо шер будаанд, шаҷараи онҳо аҷаб не, аз ҳамин ҷонварон оғоз ёфтааст.
- Дар рӯи олам халқиятҳои зиёде ҳастанд, ки оғози худро ба ин ё он ҳайвон нисбат медиҳанд. Яке худро насли қози сафед, дигаре аждар, сеюми гавазн, чоруми хар ва ғайраву ва ҳоказо... Мо аз ҳамаи онҳо болотарем.
- Ба кадом асос?
- Чунки мо ба шерон тааллуқ дорем.

– Бобочон, рост аст, ки чони одам баъд аз марг ба ҷисми ҳайвонот интиқол меёбад?

– Ростӣ гап, мегӯянд, бисёр шунидаам. Оғози инсон, ки ҳайвон бошад анҷом ҳам ҳамин аст.

– Бобочон...

– Лаббай.

– Шачараи моро, кӣ тартиб медиҳад.

– Ҳоло ҳеҷ кас.

– Чаро бобо?

– Ҳукумати Шӯравӣ ба шачаранависӣ ҳаргиз роҳ наметод. Насабномахоро чамъ оварда месӯзонданд, то ки одамон аз насли кӣ буданашонро надонанд. Бале, чони бобо, шачараи моро низ кофтанд. Аз Хами сафедорон омада буданд. Ман надодам. Нест, надорем, гуфтам. Ҳамин чизро баҳона карда, таъна мезананд, ки бевунёдем. Ва ҳама даъвоҳоямон пуч аст. Акнун истиқлол ба даст омад. Насабномаро тартиб бояд дод..

– Аз ин ягон манфиат ҳаст?

– Чаро не?

– Бобоям мегӯяд ин ҳама ифтихороти хасаки аст?

– Бобои ту наметоднад, ки ба чӣ ифтихор кунад. Аз пушти ки ба дунё омадааст маълум нест.

– Ёро кӣ калон кардааст?

– Ба гуфти худаш тарбиятдидаи хонаи бачагон аст.

– Бобочон, ман ҳам ифтихор дорам, – бо табассум гуфт Фаридун.

– Аз ман ё аз бобои Элҷонат?

– Аз шумо...

– Чаро аз ман?

– Чунки аз насли Шерони тоҷдоред.

– Ана ин гапи дигар, – пирамард аз ғояти фараҳ набераашро ба оғӯш гирифт. Дилам аз ту пур аст. Ту номуси ниёгонро пос медорӣ. – Фаридун оҳ кашид, ғубори дилаш чун дуда, ки аз дудкаши бухорӣ берун меравад, пеши дидагонаш парешон шуд, чашмонаш шаб зад. Ва ба қомати бобояш таъна кард.

– Ба ту чӣ шуд?

– Бобочон... – овози Фаридун ҳузн дошт.

– Лаббай... Чони бобо!

– Бобои ман даюс аст.

– Чӣ?

– Ман онҳоро тоби дидан надорам. Маро ба дасти онҳо надихед.

– Падарат аз дудмони Шерзодагон аст, аз насли Тоҷдорон, ту аз ин фахр бикун! Ту ба ӯ така кун, дар навбати худ асои коматаш шав!

– Падарам низ дар паи қадами онҳо пой мемонад. Ӯ ба шерони Себзор, шаҷараи Тоҷдорон бовар надорад. Ба фикри падарам ин ривоятҳо ба ҳақиқат наздик нест.

– Чӣ? Ту дар бораи падарат мегӯӣ?

– Бале,...

– Чаро пеши ман ин гапҳоро намегӯяд?

– Шуморо хафа кардан намехоҳад.

– Барои чӣ?

– Чунки сабабгори ба дунё омаданааш ҳастед.

– Ман чӣ гуноҳ дорам?

– Ӯ ин чизро ба забон намеорад. Аммо ҳис кардан мумкин аст, ки аз касе ва ё чизе норизост.

– Ин ба ман чӣ дахл дорад?

– Чун сокини деҳае, ки аз ёди Худову бандааш фаромӯш шудааст, шуморо низ бо ин чурм гунаҳгор медонад. Ба пиндори падарам аҳли Себзор худ мусоидат кардаанд, ки деҳаашон аз рушд бимонад.

– Чӣ хел?

– Аз он рӯзе меҳмони Себзорам, мебинам, ки хоҳони бунёди хати барқ нестед ва ин чизро чун даҳшат баҳо медиҳед. Гӯё барқ боиси дигаргун шудани ҳӯю хислати мардум мешуда бошад. Боз ҳарос аз он доред, ки иморатҳои гилинро ки тӯли асрҳо тарҳи онро тағйир намедиҳанд, ба хок яксон карда, дар ҷои он биноҳои баландошёна месозанд.

Пирамард ба рӯи Фаридун нигоҳи сард афканд, тарзе нигоҳ кард, ки гӯё набераи ба ҷон баробараш душмани халқ бошад. Охи сард кашид ва бо таассуф сар чунбонд:

– Ту ҳам пайрави Файзи урусӣ? Ту ҳам беномусиро пеша кардай? Ту ҳам чун Ҳами сафедориён, ба пешвози лашкари Чингиз ливои сафед бардоштан мехохӣ? Ту ҳам чун Файзи урус, ки духтарашро ба хизмати даюсони Ҳами сафедорон, сухангӯӣ карданӣ буд, модаратро бо ду дасти адаб додан мехохӣ?

– Бобочон!

– Чӣ бобочон? Хаёлат ман кирди тӯро намедонам? Гумон

мекуни дунё ба коми даюсон мондааст? Не, ман ба ин роҳ намедихам. Ман тӯро одам мекунам. Ман тӯро мебарам, агар бинам Себзор ба дасти душман мегузарад. Як рӯз намеистам. Мепарам, ба сайёраи дигар, ки он ҷо маъвои дили ман аст.

– Бобочон сайёраи дигар дар кучост?

– Дар теппаи сари ман, – ба ғазаб омад пирамард. – Ту бо ман бозӣ карда истодаӣ?

– Боз чӣ гап?

– Ту чаро одам барин гап наметанӣ?

– Хафа нашавед бобо, ман табиатан кунҷковам.

– Ту баъзан аз ҳад мегузaronӣ. Чашм мепӯшам, охир ман дигар набера надорам. Модарат аз зоидан монд, аммаат бошад ҳоло дар фикру хаёли таваллуд кардан нест.

– Бобочон, агар аммаам таваллуд кунад тавачҷӯҳи шумо ба ман кам мешавад?

– Ҳазро намедонӣ?

– Медонаму лекин боз дар ҳар сухани ҳазломез заррае ҳақиқат ҳаст.

– Наврӯид бало рӯид. Ман кадом рӯзе ба ҳаштод мерасам, аммо то кунун мисли ту равон, бурро, боақлона сухан гуфта наметавонам.

– Чашм накумед бобо?

– Туф-туф, чашми чашмдор бикафад.

– Бобочон, агар ба сайёраи дигар рафтед? Маро ҳам бо худ мегиред?

– Албатта, аз он лаҳзае ки ин хоб ба зехнам нишаст, дар ин андешаам.

– Бобочон, агар одамони сайёраи дигар, маҳз дар Себзор нишинанд, чӣ кор мекумед?

– Чӣ? Одамони сайёраи дигар мегӯй?

– Бале,... Дар он ҷо шояд ҳаёт бошад? Ва онҳо ба замин сафар кунанд.

– Онҳо дар ин ҷо чӣ кор мекунанд?

– Зиндагии моро меомӯзанд.

– Барои чӣ?

– Бобочон, онҳо ҳам мисли мо одаманд, дар хеш кунҷковӣ доранд. Шояд савқи табиӣ боис шавад, онҳоро ба ин ҷониб роҳандозӣ кунад?

– Фаридун, сад бор гуфтам лаққиғӣ накун! – пирамард гире-

бон гирифт. «Падараш ҳамин хел буд. Аз эшони Сафар раднома барояш гирифтам. Барои Фаридун ҳам гирифтан даркор. Метарсам рӯзе оху ҳасади мардум торс мекафонадаш. Тавба, – пирамард астағфуруллоҳ гуфт, – аз ҳад зиёд гап мезанад. Чунон гап мезанад, ки гумон мекуни рӯ ба рӯят муаллими Салом нишастааст. Нигоҳаш пухта, суханонаш пухта, афкораш пухта, қадами мондаш санчидаву пухта. Худо умраш диҳад».

– Бобочон, – бечуръатона ба бобояш нигарист Фаридун.

– Лаббай...

– Агар шумо ба сайёраи дигар равед, дар он ҷо бехтарин фарзандони диёрро баред. Аҳволи Себзор чӣ мешавад?

Пирамард ба андеша афтод, дилаш чун пораи гӯшти дар сих хаста, ки дар оташи қура тоб медиҳанд, месӯхт. Суоли набера ба ин боис шуд. Дар чашмаш ашки сӯзон ҳалқа зад. Вале пирамард нагузошт он рӯи гунаҳояш шораду ба чашми наберааш афтад. Ва ӯ пиндорад дудмони ўро мардони заифтинат ташкил медиҳанд. Рӯяшро ба дигар сӯ гардонд.

– Себзорро қаблан шерони тоҷдор тарк карда буданд, ки ба лашкари Чингиз бо ҳама он таррорӣ имкони ворид шудан надоданд. На ба Ҷўчиву Ўзбакхон, на ба Ботухону Барлосхон, на ба Нанайхону Суюнхони чингиз муяссар нашуд, ки ба шерони тоҷдор дастболо шаванд. Ноумед аз паҳлӯи Себзор гузашта бо дарду алам ба худ мегуфтанд. «Рӯзе расад, ки шерони чаррор ин хокро тарк кунанд. Набера ва ё абера, ҳеч набошад баъд аз ҳазорон сол ба насле аз ин дудмон муяссар шавад, ки бе ҷангу ҷидол ба хоки он қадам гузоранд. Шояд баъд аз он ки мардони бонанг аз Себзор раванд. Насли Чингиз ба он ҷо пой гузоранд? Пирамард ба Фаридун рӯ овард:

– Дер ё зуд воқеае рӯй медиҳад. Аммо ту ҷони бобо Себзорро тарк накун! Нагузор бегонагон онро чарогоҳ созанд. Нагузор! Ақаллан шереро дар хомаи аз хомаҳое, ки он ҷо насл ба насл ба сар мебурданд, ҷой бикун!

– Ман барфшуха меравам, – гуфт Фаридун.

– Бирав, ҷони бобо! Ҳатман бирав! Вақте бирав, ки шерон он рӯз рӯза медоранд. Ва ту таклиф бикун, ки ба макони хеш, маконе ки бобу ҷаддашон мезистанд, баргарданд.

– Чаро рӯзе биравам, ки меоди рӯзагириашон бошанд? – суол кард Фаридун.

– Шояд нафаҳманд, ки ту Себзорӣ.

– Он рӯз кадом рӯз аст?
– Фаҳмидан даркор.
– Аз кӣ, аз чӣ?
– Ба таърих рӯ биёр. Ҷӯстучӯ бикун!
– Таърих? Илми даркорӣ аст.
– Бале, чони бобо, таърих-муаллими хуб аст. Таърих таҷриба асту маърифат, таърих ҳидоятгари онҳост, ки роҳхоро гум кардаанд, тасаввурот надоранд.

Пирамард ба набераи бонангаш бовар дошт, бовар дошт, ки Себзорро рӯзе ба Шердор табдил медиҳад.

– Умедам аз ту бузӯрг аст. Ту бенанг нестӣ. Шерони Себзор баргашта меоянд, агар ҳамин ҳислатат бошад. Бале, чони бобо, дунёро аз хишти нанг бино кардаанд, девори бенангӣ фарсуда асту қач.

Пирамард сари Фаридунро сила кард. Дар қалбаш эҳсоси гуворое, ба сони насими субҳона вазид.

– Ту асои қомати ман шудӣ, Фаридун. Ту қомати маро рост кардӣ. Чӣ гуна аз ин наноҷам, чӣ гуна зиндагиро, ки ҳар лаҳзааш барои ман нишот меораду лаззат, дӯст надорам?

Пирамард маст буд, масти орзуву пиндори хеш, масти муваффақияти фарзанд, ки илми мамлакатро шахсутун буд, шод аз он буд, ки набераи наврасаш ба дарки неку бад меравад.

Хайбар баробари паси сар шудани Ҷангалак, сари хомае баромад, ки ба қавли ровиён он ҷо замоне яке аз шерон макон доштааст. Ҳар субҳ чун офтоб баромад, муддате ба сӯи деҳа нигоҳ мекардааст. Бо меҳр ва ифтихор дида медӯхтааст. Сипас дар ҳамворӣ болои харсанг, яке аз мардони деҳа бузуро даступо баста меорад. Ба ихтиёри шер мегузорад ва худ бармегардад ба деҳа. Чунин амалро барои шерони дигар низ бо ҳамин усул иҷро менамуданд. Фақат рӯзи ҷумъа шерон ба хӯрок даст намезаданд. Он рӯз аҳли деҳ низ барояшон чизе намебурданд.

Хайбар чун шер болои хома баромада, ба он сӯ нигарист. Пирамард ба сағ зеҳн монду машаи ханда кард. «Нигоҳу амалат ба шер монанд аст. Агар чун вай ёл медоштӣ, гумон мекарданд шер ба Себзор баргаштааст. Аҳли Себзор пеши қадамат барзагов мекуштанд. Афсӯс ки ту аз он зот нестӣ». Пирамард ҳамроҳи набера паҳлӯи Хайбар ҳозир шуданд. Ва охиста-оҳиста ҷониби деҳа равон гардиданд. Пирамард ба Фаридун рӯ овард, машаи ханда кард.

– Хаста шудӣ?

– На он қадар...

– Ба он ҷо нигар, – дарахтзори дар қади селраҳа зич рӯидаро нишон дод пирамард.

– Дарахтзорро дидам.

– Он ҷо замоне, солҳои 1937-1938, вақте ки ман ҷавон будам аҳли деҳаро бо гуноҳи сохтаи босмачӣ будан бе пурсиш ба қатл расонида буданд. Падари маро низ он ҷо парондаанд. Ин дарахтзор, ки мебинӣ, дар болои ғоре сабз шудааст, ки ҷасади шаҳидон пур шуда буд.

– Босмачӣ кӣ буд?

– Душманони Ҳокимияти Шӯравӣ, ки онро баъд аз сарнагун кардани соҳти амирӣ барпо намуда буданд. Босмачиён Ҳокимияти Шӯравиро ҷашми дидан надоштанд. Ва ба муқобили онҳо мубориза мебуданд. Чун Ҳокимияти Шӯравӣ барқарор шуд, босмачиён сарнагун гардиданд. Ҳокимони ҷавони Шӯравӣ худро хайрхоҳи халқ нишон дода ба ҷўстучўи душманони боқимонда машғул шуданд. Ин дарахтзор, пайдо шуд дар ҷои мазор. Пирамард оҳ кашид ва ҷониби мазори шаҳидон рӯ оварду ҷорзону нишаст. Оятеро мад кашада хонд, сипас даст ба дуо бардошт.

– Дар паҳлўи мазор геологҳо ба кор шурў карданианд.

– Чӣ меҷўянд?

– Ҳанўз маълум нест.

– Ҷаро дигар ҷо неву ин ҷоро мекобанд?

– Нафаҳмидам. Инро касе то ҳол муайян накардааст.

– Барои чӣ бобо?

– Худам намедонам.

Набераву бобо вақти намоз ба хона расиданд. Моҳсурат интизор буд.

– Дер кардед.

– Осиёб не, Ҷангалак рафта будем.

– Пагоҳ дар масҷид ҳашар будааст, – гуфт Моҳсурат.

– Як моҳ боз ин гап ҳаст, ҳеҷ не ки ба кор шурў кунанд, – гуфт пирамард.

Аммо ин субҳ, мардум назди масҷид ҷамъ омада, ба кор шурў намуданд. Лойхона канда, об сар доданд, коҳ партофта бо хоку лой ҳамроҳ карда шўриданд. Андова тайёр шуд. Сипас на-

мак зада, ним соат хобонданд. Тарбузу харбуза хӯрданд. Чой нӯшиданд. Ва аз он пас ба кор шурӯъ карданд. Андова кардани бом дар як соати расо поён ёфт. Дар суфаи ҳавлии масҷид Фаридун паҳлӯи бобояш қарор гирифт. Дикқати ўро намудҳои гуногуни нон ба худ ҷалб кард. Ва аз бобояш пурсид.

– Ин чигуна нон аст? – ба гирдача ишора намуд.

– Гирдача, – гуфт пирамард ва ба саволҳои дигар мунтазир нашуда, аз як сар ба шарҳи навъҳои дигари нон шурӯъ намуд.

– Инро фатири курак мегӯянд, ба он хамиртӯруш намеандозанд, дила бастааст, аз он шакароб мекунанд. Инро бошад нони расида мегӯянд, хамирмоя, сода, асоси онро ташкил медиҳад, инашро кулчаи чойи, ана инро чапотӣ меноманд, инашро сатрӣ мегӯянд, ин кулчаи ширмол, инаш нони куббадор, ин нони Самарқанд, ана ин таҳмол, ин самбӯса, ин чалпак, кулча, таҳловӣ, ин нони кадугин, инаш ҷавин, ин қатлама ном дорад.

Фаридун аз тамошои нонҳои ранго ба ранг, ки бобояш муаррифӣ кард моту маҳбут монд. Ў дар шаҳр нонҳои гуногунро дида бошад ҳам, вале ба ин андоза бомазза будани онро пай набурда буд. Ба хусус нони дар танӯр пухта шуда, писандаш омад.

Пирамард пораеро аз нони расида шикаста ба даҳон бурд, баъд аз газидану мазидану хоидан таваққуф кард. Ва ба Саттор рӯ овард.

– Инро бичаш!

– Бомаза... – баъд аз хӯрдани буридае аз он гуфт Саттор.

– Равған дорад?

– Дорад.

– Не, надорад. Ин нонро аз осиеби ман пухтаанд. Акнун инро бихой!

– Бомаза.

– Равған дорад?

– Не...

– Ин ордро дар осиеби барқӣ тайёр кардаанд, дар осиеби Хами сафедорон.

– Аз замин то осмон фарқ мекунад?

– Фарқ мекунад.

– Ин мардум коҳро аз гандум фарқ намегузоранд. Агар фарқ мекарданд, ҳаргиз раҳи Хами сафедоронро охурча намекарданд.

– Ба кӣ мегӯед?

– Саттор, барои санчиш ин ду навъ нонро аз як сар ба ҳама бихӯрон мефаҳмида бошанд фарқи онро?

– «Хар чӣ донад хӯрдани қанду набот,

Тӯрбаи қаҳ бошаду кунчи работ».

– Инро худам низ дарк кардам. Вале гап дар чизи дигар аст.

– Чӣ?

– Талқин кардан даркор.

– Ташвиқ не?

– Ё ҳарду...

Дар ин ҳашар Саттор осиеби пирамардро хеле таъриф кард. Ва рӯирист беномусии баъзе аз ҳамдеҳагонашро ошкор намуд. Пирамард аз ин зиёфат, ки дар он навъҳои гуногуни нонро пешниҳод карда буданд, ба нафъи худ истифода бурда тавонист. Осиеби сангӣ, бартарии онро аз осиебҳои дигар фаҳмонид, тавре ки дилаш мехост.

Дар ин ҳашар пирамарди нуроние низ меҳмони Себзориён буд, ки андешааш акси Абӯабдуллоҳи Рӯдакиро, ки дар китоби «Адабиёт» тасвир ёфта буд, хотирнишон мекард. Пирамард аз Бухоро омада буду нияти дидани авлодонашро дошт, ки гӯё се ҳазор сол муқаддам ба ин самт омадааст. Балки тифли гаҳвораро шере аз миёни оташу теғи аҷнабиён раҳо намуда, ба ин диёр овардааст, то ки насли онҳо гум нашавад. Рӯзе барои марзу буми авлодӣ сар бардорад.

Ба қавли ин пирамард, ки дар он зиёфат сухан ронд ва ҳама ба даҳони ӯ нигариста ҳушу гӯш шуданд, замоне аз паси кӯҳҳои Олой, аз он сӯи даштҳои бекарону дур, ки чорводорони тира-рангу чашмолус ба сар мебурданд, лашкари кокулдорон ҳучум оварда, шаҳрҳои бузӯргу сокинони бомаърифати онро дар ғафлат монданд. Шоҳи тоҷдор – тоҷи муқаддасро дар даруни гаҳвора мегузорад, ки он ҷо тифли маъсуми ӯ хоб будааст. Ва гаҳвораро дар пушти шери модда мениҳад, ки чор шербача зоида буду дар қаср, атрофи он озодона гаштугузор мекард. Шоҳ пеши шер зону заду гирист, хоҳиш кард, тифли ӯро аз ин диёр барад, ба замин, ки хатари лашкари чорводор, ки дар нӯги кӯлоҳхояшон думи говонро пӯпак карда буданд, намерасад. Шер шабона шербачаҳоро ба роҳ ҳидоят кард ва гаҳвораро, ки дар пушташ насб карда буданд бо худ бурд. Шаҳрро думбасарони чорводор ба хок яксон намуда, ҳамаро ба чарогоҳ табдил медиханд. Аз ин миён чанд даҳсола мегузарад. Модашер ба сари

тифли бо шири худ тарбияткардааш тоҷи шоҳонаро мениҳад. Чавон дар чарми тоҷ бастаеро ёфта меҳонад. Меҳонад, ки асилзода буданаш тазаккур ёфтааст. Сипас лашкар ҷамъ оварда, ба маскани шоҳон, ки альён дар ихтиёри думбасарон буду кишт кардани заминро гуноҳ медонистанд, равона гардид. Шоҳбачаи тоҷбасар модашерро дар ин сафар бо худ гирифта буд, чун модар ва ҳидоятгар. Ҳамчунин ният дошт дар сурати мағлубият тоҷро ба дасти ӯ меदिҳад, то ки ба наслҳои оянда бирасонад. Шер шоҳзодаро бо роҳи махфӣ ба қаср мерасонад, ба ҷое мебарад, ки он ҷо сарвари қабилai думбасарон маскан гузида, миёни аёлони аз ҳар шаҳру деҳи мағлубшуда гирифтааш ба ҳоби ноз рафта буд. Онҳо хуроқашии ӯро таҳаммул мекарданд. Шер шоҳзодаро, ки тоҷи шоҳӣ ба сар ниҳода буду ҷилои он ҷашмро хира мекард, дар камин гузошт, ба як ҷаҳиш сарвари қабиларо зери панҷа гирифт. Хонумҳои ҳаросонро дигар овозашон намебаромад. Шер ҳоҷаи занонро бӯғӣ кард. Ва шоҳзодаро ихтиёрдори фармон намуд.

Аз миён чандин сол гузашт шоҳзодаи тоҷдор Ҳокимиятро ба даст дошт. Боз аҷнабиёни қорводор ҳучум оварданд. Боз шерон тоҷро ба кӯҳистон пинҳон карданд. Тӯли таърих борҳо шаҳр аз даст ба даст гузашта бошад ҳам боре тоҷро аҷнабиён ба даст оварда натавониста буданд. Имрӯз низ хушбахтона тоҷ дар дасти тоҷдорон аст. Омадаам, ки бо авлодони худ, каме ҳам бошад сӯхбат кунам, бо забони модарӣ, ҳумор шиканам. Ният доштам бо ин мақсад ба Шердор биоям. Инак, хушбахтона, ба ин макон, ки номи рамзии Себзорро ба худ гирифтааст расидам. Бо забони ноби модарӣ сухан гуфтаму сухан шунидам. Акнун дигар ормон надорам, бимирам ҳам. Пирамард оби дида накард чун пирони солманд, баробари дидани ҷавонон, аз ҳасаду ҳасрат. Дилаш аз фараҳу нишот лабрез буд. Ба ҷавонон, пирони солор бо ҳавас менигарист. Аҳли деҳ муддати чил рӯз талабидандаш, хона ба хона, меҳмондорияш хуш гузашт. Ва як рӯзи муқаррарии баҳор, пири нуронӣ ба Бухоро бозгашт. Бозгашту ба наберагон, аҳли шаҳр аз ин сафар қисса кард. Касе ба ӯ диққат надод. Пири роздонро ҷиддӣ қабул накард, касе. Балки забонашро дарк накарданд, гӯё пири роздон бо забони аҷнабиён ҳарф мегуфта бошад. Китобхояшро, ки чун тӯҳфа бурда буд, касе нафаҳмид. Ин кадом забон аст? Кадом шева аст? Чӣ маъно дорад, ин ҳарфу калимаву ҷумла? Рӯстаму

Сӯхробу Гев кист? Пирамард ба ҳар кадом даҳ борӣ мефаҳмонд, то ки бифаҳманд. Касе ба ин диққат надод. Ҳама гӯё ба ҳулосае омада буданд, ки ин пири нуронино, чун душмани ҷомеа, чун аҷнабӣ аз шаҳр биронанд. Наберагон, фарзандон, ҳешу ақрабо, шарм медоштанд, аз ин ҷадд бефаҳм, ҷӣ тақозо доштани замонро намедонад. Намедонад, ки забони ӯ дигар ба дарди ҷомеа намехӯрад. Ва як рӯз ҳама ҳешу ақрабо, ба ҳулосае омаданд, ки аз ин пир, ки ба аҳлу авлод дарди сар меорад, ҳалос шаванд. Машварат карданд дар ҳузӯри пирамард, тарсу ҳарос ҳам надоштанд, зеро пир забони онҳоро ба-лад набуд. Ва рӯзе дасту пой ӯро чун дасту пой гӯсфанд бас-танд, чашмашро кӯр карданду забонашро буриданд. Пир, ҷурми худро нафаҳмид, акнун бо ишора гап мезад, чун гунгҳо, соатҳо бо ангуштони ҳаробу лоғар дарди дилашро баён мена-муд. Хушбахтона, кӯру кар аст, набошад, ҳама ро безор мекард. Бо ин забони аз муд баромадааш. Мегуфтанд пиру барно. Пи-рамарди нуронӣ ба пире бадал шуда буд, ки асову анбон дошт, қадамашро санҷида мениҳод. Ва ҳар роҳгузар, ҳар касе, ки ӯро ме-дид машаи ҳанда мекард ва мегуфт: Тоҷдори кӯр, тоҷдори гунг... Ӯ аз ин суҳанон азият мекашид. Аламаш мекард, ба худ ме-гуфт: – Кош кар мешудаму намешунидам. Ин қадар аламо-вар аст ҳарфу садошан. Нури чашмамро гирифтед. Забону баёнаро буридед. Чаро гӯшамро кар накардед? Чаро?

Фарёд мезад, вале садоаш дар гулӯ бурида мешуд, чун садои муғон. Ва гирия мекард худ ба худ, оби дидааш намонда буд. Пирамарди нуронӣ, меҳост фикрашро дар қоғазе нигорад, то ки дарди дилаш кам шавад, мардум огоҳ гардид. Вале дидаи бино, ки надошт, навиштааш ро дар ҳаво, берабт, ноҷо меафтод. Ва боз ҳам дарун ба дарун месӯхт. Пирамард гумон мекард дар мамлақати бегона афтодааст, зеро забони мардумаш дигар буд, забони модарии ӯ дар ҷое садо намедод...

Пирамард инро аз забони савдогарон шунид, ки аз роҳи Себ-зор гузашта мерафтаанд. Ба гуфти онҳо ин пири нуронӣ, ки шефтаи забону гуфтори модарияш будааст дар роҳи байни Бу-хорову Самарқанд моқувор қадам мезадааст. Ва аҳли диёр ба ӯ чун ба нишонаи ибрат менигаристаанд, то ки ҷурми ӯро мин-баъд тақрор нақунанд.

Пирамард инро шунида, оби дида рехт. Ва ба Саттор ҳикоят кард, воқеаи шунидаашро.

- Бечора, нахонд ёро наберагонаш ба ин рӯз расонда бошанд?
- хайрон шуд Саттор.
- Намедонам, ба ман гуфтанд, ки амали дасти онҳост...
- Пири бономус буд, қиссаҳои ибратбахш мегуфт.
- Дар бораи Шерони Себзор ҳикояти аҷиб кард. Афсӯс, овоз-
рубо надоштем, ки қиссаашро сабт кунем.
- Шунидем, фикр мекунам ҳамин кифоя аст.
- Кифоя нест, далел мешуд. Шояд ашхосе пайдо шаванд, ки
ин воқеаро афсона шуморанд.
- Сад ҳайфи мӯсафед. Сад ҳайф... – Саттор ба андеша аф-
тод.

Агар дар хусуси ин пири берӯзӣ китобе менавиштанд, дарс мешуд ба наслҳои оянда, лекин кӣ онро менависад? Кӣ меравад Самарқанду Бухоро? Кӣ ёро мебинад? Кист он қаламкаш?

Пирамард воқеаро ба аҳли масҷид ҳикоя кард. Ба ҷуз ду-се нафар, дигар ҳама ба ин қазия чун воқеаи булаҷаб назар карданд. Танҳо онҳое ба моҳияти масъала сарфаҳм рафта буданд, ки дарди пирамардро идрок менамуданд. Шерзод бисёр меҳост Фаридун мисли ӯ бошад. Ва чун ӯ андеша ронад. Дар аснои роҳ овои ӯ ба гӯшаш мерасид. Гӯё ба чунин хулоса омада буд, ки мегуфт: «Не набояд ба бобои ман чизе шавад? Касе иродаву мақсади неки ёро шиканад. Ман ба ин роҳ намедихам. Бобоямро танҳо намегузорам. Намегузорам, чун ин пирамарди нуронӣ, ки нангу номус ёро ба назди аҳли авлод овард, аз дасти ашхоси носипосу беифтихору беномусу нотавабину даюс ҷабр бинад, аз нури басар, забони гӯё, дасти тавоно маҳрум шавад. Ман бояд ба ин масъала ҷиддӣ машғул шавам. Боқии умрамо дар ин деҳи қадимбунёд, ки насли болиғу қавибозуву қавиазму беолоиши миллат мезияд, гузаронам. Шерони нигоҳбонро баргардонам, то ки гаҳвораи бобу ҷаддамонро аз назари ҳасудону бухлпешагон ҳифз намоянд». Ба назари пирамард Фаридун ончунон гирифтори ин фикру ҳаёл шуда буд, ки ҳеҷ марди солор ингуна андеша дар сар намепарварид.

Мошин дар назди ҳавлии мӯсафед, қарор гирифт. Ҷангу хок аз зери ҷархи автомобил бархоста, аз девори ҳавлӣ гузашта ба он ворид шуд. Пирамард аз мошин берун шуд, аз паси ӯ дар даст ҳалтаи селофанӣ Фаридун баромад. Кампир хайрон дар дами дарвозаи ҳавлӣ истод. Ва бо ҷашмаш бовар намекард, ки пирамард омада бошад. Ё ҳини сафараш ба таъкид гуфта буд, ки дах

рӯз камаш меистад. Аммо ҳамагӣ як шабро гузаронда тавонисту халос. Аз ваъдаи додааш фақат ҳамроҳи наберааш омаданро иҷро кард, ки барои кампири Моҳсурат аз ин дида хушбахтии бузӯрг нест. Кампир набераашро ба бар кашиду бӯсаборон намуд. Сипас ба пиракияш чуръат карда савол дод.

– О даҳ рӯз истоданӣ будед? – бо табассуми хуш изҳор намуд кампир.

– Келине дорӣ, ки як соат меғунҷонадат.

– Аз дилам гузашта буд, ки бо ин иллат беш аз ду рӯз тоб намеоред.

– Ё ҳам гапи зиёдатӣ назад. Дилам набардошт. Шаб хобам набурд. Субҳ вақти намоз бору бунамро бардоштам.

– Мошин киро кардед?

– Не, ин мошини Ғуломалӣ аст. Ҳоло ман ба ӯ тарбузу харбуза мефиристам. Бигзор аз деҳа ҳолӣ наравад. Пирамард ронандаро рӯи суфа шинонда, худ пӯшок иваз кард. Фаридун низ паҳлуи ронанда нишаст. То омадани пирамард, кампири Моҳсурат дастархон гӯстурда, нону маска, гӯшти яхнӣ, чою мост ва хушкмева овард.

Пирамард пӯшоки корӣ пушид. Омада паҳлуи набера ва ронанда нишаст.

– Чой нӯшед, гӯшт гиред, нон шиканед!

Ва худ чойникро пеш кашида чой гардонд. Ба Фаридун рӯ овард.

– Ку бигӯ, чанд бор бояд чой гардонд?

– Намедонам, – китф дар ҳам кашид Фаридун.

– Ду бор, бо дасти рост чой мегардонӣ, аз он баъд ду – се дақиқа чойро дам дода, сипас дар пиёла барои худ рехта як чуръа менӯшӣ аз он пас ба меҳмон ва ё шарикон мурут мекуни. Фаҳмидӣ?

Ба нишони тасдиқ сарҷунбонд Фаридун.

– Фаридун бачаи зирак аст, бисёр масъалаҳоро мефаҳмад. Чизе, ки ба таҳсил, дониш андӯхтан вобаста бошад.

– Олим, донишманд, аз ҷузъиётҳои одии рӯзгордорӣ, муомила боҳабар бошад ҳаргиз хор намешаванд. Баракс, бурд мекунад. Аз гаҳвора то гӯр илм омӯз гуфтаанд. Аммо чизе, ки дар наврасӣ меомӯзӣ ҳаргиз фаромӯш намегардад. Фаридун азоб мекашад, аммо бояд ёд гирад. Падари ӯ дар ин деҳаи кӯчак, дар ин пайроҳаҳои танг роҳгардиро омӯхта, дар шаҳри калон маскан гирифт. Дар шоҳроҳи зиндагӣ имрӯз ӯстуворона қадам мезанад.

– Зеҳни тез дорад...

– Метарсам ду рӯз пас ҳама чиз ба дилаш мезанаду озими шаҳр мешавад, – дар лабони пирамард тамасхури ибратбахш дамид.

– Намеравам, – кӯтоҳ вале чиддӣ ҷавоб дод набера.

– Ягон ҷӯраи хуб ёбад дилгир намешавад.

– Ман ҷӯраи хуб дорам, – гуфт ҳамоно бо чиддият.

– Аллакай? – ҳайрон шуд ронанда.

– Кист? – суол кард бобо.

– Шумо! – боз кӯтоҳ ҷавоб дод Фаридун.

Ҳарду, ронанда ва бобо баланд хандиданд, ки аз ин дар ҷабини Фаридун сурхӣ дамид, шармид. Ва охиста аз ҷой хест. Аммо пирамард панҷаи таҳсин ба дӯшаш ниҳод. Ва хоҳиш ба нишастанаш кард. Фаридун, ки шаб нахобида буд хобидан ме-хост. Пирамард инро дар чехраи набера эҳсос намуд. Ва пиёлаи ҷойро пешаш ниҳоду пораи набот ба он гузошт. Ва ба бурдаи нон равғани маска молида ба дасташ дод.

– Бихӯр бачам, бихӯр ва баъд бихоб...

– Ҳамин ҷо мехобам, – ба суфа ишора кард Фаридун.

– Ин ҷо хоб накун, дар айвон бароят ҷой меандозанд.

– Ин ҷо дар сояи дарахт.

– Дарахт то дарахт дорад. Зери хар дарахт хобидан дурӯст нест.

– Чаро бобо?

– Чормағз дар хоб вазнинӣ меорад. Пеш, вакте ки хурд будем, кампирҳо мегуфтанд чормағз ачина дорад. Касе ки дар сояи он мехобад, ачина ба ӯ зиён мерасонад.

Баъдтар ки мактабхон шудем, маълумамон шуд, чормағз чун дигар дарахтон гази карбонро фуру бурда, гази оксиген ҳосил намекардааст. Баракс, оксиген, ҳавое ки аз он одамизод нафас мегирад истифода бурда карбонро ихроҷ мекунад.

Аз ин рӯ, одамизод набояд дар зери чормағз бихобад. Ту ҳам писарам ин чизро дар хотир бигир.

– Пас чаро дар ҳавлӣ онро шинондед? – суол кард ронанда.

– Инро падарам шинонида будааст. Сояаш, ғафс шуд. Ман ин суфаро бунёд гузоштам. Барои нишастӣ муваққатӣ.

– Ростӣ гап, дар ин бора, намедонистам.

– Буданд одамоне, ки баъд аз хоб дар зери чормағз гардана-

шон қач шуда бошад. Одамон ин чизро ба ачина нисбат медоданд, ки гӯё маҳз вай ба ин боис шудааст.

Фаридун нону ҷойро хӯрда, бо ҳидояти бобо дар айвон рӯи бистару болин дароз кашид. Ва зуд хобаш бурд. Ронанда ҳам аз ҷой хест.

– Бо иҷозати шумо...

– Мошинро сари палак ҳай кун! Аз деҳа дасти холи рафтани хуб нест, – гуфт пирамард ва худ шафати ронанда нишаст.

– Муаллим чӣ мегӯяд?

– Муаллимат фикр мекунад, ду – се харбузае, ки ба ӯ мебарӣ боиси костагии ризқи мо мешавад, бибар, Худо решаро дар тарӣ нигоҳ дорад.

Мошинро ронанда, мувофиқи фармудаи пирамард, дар назди палак нигоҳ дошт. Бағочро кушод. Ва ба ҷӯяҳои палаки тарбузу харбуза даромаданд. Пирамард шаш дона тарбуз ва ҳамин миқдор харбуза қанда ба бағоч ниҳод. Дар як сабад бодирингу помидор чинда, ба он ҷо гузошт.

– Сабад даркор намешавад?

– Бибар, барои нигоҳдории сабзавот лозим меояд. Ман худам боз аз химча мебофам, – гуфт пирамард. Ронанда хайру хуш қарда, мошинро ба ҳаракат даровард.

Пирамард ҳастагии хешро эҳсос кард, ба сояи ангури пеши осӣб омад. Рӯи суфа намади дар анбор қат қардаашро, ки пеш аз сафар гузошта буд гӯстӯрд, аз болои он яккандоз андохту лулаболишт ниҳод ва якпахлӯ дароз кашид. Ҳарчанд хост сари масъалаи осӣб, якбора қанда шудани пои мизочон аз остони он биандешад. Вале риштаи калобаро ба даст гирифта натавонист. Зуд хобаш бурд. Нисфирӯзи ҷашм кушод, ки ҳамсараш дар кӯра хӯрок оварда буд. Ва паҳлӯяш нишаста, дастархон гӯстӯрда, ҷой дам кард.

– Ҷаро омадӣ?

– Хӯрок овардам.

– Худам мерафтам. Фаридунро бо кӣ мондӣ?

– Хоб буд...

Пирамард аз ҷой хеста, рӯи суфа каме нишаст. Сипас ба офтобаи пуроб, ки дар майдони офтобрас меистод, назар кард.

– Обро ту дар офтоб мондӣ?

– Заҳраш шиканад гуфтам.

Пирамард офтобаро ба даст гирифта ба таҳоратхона, ки

пахлӯи амбор, аз гилемкӯҳна сохта буд даромад. Ҳамсараш хазонрезаҳои атрофи осиебро бо гандаҷорӯб ба рӯфтан даромад. Ба машом бӯи талхе зад, ки аз гандаҷорӯб мебаромад. Баъд аз адои намози пешин пирамард сари дастархон нишаст. Нонро ба табақ реза карда, аз болои он шӯрбо рехт. Ва ҳамроҳи ҳамсараш бо иштиҳо хӯрданд.

Чой нӯшиданд.

– Гуломалӣ чӣ ҳол дорад?

– Кор карда гаштааст.

– Ними дигараш чӣ?

– Дам кардааст.

– Чӣ гуна пешвоз гирифт?

– Ҳама чӣ дошт ба ғайр аз самимият.

– Як шаб чӣ хел таҳаммул кардед?

– Азоби гӯрро кашидам. Шаб хобам набурд. Фаридун ҳам то субҳ мижа таҳ накард.

– Ё барои чӣ?

– Ё аз хурсандиву ҳаяҷони сафар, ман аз ғояти пушаймонӣ, ки ба ин кулба қадам мондаам.

– Аз як ҷиҳат хуб кардед, ки рафтед.

– Азоб кашидам.

– Фаридунро овардед, хурсанд шудам. Дар назарам кулбаамон нур пайдо кард. Ҳар сол як ҳафта зиёд намеистод. Шахроо ёд мекард.

– Фикр мекунам тоб намеорад.

– Ба чӣ?

– Ба мушкilotи деҳа. Ё ба чизи тайёр одат кардааст.

– Кӯҳ каланд намекунад. Ин ҷо ҳам таёр меҳӯрад.

– Ҷӯрахояшро ёд мекунад.

– Инаш мумкин.

Пирамард харро аз қади дара, ки канортар аз осеб воқеъ афтада буд, аз меҳ раҳо намуда, назди осиеб овард. Тӯкум зад, хӯрчинро болои он ниҳод. Ва тарбузу харбузаро дар почаҳои он баробар гузошта, ҷониби манзилаш ҳай кард.

– Аз палак ҳам хавотир шудам. Дилам аз Файзи урусу сағираи шумаш Довари харсавор пур набуд. Боз хуг барин ҳамаро поймол накунанд, гуфтам. Аз ин хар ҳам ёд кардам.

– Аз сағ чӣ?

– Воқеан сағ кучост?

– Надидед?
 – Не...
 – Зери шолаи алаф хобида буд.
 – Овозаш набаромад.
 – Шаб мечакад, рӯз бекарор буд.
 Пирамард оромона сухан мекард.
 Ҳарчанд дар шаҳр тоби истодан надошт.
 Дилаш хело ором гирифта буд, писарашро дид, чою по, хонаи
 пурчиҳозу ғайриодӣ, ки ҳамдеҳагонаш дар умрашон надида бу-
 данд, ўро як қадар хотирчамъ намуд
 – Ғуломалӣ, Худо умраш диҳад, ҷаҳондидааст. Ҳама чиро
 дидааст. Ў чизеро медонад, ки мо дар сад равем намедонем.
 – Ҳама чиро дорад, – оҳ кашид модар.
 – Фақат аз зан бахташ омад накард.
 – Ба ҳудаш маъқул аст.
 – Чунки ақл надорад.
 – Дониш дорад, камбудияш дар он аст, ки аз зиндагӣ, расму
 оини миллӣ ҳабар надорад. Ё медонад ва ё намедонад.
 – Беҳабар аст. Ноогоҳӣ, дур будан аз расму оин худ бадахлок
 будан аст.
 – Шояд...
 – Ба гумонаш аз замон пеш гузаштааст, дар асл қафо монда-
 аст. Зеро ҷамъият одамон, қонуну қоидаҳои ҷомеаро муайян ме-
 кунанд. Ва онро назорат менамоянд. Ҳар кӣ аз ин ҷаҳорҷӯба бе-
 рун шуд, ба назари аҳли ҷомеа, амалаш қабех аст. Ва ин худ да-
 лели камбудиву ҷурми ӯ доништа мешавад. Бурду бартарии
 Ғуломалӣ дар он аст, ки аз деҳа дур афтодааст. Касе камбудии-
 яшро намебинад. Дар ошӯнаи шонздаҳум ба сар мебарад. Бо ка-
 се рафту омад надорад.
 – Илм гуфта аз одаму олам тамоман қанда шудааст.
 – Ў дигар ба муҳити мо барнамегардад.
 – Барои чӣ?
 – Шаҳр, муҳити он, ба мағзи ўстухонаш нишастааст. Аз он
 раҳо шуда наметавонад.
 – Ақаллан баъд аз он ки ба нафақа баромад, деҳа меомада
 бошад?
 – Худо медонад.
 – Барои чӣ?
 Ў дар деҳа ба воя расида, аз ин обу хок баҳра бурда бошад

хам, ҳоло назараш дар бораи он тамоман дигар аст. Зиндагии деҳотиён ба фикри ӯ ниҳоят вазнин аст, ки дар ин вазъ ҳаёт бурдани моро тасаввур мекунад душвор. Хоҳиш дорад мо ба назди ӯ равам, то ки рӯзгори ман каме ҳам бошад рангу ҷилои тоза гирад.

– Наход?

– Бо ӯ дар ин масъала сӯхбат доштам.

– Хулоса омадани нест?

– Ба гӯшаи хотир намеорад.

– Тақдираш чӣ мешуда бошад?

– Дар кучое бошад, дарди сарашро набинам.

– Ман ҳам дар панҷ вақт намозам, ҳамин чизро аз даргоҳи Худованд таманно дорам...

Пирамард хӯрчинро аз болои хар фаровард. Ва харро ба оғилаш бурда бааст. Фаридун ханӯз хоб буд.

– Бефара шудааст, – ба ҳамсараш пичирозанон гуфт пирамард.

– Пагоҳӣ ягон чиз хӯрда буд?

– Як бурда нону як пиёла чой.

– Бедораш кунам?

– Не, мон хобашро гирад. Пагоҳ ҳамроҳ осиеб мебарамаш. Мон имрӯз дам гирад, кӯфти роҳро рафъ намояд.

– Дар шаҳр бекор мегашт, ин ҷо ягон машғулият ёбад хуб. Ҳушаш ба он банд мешавад.

– Дар шаҳр машки гуштин мерафт, компутеру забон меомухт. Боз сад машғулияти дигар дошт, ки ба фаҳми он мову шумо намеравем.

– Дар деҳа на барқ асту на телевизор, дар ин муҳит то кучо тоб меоварда бошад?

– Харсаворӣ мекунад, бо сағ машғул мешавад, оббозӣ менамояд. Ягон рӯз Ҷангалак тамошояш мебарам. Боз дар корҳои ман кӯмак мекунад. Дасти тӯро мегирад.

– Дилгир намешуда бошад?

– Вақт нишон медиҳад.

Пирамард химчаҳои чанд рӯз пеш ҷамъовардашро таги чормағз ниҳода, микрозу кордашро ба даст гирифт. Ба бофтани сабад машғул шуд. Ин машғулиятро дар вақти фориғ аз кори осиеб давом медод. Ба сабадҳояш талабгорон зиёд буданд. Ҳушаш низ аз он истифода мебуд дар корҳои хоҷагӣ. Кампир низ

пашм тоза мекард. Имсол намад молиданӣ буд, барои духтараш. Намади порсоларо ба намоишгоҳ бурданд. Ба ивазаш қолин доданд, ки онро дар меҳмонхона гӯстӯрда буд.

Гашти пешин Фаридун аз хоб бедор шуд. Хайрон ба кори бибиву бобояш зеҳн монд. Ва оҳиста – оҳиста, чашмонашро молида назди суфа омад. Дар гӯшаи он покашол нишаст.

– Хобатро гирифтӣ? – табассум кард бобо. Фаридун ба нишони тасдиқ сар ҷунбонд. Ва ба кори бобояш мутаваҷҷеҳ шуд.

– Ҷӣ мебофед?

– Сабад...

– Ҷӣ кор меояд?

– Дар ин помидор, картошка, сабзӣ, пиёз, бодиринг нигоҳ мекоранд.

– Дар шаҳр аз пластмасс месозанд.

– Кӣ месозад?

– Завод...

– Мо ҳама чизро бо дасти худ месозем, ҳосили заҳмати худро меҳурем.

– Фаридун, – бибӣ дастархон гӯстӯрда хӯрок овард.

– Лаббай аз ҷой хест набера.

– Дасту рӯятро бишӯй, Биё хӯрокатро бихӯр.

– Фаридун аз ҷой хест, дар ҷӯй дасту рӯй шӯста, лаби дастархон нишаст. Пирамард сабадро бофта ба анҷом расонид ва боқимондаи шохчаҳоро, ки барои сабадбофӣ номувофик буд бо химча баста дарза кард ва онро назди танӯр гузошт.

– Дар офтоб мемондед, хушк мешуд, – маслиҳат дод Моҳсурат.

Пирамард ба хости дили ҳамсараш дарзаро дар офтоб гузошт. Ва худ сабади навбофтаашро рӯи суфа ниҳод. Саги гӯшу думбуридаи сафеди ҷӯпонияш, даҳони бузӯргашро, ки аз миёни дандонҳои ашк забони сурхашро намоиш меод, калон кушода ба таври худ хамёза кашид. Ва дар васати чормағзу суфа қатъпаҳлӯ зад.

– Дишаб ман ҳам ба ҳоли ту гирифтор будам, – ба саг рӯ овард пирамард. Ту дар ин ҷо шабзиндадорӣ кардиву ман дар он ҷо.

– Хайбар, – назди саг омад Фаридун ва пораи гӯштро пешаш ниҳод. Саг бепарвоёна ба рӯи навраси ношинос нигаристу боз рӯ ҷониби дигар овард, вале Фаридун исрор кард.

– Маҳ бигир, – ба гӯшт ишора кард. Хайбар ҳам шуда, гӯштро аз замин гирифт ва хоида-хоида фурӯ бурд, луқма ба даҳонаш лазат бахшид, ки нигоҳаш ба рӯи Фариддун самимӣ, тамаъҷуёна гардид. Ва гарданаширо бечораҳолона қач гирифта, мингоси раҳмоваре аз умқи дил кашид.

Пирамард дар гӯшаи суфа амонат нишаста, ҳама ин манзара-ро хомӯшона аз маддӣ назар мегузаронид.

– Биё Хайбар, – аз ҷой хест Фаридун, саг гардан ёзонда илти-фоту бахшишero аз ӯ ҷуён буд. Чашмони мунаварааш ба дастони холии наврас нигарон буд. Ва мингосзанон лаб мелесид. Пира-мард ба наберааш, ки ин лаҳза ба ин ҷонвар муносибати дӯстона барқарор мекард, кордор нашуд, аз ҷой хеста бардам қадам мон-да, ба назди оғили гӯсфандонаш омад. Дар ин оғил барои ду гӯсфанди нар хоса ҷой сохта буд ва онро аз дигар бузу гӯсфандон, ки ба пода хай мекард чудо намуда буд. Нигоҳубини ин ду гӯсфандро тарзе ба роҳ монда буд, ки аз дигар ҷорвои хо-на, ҳатто ду гови чушой фарқ мекард. Субҳу шом ҳудаш тарит омода карда, пешашон мегузошт. Шохҳои кундашонро дастмол менамуд. Ба хӯрдани гӯсфандон, бо ҳавас назора мекард. Пашми хардуро пеш аз сафар тарошида, дар оби ҳавз шӯстушӯй намуд. Сипас порӯи ларбастаро, ки тахта – тахта шуда буд канда, дар офтоб гузошт, ки хушк шавад.

Ба замини оғил фарши ҷӯбин сохт. Ва бегоҳ дар масҷид аз ин кораш ҳарф зада, ба таври худ ифтихор кард ва мавриди истехзо карор гирифт.

– Хонаат фарши ҷӯбин надораду барои ду гӯсфандат фарш сохтӣ? – пӯзханд зад Абдуқаҳори номус.

– Магар ин хандаовар аст?

– Бале, – хандаашро пинҳон намедошт Абдуқаҳҳор, – ҷорво-дори кори савоб аст. Ман намегӯям, ки нигоҳубин нақун! Ҳама чиз ҳад дорад. Ғами худатонро ҳам хӯред!

Пирамард азм кард дигар дар ин бора бо касе ҳарф наметанад. Пеши гӯсфандонаш нишаста, сари онҳоро дастмол мекарду та-бассуми аз хушҳолӣ раста, аз лабонаш дур намешуд. Пирамард ҳар сол ду қушқори парвоияшро савдо карда, ду барачаи дигар меҳарид. Ва онро як соли дигар бо ҷунин усул нигоҳубин ме-кард. Ҳудаш обу алаф меод. Фардо бояд гӯсфандонро бозор бубарад. Ӯ мисли дигар савдогарони бефаросат, ки роҳи даро-мадро муҳимтар аз инсоф медонист, ҳаргиз гӯсфандонашро бо

пашми баланд, ки фиребову чашмрас метобанд бозор намебурд. Дурӯғ ҳам намегуфт. Далолони мадохро, ки дар чабини ӯ нури Худоро дида, нархи гӯсфандонро барои кадом як қассоб ва ё савдогари дигар паст мекарданд, дӯст намедошт. Ӯ ба гӯсфандон дар косаи махсус сабӯс тар карда, то хӯрда тамом кардани он мушоҳида намуд. Ин лаҳза ҳамсараш дар сатил об бардошта омад. Пеши гӯсфандон гузошт.

– Фарбеҳак шудаанд.

– Чашм нақун!

– Ин чашмро мекафонад, – ба шоҳаи хушки хор, ки дар боми оғил овезон буд ишора карда табассум намуд, Моҳсурат.

– Пагоҳ бозор мебарам...

– Гуфта будед, ки аввал тири осиебро дурӯст мекунед?

– Осиеб ҳам бекор. Мушкilot болои ҳам омадааст. Баъд аз бозор мекунам.

– Имрӯз вақтро беҳуда гузаронидед.

Сабад муҳим набуд.

– Дилатро кушод бигир занак. Ҳамааш мешавад, – пирамард ба чонварон бо меҳр нигарист ва чуноне, ки бо тифл бо забони худашон гуфтугӯ мекунанд бо гӯсфандон ҳарф зад. Пагоҳ бозор мебарам ҳардутоноро. Ҳа ... Зуд ба савдо меравед. Намедонам ба дасти кӣ мезанед. Агар ягон чорводори асил бошаду барои аз пуштатон насл гирифтани бихарад. Боз умратон якчанд мох, шояд сол дароз шавад ва аз худ насл гузored. Агар ба ягон қассоби гурусна афтед, – пирамард оҳ кашид. – Чӣ илоҷ? Зиндагиро бо ҳамин услуб сохтаанд. Ва онро ман эҷод накардаам. Ҳамааш тайёр аз гузаштагон ба мо мерос мондааст. Муҳаббати одамизод ба ҳайвонот, ҳамин тарз бунёд ёфтааст. Ғамхорӣ намуда асра мекунанд, ки фарбеҳ шавед, ҳамин, ки думба карда, гӯшт гирифтед, сар мезананд ва ягон зарра қалбашон аз ин амал рахнае пайдо намешавад.

Гӯё чизе нашуда бошад.

Пирамард аз ҷой хеста ба самти ҳавлӣ, ки наберааш бо сағи ҷӯпонӣ бозӣ мекард равон шуд. Ҳамсараш танӯро кушода, машғули фурузон кардани оташ буд.

– Занак бояд Саттор биояд, гӯй ки як дам интизор шавад. Ман назди Сулаймон меравам...

– Барои чӣ?

Пирамард ба саволи ҳамсараш ҷавоб надод, як дараҷа хафа

хам шуд. «Кӣ ҳуқуқ додааст, ки ба кори шавҳар ҳамроҳ шавад?» Ба назари пирамард, вақтҳои охир кампираш хеле серғип шудааст. «Дарси тарбиявӣ нест-домулло Шерзод.» Агар кам-кам дар сари кадуи ин махлуқ зада истӣ, мефаҳмад, ки шавҳар дораду шавҳараш латта нест.» Пирамард аз паси дарвозаи Сулаймон садо кард.

– Сулаймон, о Сулаймон...

– Лаббай, – дастҳои барзадаи равғанолудаашро ба хоки нарма ғутонда, омад пеши пирамард, – биёед, марҳамат, – луфт кард.

– Не, вақт надорам, одам меояд,

– Ба хайр...

– Пагоҳ ғусфандонро молбозор мебарам. Агар вақт дорӣ биё, музду минатдорӣ...

– Кай?

– Вақти намоз...

– Хуб, худам ҳам бозор рафтани будам. Пеш аз сафар як дуҷояшро бинам.

– Кори хуб мекунӣ... Хайр то пагоҳ...

– Як пиёла ҷойи маро мегирифтед ўбол намешуд.

– Ҷойи тӯро кам нахурдаам, – пирамард ба роҳаш чапасар гашт.

Ҳамсараш бо аловков хасу хори дар болои бораҳои мудавари танӯр рехтаро ба коми оташ тела дода, баробари воридаи ҳавлӣ шудани шавҳараш ба шикоят даромад.

– Вақтҳои охир саволҳоям бечавоб меконанд.

– Нафаҳмидӣ ба чӣ хотир?

– Фаҳмидам...

– Фаҳмида бошӣ, нағз, – пирамард дар ин гуфтораш, ки оҳангаш дурушт буд, ба ҳамсараш фаҳмондани буд, ки ҳадашро шиносад. Ва ба наберааш рӯ оварда, ба ҳамсараш шунавонд.

– Пагоҳ бозор меравем.

– Бозор?

– Бале, ғусфандонро савдо мекунем, аз он ҷо ду барачаи дигар меҳарем. Пиёда намеравем натарс, Сулаймонро гуфтам, бо мошини ӯ меравем.

Моҳсурат низ дарк кард пирамард бо ин тарз саволи ӯ ҷавоб дод, хотираш ҷамъ шуд, чинҳои ҷабинаш рафъ гардид. Дарк кард саволҳояш оҳанги дурушт пайдо кардааст. Ва ранчиши пирамард аз ин сарчашма об меҳӯрад.

- Бобо бозори мол кучост?
- Ман ягон маротиба молбозор нарафтаам.
- Акнун меравӣ.

Пирамард, гӯсфандонро аз оғил бо навбат бароварда, дар оби ҳавз, ки худ ба ин хотир канда буд, партофт ва худ ҳамроҳи наберааш лаби ҳавз истода, то тоза шуданашон нагузоштанд, ки аз об берун шаванд. Чун гӯсфандонро имкони берун омадан доданд, писарак ба рафтори ҷонварони сар то по тар диққат дода, ҳар амали онҳоро бо кунҷковӣ, назора мекард. Гусфандон аввал гӯшҳои лаккка, сипас калаҳои ғафсу шохдорашонро, ки чанбари велосипедро ба ӯ хотирасон мекарданд афшонда худро ба майдони офтобрас гирифтанд.

- Чаро оббозӣ даромадед бобо?
- Тозагии баданашон намоён шавад, баракати ҳамакор дар ин аст. Бозоргони ба инсоф баракат мебинанд, фиребгар мудом саргардон аст. Харидор ҳам пул дода мол меҳарад, бояд аз савдоиш розӣ бошад.

Мутаассифона на ҳама бозорро дарк мекунанд, ба андешаи онҳо бозор танҳо майдони пулкоркардан, аст. Агар бо фиреб даҳкрат фоида бинанд, бист маротиба зиёд зиён хоҳанд дид.

Пирамард баробари хушк шудани бадани гӯсфандон онҳоро ба оғил андохт ва дар ин кор ба ӯ Фариддун кӯмак расонид. Сипас пирамард дари оғилро бодиз зада, ба наберааш катаки мурғхоро нишон дод, ки баробари дидани он ба қуд-қуд даромаданд. Аз ҳама зиёд хуруси қавичанголи тоҷсурх, ки чашмони арғувонияш бекарор буданд, безобита буд. Ё қуд-қуд кунон гардани дарозашро ду-се маротиба ҷунбонда, ташрифи худованди ин хонаву дар, амволи ҷондору бечонро мавриди таҳқиқ қарор дод, ки ба ин одамчаи ҳайрон чӣ чизеро мефаҳмонда бошад? Ва мақсадашон дар чист? Пирамард ба хурус ишора кард:

- Мебинӣ, чӣ хел, ӯстувор истодааст?
- Хуруси ҷангист?
- Не, ин ишкамбузӯрг, дар дасти аввал думро хода мекунад.
- Чаро бобо?
- Мурғи фарбеҳ, зеби тобаи доғро дораду дастархони пурнозу неъматро.
- Ҳайф мешавад...
- Беҳавсала шудааст. Аз бозор, ки омадем, Сар зада палав мепазем.

- Накушед бобо...
- Барои чӣ накушам?
- Хушрӯй аст ку?
- Бале, ҳама ҷо чашм аввал ба чизи зебо мерасад. Пагоҳ не, пагоҳи дигар. Ҳашар дорам.
- Чӣ хел ҳашар?
- Осиёбро таъмир мекунем.
- Осиёб?
- Ту осиёбро надидай. Он ба ман аз бобоят, ба бобоят аз падараш, ба падараш... Ҳамин тавр осиёб барои мо касби авлодист. Аммо метарсам, баъди сари ман он бесоҳиб мемонад.
- Барои чӣ бобо?
- Падарат аз шаҳр омада, ҳеҷ гоҳ ин пешаро ворисӣ намекунад. Ё дар он ҷо кори худро дорад, аз рӯи ин касбаш обрӯ пайдо кардааст. Ҳамчунин очаҷонат ҳаргиз розӣ намешавад, ки падарат омада, ба ин пешаи назарногир машғул шавад.
- Писарак ҳис кард, дар гуфтори бобояш ҳини номи модарашро гирифтани як навъ кароҳат вучуд дорад. Балки барои ӯ ин чиз хушоянд нест. Вале нахост тағпурсӣ карда, рози ин муамморо ошкор намояд. Аз ин рӯ худро ба нодонӣ зада, ба идомаи суханони бобояш гӯш фаро дод.
- Осиёби меросӣ, бесоҳиб мемонад. Афсӯс...
- Писарак хост бигӯяд: «Ман онро соҳиб мешавам, ман пешаи гузаштагонро давом медиҳам, ман онро чун гаҳвараки чашм нигоҳбонӣ мекунам.» Вале ин чизро барои худ лоиқ надид, ҳанӯз барвақт аст. Нахост бо ин амалаш пеши бобояш ҳамчун як шахси, носерам муаррифӣ шавад. Аз ҷониби дигар, ба пиндори ӯ гуфтораш дар ин маврид боз аз он ҷиҳат, дағал меомад, ки ӯ мегуфт: «Бобочон, ман чун насли ин дудмон ворисӣ ин пеша ҳастам.» Аз ин ҷиҳат хомӯширо авло донист.
- Ҳарчанд медид, пирамард дар ҳасрати меросбари касбу пешаи бобой ҳузн дорад. Вале боз ҳам ҷилави суханро кӯшиши ба дигар мавзӯё кашидан кард.
- Бобочон ҳашар чист?
- Ҳашар, ин русуми меросии мо тоҷикон аст. Агар ман коре-ро сомон додани шавам, ҳамсояҳо ба кӯмак меоянд, то ки танҳоиву мушкилӣ накашам.
- Чаро дар шаҳр чунин нест?
- Он ҷо ҳама пешаву кор инфиродист.

Ҳамсоя ҳамсояро намениносад. Дар деҳа бошад анъанаву суннатҳои ибратбахш он аст, ки аз байн рафтани он фочиае беш нест. Аз он ҷумла ҳашар, ки то имрӯз бо ҳама хусусиятҳои пубарҷост.

– Ман ҳам дар ҳашар иштирок кунам?

– Чаро не? Ту натавонӣ ба ман балки ба бибият низ кумак мерасонӣ.

Писарак аз боварии бобояш нисбат ба худ хурсанд шуд. Ба нонбандии бибияш зехн монд, ки ин амалро ба ӯ буи нони гарм водор намуд. Нони сурхи ордаш аз осеби сангӣ тайёр шуда, бо шираву хушладат буд. Фаридун лаззати онро бо чор ҳисси зотияш эҳсос карда, ин лаҳза низ дар қайди он қарор дошт.

– Шерзод, о Шерзод... – овози Саттор ба гӯш расид.

– Биё, – ба истикболаш баромад пирамард.

– О, дар шаҳр даҳрӯз меистам гуфта будед ку?

– Барои номи шаҳриёро хурдан дандони оҳанин даркор будааст.

– Акнун фаҳмидед?

– Шабе, ки он ҷо будам, хоҳ бовар мекунад, хоҳ не... – чашмонашро ба маънии манфӣ пӯшид, – дузахро дидам. Ҳини сапедадам роҳи деҳаро пеш гирифтам.

– Мошини кӣ буд?

– Азони писарам...

– Офаринаш бод... Мардак хондааст. Ҳарки кӯшиш кунад, касе ки набошад мувафақ мешавад.

– Рост – рост...

Чӣ сабаб шуд, ки ҳамагӣ як шаб истодеду халос?

– Деҳа ба худ кашид, бе деҳа наметавонистам. Дигар намеравам... Бигзор Ғуломалиҷон хулаш биояд.

Ҳарду Саттору пирамард рӯи яккандозҳои дар болои суфа партофташуда нишастанд. Пирамард ҷойи навоардари, ки ин амалро ҳамсараш иҷро кард, пеш кашид, ба дам кардани он даст зад. Фаридун ба амали бобояш зехн монд, ки бо ҳавсала ҷой мегардонд.

– Бобочон, – мурочиат кард Фаридун.

– Лаббай?

– Бибиям мегуяд, дастҳоятонро об гирам, шакароб мекунад.

– Олиҷаноб, зуд бош ҷони бобо...

– Фаридун дар як даст дастак, дар бозу сачоқ ва дар дасти

дигар офтоба ҳозир шуд. Ба дасти онҳо об рехта, дар ин маврид, низ дучори эроди бобояш шуд.

– Обро борик мерезанд, ҳини ҳар як резиш фосила мегиранд. Ин корро ёд бигир бачам. – Такид намуд бобои набера. Чун дастҳо шўста шуданд, кампир дар табақи чўбин шакаробӣ тайёр кардаашро бардошта овард. Набераи бобо низ, даст шўста паҳлӯи бобо қарор гирифт. «Шакароб», – аз дили Фариддун гузашт. Хост курутобро ва чӣ гунагии онро пурсод. Зеро дар ин бора модараш бо истехзо ҳарф мезад. Ва деҳотиёро бо ҷурми шакаробу курутобхӯрӣ таъна ҳам мезад, ки ин хӯрокҳои бе гуштро бо иштиҳо меҳӯранд. Ва ҳини хурдан ҷумчаву шохакро истифода намебаранд. Фаридун бо ин азм ба рӯи бобояш нигарист. Хост суол диҳад. Вале бобо аз ин боб ҳарф зада, ба саволи набера ҳанӯз даҳон набаромада ҷавоб дод.

– Шакароб хӯроки тобистон асту курутоб аз зимистон, набераи ман, – ба Фариддун ишора кард, – ҳанӯз чӣ будани онро намедонанд.

– Наход? – ҳайрон шуд Саттор.

– Аз ҳудаи пурс!

– Бори аввал меҳӯред?

– Бори аввал, – табассум дар лабонаш гул кард.

– Чаро?

– Модари ман ин гуна хӯрокҳоро тайёр намекунам...

– Фаҳмо, – ҳамчунон бо тамасхур ҷавоб дод Саттор.

– Пагоҳ ғусфандонро бозор мебарам. Дар деҳа харидор ҳаст ё не намедонед?

– Нест...

– Мебуд, овора намешудам.

– Бозор баред, ҳазор бор хубтар аст, – гуфт Саттор.

– Пас фардо осиебро таъмир мекунам, барои ҳамин даъват кардам шуморо, ки якҷоя тири аз новак бечо шударо ҷо ба ҷо кунем.

– Ҳардуюмон аз ӯҳдаи кор мебароем?

– Мебароем... Ба ҳар ҳол Абдуқаҳори номус ҳам бошад, зарар надорад.

– Аз дастат чӣ кор меояд?

– Гап медихад...

– Агар Файзи урус ҳам мебуд, кайф мекардам.

– Рӯяшро мурдашу бинад, пирхари беимон, осиебро вайрон дида, хурсандӣ кардааст. Осиеби ман ба ту зиён расонид? О ягон-ягон «кавсан» мефиристодам, ки дастархонашон бе нон намонад.

– Курнамак бисёр шудааст. Ў ҳам аз ҳамон тоифа одамон аст.

– Илоҳо тухмашон дар олам намонад инҳо, – ба Фаридун ишора кард, – аз ӯ чӣ ёд мегиранд?

– Одами бофаросат, аз амали онҳо ибрат мегирад, ҳарчизе ки онҳо мекунанд инҳо чашм мепушанд ва дар амали худ ба он роҳ намениҳанд.

– Хурусро кушта ош меандозем...

– Бехтарин ғизо... – дастонашро бо сачоқ пок карда, гуфт Саттор. – Осиеб набояд бекор монад. Имрӯз бархе ба деҳаи Хами сафедорон мераванд, он ҷо гандумашонро орд мекунанд. Ростӣ гап шикоят аз он осиеб зиёд, шудааст. Аз гандуми бурдашон орди навъи аъло ҳосил мешавад. Вале дар танӯр дошт намениҳад.

– Дар ин ҷо айби ман ҳам кам нест. Хабарӣ бунёди осиебро дар Хами сафедорон шунида, хотирчамъ шудам. Фикри таъмири тири осиебро ба таъхир гузоштам. Аз як тараф гапи нотавонбинҳо кори худро кард. Чархи ин осиеб ҳафт пушташонро хуронд, эҳтиёҷоташонро баровард. Вале боз ҳам қонеъ нестанд. Ба пайдо шудани осиеб дар Хами сафедорон қарсак заданд. Шунавонда гуфтанд, ки ин осиеб сабӯсро кам мебарорад. Гӯё осиеби ман ними деҳаро кушта бошад...

– Гӯш қунед бобои Шерзод, дар ҳама давру замон нотавонбину лаққӣ ҳаст, хафа нашавед. Шукр гуед, ки дар ин деҳа Осиеб доред. Дигарон чӣ доранд? Худатон гуед? Чӣ доранд?

– Мероси гузаштагон... Ба худам мешуд, бо ин ду бузу гӯсфанд қонеъ будам.

– Худодод ки ҳастед мерос расид, ман аз волидон чизе надидам.

– Худоро шукр, дар умри сарам мушкилиро надидаам. Дастам ба бенавову бечорагон мудом мерасид. Худо аз неруву тавоне, ки дорам кам накунад.

– Ғуломали кӯмак мерасонад, чавонмарди бонангу номус аст.

– Аз ин чихат шикоят надорам.

– Бобочон осиеб чарх дорад?

– Дорад...

- Барои чӣ осиебро ин ҷо намеоред?
- Чӣ хел меорам?
- Чарх дошта бошад, тела медихед.
- Ҳм, – хандаашро ба зӯр нигоҳ дошт пирамард, – чархи осиебро ба ту нишон медиҳам. Он мисли чархи автомобил нест. Ва осиебро аз ҷой ҷунбондан имкон надорад. Осиеби барқиро метавон дар ҳар ҷое, ки хати барқ мавҷуд аст гузошт.
- Ту дар шаҳр мехонӣ?
- Дигар он ҷо намехонам.
- Барои чӣ?
- Ин ҷо мехонам.
- Падару модарат чӣ мегӯяд?
- Фаридун гумон кардааст ихтиёраш дар дасти худааш аст, – ба ҷои набера ҷавоб дод пирамард.
- Не, намеравам, абрӯ чин кард набера.
- Ғам нахур ҷони бобо, агар шаҳр, ҷӯраҳоят, компютеру дигар воситаҳои дилхушкунандаро, ки сари ҳар қадам дар он ҷо вомехӯред ёд накуни. Дар ин хусус ягон фикр мекунем.
- Бо Ғуломалӣ дарди бахайр, модараш чӣ мегӯяд? Ў ҳаргиз розӣ намешавад.
- Фикр мекунам розӣ мешавад, – ба бовари гуфт Саттор.
- Агар розӣ шаванд хуб, вале машғулиятҳои, ки баҳри ӯ муҳайё кардаанд, баҳона мешавад.
- Ба худам низ вобастагӣ дорад.
- Бале, агар ба муҳит тоб оварад, – гуфт пирамард, пиёлаи ҷойро хурт кашида ба таи чашм ба рӯи Фаридун нигарист, ки аз ҷавоби бобояш хурсанд шуд, азм кард як гапро мегирад.
- Ва ба ягон дуғу даранг зориву тавалло гӯш намедиҳанд. Ягон гапро ба гӯшашон мехонад. «Намеравам» шаҳрро намехоҳам, дар ин ҷо мемонам.» Деҳа ба Фаридун писанд омада буд, бо вучуди он ки модараш, зисту зиндагии онҳоро дур аз рушду тамадун муаррифӣ мекарду деҳотиёро тудайи чиркин меномид. Ва падари Фаридун аз ин ҳисоб истисно набуд. Гӯё ӯро модари шаҳрияш ба қатори ҷавонмардони намунавӣ даровардааст.
- Дар по кедии варзишӣ пӯшида, дарс мерафт, ба сар тоқӣ дошт. Куртаашро уту намекард. Тугмаи куртааш ҳарранга буд. Акнун ақлаш ба ҳама чиз мегирад. Пӯшокашро дар ҷевон меовезад. Вақти пӯшидан онро як соат аз назар гузаронда, худааш мувофиқи табиӣ худ уту мекунад.

– Чаро либосашро худаш мешуяд?
– Қишлоқӣ, гумон мекунад, ман мувофики табъӣ ӯ шӯста, уту карда наметавонам.

– Хизматгорро барои чӣ гирифтед?

– Падари нобоварат овард. Гӯё ман ноӯхдабароям. Гӯё хизматгор мувофики табъӣ ӯ кор мекардааст. Мудом таънааш мезанам. Ту ҳамон лавкандаи киштлохӣ нестӣ? Имрӯз ба мани шахрӣ одобу ақл ёд медиҳӣ? Хомӯш аст. Гап намеёбад.

Фаридун сӯхбате, ки модараш дошт ба ёд оварда, ба худ хулоса кард, чунин андеша дар мавриди деҳа ва деҳотиён қобили қабул нест. Балки ба қавли муаллими Салом, бузӯргон дар деҳаҳои хурду назарногир ба дунё меоянд...

Фаридун ҳеҷ намероҳост бо ҳамсолонаш шину хез дошта бошад. Ба ӯ ширкат дар сӯхбатҳои мардони солору рӯзгордида хуш меомад. Аз ин рӯ деҳа ва мардони самимияшро писандида буд. Дар шахр, мардон ба бачаҳо нигоҳи гарм надоштанд, гӯё ягон лаҳза вақти зиёдатӣ надошта бошанд, ки ҳатто саломи бачаҳоро ҷидӣ қабул намекунанд. Ҳамин тавр ҳама ба тақдир тан додаанд.

Дар вақтҳои муҳочиркунонӣ, солҳои чилу панҷоҳ деҳаи мо ҳам ба нақша меафтад. Аз марказ супориш мешавад. Вале мутасаддиён, то гардиши ноҳия мерасанду дилашонро ваҳм фаро мегирад. Ва роҳашонро дигар мекунанд.

– Аз чӣ меҳаросанд?

– Аз шерони деҳа...

– Он вақт дар деҳа шер буд?

– Шер дар кучост? Ягон даври замоне, ҳазорҳо сол пеш будааст. Ва шерони маҳаллӣ дар сари хомаҳои баланд, ки дар чор тарафи деҳа мавҷуд аст, дароз кашида, намегузоштаанд, ки касе ба деҳа ворид шавад ба ҷуз сокинони он. Ҳамин ривоятро шунида, Себзорро ба ҳоли худ мегузоранд. Ва ҳатто фикри Ҳами Сафедорон намекунанд, ҳамин тариқ аз тарси шерони Себзор муҳочиркунонӣ ба таъхир афтада, бо ҳамин аз ёдашон мебарояд. Дар деҳа бошад Баракс, ҳамин, ки бо ту рӯ ба рӯ оянд як соат пурсу пос карда, саратро дасмол менамоянд. Фаридун аз паси Саттор, ки майли рафтан дошт, ҳамроҳи бобояш баромад.

Бегоҳ бобояш масҷид рафт. Ӯ монду бибияш. Каппир нонҳои пухташро дар сабад гирифта, ба хона даромад. Ва набераашро ки рӯи суфа танҳо нишаста буд, ба айвон даъват кард.

Он чо биби дудаи шишаи чароғи равғанинро бо чӯби латта-печ тоза мекард.

– Барои чӣ тоза мекунад бибӣ?

– Барои он ки хуб равшанӣ кунад.

– Бибӣ, барои чӣ то ҳол барқ нагузаронидаанд?

– Деҳаи мо дар ҷои номувофиқ, аз марказ дур қарор гирифтааст. То ин ҷо хатти барқ кашидан маблағи гарон талаб мекунад.

Аз ин рӯ ин масъалаҳоро ба гӯшаи хотир намеоранд. Аз ҷониби дигар ҳамдеҳагон низ ҳавас надоранд. Гоҳ-гоҳ Файзи урус ин масъаларо мебардорад. Вале сипас аз ёдҳо меравад. Бобоят мегуяд бо ҷурми иҷро нашудани қарори боло мутасаддии муҳочирқунониро ба Сибир бадарға мекунанд. Ў хурсанд шуда будааст, ки худо раҳм хурда, ба ҷангалзори Сибир бадарғааш қарданд, вагарна луқмаи хоми шерони Себзор мешуд.

– Бибичон?

– Лаббай.

– Рост аст, ки шерони Себзор ба одамони деҳа кордор наме-шудаанд?

– Инро бобоят медонад. Ман ҳам аз ӯ шунидаам. Бобоят аз хурдӣ кунҷков буд, сӯхбати пиронро гӯш мекард. Ин чиз дар ту ҳам ҳаст.

– Ин кори бад аст?

– Баракс, пирон ҳаргиз беҳудагӯй намекунанд. Суханони онҳо ҳама маънӣ аст, ки инсонро ба роҳи нек ҳидоят менамояд. Агар иқболат баланд бошад, ҳаргиз ҳарфу ҳиҷои пирон зиёнат намерасонад.

– Бибичон, ба ман афсона гуед.

– Майлаш, ҳоло корҳоямро буд кунам, – кампир чароғро равшан карда, онро дар меҳи айвон, дар ҷой доимияш овехт. Равшанӣ кам ҳам бошад атрофро фаро гирифт. Аммо ин набераи боборо қонеъ накард. Ҳавлӣ ва атрофи онро, дар ин шаб чароғӣ моҳ мунаввар намуда буд, ки барои Фаридун ин ҳам кифоя набуд. Ба қадри шаҳр кӯчаҳои чароғонаш акнун расид. Вале боз ҳам худро ба деҳа моил гирифт. Наҳост ин фикр андак-андак ба рӯҳу равонаш фишор оварда, ба ўстувории иродааш латма занад. «Ба ҳар ҳол бо ғайриодигӣ ва табиӣ будани обу ҳавояш бартарии деҳа зиёд аст.» – Аз дил гузаронид, вазни деҳаро дар қалбаш бо ин роҳ афзун намуд. Сухани бобояш, ки мудом, аз шикасти рӯҳи шаҳриён дар деҳа ҳарф мезад ба ёдаш заду ноҳост дар лаҳзаҳои

нахӯст, ба шахр, кӯчаҳои мунавару калон, мағозаҳои пур, бозорҳои фаровон, боғи ҳайвонот, кинотеатру воситаҳои дигари дилхушкунандааш вобаста буданаширо ошкор кунад. Деҳаи кӯчак, ки одитарин воситаҳои замонавиро доро нест, барояш гарон буд, вале муносибати одамон самимият, фазои кушод, табиати мусафо, рӯди равон, олами ҳайвонот, ғизои табиӣ, бахусус нони танӯриву хӯрокҳои ширӣ роҳати ҷон маҳсуб меёфт, ки Фаридун ҳанӯз ба дарки неку бади олам сарфаҳм нарафта, мафтун шуда буд. Ва ҳар дафъае, ки ҳамроҳи падараш меомад. Ба модараш тарзе қисса мекард, ки гӯё тамоми умр он ҷо ба сар бурда бошад. Ва зерини ин эҳсос рӯзу ҳафтаҳо мегашт. Аз гови алобулои норпистон, аз ҳавлии калони бедарвоза, аз дарахти бузӯргу солдидаи чормағз, аз суфаи баланду дастгӯрхони пурнозу неъматӣ бибӣ ҳарф мезад. Пеши ҷӯраҳояш қисса мекард, ки дар ин шаҳри азим на ҳама аз зебогии деҳа, аз таровати дашту даман бархӯрдор буданд. Аз ҳама зиёд тавваҷҷӯҳи ҳамсолонаширо ҳари кабудӣ бобояш, ки дар бораи вай суҳанҳои рӯсту дурӯғ бисёр меғуфт, ба худ мекашид, Фаридун аз ҳарсаборӣ, кайфияти он ҳикоя мекард, ҳол он ки ҳарро дар боғи ҳайвонот дида буди ҳалос. Боре ҳам муясар нашуда буд, ки ба он савор шавад. Вале ҳини тавсифи деҳа, барои шира бастанӣ суҳан аз ин чиз қисса мекард. Ва дар ҳусуси ҳарсаборияш бо ҳарорат гап мезад.

Акнун дар макони таърифияш шомӣ нахӯстинро бо тирағихояш ба сар мебурд паҳлӯи бобову биби дӯстдораш. Бобояш масҷид рафт, бибияш бошад бо ӯ буд. Биби радиои сиёҳи дастадори калони ҳамсарашро, ки соли донишҷӯшудани Ғуломалӣ аз Душанбе харида буд, ба кор даровард. Радио пас аз шунавондани ахбор, ба паҳши консерти шурӯъ намуд. Хабарҳои радио дар ин ғӯшаи дури пойтахт, ки Фаридун то ин рӯз он ҷо мезисту иттилоот барояш ҳар лаҳзаву ҳар соат ба таври фаровон дастрас буд, воқеаи бағоят бузӯрг ва зарурӣ маҳсуб мешуд, ки онро дар лаҳзаҳои нахӯстини буди бошаш эҳсос намуд.

Хабарҳо он қадар арзиши баланди иттилоотӣ надошта бошанд ҳам, шунидани он барояш дар ин деҳаи кӯчаки дур аз тамаддун гуворо буд. Наттоқ ҳамагӣ панҷ ва ё шаш хабарро ҷун воқеаи нодири аҳамияти ҷумҳуриявӣ дошта, аз рӯи вазну аҳамият саҳифабандидашударо кироат намуд, ки кушода шудани китобхонаи электронӣ, дар маркази шаҳри Кӯлоб, ягона рӯйдоди воқеаи арзишманд буд. Фаридун ҷое омад, ки дастрас

набудани ин ва дигар воситаҳои маърифатомузӣ дар ин мавзеъ бараъло эҳсос мешуд. Вале мардуми онро надоштани ин воситаҳо, ҳеҷ ба ташвиш намеовард. Гӯё бе ин ҳам рӯз мегузарад. Ва бартарии рӯзгорро бо доштани он дар зиндагии сокинони шаҳру маҳаллоти дигар пай набурда будаанд.

– Ҳамин ҳам сурӯд шуд? – иҷрои сурӯди як ҷавонро бо усули «реб» мавриди танкид қарор дод Моҳсурат.

– Бад намехонад ку?

– Барои ту ва ту барин ҷавонон ҳангоси ҳар ҳам хуш меояд, – бо киноя ҷавоб дод бибӣ.

– Бибиҷон, ҷаро навгонҳои зиндагӣ шуморо ба ҳаяҷон намеорад, аз ҷӣ бошад ба ҳар як навигарӣ бо назари душманона менигаред.

– Кӣ гуфт?

– Инро эҳсос кардам.

– Намедонам, шояд ба назарат намуда аст.

– Не, бибиҷон гумон мекунам зиндагии мардуми деҳот якранг, якмаром аст, ки дар он воқеаҳои ғайриодӣ, ки аҷоибу ғароиб бошад нест.

– Шаҳрро ёд кардӣ?

– Не, баракс, барои ман деҳа писанд аст.

– Деҳаи бе барқ дилгир аст?

– Бибиҷон гуфтам, ку барои ман деҳа маъқул аст. Ягон дилхунукӣ надорам.

– Рост мегӯӣ?

– Бовар надоред?

– Гуфтори ту ба назарам оҳанги шиква дошт?

– Шиква дошт, Бале, вале ин маънои онро надорад, ки ман аз деҳа аллакай дилсарду дилмонда шуда бошам. Баракс, мехоҳам одитарин воситаҳои замонавии рӯзгорро аз қабилӣ роҳи ҳамвор, барқ дошта бошед. Агар ин чизҳо бошад, Себзор ба ҷанати рӯи замин табдил меёбад. – Ин сухани падарашро, ки бо бобояш дошт ба забон овард. Бибияш ба рӯи Фаридун нигаристу сипас туф-туф кард ба нишони рафъи суку чашм. Ба назари биби намуд, ки наберааш дар баёни афкор аз ҳамсолонаш хеле ва хеле пеш рафта аст. Аз ҷой хест, белчаи хокистаргириро, ки дар паҳлӯи бухорӣ бекор мехобид бардошт, назди танӯр рафт, хокистари он ҳанӯз гарм буд. Теппачаи чамъшудаи хокистарро кофта, рӯи белча чанд ахгари сиёҳшударо гирифт ва онро пуф кард, ки баробари ин

лахчаҳои сиёҳ чун чашмони гӯсфанд дар шаби тор дурахшиданд. Кампир дар болои он як миқдор ҳазориспанд рехта дуд дод, гушаву канори хавлиро қадам зада, дуои оҳангдори худро, ки вазни ҳар калимааш ба гӯш роҳат меовард пичиросзанон хонд. Чуноне, ки даҳ сол пеш ҳини хонадароёни волидонаш хонда буд ва ин амалаш боиси қаҳру ғазаби модари ӯ шуду дилсиёҳии зану шавҳар бобою бибии ӯ гардид. Кампир дудро ба ҷониби Фаридун равона карда, онро пуф кард. Фаридун буи испандро нафас гирифт, ба димоғаш буи гуворое зад, ки аз дуди тези мошинҳои кӯчаҳои шаҳр ва сигору калён фарқ мекард;

- Биби ин чист?
- Ҳазориспанд...
- Сигори деҳотиён?
- Ҳа, сигори деҳотиён, – табассум дар лабони кампир дамид.
- Агар онро дар қоғаз печонда дуд кунанд намешавад?
- Намедонам, касе дар ин хусус наандешидааст.
- Сигоркаширо барои мо манъ кардаанд. Заҳр аст, ба одами-зод зарар дорад, – мегуянд.
- Ин ғоида дорад, нашунидаам, ки касе ҳазориспандро зараровар гуфта бошанд.
- Буи хуш дорад, – нафаси амиқ гирифт Фаридун.
- Хаста шудай?
- Хоб дорам.
- Ҳозир ман ҷой хобатро тахт мекунам. – Кампири Моҳсурат дар назди девори айвон кӯрпаву кӯрпача партофта, ҷойи хоб дурӯст кард. – Биё хоб кун ҷонӣ бибӣ.

Фаридун ба бистар сар мондан баробар хобаш бурд. Бибияш ваъда дода буд, ки ба ӯ афсона мегуяд. Бо ин ният болои сараш омад. Ду – се бор номашро ба забон овард. Паст буд овояш, як дилаш мегуфт бедораш кунад, боз хастагиву бедорхобии дишабаашро, ки шунида буд ӯро аз раъяш мегардонд. Не, наметост, ки бедор шавад. Аз ин рӯ паст-паст садош кард, балки қарзи дар гарданаш бударо бо ин амалаш аз душаш дур намуд. Ваъда қарз аст, шунида буд аз гузаштагон. Ба касе ваъда додӣ, ҳатман пай иҷрояш бояд шуд. Вагарна он бори душат мешавад. Ва дар охи-рат аз гулӯят мегиранд, ки чаро ваъда доди, чун аз ӯҳдаи иҷрои он намебаромадӣ. Кампири Моҳсурат ҳам беҳуда, дар коре ваъда наметод. Агар кори таъчилӣ ҳам мебаромаду иштирокаш-ро ҳатми медонистанд ва ҳудаш низ онро эҳсос менамуд.

Меғуфт; ку аз хӯчаин пурсам. Агар пирамард дар осиеб мебуд ва ё ба коре аз хона баромада бошад, то омаданааш таҳаммул мекард. Ҳамин ки иҷозати ҳамсарашро гирифт, мерафт аз пай он кор. Ваъдаи ба наберааш дода, сангин набуд, ки аз ўҳдааш набаромад. Ў инро бе розигиву кўмаки дигарон ҳам анҷом дода метавонист. Дар ин ягон шаку шубҳа набуд, аммо хоби писарак ўро ваъдахилоф, балки қарздор кард, ки кампири Моҳсурат аз ҳамин чиз метарсид. Ва ба ҳамин хотир болои сараш омада, бо усули шаръӣ номи набераашро ду-се бор ба забон гирифт. Ва хотираш чамъ шуд. «Насиб бошад фардо, ваъдари аз сар соқит мекунам. Ба Фаридун афсона мегуям. Афсонае, ки худам онро бофтаам. Ва ба касе қисса накардаам. Нахўстин шунавандаи он набераам мешавад.» Кампири Моҳсурат афсонаи худро, даҳ сол пеш, баъди он ки модари Фаридун дар он нишаст, (ба хоители хонадароёнашон) дили ўро сиёҳ кард, бофта буд. Ният дошт онро ҳатман ба наберааш қисса мекунад: Ў назди болини наберааш нишаста хотираашро ҷароғдорон намуд. То ки пеши ў вақти ҳикояти афсона, забон нахояд. Қиссааш пурмазмуну дилҷасп барояд.

Буд набуд, ҳокими золиме буд. Ҳоким дар шаҳри бузўрг ҳукм меронд. Ҳар сол зан мегирифт, вале занҳояш ҳомила намешуд. Ҳамин, ки сол охир шуд ҳокими золим ба ҷурми нозой будан сари занро аз тан ҷудо мекард ва зани дигар меҳост. Дар соли чилуми Ҳукуматаш, барояш арус оварданд, ки дар ҳусну малоҳат назир надошт. Зан дар хонаи марди камбизоат тарбият гирифта буд. Чун ҷоҳу ҷалоли ҳокимро дид, оби дида рехт, ки баъд аз як сол ўро низ ин ҳама давлату савлат баробари сараш аз даст меравад. Ва мунаҷимро ба ҳузўр хонду ҷора ҷўст. Мунаҷим фол кушод, гуфт: «Ҳомила мешавӣ, таваллуд мекунӣ, аммо на одам, балки морбача...»

Инро шуниду арус аз ҳуш бирафт, боз ба ҳуш овардандаш. Чун ба ҳуш омад, ашк рехт, ба ҳаде, ки шаҳр зери об монд. Бо илоче офатро бартараф карданд. Мунаҷим ба зани ҳоким гуфт, ҷораи халосӣ ҳаст. Агар бипазирӣ.

– Ҳарчи ки бошад мепазирам.

– Пас дар ошёнаи шонздаҳуми биное, ки ба тозагӣ иморат мешавад барои худ манзил интиҳоб бикун. Дар ҳуҷраи дигар занро нигоҳ бидор, бо маслиҳат ва маоши кироӣ, ки иҷрои он барояш ишколе надошта бошад. Чун моҳу рӯзи таваллуд фаро

расид, тифли ўро ба фарзандӣ қабул мекуни ва морбачаро дар сабаде нигоҳ медорӣ, хӯрокаш медиҳӣ, токи бузӯрг шавад. Морбача чун ба сини ҳаждаҳ расид, ба ҷавони зебо табдил ёфта, муроди тӯро амалӣ хоҳад кард.

– Ташақур муначими тавоно, – оби дидаашро пок кард арус.

Зани ҳоким ҳомила шуд, ҳоким аз шунидани ин хабар хушҳол гардид, аҳд кард, ҳарчики хонум хоҳиш кунад иҷро мекунад. Арус ончи муначим барояш тавсия дода буд дархост намуд. Ҳоким иҷро кард Хонум дар ошёнаи шонздаҳум маскан гузид ва зани ҳомилаеро киро кард, бо ӯ маслиҳат намуд, ки фарзанди ўро фарзанд меҳонад, то рӯзе ки ба ҳаждаҳ қадам монад.

Рӯзе ки хонумро дард гирифт дар хонаи шафат тифлаке ба дунё омад, ки бо ҳусну малоҳат назир надошт. Духтарчаро Малика ном ниҳоданд. Зани ҳоким бошад морбачае ба дунё овард, ки баробари диданаш аз ҳуш бирафт, доя морбачаро мувофиқи маслиҳат дар сабаде нигоҳ дошт. Болои сабадро бо сарпӯш пушонд. Ҳоким баъд аз кори зиёд хаставу лакот баргашта тифлро дӯстдорӣ мекард. Ва дархостҳои ҳамсари муродбахшашро дар хотир мегирифт, ки субҳ пай иҷроӣ он шавад. Ҳамин тариқ, морбачаҳам бузӯрг мешуд. Ва хонум барои ӯ сабади бузӯргтар мефармуд. Малика бошад беҳабар аз гапи дунё, даври сабад медавид, хонум бошад ҳаргиз намегузошт, сарпуши онро касе бечо кунад. Боре ҳуди ҳоким низ ба сабад тавваҷӯҳ кард, хост дохили онро бинад. Аммо ҳамсараш зид баромад.

– Кордор нашав! Он ҷо парпечҳои хушки кӯдакро нигоҳбонӣ мекунам.

Рӯзе ба хонаи хонум модараш меҳмон шуд, ҳазориспанд дуд дод, ки чашми мардум ба ин камбағалзодаи худодод нарасад. Аз буи испанд морбача нерӯ гирифт сабадро бечокарда сар боло намуд, забони дукушаашро бароварда, ба ҷониби бибияш, ки дуди ҳазориспандро пуф мекард ҳаракат намуд. Хост ўро навозиш кунад. Кампир савоки дасташро партофт. Морбача ба ӯ часпид чунон ки ба дарахт мечаспанд, кампирро печонд. Ўро чун бибии меҳрубон навозиш кард. Ўро раҳо карда ба Малика печид, духтарак, ки ба ҳаждаҳ қадам монда буд, болиғ буд. Модараш низ беҳуш буду бибияш низ. Чашм аз морбачаи бузӯрг, ки ўро навозиш мекард намеканд. Аз ҷӣ бошад, ки тарс надошт. Ғайричашмдошт морбача ба гуфтор даромад. Чун инсон. Малика ба таачҷуб монд.

- Ту ҳамсари ман мешавӣ?
- Чӣ хел?
- Чунонеки дигарон мешаванд.
- Охир, мор бо одам метавонад зану шӯ шавад?
- Чӣ хел мор? – ҳайрон шуд морбача, ки ҷусаи бузӯрг дошт.
- Ту худро чӣ тасаввур мекуни?
- Чӣ не кӣ?
- Чӣ хел?
- Ту мабодо тирачашм нестӣ?
- Не, шикоят аз чашм надорам.
- Аммо ба гумони ман ту беморӣ чашмӣ?
- Намедонам...
- Ман ба назари ту мор менамоям?
- На танҳо дар назари ман. Бин, онҳо аз тарс аз ҳуш рафтаанд.
- Чӣ тавр?
- Бубин!
- Чаро аз ман тарсида бошанд? Дар симои ман чӣ дидаанд?

Ин лаҳза дар кушода шуд. Ба ҳучра ҳоким даромад. Аз буи ҳазориспанд сараш ҷарх зад. Чашмонашро молида – молида пештар омад. Ва чун одат ба шикоят даромад.

– Ҳазор бор гуфтам, ки испанд дуд накун!

Боз корӣ худро кардӣ? Охир испанд ба зоти мо зиён дорад. Баракат аз дасти мо меравад. Агар чунин корат бошад бе аҷал мемурам, – чашми ҳокими золим, ки сиёнӯҳ аруси нозанинро бо илати нозой будан сар зада буд, ба мор афтод, ки Маликаи нозанинашро ба оғӯш гирифта буд.

– Не-е-е-е-е ... – наъраи гӯшхарош аз чигар баровард, чунон дод зад, ки шахр ба ларза даромад, ҳамсару хушдоманаш чашмонашонро чун тифлони аз хобби сахар хеста молида-молида бедор шуданд. Ба ҳокими ҷон ба ҷабор супурда нигаристанду дар болини Малика, ҷавони зеборуху танумандро диданд, ки бо ин талъати зебо назир дар олам надошт. Аз мор дарак набуд.

Хонум ба чашмаш бовар намекард. Дар ошёнаи боло, дар боми ин хона бози давлат нишаст. Ў тоҷи Ҳокимият оварда буд. Модар бо имои боз, тоҷро ба даст гирифт, онро ба сари ҷавони зебо ниҳод ва дуош дод, ки адолатро пеша кунад. Зимои давлатро маҳкам ба даст гирад. Бо Маликаи зебо ҷуфти муносиб бошанду ба пирӣ бирасанд. Кампири бибӣ бошад баҳри дафъи дарду бало ҳазориспанд дуд меод. Касе ёфт нашуд, ки ба сараш

дод занад, касе нагуфт, ки дудаи испанд хонаро сиёҳ мекунад. Ҳазориспанд писарам дафъунандаи ранчу балост. Чуноне, ки ба ҳокими золим дарди сар оварду рӯзи марг.

Кампири Моҳсурат афсонаи бофтаашро ба поён расонид, хушҳол ҳам шуд, ки акнун метавонад онро ба як нафас ба наберааш ҳикоят мекунад. Ва мефаҳмонад, ки решаи ҳикмати даво будани ҳазориспанд ба ҳазорсолаҳо мерасад. Кампир саргарми андеша буд, ки сулфай огоҳии пирамард ба гӯш расид. Ӯ ҳини омаданааш аз масҷид, ба хусус шабонгоҳон, қасдан месурфид, то бо ҳузӯри ногаҳонии хеш касеро натарсонад.

– Хобидааст? – ба Фаридун ишора кард пирамард, калушҳояшро дар пойгоҳи айвон аз по кашида, рӯи кӯрпача нишаст.

– Ваъдааш додам, ки афсона нақл мекунам. Фурсат наёфтам. Ба ҷойгаҳ дароз кашидан баробар хобаш бурд.

– Ҳеч гап не, фурсат ҳаст. Имрӯз нашуд пагоҳ нақл мекуни, дер намешавад, – пирамард лулаболиштро гирифта, якпахлӯ зад. Дар лабонаш табассуми мармуз нишаст. «Кай андеша мекардам, ки хастагӣ рӯзе ба ҷисмам кора мекунад. Ва абадӣ ба он сокин мешавад? Кай чунин андеша, дар сар доштам? Имрӯз ин маро домангир аст. Намегузорад, ақаллан рост бишинам. Онҳоеро ки якпахлӯ зада, ба болишт ва ё оринҷ таъя мекарданд наҳ мезаданд, барвақт миёнаш шикастааст мегуфтанд. Имрӯз ба ин дард худам гирифтор шудам. Акнун касе нест, ки ба аҳволам бихандад.» Пирамард аз ин ҳолат, ки гирифторааш шуда буд хичил шуд. Як дам ғам дар фазои хонааш меҳмон шуд. Вале боз ин эҳсосро аз худ дур кард. Ба вачҳи қавӣ намудани рӯҳу равон, ки ягона нерӯи солим дар ин ҷисм медонист. Кампир низ хомӯш буд. Вазъи рӯҳонии ўро ҳалалдор накард. Вале барои адои қарз огоҳаш намуд.

– Пагоҳ субҳи содиқ бозор меравед, ҷойи хобатонро тахт кунам?

– Дар рӯи суфа...

– Таги чормағз? – ҳайрон шуд кампир.

– Не, – машаи ханда кард пирамард.

– «Хотираам ҳам бар асари пирӣ осебдида аст.» Аз дил гузаронд ва ба ҳамсараш рӯ овард. – Ҳамин ҷо парто ҷойгаҳи хобамро.

– Фикр мекунам, дар кати симтӯрӣ бихобад беҳтар аст.

– Кадом кат?

– Таги девор...

– Воло, ки рост гуфти, хушҳол шуд пирамард. Сулаймон, ки омад зуд огоҳ мешавам.

Пирамард ин кати симтӯриро барои осиеб харида буд, балки бо хоҳиши ӯ писараш Ғуломалӣ аз Душанбе овард. Хеле хизмат кард. Ниҳоят он ҷо низ суфа бунёд намуд. Ба ғайр аз ин дар болои бомаш чунин шароитро муҳайё намуд. Гоҳ рӯи суфа ва гоҳ болои бом меҳобид. Агар кораш бисёр мешуд, баъзан ду – се шабонарӯз он ҷо меистад.

Пирамард дар ҷойгаҳи хоб, ки ба ин мақсад ҳамсараш дар рӯи кати симтӯрӣ, ки дар назди тирезаи меҳмонхона рӯи ҳавлӣ бекор меистод тахт карда буд дароз кашид.

Ва зуд хобаш бурд.

Субҳ вақти намоз, бедор шуд, ҳамсараш Аллакай оби ширгарм омода карда буд. Таҳорат карда, намози бомдодро хонд. Сипас ғусфандонро як – як дар гарданхошон банд андохта, то дами дарвоза баровард. Ва дар кундаи шохтут баст.

– Фариддунро бедор бикун, дасту рӯяшро бишӯяд, – амр дод пирамард, ба ҳамсараш, ки деғро тафсонда гардсуз мекард.

– Ҳозир, – гуфт кампир, аммо Фариддун ба ин маҳтал нашуда худ ба худ бедор шуд. Ин лаҳза ғуриши мошини Сулаймон дар назди дари ҳавлӣ баланд шуд, ки баъди ду – се маротиба баланду паст кардан ором гирифт.

– Бобой Шерзод...

– Биё, Сулаймон, – пирамард ба истикболаш баромад.

– Вақт нест, ку ғусфандон?

– Саросема нашав, занак гардсуз пухта истодааст. Як косагӣ гармо – гарм меҳӯрем, баъд роҳақӣ мешавем.

– Дер мешавад, бозор сахар дорад.

– Вақт ҳаст... Як дам сабр бикун.

Баъди ошомидани гардсуз ба роҳ баромаданд. Дар бозори серғавғо, ки буи саргини чорво мекард, Фарҳод паҳлӯи бобояш қарор дошт. Овои баланди далолон, ки дасти фурушандаҳоро таконда, нархи мондаашонро маъкул мекунанд, аз чор тараф шунида мешуд. Фарҳод ба ҳар яки онҳо бо ҳайрат дида духта, дар дилаш эҳсоси ғашовар падида омад. Дарҳол ҳис кард, ин одамоне, ки бозорро гарму савдору метезонанд, ҷуз манфиат, ки мӯчиби он дурӯғ аст кори дигар надоранд. Ба ғусфандони бобо

ду-се нафар таваҷҷӯҳ карда, дандонҳояшро диданд, чун дандон-пизишкон, вале зиёда аз он ҳарфе назаданд.

– Бобо, чаро намеҳаранд?

– Сабр бикун, бачаҷон, бозор акнун гарм шуд. Аз харидор дида, фурушанда зиёд аст. Як дам пас харидор пайдо мешавад.

Гуфти пирамард рост баромад. Якбора сафи харидорон зиёд шуд, нарх ба ҳама писанд намеомад. Ниҳоят далоли салакалони фарбех, ки риши ғуллии мошубиринҷ дошт дасти пирамардро таконда ўро розӣ кунонд. Харидор қассоб будааст. Ў пули чор-воро ҳисоб карда ба дасти пирамард дод. Пирамард ҳам гӯсфандонро кушода гирифт.

– Бобо, қассоб гӯсфандонро чӣ мекунад?

– Кушта мефурушад.

– Бобо... – абрувони набера чин шуданд.

– Лаббай?

– Намешавад, ки пулро дода, гӯсфандонро баргардонем.

– Барои чӣ?

– Охир, гӯсфандон ҳайф мешаванд.

– Кори дунё ҳамин аст, ғам нахӯр.

Аз бунёди оламу одам ин чиз расмаст.

– Бобо дили шумо намесӯзад?

– Ба чӣ?

– Ба гӯсфандон?

Пирамард аз саволи набера гаранг шуд. Надонист чӣ ҷавоб диҳад. Аз ҷониби дигар, ҳоло мавриди посухи муфасал набуд. Пирамард бараҷаҳои ширбозро аз назар гузаронда, ду то аз онҳо барои парво харидани буд. Аз ин рӯ ба рӯи наберааш табассуми маънодор афканд.

– Парво накун, ба ҷои он ду гӯсфанд, ду бараҷаи дигар меҳарем.

– Ин бараҷаҳоро чӣ кор мекунад?

– Асра мекунем, фарбех, ки шуд мефурушем.

Пирамард ду бараҷаи муйчингилаи ҳанӯз микроз назадаро харид. Ва ба назди Сулаймон омад, ки дар истгоҳи мошинҳо интизор меистод.

– Куҷо ҳай кунам? – ба пирамард рӯ овард Сулаймон.

– Бозор...

– Кадом бозор?

– Бозори калон...

– Фоидаи гӯсфандонро охир харч мекунед?
 – Барои Фаридун ягон пӯшоки дурӯст меҳарем. Имсол ният дорам либоси мактабиашро худам бихарам.
 – Падару модараш чӣ?
 – Бигзор имсол аз ин ташвиш озод бошанд.
 – Шояд ин ҷо мемонад?
 – Хости дили моро волидонаш қабул намедоранд. Дар он ҷо ба таҳсил дигар хел диққат медиҳанд.
 – Падараш аз ҳамин мактаб баромад. Имрӯз сад зодаи шаҳр дастовгираш.
 – Худо як фарзанд, дод. Модараш аз зоиш монд, вагарна ҳамин хел пир мешудам?
 – Шукр бигӯй, пири кор.
 – Садҳазорон бор шукр.
 – Файзи урус ҳашт фарзанд дорад, чор духтару чор писар, кучоро гирифтааст? Сағераҳош ҳам мисли ҳудаш оламсӯз баромаданд. Ягон нафараш дар мактаб дурӯст нахондааст. Муаллимон ҳам чашм пӯшида баҳо медоданд. Ба шумо Худо якто дода бошад, ҳам фарзанди бономус додааст. Пирамард аз суханони Сулаймон хурсанд шуд бозор даромада, барои Фариддун як сару либоси дурӯсти мактабӣ анбон, китобу дафтар ва дигар асбоби хониш харид.

Бибияш пӯшоки Фаридунро дида хурсанд шуд. Баъд аз он ки Фаридун либоси навашро пӯшид. Бибияш бо ҳавас ба наберааш нигарист чуноне, дар деҳа расм буд ин гуфтор, гуфт:

«Умри либосро кутоҳ, умри набераи зебои олуфталибосамро дароз.»

Фаридун либосҳои навашро баровард. Назди бобояш омад, ки бараҷаҳои чингиламуӣро, ки яке сиёҳу дигаре хурмоиму буд нигоҳубин мекард. Пешашон алафи тоза ниҳод ба сатилҳои холи об рехт, санги намакро, ки лайс шуда буд, иваз кард. Пирамард аз савдоаш хурсанд буд. Гӯсфандонаш бо нархи хуб ба фурӯш рафт, ин ду бараҷаро низ арзон харид. Боз набераашро хурсанд кард, дилаш аз ин чиз болида гашт. «То ин дам ягон тӯҳфаи кироӣ барояш нахарида буд.»

Вақти хатнасураш як велосипед тӯҳфа намуда буду халос. Акнун ончики барои мактаб зарур буд дошт.

– Бобо...

– Лаббай.

– Акнун ман дигар шахр намеравам.

– Барои ту аз ин ҷо дида, ҷой мувофиқ нест. Вале боз ҳам волидонат ин чизро ҳал мекунам. Аз ману бибиат намекурсанд. Ҳарчанд мо ҳам ба ин ҳақ дорем.

– Гӯсфандонро худам нигоҳубин мекунам.

– Офарин писарам, – тағйири ҳолати рӯҳии набераҳо кард. Пирамард пиндошт, баъд аз фурӯши гӯсфандон агар ба ӯ чизе намеҳарид, ҳаргиз авзояш дигаргун намешуд. Баракс, вазъи рӯҳияш, тадриҷан бад мешуд. Кушта шудани гӯсфандон дар ӯ садамаи рӯҳиро ба бор меовард. Чун манфиат дид. Тағйир ёфт. Ва азми тарбияти бараҷаҳо кард.

– Худам обу алаф медиҳам.

– Зуд фарбеҳшон бикун, ҳамин ки фурӯхтам, ба ту дурбин меҳарам.

Онро дар гардан овехта, тамошои Ҷангалак мебарем. Дар Ҷангалак ҳама ҷонваронро вохӯрдан мумкин аст.

– Гург ҳаст?

– Ҳаст.

– Харгуш ҷӣ?

– Харгӯш ҳам?

– Бобочон, ҷонварон дар қафасанд?

– Озод...

– Ба мо ҳуҷум намекунам?

– Яроқ мегирем бо худ.

Пирамард сари набераҳо сила кард. Ва ҳарду ҳавлӣ омаданд.

– Осиёбро имрӯз таъмир мекунед? – суол кард Моҳсурат аз Шерзод.

– Гуфтам ку, пагоҳ.

– Имрӯз ҳам дер нашудааст, агар корро сар кунед, то гашти пешин тамом мекунед.

– Имрӯз як гала кори дигар дорам. Осиёб гурехта намеравад.

Кампир аз хунукапиҳои пирамард вақтҳои охир азият мекашид. Аламаш мекард. Ҳарчанд медонист дар ин қазия ӯ низ даст дорад. Зеро ғурури мардро андоза дигар аст. Ва ин лаҳза боз ба изати нафси пирамард расид, ба ӯ кор ёд дод, гӯё ба ин ақли ӯ намегирифта бошад. Аз ҷониби дигар ҳамбаи ордаш аз меёр кам шудааст, ҳеҷ гоҳ ӯ ба ин миқдор коҳиш ёфтани ин неъмат Илоҳиро накарда буд. Дилаш хост ба пирамард ин масъаларо огоҳ намояд. Аммо боз таҳаммул кард, нахост бонги хатар зада-

наш боиси тирагии авзои пирамард шавад. Аз назди хонаи онҳо халтаҳои пури гандумро гузаронда бурдан ва аз он тараф орд карда оварданашонро дида, дарун ба дарун месухт. Болои ҳама ин пирамард, марде ки ҳаваси ўро ҳама меҳўрд, аз осиеб дилхунук шудааст. Худро андармони корхое мекунад, ки чанде пеш баҳри ичрои он ба ин андоза ҷаҳд намекард. Кампир ин чизро ба ҷаҳму идроки худ мувофиқ кунонд: «Яқин дар ин қазия, саҳмдорон, даст доранд. Дили ўро аз осиеб хунук кардаанд. Агар худам ягон чора наандешам, ў нияти кореро ба сомон расондан надорад.» Ба хулосае омад, барои фолкушой ба деҳаи Навободи лулиён, назди кампири фолбин меравад. Ва илати мушкилотро муайян карда, паи бартараф кардани он мешавад. «Агар осиеб набошад, метарсам чун лулиён тўрба гирифта, гадой меравем. Аз ин шармандагӣ бубояд раҳид, вагарна кор ба ҳубӣ намеанҷомад.» Бо ин азм хона даромад, даст ба миёнаи кўрпаи маҳмал, ки онро зимистон истифода мебурданд халонд. Чанд пуле, ки Ғуломалӣ ҳини бори охир ба деҳа омаданаш дода буд, гирифт. Пирамард ҳодаи дарози тарошидаашро, ки дар кундаи чормағз баста буд, то ки обаш таровида, қачияш рост шавад, кушод. Ва ба ин кор шурўъ намуд. Аз он барои табари вазнинӣ кундакафонияш даста таёр кард. Кампир боз дар атрофаш баҳудаву беҳуда гаштан гирифт. Хост ягон гапи қоғазпеч гуяду дил холӣ кунад. Вале боз ҳам андешае ғолиб, аз раъяш гардонд. Дарк кард ў дар дил чизе гуфтани дорад, вале ёрои онро надошт.

– Ягон гап доштӣ?

– Не, – кампир худро дур гирифт, нахост азми пеша кардаашро ба ў ошкор кунад. Ҳарчанд бе иҷозати ў қадаме берун нагузошта буд, ки ин оинро қатъӣ риоя менамуд. Пеш рашк дошт, ҳатто ба сояи ў, тадриҷан ин эҳсос дар ў гум шуд. Вале Моҳсурат мекушид, боиси ранчи ў нашавад, худро аз ҳузури мардон дур мегирифт. Акнун барои ичрои ин амал, бояд роҳи дурро тай занад. Дудила буд. Намедонист чӣ кор кунад. Бигўяд ва ё нагуяд. Агар бигўяд ў розӣ намешавад. Фолбину бахшиёро тоби дидану шунидан надошт. Агар нагуяд, мувофиқи аҳкоми шарият даст ба хиёнат мезанад. Чӣ гуна ба ҷашми ў нигоҳ карда метавонад? Ин саволҳо ўро азият меодонд. Наметавонист ба коре даст занад. Гичу саргарон буд. «Ин чӣ ҳобу ҳаёле буд? Аз кучо дар сари ман ин фикр омад? Охир пеши кори ўро бастаанд. Ба ҳаде бастаанд, ки дил аз кор шўстааст. Пеш агар кораш наме-

гирифтам, ҳафтаҳо намеомад. Ҳатто палак ўро ба ташвиш наме-
орад. Харро ку пагоҳӣ лангар кардам. Корҳои дигар, андоваи
боми осиеб ҳеҷ ба гӯшаи хотираш намеояд». Кампири
Моҳсурат, ниҳоят ба ҳулосае омад, ин корро пинҳонӣ иҷро ме-
кунад. Вале ба шавҳараш мефаҳмонад, ки кори дигар дорад.
Дурӯғ ҳам ёфт. Ва пеши пирамард, ки рандаву арра, болғаву та-
бар ва дигар асбобҳои дуредгариро омода мекард омад. Ва боз
ҳам чуръаташ нарасид ва ин дафъа ҳам пирамард кӯмакаш кард.

– Ба ту чӣ шудааст?

– Дилоромро хоб дидам, дилам мекафад.

Агар иҷозат меодед рафта, медидам.

– Шаб меистӣ?

– Не, вақти истодан надорам, то офтобшин бармегардам.

– Майлаш, хараки бирав, зуд баргард, ки пагоҳ ҳашар дорам.

Кори осиеб монд. Дастам пеш намеравад...

Суханони пирамард, боварии Моҳсуратро ба таъсири амали
рақибон нисбат доштани сўстгомии ӯ боз ҳам зиёд кард. «Не,
ягон лаҳза таъхир лозим нест.»

– Харро меоред?

– Борро пеши хар намебаранд.

Пирамард асбобҳои дуредгариро гирифта, ба наберааш Фа-
риддун ишора кард, ки аз паси ӯ бияяд. Ҳарду роҳи пурчангу
хокро тай зада ба осиеб омаданд.

Пирамард харро аз гулмех раҳо кард, тукум зада, аилу пуш-
тангаширо баст, аз болои он хўрчин гузошт, ду тарбузу ду харбу-
заи ҳамвазнро ба ду почайи хўрчин гузошта мувозинастро ба
вучуд овард. Сипас аз болои он Фаридунро шинонда, чилави
харро ба як даст ва халачўбро ба дасти дигараш дод.

– Бурда ба дасти бибиат бидеҳ, бигўй, ки харбузаву тарбузро
савго барад. Ва худат гашта биё:

– Хуб ... – Фаридун, ки ба хар бори аввал савор шуда буд,
каме ба ҳарос афтод. Вале нахост ба пирамард эҳсоси худро ош-
кор намояд.

Пирамард бори дигар такид кард :

– Фаридун, чони бобо, харро хала накун, ки чорхез мезанад.
Охиста биравад, боке нест.

Пирамард дигар бо хару савораи он аҳамият надод. Дари осие-
бро кушод, баробари воридшудан, ба ришу муйлабаш
риштаҳои ноаёни анкабут дармонд, ки ин чанд рӯзи бекорӣ ал-

лакай майдони амалиёти худро васеъ намуда буданд. Аз беҳи девор чоруб гирифта, торҳои маҳину бо хавсала риштаи анкабудро вайрон кард. Ба ҳама гӯшаву канори он чоруб зад. Тортанакҳои гурезонро, ки таи чанд рӯзи хилват ёфтани осиеб хай давру даврон наронданд, бо патаки чоруб зада, рӯзро дар назарашон тор мекард.

– Дуоятон аз саратон монд, – ба анкабутони чапагардону бечон дуғ зад пирамард, – осиеб бесоҳиб нест. Ман ҳам набошам, ёфт мешавад одаме. ки чархи осиебро ба гардиш орад. Ё дар Ҳами сафедорон бунёд ёфтани осиеби баркиро шумо ҳам шунидед, фикр кардед осиеб «капут»? Фикри ҳамаатон хом аст. Агар дар рӯи дунё як осиеби оби ҳам монад, ҳамон осиеб ин аст, ки мебинед. Ман дари онро намебандам. Мардум ҳам ба ин иҷозат намедиханд. Аз рӯи ҳавову ҳавас, аз рӯи кунҷковӣ ҳоло роҳи ин чоро фаромуш кардаанд. Роҳи дарозеро тай зада мераванд, Ҳами сафедорак. Онҳое, ки ин корро мекунанд, лазати орди осиеби обиро намедонанд. Ҳамаашон бармегарданд, ба рӯди хушк замоне боз об меояд. Осиеби ман манбаи рӯзгузаронии аҳолии ин деҳаи кӯчак аст. Чархи он гардон буд, аз рӯзи бунёди деҳа.

Пирамард, тори анкабутро ҳар кучое дар гирду атроф буд тоза кард. Суфари чоруб зад, маҳтали ҳамсараш нашуд. Сипас гилеми тунуки аз матои хайма сохташударо, ки обро намегузаронад паҳн карда, аз болои он бошад намад гӯстӯрд. Ин намадро ҳамсараш се сол пеш аз пашми гӯсфандон, ки ба ин мақсад захира карда буд, қолаб партофт. Гулҳояшро мувофиқи табиӣ худ, тарҳ андохт. Сипас ош андохт, пирамард ҷавонони бо дасту бозӯро даъват намуда ҳашар таъин кард. Намад пухт. Як соли дигар болои сандуки кампир хобид. Дусол пеш як субҳ худӣ кампир онро бардошта овард. Ва аз болои ин гилем, паҳн намуд.

– Дар хона меистод хуб набуд?

– Як чизро андеша кунед мардак. Намад барои инсон аст, на инсон барои намад. Одам ғанимат аст.

– Хоб дидӣ? – машаи ханда кард пирамард.

– Фикре ба сарам омад, ман инро барои ки сохтаам? Ба кӣ даркор аст он? Ғуломалӣ дар сад сол болои он намешинад. Намад манбаи кайк аст гуфта аз он ҳазар мекунад. Дилором ки дар деҳа зиндагӣ дорад, намадро шум мебинад. Фикр кардам, ҷуз ин дигар ба касе даркор нест. Ва овардам ин ҷо.

– Эҳ занак занак ... Ҳамин қадар сол якҷо зиндагӣ карда, ғамхориатро ба ин андоза акнун эҳсос кардам, воқеан, то ин дам гумон кардам тасмимат дар ин маврид самимист. Акнун маълум шуд, намад ба касе дигар лозим нест. Агар чунин мебуд, онро ба ман эҳдо намекардӣ?

– Шумо ҳеч аз ман розӣ нашудед, кинашудед. Мудом гап меёбед.

– Ё дурӯғ мегуям?

– Намедонам.

– Хафа нашав занак, ҳақиқат талх аст. Агар ғами маро меҳӯрдӣ чил сол, ё ин ки, сӣ ё бист, ҳеч набошад панҷ сол дар ин бора меандешидӣ. Имрӯз, ки ба ашъи ту касе харидор нашуд мағзат ба чунбиш омад – а?

– Хоҳишманд бисёр буд, надодам.

– Ба ҳаминаш ҳам шукр, ки дар охири умрам ба додам расидӣ. Агар намеовардӣ чӣ?

– Он гоҳ ин қадар сарзанишу таъна намешунидам.

– Рост, сангро дарахти мевадор меҳӯрад, ба беду сафедор ки кор дорад?

Пирамард аз болои намад якбора яккандоз напартофт. Ҳарду яккандози гардхӯрдаву намро болои зинапоя, ки дар таъи девори осӣб меистод паҳн кард, то ки офтобхӯрда нарм шавад. Сипас дар чойчуш об чушонд, ба чойник як каф баргу пояи мухалас партофта, дам дод. Ин лаҳза Фаридун ҳамроҳи хайбар омад. Саг Аллакай ба ӯ унс гирифта буд.

– Бибият рафт?

– Кучо рафт бобо?

– Напурсидӣ?

– Пурсидам, чой дур гуфт.

– Ҳамроҳаш мерафти хуб буд.

– Ҳозир равам? – омодаи дав гирифтани шуд Фаридун.

– Не, ин ҷо кор бисёр аст. Ба ман кӯмак мерасонӣ,

– Пагоҳ кунам чӣ?

– Не, имрӯз ту ба ман даркорӣ ...

Ба болғаи чӯбинашро, ки онро барои кӯфтани тирӯ ноаи осӣб истифода мебуд, бо латта шакида пок намуд, ҳамин тавр дигар асбобхоро тоза карда, дар гӯшаи коргоҳ гузошт. Аммо ба наберааш, ягон кори аниқ нафармуд. Ба нигоҳҳои кунҷковонаву хайрони ӯ, ки аз амали ӯ канда намешуд қаноат ҳосил карда буд.

Тоқати наберааш намонд. Ва эътироз баён кард, ҳарчанд оҳанги он зоҳиран дигар буд.

– Бобо, ман чӣ кор кунам?

Пирамард даст аз кор бардошта ба рӯи Фаридун нигоҳ кард ва ҷавоби кутоҳ дод :

– Нигоҳ...

Набера аз ин ҷавоб чизе нафаҳмид.

Ин ҷавоб оҳанги истехзо дошт ва ё маънии воқеӣ, ки идрок наметавонист. Хост суол диҳад, Вале боз хомӯши ихтиёр кард ва ба амали бобояш зеҳн монд. Аз дилаш гузашт. «Яқин меҳоҳад ман ба кори ӯ диққат дода, маърифат кунам.» Ва хулосаашро воқеӣ арзёбӣ кард. Мутаваҷҷеҳ шуд, аз нав ба қору пайкори бобо. Пирамард амборро низ тоза кард, халтаҳои холиро дар нишебӣ рӯи гулҳои гармаш, ки зич руида такид сипас онҳоро болои тори симин, ки як гӯшааш дар сафеддор, ва нуги дигараш дар нигас баста шуда буд овехт, то ки офтоб хурда буи нохушаш гум шавад.

Фаридунро ҷавоби бобо ҳеҷ ором намегузашт. Инак, боз хулоса кард; шояд ӯ бетавваҷӯҳии маро ба қораш дида, чунин гуфта бошад, то ки аз як гӯшаи он бигирам? Набераи бобо андешаи худро ба ифоқи оварда наметавонист. Гаранг буду гаронсар. «Қош бо бибиам ҳамроҳ мерафтам. Осиёб гурехта намерафт. Онро пагоҳ ҳам меидам. Агар чунин мекардам, ҳаргиз мавриди интиқоди бобоям намегаштам. Ва ин қадар дар банди андешаҳои мубҳам намондам, ки ин лаҳзаҳо таҳти фишори ин қарор дорам.» Фаридун саргарми ин фикру ҳаёл буд, ки пирамард муш-килоташ осон кард.

– Қони бобо, бирав аз чойник як пиёла чой биёр!

– Чойник дар кучост?

– Дар болои суфа, чойро, ки гирифтӣ, дастархонро боз болои чойник гузор, ки хунук нашавад.

Фаридун супориши боборо иҷро кард. Ва интизор нишаст, ки бобо чойро чуръа – чуръа нушида, пиёлаи холиро баргардонад. Пирамард рӯи ҳодаҳои дарахти сафеддор, ки онро барои тарошидан дар кундаи бед хобонда буд, нишаста, доси бо ин мақсад гирифтаашро дар ҳодаи нимқора аз пӯст тозакардааш хаст. Пиёларо ба Фаридун баргардонд.

– Боз биёрам?

– Бас, – ба рӯи Фаридун нигарист, – ту худро дар ин ҷо бегона машумор. Чизе ки дилат меҳаҳад бикун! Аз палак тарбузу харбуза бикан. Вақте, ки ба палак даромадӣ, эҳтиёт намо, ки дави онро зер накуний.

– Бобо, ин ҳодаҳоро барои чӣ пӯст меканед?

– Чигина месозам.

– Чигина?

– Дар болои он санги осиебро кашонда меорам.

– Санги осиеб дар кучост?

– Дар обдара, ки миёни деҳа ва Ҷангалак воқеъ афтадааст. Онро замоне падарам таги чашм карда будааст. Санги ҳозира солҳои дароз хизмат кард. Параҳояш реза шудааст.

Вақти иваз карданааш расидааст, – гуфту боз ба пӯст кандани ҳодаҳо шурӯъ намуд. Ҳар як ҳодаро баъд аз пӯст кандан аз тақии бед гирифта, ба тақии девор мегузошт, то ки офтоб хурда обаш бипарад. То намози шом ҳамаи шаш ҳодаро аз пӯст тоза намуд. Ва вақти ғуруб ҳамроҳи наберааш ва хайбари оромтабиат ҷониби хонааш равон шуд. Пирамард аз барори қораи шод буд. Имрӯз аз субҳ қорҳои зиёдеро ба анҷом расонид. Бозор рафт ғусфандро фурӯхт, ба ивази он ду барачаи дигар харида овард. Сипас ба наберааш пӯшоки мактабӣ харид кард. Ва инак, ҳодаҳоро пӯст канда, барои чигина сохтан омода намуд. Хаёли пирамард ба кампираш Моҳсурат рафт, ки пинҳонӣ аз шавҳараш ба деҳаи Навободи лулиён раҳсипор шуда буд. Аммо ба ӯ гуфта буд, ки хонаи духтараш Дилором меравад. «Омада бошад хуб. Ягон чиз пухтагист?» Ба хона омада, ҳамсарашро наёфт. Чароғи сиёҳ дар ҷояш меистод, дудаашро касе тоза накардааст, говро ҳам дӯшидан лозим буд. Барачаҳои ноомухт пайваста баос мезаданд. Пирамард пеши онҳо алаф гузашт. Ва аз сари девор, сунҳори ҳамсоҷро ҷеғ зад :

– Набера, о набера...

– Лаббай, – сӯи овоз нидо кард сунҳори ҳамсоҷ.

– Модари Ғулomalӣ, ба дидани Дилором рафта буд, то ҳол наомадааст. Говро медӯшидед, агар бемалол бошад.

– Хуб ...

Сунҳори ҳамсоҷ говҳоро дӯшида, сатилро дар мелок овехт. Пирамард ба дасташ тарбузро дода минатдорӣ баён кард.

– Ба музду минат надӯшидаам, – аввал эътироз намуд, сунҳори ҳамсоя, вале ӯ бо зӯри тарбузро гузошт.

– Бигир, ки меафтад...

– Ба шумо ҳам ташакур...

Пирамард аз кампираш хавотир шуд. «Ба ӯ чӣ шуда бошад? Ҳаргиз дар коре таъхир намекардам.» Болои бом баромад, то ки ба сӯи роҳ назар андозад. Дилаш баробари дидани савора, ки нишебиро поён мешуд ором гирифт. Ва себу олӯболуи се рӯз пеш хушкондаашро аз назар гузаронд. Ва чанд барги чормағзро, ки ба гӯшаи бом мезаданд чинд, то ки дандонҳояшро бо он шӯста сафед кунад. Поён омада, ба Фаридун, ки бо Хайбар машғули бозӣ буд, аз омадани бибияш хабар дод. Набера чониби кӯча давид. Ва аз дур дар канори роҳ суроби ўро дида, шинохт ўро ба истикболаш шитофт. Хайбар ҳам бо даҳони воз аз паси Фаридун ак-акунон медавид. Дар ин амали вай як нав эҳсоси табиӣ ба назар мерасид, ки ин лаҳза аз худ лаззат мебурд. Кампири Моҳсурат набераашро шинохт. Дар лабаш табассум гул кард. Аз барори кораш хурсанд буд. Ҳарчи тезтар меҳост бубинад ҳамсараашро ончи дидаву шунидааст, ба ӯ ҳикоят кунад. Қаблан гӯноҳи содиркардаашро баён созад ва омуриш хоҳад. Чун пирамард аз гӯноҳаш гузашт. Ҳама кори шудагиро баён мекунад, ки фолбин ба ӯ гуфта буд. Кампир ба хонаи духтараш Дилором сари қадам даромад, то ки аз ҳолу аҳволи ӯ хабар гирад. Савғоти фиристодаи падарашро ба ӯ расонад. Аз ҳама зиёд вақташ, дар Навободи лулиён гузашт. Фолбин охирин дирамашро кашида гирифт. Муҳимаш, ба қавли кампир суханонаш дурӯст баромаданд. Фолбин косаи обро пешаш гузашта, ба даруни он ангуштарини нукра партофт. Ва баён кард ба тафсири аҳволи уву мусафедаш. Фолбин аз душмандорӣ, бастагии корҳо, зиёд ҳарф назад. Зеро дар радифи ин бисёр суханони дигар ҳам баён намуд, ки дар майнаи кампир танҳо масъалаҳои ба ӯ ва шавҳараш ва аз сар гузарондаашон медаромад. Боқӣ ҳарчи мегуфт чун шув – шuvi шамол аз беҳи гӯшаш мегузашт. Сипас кампир аз лулизани фолбин, ки сивуду дандонаш тило буду дар ҳамаи ангуштон ва гарданаш ҳалқаҳои заррин дошт хоҳиш кард, садди роҳи пирамардро ки боиси костагии рӯзгор гаштааст аз байн бардорад.

Фолбинзан дар ду зарф об гирифта дуо хонд. Ва хоҳиш кард якеро бинушанд дигареро раҳ ба раҳ аз ҳавлияш то осиеб ва ат-

рофии он пошида, нияти нек кунад. Кампир ба рӯҳи баланд аз кулбаи фолбин баромад. Ва чуноне ки ваъда дода буд, вақти таъиншуда ба манзилаш расид. Ва баробари омадан ба пирамард, ки харро дар оғил баста меомад як пиёла об дод.

– Ба нияти шифо нушед!

– Оби чашмаи санги сурх аст?

– Бале, – гуфт кампир, барои он ки сири ба назди фолбин рафтаниш ошкор нашавад, дурӯғ гуфт.

Пирамард обро нушида, ба таачҷуб афтод. Баъд аз як лаҳза, ки андеша гузаронд пиёларо баргардонд :

– Боз бирез!

Кампир пиндошт, даму нафаси лулизани фолбин ба шавҳараш таъсир кард, ки хоҳиши бори дигар нушидани обро намуд. Пирамард пиёлаи дуюмро се дафъа дар фосилаи муайян нушид ва ҳар дафъа чуноне, ки чизеро аниқ мекунанд, лабонашро мазид. Ва ба кампир рӯ овард :

– Аломати пирӣ аст ва ё заъфи дарки маза, ки таъми обро нафаҳмидам. Оби чашмаи сурх чунин тамъ надорад. Аҷаб не бар асари тағйиротҳои муҳит таъми об гум шуда бошад?

Кампир аз фош шудани дурӯғаш тарсида, на ҳа гуфту на не. Аз баёни воқеят шармид. Нагуфт, ки обро аз Навободи лулиён, аз хонаи фолбинзан гирифтаасту сарчашмааш дар кучо воқеъ шудааст намедонад. Пирамард ғур – ғуркунон чониби масҷид раҳсипор гардид. Кампир монду набера.

– Бибӣ, кучо рафта будед?

– Хонаи амаат Дилором.

– Чаро бобом баъд аз нушидани об ба ғазаб омад?

– Бобои ту, ба ҳама кори дунё дахл мекунад. Ба пиндораш, агар ӯ ғами дунёро нахурад, олам мисоли себи кирмхӯрда аз мадор канда мешаваду меафтад, ба ягон гӯшаи дурӣ коинот, он ҷо ҳавои, ки мо нафас мекашем нест. Одамизод ба нестӣ мерасад.

– Наход? – ба таачҷуб афтод Фаридун, ки дар ин эҳсоси ӯ тарсу ҳарос нуфуз дошт.

– Ин фикри бобояш аст, ки намедонам то чӣ андоза ба ҳақиқат наздик аст.

– Бобоям дурӯғ намегуяд, – Фаридун ба андеша афтод. Кампир ўро ба ҳоли худ гузошта, рӯи хавлиро об зад, дар остони дару қад-қадӣ роҳ, то осиеб, дар равшании чароғи шаб об зада рафт, хавлии осиеб, суфа, атрофи биноро истисно накард. Чун

ба ҳавлияш омад, набераашро дид, ки хоб кардааст: «Ин шаб ҳам ба ӯ натавонистам афсона бигӯям. Бечора набераяккам, хаста шудааст. Бобояш ҳам аз субҳи содиқ, аз хобаш ҳанӯз сер нашуда, буд ки бозораш бурд, аз он ҷо осиб...» Кампир болои набераашро бо кӯрпа пушонд. Сипас шишаи чароғи равшанро, ки сарчашмааш нафт буд, тоза кард. Хурсанд буд, ки дар як гӯшаи қалбаш ба андозаи донаи арзан сиёҳиеро эҳсос кард, ин нукта ба назараш тадричан бузӯрг шуда, ӯро азият хоҳад дод. Вичдонаш ҳеҷ оромаш намегузошт, аз он хичил буд, ки якумр бечурм зиста, ниҳоят хиёнат кард : Шояд ин хиёнат набошад? Охир ман ба хотири беҳдошти қору ғаёлияти ӯ ба ин роҳ рафтам. Агар аз ӯ мепурсидам, ҳаргиз розӣ намешуд. Ва рӯзамон тадричан сиёҳ мешуду тира. Магар кори хато кардам, ки аз ӯ иҷозат напурсидам?» Кампир ниҳоят, ба хулосае омад, ки сирро ниҳон медорад, то рӯзе, ки кори дар амали ӯ пешравӣ дид, мулоим карда мегуяд, шояд он вақт дарк кунад, ба муқобили ӯ коре накардааст гӯноҳашро бахшад. Кампир ҳама қорро қабл аз иҷро санҷида медид. Тавре мекард, ки минбаъд пушаймон нашавад. Ва ҳудро ба иллати муртакиби гӯноҳ будан азият надихад. Альон чунин амал содир шуда буд. Ва мӯчиби сар заданаш низ ҳудаашро медонист. Зеро сад бор андеша кард. Ниҳоят ба ин хулоса омад. Агар намекард, дар нимароҳ мемонд. Фолбин аз душмандории пирамард, муфасал ҳарф назада бошад ҳам, онро қайд кард. Ва бастагии қорҳояшро низ ба ин илат мансуб донист. Якду не, се – чор нафар буданаашро такид намуд. Ва кӯшоиши қор кард. Инак, ҳама фармудаҳои рамонзанро ба иҷро расонд. Тавре кард, ки пирамард бу набурд, ба ҷуз об, ки барғалат ба чашмаи сурхсанг нисбат дод. Ва пирамард ҳис кард, таъми ин обро надорад. Вале саҳт наистод ва ҷурмо ба пирӣ ва тағйирёбии муҳит ниҳод. Кампир танҳо дар ин маврид лағжишро эҳсос намуд. Вале ҳанӯз ин охири қор набуд, зеро пирамард шитоб дошт, ки аз намоз қафо намонад. Аҷаб не, маҳз ҳамин чиз боис шуд, ки баҳсро идома додан нахост ва таи дил вайронкорон ки ба муҳит ҳалал мерасонанд, дашном доду рафт, манзили ростон, ҳонаи Худо, омада чӣ мегуяд? Чӣ хулоса мебарад, ҳанӯз маълум нест? Кампир қобилияти идроки ин муаммо надорад. Ва ҳаргиз андеша наронда буд, ки имрӯз дошт.

Сурфаи огоҳӣ, ки пирамард ҳини омаданаш шабу нимшаб

мебаровард, баланд шуд. Кампир ба худ омад. Ва ҷониби дар чанд гоме ниҳод.

– Омадед?

– Чи хеле ки мебинӣ.

Кампир барои ӯ чой дам карда буд, ки вақтҳои охир нушобааш, ин ва монанди ин алафҳои ташнагишкан буд, пеш оби хунук меҳӯрду аз саломатиаш шикоят надошт. Беморӣ, ки панҷ сол пеш ба зиндагияш тағйирот ворид намуд, азияташ меод. Акнун ҳар субҳ дар як косаи чинӣ оби ҷушбаромада як қошук асал ҳамроҳ карда менушид.

Нисфирӯзи бошад, ба набот қаноат мекунад. Назди дастархон нишаст, аз болои ҷойник сачокро гирифт, ба пиёла ҷой рехта ба лаб бурд.

– Субҳ хурусро мекушам. Ош андоз, ҳашарчиёро хабар кардам. Агар ҳамин тавр по рӯи по монда шинем, обамон ранг намегирад.

– Корҳоятон равнақ надорад. Ин чиз маро ғамгин кардааст.

– Хамааш хуб мешавад.

– Касе наменурсад, осиеб кор мекунад ё не.

– Хама медонад, ки осиеб таъмирталаб аст. Сангро ҳам бояд иваз кунем. Наомадани одамон ҳам ба ин чиз дахл дорад. Бар асари фарсудагии санги кӯҳна, сабӯс бисёр мебарорад. Агар санги нав гузорем, он гоҳ ин мушкилот барҳам меҳӯрад.

– Пагоҳ соати чанд ош таёр шавад?

– Баъд аз намози пешин.

– Гурсна наменонед?

– Тарбузу харбуза кушта, ангуру себ мечинем. Чой нушида, сӯхбатро гарм мекунем.

– Корро кӣ мекунад?

– Набераат, – асабӣ шуд пирамард.

– Корҳои таъмири бисёр нест?

– Ту чаро ба корҳои ман ҳамроҳ мешавӣ?

Дарди сари худам кам нест, ки боз маро асабӣ мекуни?

– Мебахшед мардак...

– Чӣ мебахшам? Ба фикрат ғами ин хонаву дар, фарзандон, осиеб, гову гӯсфандон ва ҳатто ин хари аблахро танҳо ту меҳури? Шерзод ба андозаи Файзи урус масъулият надорад – а? Ҳамин тавр?

Мохсурат хомӯш монд, дарк кард димоғи шавҳарашро касе

сузондааст ва ё бебарорӣ ба он боис шудааст. Барои аз ин вазъият баровардани ӯ ҳушашро ба дигар чиз ҷалб кард.

– Ин ҷуробро пушед, – ҷуроби пашминро ба ӯ дароз кард, – Дилором бофтааст.

Чӣ? Дилором чунин ҳунар дошт?

– Он ҷо омуктааст.

– Нағз, – пирамард ҷуробҳоро ба пой пӯшид. – Илоҳо дасташ дардро набинад. «Умрша умри арча кунад, хонаша пури бача кунад, илоҳӣ омин!

Кампир дар чехраи шавҳараш осори мамнуниятро эҳсос кард ва таи дил аз ин амали хеш хурсанд шуд, ки ба маврид буд. Пирамард ҷуробҳоро кашида ба ҳамсараш дод :

– Зимистон мепушам.

– Пушед дар ҷони ғанимат, то барфрезӣ боз мебофад. Пашми бузҳоро ҷамъ кардам, омад медиҳам.

– Барои Фаридун бибофад.

– Барои ӯ бофта истодааст. Боз барои Ғуломаливу ҳамсараш мебофам, гуфт.

– Чӣ? Барои ҳамсари Ғуломалӣ мебофад?

– Чунин гуфт.

– Рӯзи дароз по рӯи по мешинад. Ҳамин корро ӯҳда кунад, дасташ намешиканад.

– Кор мекунад...

– Чӣ кор мекунад, рост мераваду рост меояд. Кор намекунад, ки оби ишкामаш бичунбад.

– Э мардак... Агар аз дасташ кор меомад, хизматгор намегирифт.

– Рост гуфтӣ. Ин муттаҳамро Ғуломалӣ зан кардааст. Касе дигар мебуд, як рӯз нигоҳаш намедошт.

– Ба як писар қаноат кард. Ҳазор насихат гуфтам таъсир накард. Тарс дорад, ки фарзанди бисёрро хурондану пушондан душвор аст. Ба ӯ хонаи алоҳида даркор, ду рӯз пас пир мешавем. Аз паси фарзанд, таъмини рӯзгори онҳо давида гардем?

– Ба ӯ гуфта будам, ки ин зан аз он занҳои ба бардошту одам-сурат нест. Ӯ ҳам мисли занаш андеша меронад. Ва гумон дорад, фарзанди бисёр дарди сар аст. Фаҳмондам, ки худо фарзандро, ки дод ризку рӯзиашро ҳам медиҳад. Ба ки мегӯӣ? – оҳ кашид пирамард. «Агар мо зиёиён намунаи дигарон нашавем. Насли

бешумори одамон, ки аз зоиши номурааттаб ва ғайринақшавӣ ба дунё меоянд хоку оби ин сайёраро хӯрда ба нестӣ мерасонанд. Одамон бояд дар ин хусус андеша кунанд. Даҳ фарзанди Файзи урус ба ғайр аз хурдан, дигар чизро намедонанд. Онҳо барои ободӣ, беҳдошти рӯзгор коре ба анҷом мерасонанд? Не... Чӣ лозим фарзанди зиёди беақлу беимон? Хубаш якто бошаду хуб пушад, хуб хурад, хуб омӯзад ва хуб кор кунад.» Гапи ӯ ҳам чон дорад. Дар ин маврид ман ба ӯ ҳамфиқрам. Пирамард ба рахти хоб дароз кашид. Калимаи шаҳодатро бо овози баланд баён кард. Сарашро бо матоъи нафиси доқа бастан. Панҷаи дасти росташро зери сараш гузошт.

– Пас чаро талқин мекардед, ки ақаллан як писари дигар дошта бошанд? – кампир меҳост сӯҳбат кунад дар ин мавзӯ.

– Чунки осиеб баъд аз сари ман бекор намонад. Агар як писараш бо худашон монад, дуямаш чароғи кӯлаи маро мунавар намояд.

– Ин чизро нафаҳмондед?

– Сад бор фаҳмондам. Мегуяд : ҳамсарам намехоҳад, ки фарзандамон дар деҳа аз паси чорво чай-чай карда, дар осиеб гардад, дар кӯчаҳои пурчангу хок ба сар барад.

– Ғуломалӣ гуфт?

– Боз кӣ мегуфт?

– Уф...

– Чӣ уф мекашӣ?

– Чӣ илоҷ? Фарзандро ба дунё меорӣ, тарбия мекуни. Гумон мекуни, рӯзе ба пас дастгират мешавад. Аз хати кашидаат намебарояд, дар асл имрӯз маълум шуд, ягон фарзанд дар нақши пойволидон қадам намегузорад. Ҳама фикри худро роҳи равиши худро доштааст.

– Бале,... Акнун фаҳмидӣ?

– Мо як фарзандро ба роҳи дурӯст дароварда натавонистем. Таҳсини дигарон, ки чор панҷто фарзанд доранд.

– Ба гапи мо меоянд, лекин дер. Он вақт дигар наметавонанд, ҷурмашонро ислоҳ бахшанд. Худо раҳмати Нори Ҳамаи сафедоронӣ ҳам якто дошт. Чун зиёи пеши мардуми авом бо даҳони калон идао мезад, ки аз ӯ ибрат гиранд. Сағбарин зоида, дар кӯча сар надихед. Якто зоед, вале одам бошад. Шумо ба қасри ман, мошини ман ҳасад набаред, балки ибрат гиред.

Фарзанди кам зиндагии хуб. Ман ҳам мисли шумо маош ме-

гирам. Аз ҷой дигар даромад надорам. Маблағе, ки бояд ба фарзандони дигар сарф мекардам, барои ин корҳо истифода бурдам. Инак, зиндагиям аз ҳамаи шумо хуб аст.

Воқеан зиндагияш бад набуд. Қаҳри парвардигор омад ва ё бедавлатӣ ёраш шуд, аз тири дайду яккаписари донишҷӯяш ҳалок шуд.

Мурдаашро оварданд. Аз дарду алам зану шу паси ҳам мурданд. Хонаву дари воҳима, мошини хориҷияш насиби ҷиянҳояш шуд. Ҳоло ҳам байни онҳо барои тақсими мерос ҷанҷолу судбоист.

– Тавба, – даст ба гиребон бурд кампир, – хоб кунед мардак, пагоҳ ҳашар дорем...

Пирамард ин дафъа ба хоҳиши ҳамсараш, нашурид, балки таҳаммул кард, ҳарчанд дар ин чанд калимаи мураббаъ, ки як фикри томоишро мекард, оҳангери эҳсос кард, ки ҳаргиз ба он созиш карда наметавонист, баҳусус вақте ки онро ҳамсараш ҷуноне, ки Файзи урус мегуфт нимаи танааш иброн дошта бошад :

«Кампири якрав, охир фармон дод-а? Бигзор фармон диҳад, аз дусар хобам омадааст. Аз сад як хоҳишаашро, ақаллан иҷро кунам, гӯноҳ намешудагист. Пирамардро зуд хоб бурд.

Ва субҳ бо чеғи хурус бедор шуд. Рӯи ҷойгаҳи хоб лаҳзае нишаст. Пӯзханд дар лабаш дамид. «Вопасин садои субҳона, дар рӯзгори хурус даррасид. Ў намедонад бо садояш, шахсеро аз хобби гарон ҳезонд, ки бо теғи ҷонситон гулӯи вайро, ки аз нои он ки ин банг баланд мешавад ҷудо хоҳад кард. Хурус аз ин пешомад ғофил буд. Балки қобили дарки онро надошт. Пирамард баъд аз адои намози бомдод, ба қасди ин амал дарбачаи катакро кушод.» Даст ба суи хурус дароз кард. Ба қудкуду парзаданҳояш аҳамият надод. Хурусро аз катак берун овард. Дар паси оғил, дар ҳошияи ҳолимондаи девору полиз хурусро пахш кард, ки қуд-қудаш ба тангӣ баромад. Гулӯи дарози хурусро дошта, кордро ба нояш молид, теғ сарро аз ҷисм ҷудо кард.

Кампир ширбиринҷ мепухт, дар назди оташдон ҷунбӯҷул дошт. Ҷисми хуруси паркандаро, ки дар табақи ҳамиркунӣ гузошта буд. Пирамард оварда, дар болои танӯр ниҳод.

– Ҳашарчиён ҳамин замон меоянд, – такид кард пирамард.

– Рӯи суфа дастархон гӯстӯрдаам.

– Фаридун хоб аст? – ба айвон, ки душаб боз он ҷо хуфту хоб

дошт нигарист. Набера рӯи чойгах нишаста чониби онҳо менигарист.

– Хестӣ? – ба рӯи ӯ табассум зад бобо, – Дасту рӯяшро бишӯй. Ҳозир ҳашарчиён меоянд.

– Ҳашарчиён? – такрор кард ин калимаро, ки баробари хайрат, дар баёнаш оҳанги суол дошт. «Чӣ мафҳумро ифода мекарда бошад ин калима?» Бори аввал онро шунид. Фаридун дар ин деҳаи кӯчак бо калимаҳое вархурд, ки то ин дам оҳанги онро садопардааш эҳсос накарда буд. Ин калимаҳо хоси шаҳр набуданд, дар он ҷо мафҳумҳои дигар амал мекард, ки деҳотиён бо вучуди он ки бо он иртибот надоштанд, аз маънии он бархӯрдор буданд. Ҳатто компютер, радиову телевизиор, ки бар илаги адами барқ баҳрабардорӣ намешуданд, дар забони мардум мавриди истифода қарор дошт. Фаридун ниҳоят аз бибияш мафҳуми ҳашар ва ҳашаракиёно пурсид ва шарҳи муфассали онро шунид. Ҳаширчиён чунон, ки мепиндошт ҷавон набуданд, ҳарду ба бобои осиеббонаш ҳамсол буд. Яке Саттор ном дошту дигаре Камол, дасти онҳоро Фаридун об гирифт. Моҳсурат ширбиринҷ овард, ки дар миёнаи он рағани маска ниҳода буд. Мусафедон ширбиринҷро ба серӣ хурданд, чой нушиданд. Сипас равон шуданд чониби осиеб, Фаридун ҳам омад.

Пирамард болғаи ҷӯбинро ба дасти Саттор дод.

– Ман аз тағ назора мекунам, ту бо фармони ман кор мекуنى. Тирак бояд чояшро гирад.

– Ман чӣ? – суол кард Камол.

– Ту он ҷо бишин, – сандаличаи ҷӯбинро нишон дод пирамард. Ва худ тағи нова даромад.

– Аз тарафи хонаи Ҷаъфари Мала ба самти деҳаи Дуоба ду зарби болға бизан.

Саттор баъд аз ду зарба, ба овои Шерзод гӯш фаро дод.

– Холо не... Биист... Чашмонам хира шудаанд. Ба ҳадде хира шудаанд, ки кучо қарор гирифтани неши тиракро дида наметавонам.

– Биистам? – бетоқат шуд Саттор.

– Сабр бикун, – пирамард неши тиракро бо ангуштонаш ламс карда, сипас ба Саттори маҳтали ишорат садо кард. – Саттор!

– Лаббай..

– Акнун аз тарафи деҳаи Дуоба ба тарафи хонаи Ҷаъфари Малла, як зарбаи сабук бизан.

– Шуд...

– Ҳоло ист! Ку бинам. – боз бо ангуштонаш неши тиракро ламс кард. – Гузарондӣ. Гуфтам ку зарбаи сабук. «Тук!» бизан.

Кифоя. Ту зарбаи сахт задӣ.

– Оҳиста задам.

– Бо ман баҳс накун! Ту якумр оҳангарӣ карда, имрӯз кураву дуконатро акнун чамъ намудай. Бозувонат ханӯз чандир аст.

– Ман ҳадди ҳар як зарбаро, дараҷаи онро ҳис мекунам.

– Бало ҳис мекунӣ? – оҳанги гуфтори пирамард сахл тунд баромад. Саттор аз ин ба ҳашм омад.

– Забонатонро нигоҳ доред!

– Узр... Ростӣ гап асабҳоям хароб шудааст.

– Ба ин ки гунаҳгор?

– Зиндагӣ...

– Зиндагиатон бад нест ку?

– Бад нест, вале андак чиз озор медиҳад. Чунон озор медиҳад, ки раҳи ростро аз қач фарқ карда наметавонам.

– Чӣ кор кунам?

– Сабр...

Пирамард ангуштони дурушту шахшулашро ба новак хаста, ҳади тиракро муайян кард.

– Чашмонам намебинад...

– Ламс кунед!

– Кур барин сов –сов дорам. Ҳеҷ не ки ҳадашро ёбам. Ёфтам – ёфтам...

Саттор!

– Лабай.

– Акнун аз самти хонаи Чаъфари Мала ба самти деҳаи Дуоба, бисёр не ба андозаи ним ангушт зарба бизан.

– Шуд?

– Гузарондӣ...

– Аз кучо фаҳмидед?

– Зарбаат вазнин буд, гӯё путки оҳангарӣ бошад, ки лаби каландро мечида бошӣ.

– Гузарондед бобо...

– Биё, болғаро ба ман деҳ, – аз ҷой хест мусафеди Камол, дасторашро рӯи сандалӣ ниҳода, ҳамчунин челаки сабзи, рах – рахашро бароварда ба меҳи девор овехт.

– Маҳ бигир, – ба қаҳр болғаи ҷӯбинро ба ӯ дод Саттор ва бо

ангушт арақи чабинашро сирт кард, гӯё назди кураи оҳангарӣ аз субҳ то шом кор карда бошад.

– Ку биё, – ба Камол рӯ овард пирамард, – не, ҳоло ист. Бе иҷозат ягон кор нақун! Боз ангуштонамро набурӣ.

– Иҷозати шуморо интизорам...

– Сабр намо! Ҳамин, ки фармон додам, ба кор шурӯъ бикун! Кори вазнин нест, аммо майдаву дилгиркунанда аст.

Саросемагиро намепарварад. Асабоният ҳам ба манфиати кор нест, – ниҳоят ангушташро аз новак гирифт, – Акнун тайёр шав. Аз тарафи хонаи Чаъфари Мала ба самти Дуоба, оҳиста бизан.

– Чанд бор?

– Як бор...

– Шуд?..

– А... Шуд! Офарин!

Дар чехраи Саттор нишони малули эҳсос гашт. Аз ҷой хест. Майли баромадан кард.

– Кучо рафтӣ?

– Ҳочатхона... – гуфт бо зарда.

– Медонӣ дар кучост?

– Меёбам... – дарро ғичирозанон кушод.

– Акнун аз тарафи деҳаи Дуоба ба самти хонаи Чаъфари Малла, оҳиста бизан!

– Дурӯст шуд гуфтед ку?

– Гапа бисёр нақуну корра иҷро бикун.

– Хуб ... Шуд?

– Ку биам... Шуд... – аз ҷой хест, пӯшоки танашро шاپид. – Вақте, ки бори аввал зади, дурӯст нашуда буд.

– Шуд гуфтед ку?

– Касдан гуфтам, кӣ ба оҳангар сахт расад. Чи хеле ки дидӣ, ин чиз ба ӯ таъсир кард. Роҳи ҳочатхонаро пеш гирифт. Акнун рафтем... Ҷой менушем.

Пирамард ҷониби суфа равон шуд. Камол аз паси ӯ омад. Фариддун аллакай ҷой дам карда, болои онро бо дастархон пушонда буд.

– Офарин набераи бобо, офарин, – пирамард сари Фариддунро сила кард. Ва рӯи кӯрпача нишаст, рӯ ба деҳа, барои Камол рӯ ба рӯи худ ҷой нишон дод. Ин дам Саттор ҳам омад. Ба ҳодаҳои ба таъия девори осиеб буда, ишора кард.

– Хона мепушонед?

– Чигина месозам.

– Чигина?

– Санги осиебро иваз кардан даркор. Дар якчо як санг дидам. Онро бо чигина кашида меорам.

– Сабр бикун, имрӯз ё пагоҳ, дери дер то охири моҳ, геологҳо меоянд.

Дар қади дара, миёни Ҷангалаку деҳа, кофтуков мегузаронанд. Онҳо тракторҳои гуногунтамаг доранд. Илтимос мекунад, меоранд.

– Не, ман ҳеҷ намехоҳам, геологҳо биоянд.

– Деҳа обод мешавад, – гуфт Камол.

Чӣ обод мешавад? Кучояш? Барқ меоранд. Хонаҳои Моро чаппа карда, шаҳр месозанд, мову шуморо маҷбур мекунанд, ки дар ин хонаҳо болои ҳам ҷой гирем.

– Муҳимаш Ҳами сафедорон, дигар барои харид намеравем. Ҳамааш дар деҳаи худамон ёфт мешавад. Чизе ки диламон хоҳад. Сагу пишакаш ба ҳоламон механдад. Гӯё мо аз тамадун, аз олами воқеӣ канда шудаем. Гӯё Себзор одамони ҷангалӣ бошанду ба фаҳми одитарин ҷузъиётҳои рӯзгори инсонӣ сарфаҳм намерафта бошанд, – гуфт Саттор, дар ҷабинаш чинҳои амиқ пайдо шуд, – Қаҳрам меояд. Наход то имрӯз касе ба дарки ин майда ҷӯйдаҳои рӯзгор, ки танҳо шаҳриён аз он бархӯрдоранд намерафта бошем. Ҳама чизро дорем. Аммо Ҳами сафедориён бо мағозаву чор бинои маъмурий, тасаввур мекунанд, ки аз мо болоянд ва дар осмони ҳафтум зиндагӣ доранд.

– Бо чӣ менозанд? – ба шур омад пирамард, Як олим доранд? Худат бигӯ? Себзор макони шерон аст. Ҳарчанд баъзеҳо ба дараҷаи рубоҳу шағол нарасидаанд. Дар замони Шӯравӣ, як котиби ҳизби коммунист аз он ҷо баромада буд.

– Ҳамон ҳам ин вазифаро ба ивази хоҳараш гирифта буд, – гуфт Камол.

– Чӣ хел? – ҳайрон шуд Саттор.

– Намедонистӣ?

– Не...

– Ин даюс ба як калоншаванда, ки ба тарафҳои Ҷангалак ба сайёҳат ва шикор меоянд, хоҳари ҳанӯз ба балоғат нарасидаашро ҳамроҳ мекунад. Ва аз хоҳараш хоҳиш мекунад, ки нозу нузи меҳмонро бардорад, изаташро бачо оварад. Хоҳараш калонро як ҳафтаи дароз «меҳмондорӣ» карда, бо хотири шод гусел меку-

над. Расо баъд аз нӯҳ моҳ тифли ба дунё овардаи хоҳарашро гирифта, дари ҳучраи кории ўро мекубанд. Хўчаин аз ин қазия чун саги дар об афтода, меларзад. Ва барои баستاني даҳони ў ин вазифаро ба ў медиҳад.

– Тақдири хоҳараш чӣ шуд?

– Қаҳрамони кори колхоз шуд, ўро сарвари бригадаи пахтакорӣ таъин карданд. Бо кўмаки хўчаин дар ду –соли бригадирӣ қаҳрамон шуд. Гўё даҳ сол бенуксон кор карда, нақшаи пахтасупориho барзиёд иҷро мекардааст. Онҳое ки воқеан кор мекарданд ба ў ҳасад набурданд. Зеро баланд бардоштани мақоми зан, дар он шабу рӯз ба масъалаи сиёсӣ, табдил ёфта буд. Ва Хўчаин дар маҷлиси ҳизбӣ ба ҳозирон, сардорони бригадаҳои пахтакорӣ рӯ оварда, тарбияи занонро вазифаи аввалиндараҷаи ҳизбу давлат арзёби кард. Аз ҷумла баланд бардоштани мақоми занонро дар ин маврид қайд намуд ва онро тафсил дод. Ҳамаи ин ишора буд ба парторг ва хоҳари хушрӯяки ў, – гуфт мусавфеди Камол, ки тўли чил соли сардори мамнуъгоҳи Ҷангалак буданаш, чун узви ҳизби коммунист ҷаласаҳои онро аз Себзор намоёндагӣ мекард. Ўро дар деҳа дар ғайбат Чашми давлат ном мебурданд.

– Аз Ҳами сафедорон, аскарони сурх баромад, як ду то не, панҷ нафар. Бобу ҷаддӣ моро онҳо ба Сибир бадарға карданд. Онҳо Шердорро Себзор ном ниҳоданд. Гўё Шердор номи кўҳна будаасту ба замони Шўравӣ мувофиқат намекардааст, – ба эҳсосот омада буд пирамард.

– Дер ҳам бошад Себзор обод мешавад. Хоки Себзор дорӯи давоист. Ман мурдаву шумо зинда, инро бо ҷашм хоҳед дид. Аз Себзор даюс набаромадааст. Себзор макони шермардон аст, – гуфт Камол, ба қавли ҳамдеҳагон, ҷашми давлат. «Даюс» ин мафҳум боз сари Фаридунро гаранг кард. Аз ин пеш онро нашунида буд. «Калимаи хуб нест. Агар чунин мебуд, ҳаргиз онро хуб нест. гуфта ба нек, муқобил намегузоштанд. Чӣ маъно дошта бошад? Хост пурсад, аммо боз андешае ўро ба сар омад, ки дар ин маврид таҳаммул мекунад. Хубаш ба сўҳбати ширини онҳо гўш медиҳад. Ва барои худ, масъалаҳои зиёдеро кашф мекунад. Маъниву мазмуни бисёр чизҳоро аз худ менамояд. Барояш альфон аз ин дида, вақту шароити бамаврид ва мусоид нест.

Пирамард аввал тарбуз ва сипас харбузаро кушта, тарбузро коса карду харбузаро тилим. Сипас ангури чавзро дар табақи сафолин шўста овард.

– Хурусро чӣ кардед? – суол кард Саттор

– Ош андохта, меорад. Баъд аз намози пешин иншоолоҳ маза карда палов хоҳем хурд, – гуфт парамард.

– Дар аввалҳои ободшавии води Вахш, боре хонаи амакам рафта будам. Амакам ду километр аз заводи нуриҳои азотии Вахш дуртар истиқомат мекунад. Аз палакаш харбузае кандам. Пешӣ шумо дурӯғ пешӣ Худо рост, асал буд...

Баъд аз сохта шудани завод, ду сол пеш меҳмон шудам. Харбуза оварданд, аз ҳамон замин. Агар намак зада хӯрӣ, ҳеҷ фарқе набуд байни бодирингу харбуза. Завод корашро карда буд. За-мин нерӯи табиӣ худро кайҳо аз даст дода, ҳосилнокии маҳсулот низ кироӣ набуд, – гуфт Камол.

– Акнун тасаввур кунед, ки дар ин ҷо чунин завод бисозанд. Аҳволамон чӣ мешавад? – чун марди ғолиб табассуми ғайриихтиёр дар чеҳраи пирамард гул кард.

– Ин ҷо завод не, шахр месозанд, – гуфт Саттор.

– «Лубиёву кадӯ, лаънат ба ҳардӯ,» – ба суханаш ҷома пушонд пирамард.

– Ба ҳар ҳол, аз Хами сафедорон пеш мегузарем?

Ин худ шараф аст.

– Думи сағат қач, мегуянд. Боз фикр мекуни, ки таъриф мекарданд?

– Ман аз онҳо некиро ҳаргиз интизор намешавам. Ва чунин андеша ҳам надорам, ки рӯзе аз муваффақияти мо онҳо хурсанд шаванд. Агар онҳо нияти нек медоштанд, дар анна ҳамин ҷанги шахрвандӣ ба сари Себзориён бо танк ҳучум намекарданд. Роҳи Себзор аз гашти тасмачархҳо ғалбер шуд. Онҳо бошанд қонеъ нашуданд. Дар масҷид ҳамаро бо Қуръони маҷид қасам доданд, ки эътиқодашонро муайян кунанд. Духтари Файзи урусро бурдани шуданд, ки дар телевизионашон чун чеҳра, барандагӣ кунанд. Абдуқаҳор садди роҳ шуд. Ҳарчанд сояи ўро Файзи урус аз девор метарошид. Ба хоҳири қавмдорӣ, хоҳири нангу номуси ҳамдиёрон пешӣ кумандонашон баромад. Сар ҳам накард. Ва бо ў ба сари баланд рӯ овард : «Барандаро аз деҳаи худатон ёбед, мо гурбаи модамонро ба Хами сафедорон намедихем.» Кумандонашон ба сари пирамард шурид. «Старик, аз ҷонат сер

шудай?» Абдуқаҳори номус, шерри нар барин сина сипари кард. «Мебаред, фақат аз болои мурдаи ман...» Хами сафедориён чизро фикр карданд, ки савор шуданд ба танкашону гуз заданд. Дигар касе ба ин сӯ омадани ягон нафарашонро ёд надоранд.

– Гоҳ-гоҳ ҷосусҳояшон меоянд, бо баҳонаи гову гӯсфанд кофтан, – гуфт пирамард.

– Себзориён ночор мераванд Хами сафедорон, илоҷ надоранд. Агар, дар деҳаи мо ҳам мағозаву дигар воситаҳои ба рӯзгор мардум зарурӣ пайдо мешуд, он гоҳ тарафшон дар сад сол нигоҳ намекардем, – гуфт Саттор.

– Имрӯз баъзе Себзориён гандумашонро Хами сафедорон мебаранд, – гуфт Камол.

– Дар ин ҷо айби мо ҳам ҳаст, осиебро сари вақт таъмир накардем, – узр пеш овард пирамард.

– Акнун дурӯст шуд, боз чӣ баҳона мекарда бошанд? – гуфт Саттор.

– Санги осиебро низ дигар кардан даркор, – гуфт пирамард ва беихтиёр нигоҳаш ба ҳодаҳои сафед кардааш афтод.

– Айёми ҷуфту чигина гузашт, – гуфт Камол, – вақти он аст, ки пеш биравем, чуноне, ки муаллими Салом мегуяд : «Дар як ҷо пой кӯфта истодан ба манфиати мо нест. Ояндагон низ моро барои ин намебахшанд. Хуб аст ё бад пеш рафтан даркор.»

Пирамард аз ин суханон хурсанд нашуд. Дилаш фишор хурд, дар паҳлӯи чапи қабурғаш аз қисмати шона, гармиеро ҳис кард, ки дар умки он гӯё ахгаре месухт ва он тадричан ба таги каш майл кард. Авзои ночора ўро Саттор ҳис намуд. Балки муайян кард аз кучо сарчашма гирифтааст. Ва баҳри ислоҳи он кӯшид.

– Агар аз ман пурсанд, ки геологҳоро иҷозати фаъолият медиҳед, мутлаққо зид мебаромадам.

– Барои чӣ? – ҳайрон шуд Камол.

– Қадами онҳо шум аст. Як деҳаи беш аз ду ҳазорсоларо ҳароб мекунанд. Ман тоби дидани инро надорам.

– Дурӯст, – дар рӯи пирамард хун дамид, – мо зодагони Шердор, набояд ба вайроншавии он мусоидат кунем. Номусу нанги ватандориро бояд дар қалб нигоҳ дорем.

– Охир дунё дигар шудааст, – эътироз кард Камол.

– Чаро вақте, ки намояндаи Себзор дар Кумитаи ҳизбии ноҳия будӣ коре накардӣ? – ғайричашмдошт ўро эрод гирифт пирамард.

– Он вақт гапи ман намегузашт. Парторг аз Хами сафедорон буд.

– Хубии умрат гузашт гандагӣ монд. Дар ин ду – се рӯзи ғанимат шукри побарҷоии деҳаро бикун! – гуфт пирамард.

– Ман як орзу дорам.

– Чӣ орзӯ?

– Себзор аз Хами сафедорон пеш гузарад. Ба шаҳре бадал шавад, ободу озода...

– Ман бошам орзу дорам, даюсон аз Себзор рахт барбанданд, бираванд ба мулки дигар. Шерони Себзор баргарданду хомаҳои чортарафи онро макон кунанд.

Ва тоҷи заррини миллатро ба фарзандони содиқ вогузоранд. Дигар чизе намехоҳам, намехоҳам ҳатто шаҳр бунёд шавад чиҳати шикасти рақибони азали, – пирамард суханонашро бо боварӣ баён кард ва рӯи Саттор, ки ин лаҳза, танҳо ӯ ҷонибдорияш дошт нигоҳи ғолибона афканд. Саттори рамузфаҳм дарк кард, ҳолати рӯҳии пирамард рӯ ба беҳӣ овардааст. Ва дар фарҷоми суханони ӯ илова намуд :

– Ман ҳам ҷонибдори ин ақидаам. –

– Аз дасти шерони ту коре намеояд. Даврони бо Шеру фил тарсондани одамон гузашт. Имрӯз силоҳе ихтироъ намудаанд, ки ингуна деҳаҳо кучо, шаҳрҳои бузӯргро ба хок яксон меку-
нанд. Ёки баракс, шамољеро ба шаҳр равона месозанд, ки баро-
бари нафас кашиданааш ягон ҷонзот зинда наместонад. Ҳама чун
магаси заҳрхӯрда, виз – визкунон ҷон медиҳанд ба ҷонофарин.
Аз он ҷумла он шероне, ки гӯё қаҳр карда, ба қуллаҳои барфшу-
ха паноҳ бурдаанд, аз ин бало амон наместонанд.

– Нафаси хунук накун, мусавфед! – абрӯчин намуд Саттор.

– Одамон пеш рафтаанд, ҷӣ ту маро гунаҳгор мекуни?

– Одамкушӣ, сохтани силоҳи қатли ом, магар пешравиаст?

– Абаркудратон бо ҳамин дорой ноз доранду катагӣ. Садом Ҳусейнро дар рӯзи иди қурбон ба дор кашидан ҷӣ маънӣ дошт?

Магар андеша карда наметавонистанд, ки як ё ду рӯз гузарад ва ё пештар ин корро ҷаро накарданд? Ин корро барои он кар-
данд, ки зодағони сайёра ҳарчики хоҳем мекунем. Нест нерӯи
кавитар аз нерӯи мо; Таҳқиру эътиқоду мазҳаби шумо моро ба
ташвиш намеорад. пайғамбаронатонро ҳаҷвумасҳара мекунем.
Қу овоз баланд кунед? Бо озодии баён гуфтани мафҳум, аз об
хушк мебароем. Ва ҷурмо ба сари фарде бор мекунему меғуем,

фикри инфиродии ўст. Ва худӣ ўро ҳимоя мекунем аз терористон. Аз номи Бен Лодан изҳорот пахш карда, ақидаи ўро ба сари миллионҳо мусулмон бор мекунем. Лозим шавад ба сари тифлону занон бомба меандозем. Касе гуфта наметавонад, ки мо гунаҳгорем. Чунки воситаҳои ахбори олам дар дасти мост. Дар ҳама ҷо хабарнигорон хизмати моро ба ҷо меоранд. Чунки мо тавоноем, силоҳҳои навтарини қатли ом дорем ва онро такмил медиҳем, ба кормандони воситаҳои ахбор маоши хангуфт медиҳем, – мӯсафеди Камол, чашмони обраваширо бо гӯшаи рӯйпок тоза карда, ба ҳамсӯҳбатонаш далелҳои шайъӣ меовард. – Радио гӯш мекунед? Имрӯз чунон шабакаҳои зиёд пайдо шудааст, ки намедонӣ кадомашро гӯш кунӣ.

Мо Себзориҳо ақаллан аз ин чиз бархӯрдор нестем. Магар бо он шерони дайду, ки ватани худро тарк кардаанд, умед баста мешавад. Аз кадом тоҷ гап мезанед? Агар онро ба сари Файзи урус, гузорем кор ранги дигар мегирад? Абдуқаҳори номус духтарашро аз беномуси раҳонд. Ў бошад гиребони мусафедро гирифт, ки ту сади пешравиӣ фарзандонӣ ман шудӣ.

Ҳоло духтари, ман дар телевизиор ахбори расмӣ меҳонд. Сад кас мегуфт, ки зодаи Себзор аст.

– Даври воизият гузашт, – ниҳоят пирамард ба даҳони Камол мӯҳр зад,

– Оша оварданд, – ба ҳамсараш ишора кард. Фаридун офтобаро бигир. Дастҳоро бишӯй!

– Ё дурӯғ мегуям? – гардан намефаровард Камол.

– Гапатон сад дар сад дурӯст, барои хомӯш кардани оташи даҳонаш, паст фаромад пирамард, ҳарчанд ин ба феълӯ хӯи ў рост намеомад, изати дастархон ва неъматӣ парвардигорро муқаддам донист. Моҳсурат дастархоне, ки дар он табаки ош фатири равғанинро оварда буд кушода, болои хони гӯстӯрда ниҳод. Ҳаври ҳарир аз табак бархоста, буи зира ва дигар давогӣхоро, ки кампир ба биринҷ ҳамроҳ карда буд бо буи мурғи дар дами палав пухта, омехта шуда ба димоғ мезад, ки аз ин ҳаловате ба рӯҳу равон мебахшад. Пирамард дар болои пораи фатири гарм гушти мурғро ниҳода, сипас бо корди финӣ, ки дар ғилофи миёнбандаш буда овезон буд, онро пора, сипам реза карда, болои хотаи тафсонӣ ош гузошт...

Фаридун бори аввал бо мардони солор, мусафедон сари табак нишаст бо дасти рост луқма гирифт, гармии онро эҳсос кард. Ва

чуноне, ки бобояш қаблан ёд дода буд, ба номи Худои бахшояндаи меҳрубон иқтидо намуд. Аммо калимаи «даюс» ўро бисёри бисёр ба андеша оварда буд ва маънии онро доништан меҳост. Аз ин ҷиҳат маврид меҷўст, ниҳоят ба ҳулосае омад онро шом, вақте ки ба манзили бобояш ташриф меорад суол мекунад аз бибияш. Ва ин дам таҳаммул пеша кард, то ки аз ин пирони рӯзгордида, ҳарчи бештар шунавад, ки онҳо ҳарчи мегуянд бо ҷашм дидаанд. Ва шоҳиди ҳол будаанд.

Шом пирамард табаку косаи ҳолӣ ва дигар чизҳои нолозимро ба дастархон печонда, дар почай хўрчин ниҳода, хўрчинро бо-лои ҳар гузошт ва Фариддунро ба он савор кард.

Шоми деҳа бо баоси говони аз пода, оянда ва гусолаҳои ҷашминтизор, ки овои модарони пистондамидаи ҳешро шунида, ба он ҷавоб медоданд оғоз мешуд, ташвиши занони деҳа ҳаду ҳисоб надошт, бузу гўсфандонашонро ҳел зада, гусолаҳоро мемаканданд, сипас шири боқимондаро меҷўшиданд. Подабонҳои ба гарду ҷанг олуда, бо авои баланд аз паси чорво дами дарвозаҳо таваққуф мекарданд :

«Оши ҳалол!» Яке тарбуз, дигаре ангур, сеюми нони гарм, чоруми қоқи тут ва ё каду эҳдо мекарданд ба ҷўпонҳои деҳа. Роҳи печ дар печи деҳа, ки дар қисмати ҷапи он Рўдаки сероб ҷорӣ буд, зери пой чорво монда, охурча пайдо мекард.

Ҳар кас паси ҳонаи худро, ҳар субҳу шом об мезад, ки ҳоки нармро нам карда, мўчиби ҷангhezӣ нашавад. Пирамард харро ба ҷапкандӣ баста, гўсфандонро алаф дод, сарашонро дастмол кард, сипас ташноб даромада таҳорат намуд.

Фаридун интизори бибӣ буд, ки кай қорашро анҷом дода, паҳлўи ӯ қарор мегирад ва ӯ аз бибияш ҷанд суоли тамоми рўз маҳфуз доштаашро иброз медорад. Асосан маънии даюсро фаҳмидан меҳост.

Кампир ҳама қорҳояшро бе шитоб тадриҷан иҷро менамуд, ки ин ба Фариддуни деринтизор хуш намеомад. Агар ҷои бибияш қаси дигар мебуд ба сараш дод мегуфт. Ва тақозо мекард, ки суръат бахшад қорашро. Вале бибӣ, шахомату қадру манзалати ӯ намегузошт Фаридун ҷунин тасмим гирад. Љуз таҳаммул ҷораи дигар надошт.

Кампир бошад дар дил нақшаи дигар дошт. Меҳост ба наберааш афсонаи бофтаашро нақл кунад. Ин афсонаро танҳо ҳудаш медонист. Ба қавли Ғуломалӣ, ки ҳар шом аз волидонаш шуни-

дани афсонаи навро тақозо мекард, дар шахр дигар на афсонагӯй мондааст на гӯши афсонашунав. Вақти одамонро кино, телевизион, театр, радио, рӯзнамаву маҷалла, китоб, компютер, Интернет барин чизҳо гирифтааст. Афсона чун маводи содаву кӯҳна танҳо дар забони муҳаққиқони фолклоршинос зинда мондаасту ҳалос. Ғуломалӣ, ки афсонаҳои зиёдро баллад буд, наметавонист ҳатто як афсонаро ба писаракаш нақл кунад. Кампири Моҳсурат бошад, барои ӯ махсус афсона бофта буд. Ва қасд дошт ин шом қарзи худро пеши уву вичдонаш адо намояд. Азобе ки дар гӯшаи қалб нисбати ин қазия пайдо карда буд, рафъ созад. Ғайричашмдошт ба набера пешниҳоди биби хуш наомад. Ӯ аз биби чизи дигар талаб кард. Чизе, ки кампири Моҳсурат интизор набуд.

– Бибиҷон, даюс чӣ маъно дорад?

– Даюс? – ҳайрон шуд кампир, ба рӯи набераи ӯ ханӯз ноболиғаш зеҳн монд.

– Бале, даюс?

– Даюс, шахси беномусро гуянд. Даюс касест, медонад, ки ҳамсараш бо мардони бегона алоқа дорад, вале чашм мепошад, вонамуд мекунад, ки чизеро намедонад. Аз пушти амалҳои пастии ҳамсараш рӯз мегузаронад. Занаширо барои рафти корхонаш бо одамони тавоно пешкаш мекунад.

– Агар аз кирдори ҳамсараш хабар надошта бошад?

– Дар ин сурат ҳам даюс аст.

– Барои чӣ? Охир ӯ намедонад.

– Аммо дигарон медонанд.

– Дигарон ҳам надонанд чӣ?

– Ҳамон марде, ки бо зани ӯ алоқа дорад медонад, худ ин чиз ба даюс буданаш далолат мекунад. Даюс ҳаргиз рӯи биҳиштро намебинад...

Фаридун дигар савол надод, як пиёла ҷой хунукшударо ба як дам нушида аз ҷой хест.

– Афсона гӯш намекуни?

– Хоб дорам.

– Ҷой хобатро тахт кардам, – гуфт кампир ва аз ин тағйироти рӯҳу равони набера ба шигифт монд. «Чаро ин мафҳумро аз ман суол карда бошад?» Бобояш дар ҳақи падараш ҳарфи дурушт гуфтааст? Аз ӯ инчизро интизор шудан душворие надорад. Агар чунин шудааст, бояд аз дилаш баро-

вард. Кампир ба азми ин ба набера нигарист. Фаридун ба болин сар монда, вонамуд карда буд, ки хобидааст. Моҳсурат низ чунин пиндошт. Ва дигар ба ӯ кордор нашуд, чароғро паст карда радиоро монд.

Фаридун ба гузашта, ба он айёме, ки дар хонаи падар, дар он бинои мухташан ба сар мебурд баргашт, хотираашро варақгардон кард. Воқеан, дар хонаашон гоҳ – гоҳ марде меҳмон мешуд, чун падараш ба сафари корӣ мерафт. Модарашро мебусид, модараш ӯро меҳмондорӣ мекард, ба ӯ ширинӣ меовард. Меҳмон дар ҳарамхонаи волидонаш меҳуфт бо модараш. Бобояш ҳам меҳмон мешуд бо чӯраҳояш. Ӯ мисли ин бобояш намоз намехонд, дастор намебаст, риш ҳам надошт, муи сари мошубиринчашро қафо шона зада, тавқи рах – рахашро кушода, ба роҳаткурсӣ такя мезаду чуръа – чуръа оби чавро мазиди мазида менушид. Модараш ба онҳо хизмат мерасонд. Чӯраҳои падараш баҳусус ҳамон чашмтанги дандонтилояш чашми бобояшро хатто карда, бо пушти даст ба суриҳои модари Фаридун мезад. Ва аз ҷониби ӯ муқобилият намедид. Фаридун ҳамаи инро ба чашми худ дида буд. Боз холааш бо марде дар ҳучраи волидонаш то субҳ хуфту хоб доштанд. Модараш барои онҳо шароит муҳайё кард. Фаридунро танбех дод, ки паси дари онҳо наравад. Ҳама ин воқеаҳо дар вақти набудани падараш воқеъ меафтад. Ҳамин, ки модараш ба бобояш телефон мекард :

– Чӯраатро биёр, бароятон манту пухтам, пиво, коняк, арак, вино, ликёр ҳарчики хоҳед ҳаст.

Шом меҳмонони шикамғафси бобояш, ки чун машки пуроб чехраҳояшон таранг буд, ҳозир мешуданд. Менушиданду мераксиданд ва чун хар асосак мезаданд. Гули сари сабади маҳфил модари ӯ буд. Боре бо чашмаш дид, ки он чашмтанги дандонтило модари ӯро рӯи даст бардошта ба ҳучраи шафат бурд, болаяш ҳам шуд.

Фаридун аз тарс фиғон бардошт ва шишаи шампонро ба сари ӯ зад, аммо шиша ба рӯи модараш бархӯрд, ки биниаш шикаст. Рӯи бистар пур аз хун шуд. Барои ин амалаш аз модар танбех дид, сару рӯяш алов гирифт. Гумон кард аз бобояш пуштибонӣ мебинад, аммо аз сӯи ӯ садои хӯроккашӣ меомад. Марди дастдароз ба модари ӯ меғуфт.

– Ӯро чӣ гуна тарбия кардӣ, ки эҳтироми модарашро намедонад?

– Аз деҳа кай одам руида буд?

– Ман ҳам дар деҳа таваллуд шудаам.

– Падари ин, чи тавр доштани корду шохаки хурокхӯриро намедонист. Дар сар тоқӣ мемонд, ман ўро одам кардам. Аз ў руидагӣ чӣ қадар фаросат дорад?

– Бовар дорӣ кӣ, аз пушти ўст.

– Ин чурми ман буд, ки аз пушти ў зоидам.

Фаридун ин гуфтораро хуб дар хотир дошт. Пеш ба он сарфаҳм намерафт. Акнун дарк мекард, он чӣ маънӣ дорад. «Не, намеравам, агар дасту поямро баста ҳам баранд. Намеравам ва салом.»

– Кай деҳа рафта будӣ? – ўро дар курсии паҳлӯ шинонда, гуфт бобояш.

– Хеле шуд...

– Аниқ кай?

– Ду моҳ пеш...

– Бобоят чӣ хел аст?

– Нағз.

– Аз думи гову хар давида гаштааст?

Ҳафти умри одамай, ки дар чунин шароити вазнин мегузаронанд. Ин чӣ рӯз аст?

– Онҳо шояд ба ҳоли мо биханданд?

– Лукма партофт чашмтанг.

– Ақлашон ҳамин қадар мерасад. Ба пиндори онҳо шаҳр дилгир асту танг.

– Воқеан ҳамин тавр фикр мекунанд.

– Бе онҳо ҳам намешавад.

– Кадом бобоятро дӯст медорӣ? – суол кард чашмтанг.

– Ман тӯро бад мебинам, – ба рӯи ў песонда гуфт Фаридун.

– Чӣ? – абрӯвони бобо чин шуданд. Чӣ гуфтӣ? – аз дасти Фаридун кашид бобо, – Ту киро бад мебинӣ?

– Тӯро нагуфтам.

– Медонам, ки маро нагуфтӣ. Чаро меҳмонро чунин гуфтӣ? Ку гап зан, тӯро мегуям. Эй сағбача...

– Маро бад диданаш ҳикмат дорад, – гуфт бо пӯзханд чашмтанг. Ва ба суи Фаридун чашмак зад.

– Ман тӯро бад мебинам, – такрор кард Фаридун, алахчаи бобояш шах шуд.

– Чӣ гуфти? – барӯи Фаридун шалок зад, писарак дошт надода афтод, сараш ба девор бархӯрд, фиғонаш баромад.

– Бад мебинам ўро, ба падарам мегуям.

– Чӣ мегӯй? – ўро ба пояш рост монда ба истинтоқ гузашт.

– Мегуям, ки чӯраи бобоям модарамро хобонда, болояш баромад. Ва боз мегуям, ки...

– Хомуш! – даҳони ўро бо кафи дасташ пушонд. Бобояш субҳ Фаридунро хонааш бурд. Барои он бурд, ки ба бозӣ машғул шуда, хабари шум аз хотираш барояд. Ва ба зиндагии хуши волидонаш осеб нарасад.

Фаридун он воқеаро ба ёд оварда, ба бобои зиёинамояш, нафрат кард. Дилаш ба ҳоли падари заҳматкашаш сухт. Аз як паҳлӯ ба паҳлӯи дигар гашт. Рӯ ба девор овард, ки буи хоки нам дошт. Радио хабарҳои охирино меод. Аммо ба гӯши Фаридун чизе намеромад. Сараш гичу вазнин буд, гӯё рӯи шонаҳояш санги осиебро гузошта бошанд. Сангеро, ки бобои осиеббонаш ба иллати фарсудагӣ нияти иваз кардан дошт.

Хобаш бурд, ба ҳамин фикру ҳаёл. Бобои шаҳрияш ўро паҳлӯи худ шинонда буд, назди мизи пур аз нозу неъмат. Дар миёна торти бузӯрге дошт, ки дар болои он шамъаҳои рамзӣ месухтанд. Бибиву холаҳояш ҳама дар атрофи миз нишаста буданд. Тағояш низ ҳузӯр дошт. Фаридун ҳузӯри ўро дар ин нишаст бо баёни суханони дурӯғ ба унвони худ, эҳсос намуд. Тағояш обгинаи оби маъданро кушода, ба истакони шафоф рехт ва онро ба лаб бурда, як дам ба рӯи чиянаш нигарист.

– Падари булфузулат кучост?

– Намедонам...

– Ў мудом дар ин гуна маърақаҳо ғайб мезанад.

– Киро мегӯй? – гулпурсӣ кард биби шаҳрӣ.

– Ғуломо...

– Метарсад.

– Аз чӣ?

– Аз тӯҳфа овардан.

– Тӯҳфа овардааст, – гуфт модари Фаридун.

– Кучост ки надидем, – бо ноз нописандона лӯқма партофт холааш.

– Ана, калидро нишон дод.

– Мошин?

– Чй хаёл кардӣ? – табассум дар лабони модари Фаридун гул кард.

– Ба ту гап надорам, – чашмак зад холааш.

– Гусфанде беш нест, илова кард бибии Фаридун, – агар ҳамин гузаштҳояш намебуд, паҳлӯи ӯ як лаҳза истодан шармандагӣ беш нест.

Фаридун ба бибияш песонда нигарист. Суханони касе аз ҳозирон писандаш наомад. Чизе гулӯяшро фишор меод. Ба хусус, вақте ки чашмтанги дандонтило сухан гуфт. Бобояшро таъриф карду бусид, қадаҳи булурино як чуръа хуш ва як чуръа ба модари ӯ нушонд. Сипас бибӣ, холаҳояш ва модари ӯро бусид. Тағояш низ аз ин қатор дур намонд. Аз он пас омад назди Фаридун, ки паҳлӯи бобои ширамасташ нишаста буд. Ҳам шуд, то ӯро аз чабин бӯсад. Аммо Фаридун сари ӯро тела дод. Ва бо тамоми овоз дод зад : «Не-е-е-е...» Бибияш болои сараш ҳозир шуд.

– Ба ту чӣ шуд? Тарсидӣ? Сахт тарсидӣ? – ба рӯи Фаридун об зад.

Ин лаҳза бобояш сулфид. Ва чуноне, ки одат дошт пойҳояшро шарфа дода, ба айвон омад.

– Ба ту чӣ шуд? – ба Фаридун рӯ овард.

– Бобо...

– Ҷони бобо?

– Ман дигар намеравам.

– Куҷо?

– Шаҳр...

– Мо ҳам тӯро намефиризем.

Фаридун ба гардани бобояш часпид. Ашки чашмонаш рӯи гунаҳояш шорид.

– Хоб дидааст, хобби даҳшат, – гуфт бибияш.

– Мо ҳаргиз чунин ният надорем, – сари Фаридунро сила кард бобо. – Аммо модарат даъво мекунад.

– Агар монё шавад, мегурезем,

– гуфт Фаридун.

– Ман бо ӯ гуфтугӯ мекунам, – бобо аз чабини Фаридун бусид.

– Не, бо ӯ гап назан. Ӯ ба ин намеарзад.

– Чаро? Охир ӯ модарат аст?

– Намехоҳам...

Пирамард Фаридунро бардошта назди дастархон овард. Моҳсурат низ даступохӯрда буд. Дастархонро шапонда, аз нав паҳн кард. Чой дам кард. Фаридун чун кӯдакони эрка аз бағали бобояш хестан намехост. Пирамард ҳам ба ӯ меҳрубонӣ мекард.

Субҳ пирамард ҳамроҳи Фаридун ба дараи сангин омаданд. Хару хайбар ҳамроҳаш буд. Пирамард белу зоғнулро гирифта, ба кандани санге, ки нима дар хок ғутида буд, шурӯъ намуд. Корашон равақ дошт, Фаридун ҳини дамгирии пирамард бо зоғнул хоки хушкро, ки дар атрофии санг пайваста буд, канда нарма мекард, пирамард баъд аз рафъи хастагӣ, боз ба кор часпид. Корашон равақ дошт. То нисфирӯзи сангро аз чилди хок берун карданд, сангро бо таноб баста ду каса берун кашиданд, чун ин ғоида накард, ба он занчири харро пайваста, маркабро низ ба ёрӣ хостанд. Ниҳоят санг берун баромад. Санги вазнин, ки пас аз тарошидан метавонад, солҳо хизмати мардумро ба ҷо оварад. Чун он санге, тӯли солҳо хизмати мардуми деҳро ба ҷо оварда буд. Пирамард ба санг нигаристу дар сараш фикрҳои дигар пайдо шуд:

Агар Себзор, ба шаҳр бадал шавад, дар ин сурат ин санг, новаку тирак, ҳама чун маводи намоишгоҳ ба маъраз гузошта мешавад. Намегуянд ин сангро кӣ тарошида ва маҳсули дасти кист? Не, ин чиз барои тамошобин аҳамият надорад.»

Пирамард сари набераашро сила кард. Ва аз чабинаш бусид.

– Фаридун чони бобо... Афсӯс, ки ту танҳой, волидонат фикри ба дунё овардани додаракero мисли ту ба ғӯшаи хотир наоварданд. Имрӯз набудани ту онҳоро зиқ мекунад.

– Онҳо маро дӯст намедоранд.

– Чаро?

– Намедонам, – оҳ кашид Фаридун. Вақте ки дар хона набошам модарам хурсанд мешавад. Меҳоҳад зуд-зуд ба хонаи бобоям, холаҳоям равам. Падарам бошад ҳеҷ гоҳ бекор нест. Мудом саргарми кори худ аст. Аз он чи ки ман дар ин ҷоям онҳо зарае дар изтиробу шигифт нестанд. Модарам хурсанд аст, чунки ман ба ӯ дигар ҳалал намерасонам. Бобочон, маро нафиристанд. Ман ин ҷо меконам.

– Фаридун, ман ҳам инро меҳоҳам, бибиат ҳам. Осиёб баъди сари ман бесоҳиб намемонад. Як лафка нонатро аз он ҷо меёбӣ.

– Ман аздусар, дигар шаҳр намеравам. Агар ҳазор лай – лаин бихонанд, ки қадамамо он сӯ намемонам.

Пирамард чунин мешуморид, наберааш Фаридун сари эҳсос

чунин хулоса баровардааст ва он муваққатист, ҳарчанд аз тасмими ӯ шод буд. Фаридун бошад ҳанӯз дар мавқеи худ истодагарӣ мекард. Ақидаашро дигар кардан намехост.

«Бо кадом рӯ меравам? Не, намехоҳам ангуштнамо бошам. Намехоҳам таънаи дӯсту душманро шунавам.

Тамғаи даюсро бардошта наметавонам. Ва бо он замонасозон, ки худро гули сари сабади ҷомеа медонанд. Худро чун гули аз гулбун канда, ки дар кӯзаи пуроб ниҳодаанд, тасаввур мекунад, зоҳиран намуд доранд, вале решаи тегзадашон дар ҳоли пусидан аст. Ҳама медонанд, ки умри ин гулдаста тӯлонӣ нест. Рӯзе он ба поён хоҳад расид, зеро аз бунёд, аз асл бурида шудаанд. Бобои ишкамбузургам низ бо ҳама он сояи ғафс, касеро дар наноҳаш гирифта наметавонад. Зеро худӣ ӯ низ бо ҷоплусӣ ба ин рӯз расидааст. Умед аз дигарон дорад. Ва бо умеди онҳост. Холаҳоямро ба тавонгарон як ду рӯза пешниҳод мекунад, ки умри айши ўро дароз кунанд. Модарам низ хизмати падарро мекунад, барои таъмини рӯзгори ӯ, айши ӯ, ба ҷодае ки ҳидоят менамояд гом мениҳад. Фаридун ба дили сиёҳ ин ҳама олами фаҳшу фучурро пеши рӯ меовард. Ва нафраташ ба ҷомеа, ба дунё, ки бошандагонаш аз он тафохур мекунад ҷуш мезанад. «Ба чияш дил бандам? Ба бобоям? Ба он марди чашмтанги дандонтило, ки чанд рӯзе чанбари идораи ҷомеаро дар як гӯшаи шаҳр ба даст дорад? Ва бобои ман фармонбардораш аст? Ба бибиям, ки муи сари сафедашро ранг зада, дар теппаи сараш ғунча кардаасту, куртаи атласаш аз зону болост. Соки сафеди пойҳояшро намоиш медиҳад, миҷгонҳояшро сурма мезанад, ба абрувонаш усма мекашад. Боз холаҳоямро, ҳатто модарамро таъна мезанад, ки ба хеш аҳамият намедиҳанд. Мардонро аз худ мегурезонанд. Ба ҳамонҳо дил бандам? Ба тағои беномусу даюсам бошам, ки хоҳарашро аз пешаш мебаранд. Мошини ҷавонмардон паси хонашон ба ғуриш медарояд. Ва ӯ хоҳарашро сарзаниш мекунад, ки танбал асту бо ин амалаш ҷавонмарди даркорино маҳтал кард. Айб шуд, набахшиданӣ. «Аз дилаш барор!». Ба такид мегӯяд, додари модарам.

Фаридун сар ба сукут соатҳо андеша мекард, вучудаш меларзид, дилаш тадричан ба зуғоласанг бадал мешуд, ки ҳанӯз сӯхтанаш дар пеш аст. Ва фақат як гапро такрор мекард. «Намеравам! Бо онҳо будан намехоҳам. Тоби дидани башараашонро надорам». Бобову бибияш бошанд чунин тасмим гирифтани ўро

эхсоси ноўстувор ва тағйирёбандаи наврасӣ арзёбӣ мекарданд. Фаридун борҳо ният кард, воқеиятро фошо-фош мегӯяд. Сабаби тасмими хешро дар ин маврид баён мекунад. Аммо боз ҳам чизе садди роҳаш мешуд. Фикрашро дигар мекард. Намехост бадбиние, ки бобову бибияш, нисбат ба модари ӯ доранд ба маротиб афзояд. Пирамард дар аснои роҳ, то расидан ба ҳавлӣ дигар чизе нагуфт. Андешааш дар моварои осиебу санги он гардиш меҳӯрд. Альон мизочон роҳи осиебро аз нав пайдо карда буданд. Аробаи гандумашонро ба самти осиеб гардонда, хочати хешро мебароварданд. Аммо гардиши сангу сифати орд, ӯро қонеъ намекард, сабӯс ханӯз зиёд буд, ки ин меёро убури менамуд. Хайбар ҳам бо сари ҳам, чун гӯсфанди кар коҳилона гом мекашид. Гӯё хоҷаашро, ки ба душ бори андеша дошт халал расонидан намехост, то ки фикру ҳаёлаш парешон шуда, ҳосили заҳматаш барабас наравад. «Гандум омадагист, то бегоҳ орд карда, пас фардо тавассути чигина, сангро сахни осиеб мебарам. Як рӯзи қорӣ бо сангтарошӣ мегузарад. Баъд аз ин боз як рӯзи дигар ҳашар мекунем. Ин дафъа қор бо мӯйсафедон буд намешавад. Ба ҳар ҳол ба хоҳири равнақи қор, Балеғӯй даъватшон мекунам. Бигзор рӯзи ҷавонро бардоранд. Ин дафъа қор вазнин аст. Онро сахл гирифта маънӣ надорад». Бо ин андеша ба дари ҳавлияш расид, пайгоми ҳамсараш авзояшро яқбора парешон кард.

– Ношинос буд? – сар хорида чизеро ба хотир овардани шуд пирамард.

– Аз ин деҳа набуд.

– Қӣ бошад?

– Намедонам, ӯро Саттор роҳбалад буд.

– Қучо рафт?

– Назди осиеб меистам, гуфт.

– А... – пирамард гӯё масъалаи муҳимеро кашф карда бошад, пушти сар хорид. Дар ҷабинаш чинҳои амиқ пайдо шуданд. Ва оҳиста-оҳиста дар рӯи ҳавлӣ пешу пас қадам зад.

– Харро бандам? – суол қарл набера.

– Ҳоло не, осиеб рафта дарқор, – овозаш ҳузн пайдо кард ва он аз меёр паст баромад.

– Он ҷо бошад, бигзор сабр кунад.

– Қӣ бошад?

– Қасе, ки набошад, – гуфт Фаридун, чун мардони солору ботаҷриба. Пирамард аз шердили наберааш, ки қазияро

беаҳамияту муқаррарӣ арзёбӣ мекард, хурсанд шуд. Ва изтироб, ки дар рӯҳу равонаш ҷойгузин буд то андозае рафъ гирдид. Ва ба ҳамсараш рӯ овард.

– Ягон зиндагӣ ҳаст?

– Биншинед!

– Чӣ пухтӣ?

– Самбӯсаи кадугин.

– Айни муддао... Биёр, чой нӯшида баъд меравем, – гуфт пирамард, мӯзаҳои чарминашро кашида, рӯи яккандози шоҳӣ нишаст. Фаридун низ рӯ ба рӯи бобояш қарор гирифт.

Пирамард пиндошт корманди шӯъбаи андоз аст. Пеш аз осиеби ӯ андоз намегирифтанд. Ҳатто дар даврони шӯравӣ ҳам. Чанде пеш, аниқтараш як ҳафта ва ё зиёдтар аз он Камол – муллақаб ба чашми давлат, чун одат, хабари навро ба аҳли деҳа, чун бонги бум гӯшрас кард, ки гӯё кормандони шӯъбаи андозии ноҳия, хона ба хона даромада воситаҳои даромади аҳолиро аниқ муайян мекарданд. Ва ба ҳар кадоми онҳо андоз муқаррар мекардаанд, мувофиқ ба ҳаҷми даромад. Пирамард пиндошт намояндаи ин ҳадамот омадааст. Ва дилаш андак сиёҳ шуд. «Вақти омаданашонро ёфтаанд. Кош осиеб соз бошад? Охир ду рӯз пеш баъд аз бекории як ҳафтаина қисман таъмир кардем. Ҳамагӣ то имрӯз дусад килло гандумро орд кардем ё не. Шайтонҳо қор қарда истодаанд. Ҳамаи сафедорон, илоҳо ҳамтақдири Гурдара шавӣ. Наход дар як рӯзи ба қор шурӯъ қардани ман чашми шумо сик зада бошад? Наход ман нони даҳони шуморо нимта қарда бошам? Баракс, шумо нотаваббинҳо паси ҳам се осиеби чинӣ бунёд қардед. Ман чӣ гуфтам? Акнун корманди андозро фиристодед, ки ба ман фишор оваранд. Қонамро ба лаб биёранд. Ба хоҳири он ки худ ба худ аз пешаи меросӣ, ки аз бобу қаддам мондааст, даст бишӯям? Ҳобатонро ба об гӯед. Шерзодро шумо буздил гумон накунед. Фикр накунед, ки аз фишору таҳдиди шумо метарсам. Ҳақатонро мегиред, қонамро не». Пирамард самбӯсаҳои варакиро, ки ҳамсараш бо қадуи ҳаётаи ҳудах пухта буд, бо дандонҳои қисмати рост меҳайд. Дандони ашқашро ки дар паҳлуи чап ҷойгир буд, қайҳо боз табобат қарданӣ буд. Ин дандон сӯрох шуда, ҳини хӯрокхӯрӣ ба ногоҳ ба он мағзаке дар меомонд, оҳ меғуфту дардашро фӯрӯ мебард. Пирамард баъд аз таъмири пурраи осиеб ба маркази ноҳия рафтаи мехост. Ҳамсарашро низ бурданӣ буд. Ӯ ҳам шикоят аз дандон дошт. Ва

бо сабру таҳаммул он рӯзро интизор буд, ки кай фаро мерасад. Пирамард пиёлаи чойро саросема дам кашида, пойтобаҳоро ба пояш печонд. Ва ба Фаридун рӯ овард.

– Ту дам бигир, ман осиеб меравам, бинам, ки омада бошад, – мӯзаҳояшро ба пой кашида, ба хар савор шуд, ки дар сутуни назди даромадгоҳ баста шуда буд.

Пирамард, пиндошт масъалаи пешомада чанчолист. Ва дар шоҳидии наберааш суханони пасту баланд заданаш аз рӯи инсоф нест. Аз ин рӯ ширкати набераашро дар ин қазия, ки ба пиндораш гарон меомад лозим надонист. Ҷониби осиеб равон буду дар сараш ҳазору як андеша, ки оҳангаш ҳазин буд туғён мекард. Ана мошини баланду ғайриодӣ ки дар назди осиеб меистод ба чашм афтод, дарҳо кушода, аз кабини он овози магнитофон ба гӯш мерасид. Пирамард аз ин манзара фоли бад бардошт. «Қадам шайтон, ба миён даромада бошад? Ин мошин бо дилу нияти нек наомадааст. – Аз дилаш гузашт. Ва ба пордуми хар халачӯб зад, ки гашторашро тезонад. Аз дохили мошин, аз магнитофон овози Андриано Челентано меомад, ки ба гӯши пирамард хуш намерасид. Хар бо ачала пеш мерафт. Инак, лаҳзаи хаяҷоновар наздик омад. Пирамард баробари дар паҳлӯи мошин қарор гирифтани маркаб ба дохили он нигарист. Ронанда, мутақои чавкиро фароварда ба ҳузӯр дароз кашида, ба оҳанги магнитофон гӯш фаро дода буд.

– Тинчист? – овоз баланд кард пирамард. Ронанда айнакро ба даст гирифта, нимҳез шуд. Ва ба рӯи пирамард нигарист. Ба ҷои салом бо оҳанги барои пирамард дағал суол кард.

– Ин осиеби кист?

– Аз шери нар! – дурушт ҷавоб дод пирамард.

– Маълум, ки аз шери модда нест. Кучост худи ӯ?

– Аввал бигӯ худи ту кистӣ ва ба ҷӣ мақсад омадаӣ? – ҳамчунин бо тундӣ ҷавоб дод пирамард.

– Омадаам, ки қорамро буд кунам.

– Ҷӣ қор?

– Ба осиеб барои ҷӣ мераванд?

– Ту қорманди шӯъбаи андоз нестӣ?

– Не-е... Ман як ронандаам. Омадаам, ки ду халта гандумамро орд кунам, – тугмаҳои қуртаашро як-як андохта, ба сӯи мӯйсифед, ки болои хар менишаст, наздик омад.

– Аз кучо меоед?

- Аз шахр...
- Кадом шахр?
- Душанбе...
- Чӣ? – ҳайрати пирамард даҳчанд афзуд. Дар Душанбе орд нест?
- Ҳаст, лекин калон фармуданд гандумашро дар осиеби бобогӣ, осиеби сангӣ орд кунам. Намедонам ба калон барои чӣ лозим шуда бошад? Ҳикматашро нагуфт ва ман ҳам чуръат накардам, ки пурсам.
- Ҳикмати бисёр, – дар лабони пирамард табассуми малех паид омад, – дар он бару гузар осиеб ёфт нашуд?
- Буд, вале чунинам не. Кофта-кофта омадам. Ин осиебро дар ҳама ҷо медонистаанд, ки яккаву ягона мондааст.
- Ку гандумат?
- Дар бағоч, ҳозир мефарорам, – ронанда ба қафои мошин гузашт, то ки халтаҳои гандумро бигирад. Пирамард бошад харро ба сабззори пушти осиеб, ки заминаш шибар буд барои лангар бастан ҳай кард.
- Дар ин ҷо барқ нест?
- Хушбахтона...
- Чаро хушбахтона?
- Барқ дарди сар меорад.
- Барои мо шахриён баракс, як соат набудани он фоҷиа меорад.
- Агар дар мо ҳам, бисёр не, як рӯз барқ диҳанд ҳама дигар мешаванд.
- Чӣ хел дигар мешаванд?
- Мисли шумо шахриён, ғулом мешаванд ба равшанӣ.
- Равшанӣ магар бадӣ дорад?
- Не албатта, мардуми Себзор ба ҳамон миқдор, равшание ки худованд барояшон лоиқ дидааст қаноат мекунам. Аз он зиёд талаб надоранд. Одамизод ҳарчи бисёр дид, ҳамон қадар талаботаш зиёд мешавад. Нафсашро наметавонад лачом занад. Шукр ки дар Себзор ин мушкилот ҳанӯз вучуд надорад. Ва ҳар рӯз дар панҷ вақт намозам, аз Худованди мутаол таманно дорам, саде ниҳад пеши пешрафту тараққиёт, то ки Себзориёни мо чӣ тавре ки буданд, бо ҳамон фаросоту фаҳмише, ки доштанду доранд боқӣ бимо-

нанд; Ватандӯсту созандаву одамдӯсту дасткушоду боимону чавонмарду накукор!

– Э бобо – бобо, – машаи ханда кард ронанда.

– Кӣ инро намехоҳад? Одамизод ҳар рӯз дигар мешавад. Ҳар рӯз дар баробари пешравӣ, мушкилоти нав ба вучуд меояд, ки ҳосили навгониҳои зиндагист.

– Магар мушкилоти худамон кам аст, ки бо пайдо шудани навгониҳо онро дучанд кунем? Худо кама диҳаду ғама не, – пирамард гандуми овардаи ронандаро ба соғаи осиеб рехта, бодизро аз дами чарх бардошт, об сангро ба ҳаракат даровард, донаҳои гандум тадричан ба дами осиеб рехта, гарди он ба орд табдил ёфта ба новак чамъ мешуд.

– Агар дар деҳаи шумо хати барқ кашида мешуд, он гоҳ ин осиеб бекор мемонд, – хулоса кард ронанда.

– Чаро?

– Чунки осиебҳои барқӣ пайдо мешуданд. Осиеби шумо чандсола умр дорад?

– Аз он рӯзе, ки ин деҳа бунёд ёфтааст?

– Деҳа чандсола аст?

– Ҳазору чорсад сол зиёдтар...

– Дар ҳазору чорсад сол мавҷудияташ ягон дигаргунӣ дар он дида намешавад.

– Ба фикри ту, бояд одамон тадричан, бо мурур шох бароранд?

– Ман ба ин маънӣ нагуфтам.

– Ман ҳам мақсади тӯро фаҳмидам, ки чист? – оҳ кашид пирамард. Себзор макони шерон буд, онро Шердор мегуфтанд. Тадричан шерони он тарки деҳа карданд, шерзодагони кавибозуяш, ки аз насли тоҷдорон буданд мисли ман ба нимтанаҳо табдил ёфтанд, ки зӯрашон ба бардоштани ним халта гандум базӯр мерасад. Акнун деҳаро Себзор меноманд, магар ин тағйирот нест? Шеронаш тарки деҳа намудаанд, аз насли бонангу номусаш чун Файзи урус якчанд даюс рӯидааст. Магар инро дигаргунӣ намегӯянд?

– Ман дигаргунии мусбатро дар назар дорам.

– Фарқ надорад, мусбат аст ва ё манфӣ дигаргунӣ ба амал омадааст. Ман аз ин тағйиротҳо, ки Шердори моро ба Себзор бадал кардааст хурсанд нестам. Дигаргунӣ, ки ту дар назар дорӣ иборат аст аз хатти барқ, пайдо шудани фурӯшгоҳ, лулаи

об, роҳи ҳамвори мумфарш, ҳаммом, мактаби замонавӣ, беморхона ва монанди ин баъзе чизҳои дигар.

– Бале, шумо фаҳмидед.

– Ин чизҳо маро ва ҳамдеҳагони маро ба вачд намеоранд. Чунки ба муҳити деҳи худ одат кардаанд. Ва ин далели иродатмандии онҳост. Деҳаи ман боз бартариҳои худро дорад, ки шумо шаҳрнишинҳо ба он ҳасад мебаранд. Мо ончики шумо меҳаред аз бозор, худ истеҳсол мекунем ва баҳри парвариши он ҷаҳд менамоем. Магар ин мувафақияту бартариӣ мо нест? Имрӯз дар хонаи ман шир, байзаи мурғ, ангур, себ, нок, тарбузу харбуза, помидор, бодиринг, бокило, сабзӣ, лаблабу, шалғам, пийёз, картошка, нахӯд, лӯбиё, кунҷит, наск парвариш меёбад. Осиёб ҳам дорем. Ба рузгорамон мерасад. Дигарон ҳам аз ин чиз бархӯрдор ҳастанд.

– Офарин! Гоҳ маро низ эҳсосе боло мегирад, деҳаро маскан кунам. Чорводорӣ кунам ва дар заминаш зироат парвариш намоям.

– Орзуи нек дорӣ. Шаҳр ҷои хуб аст, вале деҳа ҷозибаи дигар дорад, хоса агар дар он ҷо тарбия ёфта бошӣ. Ва онро дӯст бидорӣ.

– Ман ҳатман деҳа мекӯчам... Вале як чиз мудом сади роҳам мешавад. Андешаи нобаладӣ.

– Мардуми деҳ хислати дигар низ доранд. Дасткушодӣ, дилкушодӣ, фарохбинӣ ва одамдӯстӣ. Агар майл дорӣ, таъхир макун, ки Иблис сади роҳат мешавад. Душворӣ меорад, парешонӣ меорад. Хотир қавӣ дор, бикуш, ки орзуят амалӣ шавад... Даҳони ҳалтаҳои ордро ҷавон баста, ба боғи мошин гузошт. Ва ба пирамард сад доллар дод.

– Пули майда надорам.

– Ман ҳам бақияашро талаб накардаам. Ошат шавад. Як ҳафтаи дароз дар ҷӯстҷӯи осӣбӣ сангӣ будам. Калон ҳудаш омаданист. Ният дорад, тарҳи осӣбӣ шуморо гирифта, дар шаҳр ҷунин осӣб созад.

– Одатан одамони мансабдор орди осӣбиро намехӯранд.

– Бале, сардори мо бошад баракс, ба маводҳои табиӣ таваҷҷӯҳ доранд.

Пирамард аз барори кораш саргарм, дари осӣбро кулф зада, савори хар рафтано ба манзили зист аз хотир баровард. Дар рӯи ҳавлӣ ба ҳамсари хавотиравзояш бархӯрд.

– Ба хайр будааст?

– Занак барои ду халта орд, сад доллар доданд. Корам омад кард...

– Мардак, ҳамаи ин бо мусоидати фолбин ба даст омад. Дидам, ки пеши корат бастааст. Дидори Дилоромро баҳона карда, Навободи лулиён рафтам. Хоҳ мезанӣ ё мегӯӣ ихтиёр доред. Ман ҳамин корро кардам, дар ҳаётам якумин маротиба.

Пирамард хурсанд нашуд, дар чабинаш чинҳои амиқ пайдо шуданд. Ва чашмони гирди бузӯргаш, хӯрда шуда чун нигоҳи ворисони Чингизхон дунёро танг диданд. Ҳамсараш бо ҳамон ҷусса ба сони мурғи катак ба назараш арзиш надошт.

– Ту ба ман хиёнат кардӣ?

– Ҳарчӣ кардам ба хоҳири пешрафти кори шумо кардам. Охир осӣёб аз кор монда буд. Дастатон ба кор пеш намерафт. Агар аз шумо мепурсидам, ҳаргиз розӣ намешудед.

– Ту ачуза оқибат кори худро кардӣ? Боз бо забони дароз муваффақияти маро ба кадом як лулизани бесавод мансуб медонӣ? Ба фолбин эътимод бастӣ? Ба тоифае, ки ҳаргиз ихлос надорам. Дидаву дониста муқобили раъии ман баромадӣ? Ҳамин тавр маро ангуштнамои мардум кардӣ? Нанги даюсиरो дар пешонаам часпондӣ? Акнун бо кадом рӯ ба чашми одамон менигарам?

– Охир аз ин чиз касе хабар надорад, ҷуз мову шумо? – овози Моҳсурат сахл баланд баромад.

– Худо чӣ? Аз назари он зот пинҳон кардӣ? Ку гап зан. Ё ман дил надорам? Вичдони ман ба тамои сӯхтасту аз хокистари он заррае аҳгар наметавон ёфт? Ҳамин тавр? Чӣ хомӯш мондӣ? Эй сурати девор?

Кампир гӯе ба пайкараи беҳаракате табдил ёфта бошад, ҳатто овояш дар гулӯ дармонда буд. Фаридун бошад ба ин бархӯрди бобову бибияш бо тааҷҷуб нигоҳ мекард, ки дар он даҳшат ва тарсу ҳарос ғунҷоиш ёфта буд. Пирамард сар то по меларзид.

– Ту бовариро дар ман куштӣ. Тӯли панҷоҳ соли зиндагии якҷоя, ту ин эҳсосро дар қалби ман бунёд гузошта будӣ. Ба сони пайкараи меҳру вафо, ки аз хоросанг бунёд ёфтааст. Диламро чун обгинаи булурун ба замини сангфарш задӣ. Акнун фурсату меодии ислоҳи он нест. Эҳ, кош инро барвақт, ақаллан дар синну соли Ғулomalӣ дарк мекардам. Он гоҳ тӯро як дақиқа дар ин кулба нигоҳ намедоштам.

– Нигоҳ надор, ҳоло дер нашудааст. Боз мегири ягон парирухсорашро, дар ин шабу рӯзе, ки шавҳар кардан, барои духтарон мушкилии доимӣ шудааст. Чон-чон гуфта розӣ мешаванд, – оби дидашро нигоҳ дошта натавонист Моҳсурат.

Пирамард, то ин дам гапгардонии ҳамсарашро ёд надошт, чашмонаш аз сараш баромад. Ва ба рӯи ӯ шалоқ зад, ки аз чашмони кампир алов парид. Сараш чарх зад, пойҳояш сӯст шуда, дар чояш нишаст. Пирамард аз ғояти ғазаб илова кард.

– Қанчиқ!.. – беҳудона рӯи ҳавлӣ пешу пас қадам зад. Фаридун тарс хӯрда, бечуръатона пеши бибияш давид, пои луч. Ва кӯшиши ўро аз замин бардоштан кард.

– Бибиҷон, – овояш ба гирия омехт.

Пирамард ба рӯи наберааш нигоҳи сард афканд, вале боз таҳаммул кард, меҳмониашро рӯи хотир намуд. Аз ҷониби дигар хурсанд ҳам шуд, ки наберааш ба бибияш дилсӯзӣ кард. Пирамард ҳамсарашро дӯст медошт. Ҳатто дар ин лаҳзаи ҳассос, ки вучудаш чун саги дар сармои зимистон ба об афтода меларзид, аз кирди Фаридун шод шуд. Ва шояд ҳамин чиз боис шуд, ки қаҳру ғазабаш тадриҷан сӯст гардид. Ва ба худ андешид. «Кампири сода, коре накардааст, ки ба ман зиён расонида бошад. Воқеан ғами маро хӯрдааст. Аламовараст, ки назди фолбин рафтааст. Ба тоифае, ки чашми дидан надорам. Гӯё сад долларе, ки ёфтаам, маҳсули заҳмати фолбин бошад? Гӯё саҳми ман дар ин ҳеч аст. Адабашро додам. Минбаъд хушёр мешавад. Қадамашро санчида мемонад. Дар муддати зиндагии якҷояямон бори дуум аст, ки ҷазои ҷисмонӣ дид. Аз ин пеш ҳам шалоқе хӯрда буд. Ин хеле пеш, дар айёми мактабхонии Ғуломалӣ ба вукӯъ пайваست. Бе иҷозат ба маҷлиси падару модарон рафт. Ба гумони ӯ бо ин кораш ба ман кӯмак расонда аст. Чун шалоқи обдор хӯрд. Ақлаш ба сар омад. Дарк кард, бо ки сару кор дорад. Аз он айём вақти зиёд гузашт. Аҷаб не зарби шалоқро фаромӯш карда бошад. Ҳамин тавр ҳам ҳаст. Заҳми санг мерафтааст, аммо заҳми забон баракс,». Пирамард маҳсули корашро бори дигар аз киса бароварда, ба он зехн монд: «Наход барои пешрафти қорам «куфу суфи» ин лулизани рамол, ки дар Себзор обрӯи баланд дорад боис шуда бошад? Бовариам намеояд». Пирамард якбора ба ғазаб омад. Чун дид ҳамсараш рӯи суфа нишаста оби дида мерезад, китфонаш аз шиддати алам пасту баланд мегардад. Фаридун бошад, бо абрӯи гирифта ба ӯ ҳамдардӣ менамояд.

– Боз ин чӣ нағма аст? – болои сари ӯ қарор гирифт. – Ба ту мегӯям? – ба кампир рӯ овард. Моҳсурат аз тарс нозу нуз ва дарду алафро фаромӯш кард. Бо ҳарос ба рӯи шавҳараш нигарист. Пирамард боз чун анор сурх шуд.

– Даюсон, зан, хоҳар, духтарашонро барои пешрафти кор ба тавонгарон пешкаш мекарданд. Ту маро ба қатори онҳо даровардӣ?

– Чӣ гуфта истодаед, мардак. Охир мақсади ман дигар буд.

– Дигар буд, вале чунин оҳанг гирифт.

– Худо нишон надихад...

– Худо нишон дод, – ғазабашро нигоҳ дошта наметавонист пирамард.

– Бубахшед, пиндоштам аз кори ман хурсанд мешавед.

– Хурсанд мешудам, агар аз ман мепурсидӣ.

– Ҳис кардам, ки розӣ намешавед.

– Бе розигии шавҳар ба коре даст задан аз рӯи ахлоқ аст, маргар ин оини оиладориро хос аст? Ку гап зан. Ё ту ҳам озодӣ меҷӯӣ, ки ҳама кор барои ин ашхос мувофиқ аст? Ҳама чиз барояшон мумкин аст. Худо нишон надихад, рӯзе ин ашхос хонадоршавиро ба модару хоҳари худ раво медонанд ва ё баракс,?

– Астаффуллоҳ, – гиребон гирифт Моҳсурат. Ман ба ин, чӣ дахл дорам? Чаро чунин фикр мекунед, ки ман аз паси ин гуна одамон мегардам? – барошӯфт Моҳсурат.

– Ба ту дарс нашуда будааст, – бо таассуф сар ҷунбонд пирамард.

– Боз чӣ гуноҳ кардам?

– Забонатро болои кунда монда бо табар калта кардан даркор. Ана он вақт ақлат ба сар меояд. Дар акси ҳол намефаҳмӣ аз даҳонат чӣ мебарояд, – абрувони пирамард рӯи чашмонаш афтод.

– Шуд, тавба кардам...

– Масҳара мекунӣ?

– Не, ҷиддӣ мегӯям.

– Аввалу охир, дигар нашунавам, агар дар доди ҳаштод, зиндонӣ шавам ҳам зинда намонӣ, – офтобаро аз офтобрӯя гирифта, ташноб даромад пирамард.

Фаридун, ки шӯҳиди ҳол буд, аз бибияш суол кард:

– Чӣ гап гузаштааст бибӣ?

– Аз ӯ напурсида, назди фолбин рафта, будам. Барои

кӯшоиши корҳояш. Ҳарчанд кораш равнақ овардааст, боз ҳам хурсанд нест. Маро бо худписандӣ гунаҳгор медонад.

– Хафа шудед биби?

– Не... Худам ҳам аз карда пушаймонам. Ҳарчанд кори ман натиҷаи мусбат дод, – бо таассуф гиребон гирифт кампир.

Фаридун, ки шоҳиди ҳол буд ба андеша афтод. Бобову бибияшро ба волидони худ қиёс намуд. Аз замин то осмон фарқ дид. Бобояшро бо вучуди дағалӣ, нисбат ба бибии меҳрубонаш чун марди воқеӣ, шахсе ки метавонад иродаи худро идора кунад ва онро ба сари тобеон талқин менамояд писандид, ва ба ӯ эҳтиром ниҳод. Бибияшро низ чун зани боифату солеҳа дӯст дошт, зиёдатар аз пиндор.

Аммо волидони худро, дар чанд соли идроки зиндагии солим шинохта натавонист. Яке ба зиндагӣ ба таври худ фуру рафтааст, шабу рӯз болои пешаи дӯстдоштааш андеша мекунад. Рӯзгори муқаррарино ба зинаи дуюм ниҳодааст. Аммо модараш, чуноне ки бибии шахрияш ба духтаронаш таълим меод: «Мардро чун лимӯ фишӯра, шираашро чабида, пӯсташро ба халочо партофтаи равоаст».

Фаридун дар ин ҷода интиҳоби худро дошт. Ба воқеият така мекард. Ва роҳи бобову бибияшро писандида буд. Ҳатто дар ин лаҳзаи ҳассос, ки шоҳиди бевоситаи он шуд. Шоҳиди ҳодисае шуд, ки ҳеҷ интизораи набуд. Бобову бибияш дар доди ҳафтад, дар қуллаи зиндагии муштарақ, ба нофаҳмӣ дучор шуданд. Яке шӯриду дигар таҳаммул кард. Агар ҳарду ғурури инфиродияшонро роҳандозӣ мекарданд чӣ мешуд, тасаввур кардан душвор буд. Фаридун бо зеҳнӣ нокомил, ки ба сар дошт, ин қазияро мукамал таҳлил намуд ва хулосаи худро баровард. Ба андешаи ӯ бобояш ҳақ буди бибияш солеҳа. Ва дар ниҳояти қор ҳарду намунаи беҳтарин ва воқеии зиндагӣ маҳсуб меёфт.

Фаридун дар ин маврид, ғайриҷашмдошт ба деҳа меҳр баст, бобову бибияшро мояи ибрат ва намунаи инсонӣ комил донист, ки омӯхтанро аз эшон пеши худ мақсад интиҳоб намуд. Пирамард намози асрро хонд ва ниёишаш пеши парвардигор зиёд буд, ки аз рӯи ҷойнамоз ба зудӣ нахест. Дуру дароз дуо хонд: «Худоё Худовадо, поё парвардигорро мани бандаи осиву гунаҳгорро, аз қори бад, аз васвасаи шайтон, аз ҳамсоии бад бадгумон амон нигоҳ бидор...»

Кампири Моҳсурат низ, дигар дар атрофи пирамард наме-

гашт, худро аз ӯ дур мегирифт. Дур-дур мегашт ва худро андармони кораке мекард. Балки баҳона мекофт, ки дуву дубора ғазаби ӯро наорад, дар ин вазъи ҳасосу хушунатсоз. Пирамард ба душ бори андӯх дошт, аз ғояти таҳаммул, гарданаш ёрӣ намедод, ин ҳама вазни гарони рӯзгорро канор андозад. Дар ин вазъ, ки осмони сарашро абри андӯх тор мекард, гӯлуяшро ғичдова мегирифт, ки ислоҳи он барояш ғашовар буд. Нафаси амиқ мекашид, нигоҳаш хира мешуд, сараву носараро фазои якранг медид, вазъе, ки дар моварои он афтода буд, кунун азияташ меод. Чун ғуке, ки умеди раҳой дар қалбаш ҳанӯз зиндааст, дар косаи шир почак мезад. Ҳаракат мекард, то ҳадде, ки шир ба чурғот ва чурғот ба чакка бадал шуда, пой ба сахтӣ ниҳода, ба фазои озод барояд.

Пирамард машаи ханда кард, чун ин қисса ба ёдаш омад, ки панд дошт. Ва тадричан осмони дилашро насимаке аз абри тираи андӯх соф намуд. Бибияш қисса кард, балки панд дода буд, ки одамизод дар лаҳзаҳое, ки мушкилӣ ба сараш меояд, набояд ба тақдир тан дода, хулосашро бо ҳамин барорад.

Чуноне, ки ду ғук ба косаи шир меафтанд. Яке ба тақдир тан медихад, умеди раҳой дар қалбаш маҳв мегардад, дигари баракс, тамоми ҳастияшро ба он равона мекунад, ки наҷот ёбад. Почак мезанаду почак мезанад. Ва чуноне, ки дар боло хулоса кард. Шир ғафс шуда, чурғот ва сипас чакка шуд, ғук боло баромада дунёи равшанро дид.

Вазъи кунунӣ ҳарчанд ба ин андоза хатарзо набуд, бо вучуд аз он даҳшат сохта, андешаи раҳой дар дил парварид. Бе хайру хуш шомгоҳ масҷид рафт. Дар кундаи беи назди ҳавлии масҷид, Файзи урусро вархӯрд, ки хабареро чун одат бояд ба пиру барно мерасонд. Хоҳ маст бошаду хоҳ хушёр. Худро деона вонамуд мекард. Ӯ пирамардро дида, ҳаракати аз ҷой хестан накард. Бо табассуми сохта, лабони тарашро мазида, бо чашмони хумор ба пирамард нигарист.

– Барои ду халта гандумро орд кардан шофири Вазир сад долларат дод?

– Ба ту кӣ гуфт? – ба тааҷҷуб афтод пирамард.

– Кореро ду кас донист, шахси сеюм бохабар мешавад, се кас донист, ҳама медонад. Ту ҳамин ҳикматро намедонӣ?

– Маълум, – дили пирамард якбора сиёҳ шуд, ба пиндори ӯ ба ин ҳад расидани қазия ҳамсараш сахм дорад. Агар бе иҷозати ӯ

ба назди фолбин, ба деҳи Навободи лулиён намерафт, ҳаргиз гумон намекард, ки дар ин кор ӯ гунаҳгор аст. Боварие, ки панҷоҳ сол дар қалби пирамард ӯстувор буд, якбора чун девори намзадаву фатарот фурӯ афтод. «Тӯли ним аср дар бағал мор доштаам, ки аз фитнаи ӯ беҳабар ба сар бурдаам». Ба ёди пирамард расид, айёме, ки Файзи урус хостгори Моҳсурат шуда буд. «Шояд он вақт дили ин қанчиқ ба ӯ кашол будааст, тӯли панҷоҳ сол дар бағали ман, нону намак хӯрда. Бо ёди ӯ зиста бошад? Аз ин қазия ба чуз уву ман касе огоҳ набуд». Пирамард намози ҷамоатро тарзе, ки шариат оини намозгузорӣ тақозо мекард, самимона иҷро накард. Дар ҳама ҳолат андешааш ба ин қазия печид. Ба назараш симои писандидаи ҳамсарашро дид, ки акнун зишту бетароват метобад. Дар қафаси синааш як мушт дил не, балки зуғоласанг дарун ба дарун месӯхт. Чун намоз хонда шуд, осемасар ҷониби ҳавлияш давид. Омадан баробар фарёд кашид, девонавор. Бибиву набера, дар айвон, паҳлӯи ҳам нишаста буданд. Кампир афсонаи худро ба ӯ ҳикоят намуда, пиёлаи ҷойро акнун ба лаб бурда буд, Фаридун низ, саволҳои аз ин афсона, баромадаро дар зехни хеш пазонда, фурсати муносибро интизор буд, ки ба бибияш дода аз ӯ посух мегирад. Аммо доду шавкунӣ пирамард, фикру ҳаёлашро чун селайи парандагонӣ тарсӯ парешон кард. Пирамард чун шерӣ шарзаи нар наъра мекашид:

– Бигӯ ту ба Файзи урус чӣ алоқа дорӣ? – гулӯи кампирро чунон, ки гардани козро медоранд фишурд, чашмони кампир булуқ зад, дасту пояш сӯст шуд. Фаридун дастони дурушту шахшӯли бобояшро аз гардани бибӣ чудо кардан хост. Барои ин ҷаҳду ҷаддал намуд, бобояш низ ниҳоят дарк кард, амали номатлубро содир менамояд. Дастанаашро сӯст кард, кампир нафас кашид, чашмонашро пӯшид;

Пирамард ҳанӯз месӯхт, дарун ба дарун.

– Мекушам, ту қанчиқ якумр маро фиреб медодаӣ. Якумр мани сода, мани хар ба ту бовар доштаам, – ба Моҳсурати беҳуш бо ангушти шаҳодат таҳдид мекард: – Ман хар будаам, хар будаам, вале гӯши дароз надоштаам. Ту қанчиқ, дар пушти ман, нишаста будай...

– Бобочон, – оби дидаашро бо сари остин тоза кард Фаридун, – шуморо чӣ шудааст?

– Мекушам ман ўро...

– Охир бибиям гуноҳ надорад.

– Гуноҳ надорад-а? Ёфтааст Шерзоди гӯсфанда. Панҷоҳ сари сол гумон доштам дар Себзор аз ин дида зани боифату солеҳа нест. Акнун дарк кардам, ки сӯхта будаам. Даюс будаам...

– Гапе, ки аз он танҳо ману ӯ огоҳем. Файзи урус хабардор аст. Ман ба ӯ нагуфтаам, пас ӯ гуфтааст. Шахси сеюм аз ин қазия огоҳ набуд.

– Шояд роҳгузаре шунидааст?

– Роҳгузар? – ба худ омад пирамард. Не, ба фикрам инро ӯ гуфтааст.

– Бобочон, бибиям аз хона набаромада, чӣ гуна хабарро ба Файзи урус расонидааст?

– Чӣ? Аз хона набаромадааст?

– Аз он лаҳзае, ки ин хабарро ба ӯ расондед, бибиям касеро надидааст.

Пирамард сар ба сукут рафт. Тамоми рафти воқеаро таҳлил карда, аз мадди назар гузаронд.

– Ту медонӣ гап сари чӣ меравад?

– Бале, бобочон. Аз ҳама чиз хабар дорам, – намуди мутафаккирони гирифт Фаридун.

– Ба фикри ту дар ин қазия бибият гуноҳе содир накардааст? – қадре мулоим шуда гуфт пирамард.

– Бобочон, шумо ба ман бовар намекунед. Ман дар ин маврид ба шумо розӣ ҳастам. Омӯзед, санҷиш гузаронед. Ҳамааш оинабарин равшан хоҳад шуд.

Пирамард хомӯш монд, ба рӯи ҳамсараш дуздида нигарист, ки тарсхӯрда буд, тақя ба девор дода, чашм аз шавҳараш намеканд, ки ин лаҳза аз ғояти ғзаб ҳоли зоре дошт. Пушт ба онҳо карда, дар позинаи айвон нишаст. Сарашро ба васати зонувони харобаш гузошт. Оҳ кашид: «Наметавонам узр бипурсам, ин амале нест, ки бобу қадди мо ба ман мерос гузошта бошанд? Ё тавассути хун ба ҷисми ман гузаштааст? Не, ҳаргиз бахшиш намеурсам. Зан ин махлуқ аз рӯзе, ки ба дунё меояд, худ бо ҷурму гуноҳаш тавҳам зоида мешавад. Ман пеши зан, ин мавҷуди ношукр ҳаргиз сари таъзим фуруд намерам».

Фаридун воқеаи рӯйдодаро чун амри табиӣ, амали мардони солору бонангу ор арзёбӣ мекард. Шод аз он буд, ки дар ўстухони хеш, ҷасорати мардони асилро эҳсос мекунад. «Ман аз ин дудмон баромада будаам, зеро дар ҳӯи ман ин амал дида мешавад, ки бобоям содир кард. Хушбахтона даюсии авлоди мода-

рамро надорам. Агар ин бибиамро чун биби шахриам чӯраҳои бобоям пеши чашмаш мебӯсиданду ба нармии баданашон даст расонда, хору мол мекарданд, ягон кас зинда намонд. Бобои Шерзодам, бо ҳамин ними танаш ҳамаро аз дами тег мегузаронд. Ва худаш ба милиса рафта арз мекард. Бобои шахриям бошад бо як қадаҳ шароб, бибиамро ба оғӯши мардон тела дода, боз даъвои мард будан ҳам дошт».

Субҳ пирамард барзагови Сатторро талабид, як дарза аспист, як сатил кунчора, чор тарбузу харбузаро ба почаҳои хӯрчин андохта харро ба сӯи хонаи ӯ хай кард.

– Бачат ҳафта шавад. Барзагова кор мефармудед маро не, – ширингуфторӣ кард харбузаву тарбузу кунчораву асписта дида Саттор.

– Барзагов соҳиб дорад. То барзагов шудан, соҳибаш заҳмат кашидааст.

– Гуфта будам ку, хасат даркор нест.

– Ҳеч гап не.

Пирамард барзагова юғ зад, ишкели биниашро барқарор карда, ҷониби осиеб ронд. Чигинаи ба тозагӣ сохтаашро ба барзагов баста, Фаридунро болои он шинонд. Чун ба деҳа, роҳе ки ба самти дара мебурду санги осиеб он ҷо воқеъ афтода буд, кӯдакони деҳа аз ду ҷониби чигина доду шавқункунон кӯчаро ба сар бардошта ба даву тоз даромаданд. Хайбар низ ин лаҳза ба шодиву хурсандии онҳо ҳамроҳ шуда, забони сурхашро аз миёни дандонҳои ашк бароварда ак-аккунон болову поин медавид. Пирамард аз тамошои ин манзара, ба худ меболид, аз он хурсанд буд, ки барои бачаҳои деҳа, намоиши булаҷаб доир намуд. Барзагов, ки ба дара наздик шуд, пирамард бачаҳоро як-як аз чигина фароварда, ба деҳа баргардонд. Дар болои чигина, танҳо Фаридун монду халос.

– Бобочон, бигзор онҳо ҳам мерафтанд, ҳамроҳ бо мо, – хоҳиш кард Фаридун.

– Волидонашон ба ташвиш меафтоданд. Аз ҷониби дигар ба кор ҳалал мерасониданд, – гуфт пирамард, ҳине ки бачаҳои ба лутфи ӯ мафтуншуда, нияти бозгашт надоштанд. Аз ӯ тавалло мекарданд, то ки ба онҳо иҷозат диҳанд, савори чигина дилхушӣ намоянд.

– Равед, ку харатонро хай кунед, – аз ночорӣ овоз баланд кард пирамард, – шумо гапи хубро намефаҳмед. Овози баланди

пирамард бачахоро тарсонд, дарк карданд, ки аз ҳад гузаронида-
анд. Ва ҷониби деҳа, ки акнун аз он хеле дур рафта буданд бар-
гаштанд. Ва гуноҳро ба дӯши якдигар партофта, бо ин гуфтан
меҳостанд, ки маҳз ҷурми ӯ боис шуд, пирамард аз баҳри чиги-
насавориҳои онҳо гузашт. Шавқуну садои онҳо, то хеле вақт ба
ғӯши набераву бобо баланд расид ва ниҳоят тадричан паст шуда,
заиф гардид.

– Сангро ба осиеб насб кардан, боз як рӯзи дарозро аз рӯзгори
мо ба нестӣ мебарад, – оҳ кашид пирамард.

– Бобочон, вақтро эҳтиёт мекунад, чаро?

– Вақт арзишноктарин неъматӣ худованд аст, ки мо одамон
бояд ба қадри он бирасем. Ва ҳар лаҳзаро бо самар гузаронем, то
ки наслҳои оянда аз он баҳра бардоранд.

– Фикр мекунам, мо Себзориён зиндагиро якранг мегузарон-
нем, ки он рангин нест. Ва аз худ чизе намеронем, ба наслҳои
оянда. Онҳо моро барои кадом қорамон муваффақ медонанд. Ва
ба неки ба забон меоранд?

– Муҳим ҳимояи расму суннатҳои миллӣ, ки мо бояд ба он
арҷ бигузорем. Ва тарзе, ки бечӯрм ба мо расидааст ҳамон тавр
ба онҳо расонем.

– Бобочон, шумо бибиямро беҳуда азият додед? – аз мавзӯ
дур рафт Фаридун.

– Беҳуда, – пирамард аз эроди наберааш шӯрид. Беҳуда нест.
Ҳанӯз ба ҳулосаи амиқ наомадаам. Шубҳаам ҳар лаҳза,
ғазабамро ба таҳрик меорад. Бибии ту бе иҷозати ман назди
фолбин рафтааст.

– Барои пешрафти қори шумо.

– Даюсон занҳояшонро дар ин роҳ истифода мебаранд. Ман
аз ин зот нестам. Дар шаҷараи мо марди беномус набуд ва набод-
яд бошад.

– Бобочон, чаро падари ман ба ин гуна рафтори модарам бе-
парвост?

– Падари ту ба илм дода шудааст. Ин қорҳоро беҳуда
меҳисобад. Ёро фаҳмидан мумкин. Аммо тӯро дигар ҳел тарби-
ят додан меҳама...

Пирамард барзаговро ба роҳи омадааш пасгардонд. Чигинаро
дар нишебӣ, ҷое, ки санги осиебро болои он ғечондан осонтар
аст гузошт. Сипас ломро аз баландӣ, ба зерӣ санг хаста, бар-
дошт, санг сахл ҷунбид. Ҳамин тариқ тадричан онро таҳрик до-

да, ба чигина наздик овард. Аммо якбора санги вазнин ба ковокии начандон азим, ки каламушҳо канда буданд фурӯ рафт. Пирамард, ломро ба замин гузошт ва ба ҷои фурӯрафтаи санг нигарист. Фаридун, ки барзаговро назорат мекард, то ки ҳаракат накунад, ба ёрӣ омад.

– Ҷӣ гап шуд?

– Ба мушхона дар монд, – сари зону нишаста, самти ҳаракат додани сангро муайян намуд. Ва ба Фаридун мурочиат кард.

– Лулаҳоро биёр!

– Марҳамат, – лулаҳои обгузарро, аз болои чигина гирифта, пеши бобояш гузошт Фаридун.

– Аз аввал инро истифода набурдам. Агар чунин мекардам, ин ҳодиса рӯй намедод, – пирамард, мушхонаро канда, лулаҳоро сар нишеб, чун хати роҳи оҳан гузошт. Дар қисмати болои лула аз кундаҷаи ба ин мақсад буридааш (шпала) бодиз сохт, қисмати поёни луларо болои чигина ниҳод, сипас тавассути лом сангро болои лулаҳо, ки дар ду канори он гузошта буданд тела дод, санг ғеҷида-ғеҷида, дар болои чигина қарор гирифт. Пирамард дар чор тарафи чигина фона зад, ки санг бечо нашавад, ҳини пастиву фарозихоро гузаштан. Ва сипас барзаговро ҷониби осиёб ҳай кард. Фаридун, ки аз паҳлӯи чигина мерафт, бо ҳидояти бобояш аз паҳлӯи ростии он, ки дар қисми баландии он ҷой гирифта буд гузашт.

– Хайбарро бин, сар-сари теппаҳо меравад, раҳе ки ту меравӣ хавфнок аст, ба нишебӣ бор андохтани санг ва чигинаро ба ин самт кашидани аз эҳтимол дур нест.

Фаридун таъкиди бобояшро пазируфт. Барзагов чигинаро, ки болояш санги азим ниҳода буданд, кашида мебурд. Ҷонвар ҳаёли чапу рост ҳаракат кардан надошт. Чун ба деҳа наздик шуданд, аз кучое чун селаи малах бачаҳо дар ду тарафи чигина ба даво-дав даромаданд, ҳар қадам ангушт ба санг мезаданд, гӯё он иборат аз ангубин буд, ки ин амали онҳоро нафси саркаш таҳрик меода бошад.

– Нарасед, боз поятон зери чигина намонад? – онҳоро таҳдид мекард пирамард.

– Бобои Шерзод, савор шавем! – хоҳиш мекарданд бачаҳо.

– Не, ҳамин қадар коратон мондааст, боз падару модаратон эзора лифа зада, дари хонаамро нагиранд.

– Ана савор шудам, болои чигина баромад писарбачаи шӯх.

– Э дар...
– Вой! Дард ёфтам!
– Гум шавед!
– Ба сари фарзанди худат дод бизан!
– Писари ту аст?
– Не, аз ҳамсоя...
– Зойдан ҳунар нест, одам тарбия кардан даркор. Пояш зери чигина монад, ташаккур мегӯӣ ба ман? – пирамард сӯст намеомад.

– Ба хубӣ гуфта наметавонед?
– Гӯё хубиро мефаҳмида бошанд?
– Наефаҳманд?
– Ту модараш ҳастӣ, гапи тӯро намегирад, аз маро мегирад? Пирамард бо химча дар пой писарбачаҳо зада, фалакро аз овози онҳо ба бозор табдил дод. Чун ба саҳни осӣб расиданд, ҳамчунон, ки ҳини бор кардан карда буд, фонаҳоро аз чорсӯи санг канда гирифт, бо таноби симин сангро баст, дар зери он лулаҳоро хаст ва сари симро ба кундаи бед баст ва говро ҳай кард. Санг болои лулаҳо ғеҷида, дар рӯи замин афтод. Пирамард барзаговро аз юғ чудо карда, хонаи соҳибаш бурд.

– Хизмат кард? – суол кард Саттор.
– Напурс! Як бор ҳам шикоят накард.
– Ин ҳафта бозор мебарам, – гуфт Саттор.
– Пагоҳ модговро меорам, аз пушти буқаат гусола гирем. Ба фикрам зоти хуб аст. Писарам аз Душанбе овард.

– Барои ман ҳам меоварда бошад?
– Буқа ҳаст, кучо ташвиш мекашад?
– Ҷонвар дирӯз ду бор баос зад.
– Айёми гушнаш фаро расидагист?
– Ку имрӯз мушоҳида кунам.

Бобову набера, хона омаданд. Кампири Моҳсурат хӯрок пухта буд. Пирамард, рӯймоли миёнашро кушода, дар тори ҳавлӣ овехт. Ва ба ҳамсараш, ки қазияи дирӯза дар банди андешаҳои мағшуш нигоҳаш дошта буд, рӯ овард:

– Сангро овардам.
– Хуб кардед! – табассуми сохта намуд кампир.
– Ҳамааш бо заҳмати ту...
– Заҳмати ман? – ҳайрон шуд.

– Агар лулизани фолбин гиреҳи мушкилотро намекушод, аз кучо ақли мо ба ин кор мегирифт?

Кампир аз кинояи пирамард, дард кашид, сахл монд бигӯяд. «Киноя назан!» Аммо якравияю носолимии рӯҳи пирамардро андешида, таҳаммул намуд. Ба Фаридун рӯ овард.

– Дасти бобоятро бишӯй, хӯрокро мебардорам.

Пирамард машаи ханда карду супориши ҳамсарашро, ки ҳикмати мардумӣ; «Духтар ба ту мегӯям, сунҳор гӯш андоз» – ро хотиррасон мекард, хомӯшона иҷро намуд. Ва ҳамроҳи наберааш сари дастархон нишаст.

– Пагоҳ боми масҷидро андова мекунад. Ту ҳам иштирок бикун, кори савоб аст, – пирамард баъд аз он ки рӯи кӯрпача чорзону нишаст, ба Фаридун рӯ оварда гуфт.

– Чаро боми хонаҳояшонро шифер намекунад?

– Хушбахтона, ин падида, дар деҳаи мо расм нашудааст.

– Себзор шояд ягона деҳае бошад, ки аз деҳаҳои дигар бо надоштани воситаҳои замонавии рӯзгор фарқ мекунад, – гуфт Фаридун.

– Хушбахтона! – бо ифтихор гуфт пирамард.

– Ба ҳоли мо намеханданд?

– Худашон хандахаришанд.

Пирамард шом масҷид нарафт, ҳамроҳи Фаридун баъд аз хӯроки нисфирӯзӣ осиеб рафта, гандуми чамъшударо то як ҳисси шаб орд кард. Ва вақти хоб болои боми осиеб чойгаҳ андохт.

– Бибиям танҳост, намеравем? – суол кард Фаридун.

– Наметарсад, – ҳамчунон бо зарда гуфт пирамард. Фаридун дарк кард, сабаби дар осиеб шабмонданашон ранҷиши бобояш аст, ки ба бибияш дорад. Осмони ситоразор, манбаи пурсишу посухи бобою набера буд.

– Бобочон, ситораҳоро боре ҳисоб кардаед?

– Вақте ки хурд будам, айнан дар ин ҷо ҳамроҳи падарам хуфтем ва ман ҳисоб карда будам. Аммо бенатича, ҳисобам гум мешуд. Ва ё хобам мебурд.

– Бобо, мегӯянд, ҳар инсон ситораи худро дорад?

– Бале, ситораи ҳар як инсон ба андозаи муваффақияташ намоён мешавад. Ҳарки бузург аст, ситорааш равшантар аст. Ҳарки ин хуё хислатро надорад, ҷилои ахтараш заиф мебошад.

– Бобо ҳо ана он ситораи бузург, аз шумост?

– Чихо мегӯй? – машаи ханда кард пирамард. – Шояд ситораи падарат аст.

– Барои чӣ?

– Падарат шӯҳратманд аст, бо чавонияш ном ба некӣ ниҳодааст.

– Фикр мекунам ситораи шумост.

– Ман чӣ корнамоӣ нишон додаам?

– Шумо аз насли тоҷдоред. Боз ифтихор доред аз он. Падари маро ҳатто занаш гӯш намекунад.

– Ин тавр нагӯй писарам, падари ту инсони шинохтааст. Дар Себзор, касе ба андозаи ӯ шахсият арзанда набаромад.

– Бобочон, ана он ситораи кист?

– Аз соҳибаш...

– Соҳибаш кист?

– Дар болои ситора навишта нашудааст.

– Чаро бобо?

– Чунки одам он ҷо баромада наметавонад.

– Бобочон, Худочон наменависад?

– Шояд навишта бошад, аммо мо бандаҳои осиву гунаҳгор онро намебинем.

– Агар навишта мешуду мо медонистем ситораи худро шояд ҳавасмандиамон зиёд мешуд, ҳар кадом ба он мекушидем, ки маҳсули қорамон, шӯҳратамон афзун шавад ва он дар ситораа-мон, ки дар осмон аст намоён гардад.

– Бобочон.

– Ситораи ман, – пирамард хомӯш монд, намедонист чӣ тавр набераи кунҷқобашро ором кунад, – ба фикрам ҳо ана он аст.

– Кадом?

– Ҳо ана ситораи хираро мебинӣ.

– Ситораи хира?

– Бале,...

– Дидам...

– Ана ҳамон ситораи ман аст.

– Чаро ситораи шумо хирааст?

– Чунки маро ба ҷуз Себзор, дар ҷои дигар намешиносанд. Ситораи равшан ба ашхосе дахл дорад, ки овозаи шӯҳраташ сарҳадхоро убура мекунад.

– Шуморо дар шаҳр мешиносанд.

– Кӣ мешиносад?

– Ҳамсоия мо бобои Самад. Ў мегӯяд бобои ту дар ҷанги Бузӯрги Ватанӣ ду бор ба унвони Қаҳрамони Иттифоқи Советӣ пешниҳод шуда буд, вале хату чакашро аз Душанбе сиёҳ карда фиристоданд. Барои ҳамин унвони қаҳрамониро нагирифт.

Пирамард хомӯш монд, андӯҳи гароне қалбашро фишӯрд, рӯи ҷойгаҳ нимҳез шуд, ба пиёла ҷой рехта нӯшид. Рӯи ҷойгаҳ нишаст. Хотираҳояшро дар хусуси Ҷанги Бузӯрги Ватанӣ ба ёд овардан намехост, аммо ин лаҳза ба ёдаш овард, набераи кунҷковаш. «Хотираҳои ҷангиамро як-ду нафар дар ёд доштаанд. То ин дам гумон мекардам, ҳама фаромӯш шудааст». Пирамард дар ҷамъомадҳои мактаб низ сухан намегуфт, дилаш аз ғам пур мешуд. Ҳар сол ӯ ва панҷ Қаҳрамони Иттифоқи Советиро, ки ин унвонро ба ҷурми фарзанди душмани халқ будан шарафёб нашуданд, дар рӯзи Ғалаба дар Ҷанги Бузӯрги Ватанӣ ба вохӯрӣ даъват мекарданд, ки ба мактаббачагон хотираҳои худро аз қорнамоии ҷангӣ ҳикоят кунанд. Тӯли ин солҳо, пирамард боре ҳам сухан накарда буд. Ва умуман ба ёд овардани мавзӯи ҷангро хуш надошт.

Се-чор сол пеш ба Себзор нависандае омад, ки пайраҳаи ҷангии қаҳрамонро меомӯхтааст. Ў ҳамаи панҷ қаҳрамонро, ки унвонро нагирифта буданд, вохӯрд. Иллати ноқомияшонро муайян кард. Волидонашонро бо қарори Суди Олӣ сафед кард. Вале барқарор кардани унвони Қаҳрамони Иттифоқи Советӣ муяссараш нашуд. Ҳарчанд ваъда дода буд, ки то чон дар рамак дорад, паи ин масъала мекӯшад. Иттифоқи Советӣ барҳам хӯрд. Дар Тоҷикистон он идорае, ки ба он ҷо паи ислоҳи ин камбудии даъво бурда адолатро барқарор созиш вучуд надошт.

Пирамард бо вучуди ин хурсанд буд. Хурсанд буд, ки истиклолият ба даст омад, истиклолият, ки барои ба даст овардани он ҳаштод сол пеш бобу ҷаддаш ҷоннисорӣ карда буданд, ҳам худ ва ҳам деҳаашонро ба инзиво гирифтӣ карданд, аҳли авлодашонро тамғаи унсури бегонаро часпонданд. Пирамард гумон дошт адолат тантана мекунад, вале насибаш набудааст. Аз ду як унвонро ҳам, ки медоданд кифоя буд. Афсӯс чунин нашуд. Аммо он нависанда китоберо ба табъ расонид, ки қаҳрамони он панҷ нафарро дар бар мегирифт. Нависанда бо далелу бурҳон исбот намуда буд, ки ин панҷ нафар Себзорӣ аз он ҷумла пирамард тамоми шартҳои қаҳрамон шуданро риоя кардаанд, аммо писари душмани халқро, ки замоне ба номи па-

даронашон тавъам доништа буданд баҳона карда, унвони олиро бо нишони чангӣ иваз кардаанд. Китобро бо теъдоди кам чоп карда буданд. Ба пирамард ҳам як дона доданд. Китобро пирамард бе айнак хонд, як бору ду бор не...

Инак, дар боми осиеби бобой, ҳамроҳи наберааш нишаста ситораи ўро мечўстанд. «Агар унвон насибам мешуд, номам воқеан сарҳадхоро убур менамуд. Ва он гоҳ ситораам, кирои дидан мекард» – Аз дил гузаронд пирамард. Фаридун хомўшии бобояшро дар ин лаҳза, ба таври дигар баҳогузори кард. Ба пиндори ў пирамард бефара шудааст, бар асари кори зиёд, ки аз субҳи содиқ водор кардани буд, ки Фаридун ўро ба ҳоли худ гузорад. Ба гўшаш овои бибияш расид, ки аз ҳавли осиеб меомад.

– Бобой Фаридун!..

Пирамард ба сўи овоз рў овард. Дар даст фонуи кампири Моҳсурат меистод, ки паҳлўяш Хайбар забон аз миёни дандонҳо бароварда мингос мебаровард.

– Чӣ гап доштӣ? – бо оҳанги дурушт суол кард пирамард.

– Ҳаял кардед, алаҳон шудам.

– Чӣ алаҳон мешавӣ, гўсфанд нестем, ки гургмон хўрад.

– Саттор пурсид.

– Чӣ меҳоҳад?

– Масҷид нарафтед?

– Дигарон умуман дар як ҳафта як ё ду рӯз масҷид маравад, касе кордорашон нест. Ман ки як рӯз нарафтам, бонги хатар мезанад.

– Дигарон шумо нестанд, – бо писханд гуфт Моҳсурат.

– Хайр шуд, воҳима накун! Бирав, ман субҳи барвақт ба кор шурў мекунам.

Моҳсурат хост суол кунад. Чӣ кор? Вале боз аз раъяш гашт. Авзои пирамард, вақтҳои охир дигаргун шуда буд. Андак чизро баҳона карда, гур-гур мекард. Ба торҳои асабашон нохун мезад. Алъон ҷои баҳс набуд. Дар шаб овоз дур меравад. Аз ин рӯ хомўшӣ ихтиёр кард. Ва ба роҳи омадан қафо гашт. Хафа шуд, аз пирамард. Ҳатто поён нафаромад, нагуфт, ки биё бишин. Моҳсурат ҷониби кулбааш равон буд, дар паҳлўяш Хайбар бо сари ҳам, бо тамкин гом мениҳод.

Субҳ баъд аз намоз, пирамард ба сангтарошӣ машғул шуд, сангро шакл дода, онро ба санги кўхнаву фарсудаи осиеб монанд мекард. Гоҳ бо искана, гоҳ ба хосиг кор мекард. Фаридун

ба чойчӯш об гирифта, дар дегдон чой мемонд. Ва ҳезуми хушкро, ки ба ин хотир тирамоҳи соли гузашта захира карда буд, шикаста оташ дод Фаридун. Пирамард бо ҳавсалаи том кор мекард. Параҳоии сангро ки аз санги бузӯрг канда мешуд, гирифта канор мепартофт, сипас ҷои онро бо хосиг суфта мекард.

Фаридун ҷойро дам карда, болои онро бо лаби дастархон пӯшонд. Ва дар ин бора ба бобояш хабар дод.

– Офарин ҷони бобо! Камтари дигар кор кунам.

Пирамард дар роҳи деҳа ҳамсарашро дид, ки ҷониби осиеб меомад. Дар даст кураи хӯрокгирӣ дошт. Ду рӯз боз, кампирро бо ҳар баҳона хафа мекард. Аз карда пушаймон ҳам набуд. Ба фикри пирамард, ҳамсараш гапгардону ғурурманд шудааст, ба ҳадде ки рафтори худро ташхис дода наметавонад. Инак, дар кура барои пирамард ва наберааш ширбиринчи гарм овард кампири Моҳсурат. Ва огоҳ ҳам кард, ки хунук нашуда, сари дастӯрхон нишинанд. Пирамард ба ҳарфи кампир ҷавоб надод. Ба кори худ машғул шуд. Нахост бо ин амалаш нишон диҳад, дилаш ба кампир сӯст аст. Аммо кампири Моҳсурат боз такид кард.

– Коратон гурехта намеравад, биёед, ки ширбиринч хунук шуд.

– Садқаи сарам, хунук шуд, – аз аспӣ ҷаҳл фаромаданӣ набуд, пирамард. Кампир дигар чизе нагуфт, хомӯш лаби суфа нишаст.

– Бибиҷон, – ўро ба гап гирифтани хост Фаридун.

– Лаббай... – дар овои кампир ҳузн руид.

– Хафа нашавед, то осиебро пурра ба кор наандозад, андешаи дигарро дар сар наметаварад. Аз ин рӯ асабҳои таранг аст. Дидед ку масҷид ҳам нарафт.

Кампир чизе нагуфт, пирамард мувофиқи табъи кор кард. Ниҳоят хосигро ба замин гузошт. «Куфрони неъмат нашавад» – дагонашро ба ҳам соида, ҷониби суфа гом ниҳод. Фаридун офтобаро бардошт, ба дастони бобояш об рехт. Ҳарду сари дастархон нишастанд. Кампири Моҳсурат ширбиринчро дар табаки сафолин бардошт. Болаяш рағғани яҳини маска ниҳод, ки дар тасфи хӯрок об шуда, лаззати онро фузунтар кунад.

– Бобочон, табақро аз кучо харидед? – суол кард Фаридун.

– Ин табақро ўсто Зоҳид сохтааст. Гидаш аз Ҷангалак, обаш аз ҷашмаи Анҳор, ҷӯбаш аз зардолуи қадӣ ҷӯйбор. Баъди ғавти ўсто Зоҳиди кулол танӯраш вайрон шуд. Писаронаш беномус

баромаданд. Ягон нафараши пешаи падарро интихоб накард. Ёсто Амони оҳангарро низ писарон беҳунар баромад. Хосиге, ки бо он санг метарошам мероси ёст. Дар назми ҷон асбобро ба ман бахшид. Ва ҳасрат кард, ки бачаҳояш пешаи ёро ба худ лоиқ надонистанд. «Замона пеш меравад, касбу амали кухна ба дарди ҷомеа намехӯрад» гуфта ба захми мӯйсафед намак пошидаанд. Имрӯз на кулолгарӣ мондаасту на оҳангарӣ, табактарошиву гаҳворасозӣ ҳам аз байн рафт. Шердор ба Себзор бадал шуд, метарсам рӯзе Себзорро ба Хорзор бадал накунам. Осиёби маро ҳам хуш надоранд, ҳама дар орзуи вайроншавияш ҳастанд. Аммо ман ба ин роҳ намедихам...

– Иншооллох, – кӯтоҳ вале ба маврид гуфт кампир.

Луқмаи ӯ ба гӯши пирамард форам нарасид. Ҳарчанд медонист ягон мусулмон пеш аз орзуву амалашро ба забон овардан ин калимаро фаромӯш намекунад. Вале ҳарфи кампирро дар ин маврид низ мақбул надонист. Ва ба он така накард.

Пирамард дастанахро пок карда аз ҷой хест. Кампири Моҳсурат табакро шӯста, дастархонро ғун дошт. Ва ба Фаридун рӯ овард.

– Нисфирӯзи хӯрок биёрам ё меод? – Фаридун пеши бобояш давид. Ва суоли бибияшро ба ӯ расонд.

– Меод! – гуфт пирамард ва арақи пешонаашро пок намуд. Кор мувофиқи табъ пеш мерафт. Пирамард бо ҳавсалаву эҳтиёт, санчида, санг мечинд, параҳои дурушту носуфтаре суфта мекард. Фаридун бошад ба кори ӯ зехн монда, ҳарфе намегуфт. Баногоҳ дар фарозии теппа, дар баландии роҳ ки ба сӯи деҳа нишеб мешуд, ду-се мошини ғайриодӣ намоён шуданд. Садои мошинҳо низ ғайриодӣ буд. Пирамард ба дастаи хосиг така карда рӯ ба мошин овард, чабинашро бо остини камзулаш тоза кард. Миёнаш ҷазаст сӯхт. Ва дар рӯи санг нишаст. Ва ин дам аз даҳонаш баромад калимаи маънидор:

– Омаданд!

– Кӣ? – суол кард набера, вале аз ҷониби пирамард дигар овозе набаромад. Китфони васеъаш худ ба худ ҳам зад, сараш гӯё миёни зонувонаш медаромад. Чашмонаш хира шуданд, хосиг паҳлӯ афтод, ки ба дастаи он така карда буд.

– Бо-бооооо... – овози набера ҷунон даҳшатангез буд, ки аз кади дара, чанд ҷавони ба найдаравӣ машғул достхо дар даст, ҷониби осӣёб давиданд.

– Чй гап шуд?

– Бобоям, – Фаридун гуфта тавонисту халос.

Чавонон пирамардро болои кӯрпача дар суфа гӯстӯрда хобонданд. Ба рӯяш об заданд. Об нӯшонданд. Авзои пирамард ниҳоят бад буд, нафасаш ба тангӣ мебаромад. Чашмонаш нимкоф, ҳаракат надошт. Боз каме дар ин ҳолат нигоҳ доштанд, мунтазир шуданд, ки вазъи хастагӣ дар ӯ рафъ мешавад.

– Ба ӯ чӣ шуда бошад? – суол кард яке аз чавонон.

– Дилаш сӯст шудааст, дар ин синну сол ба ӯ иҷрои корҳои вазнин номумкин аст.

– Бечора, дар дами пирӣ бедастёр монд.

– Ба фикри ту бояд Ғуломалӣ дасташро гирад?

– Боз кӣ мешуд?

– Ғуломалӣ бо ҳамон илму дониш дар ин ҷо хор мешавад.

Пирамард инро аз ману ту дида, хубтар медонад.

– Медонад, ки ба ин ҳол афтодааст.

Пирамард ҳанӯз ҳам беҳаракат буд. Ғуриши мошинҳои ғайриодии геологҳо аз дур ба гӯш мерасид.

– Омаданд! – гуфт яке аз чавонон.

– Даҳ сол боз дар ин бора мегуфтанд.

– Ҳатто дар замони Шӯравӣ овозаи омад-омаданашон буд.

– Себзори мо ҳам обод мешавад.

– Чазир бигӯ...

– Чӣ хел чазир?

– Дехаро вайрон карда, барои геологҳо дар ин ҷо шаҳр месозанд.

– Аҷаб содаӣ-да. Барои геолог шаҳр чӣ лозим? Онҳо чор хайма зада, он ҷо ба сар мебаранд. Хаймаро аз сад шаҳр боло медонанд. Онҳоро маҳз ҳамин хислат, ғайриодигии кор моил ба интиҳоби пеша кардааст. Онҳо ҳаргиз дар якҷо дуру дароз намеистанд. Заминро мекобанд, ягон чиз ёфт шуд хуб, нашуд мераванд ҷои дигар, дар он ҷо қорашонро идома медиҳанд.

Пирамард гуфтугӯи онҳоро намешунид, ҳанӯз ҳам беҳуд буд.

– Бобочон, бобочоон, бообочооон, – оби дидаи Фаридун рӯи гунаҳои сурхидаш мерехт.

– Ҳозир нағз мешавад, – гуфт бепарвоёна, яке аз чавонон, ки нисбати дигараш хурдтар менамуд.

– Духтӯр чеғ занед!

– Духтӯр, дар ин ҷо аз кучо ёфт мешавад?

– Хами сафедорон барем?

– Натарсед, ҳозир ба худ меояд, – гуфт яке аз ҷавонон, ки худро дар ин гуна воқеаҳо ботаҷриба нишон меод.

– Кучо шудед? – араки пешонаашро пок карда, омад марди солхӯрдаи калтариш, ки ҷабини пурчин дошт.

– Мӯйсафедро дилаш сӯст шудааст, – бо овози баланд гуфт ҷавони ботаҷриба.

– Чиии? – ҳамчунон баланд суол кард.

– Мӯйсафедро дилааш, – ба кундаи сина тап-тап зад ҷавон.

– Дилаш?

– Ҳа, дилаш.

– Чӣ шудааст?

– Сӯст...

– Сӯст?

– Ҳа...

Мард болои сари мӯйсафед амонат нишаста, гӯши ҷапашро хурмача карда боз суол кард.

– Духтӯр набурдед?

– Нағз мешавад...

– Чӣ?

– Наағз мешааваад!

– Дил шӯхӣ намекунад.

– Чӣ коор кунеем?

– Хонааш баред!

Ҷавонон ба по шуданд. Харро оварда, пирамардро болои он савор карда, аз ду чониб доштанд.

– Зуд ба Ғуломалӣ занг занед, – ба ҷавоне фармуд Саттор.

– Ғуломалии ту бекор мондааст, ки меояд, – пусханд зад Файзи урус, ки аллакай аз даҳонаш бӯи шароб меомад.

– Тӯро, ки ин ҷо даъват кард, – шӯрид Абдуқаҳҳори номус.

– Тӯро ку даъват кардаанд?

– Даҳоната пуш!

– Даҳони ман соҳиб дорад. Ба фармони ҳар ҳару хуг онро намепошам.

– Ҳой бедаҳанҳо, ҳамин ҷо ҷои баҳс аст? – муллои деҳа Камол мулаққаб ба ҷашми давлат ба насихат даромад.

– Ман «бенават» (виноват) нестам, – ба худсафедкунӣ даромад Файзи урус. Ҷавоне дар даст телефони таъчилӣ ҳозир шуд:

– Ғуломалӣ нест.

– Кучо бошад? – хайрон шуд Саттор.
– Занаш телефонро бардошт, мегӯяд сафари хизматӣ рафта-
аст.

– Гуфтӣ, ки падараш бемор шудааст?

– Гуфтам.

– Чӣ гуфт?

– Кучо буданашро намедонам, хуб мебуд ба пажӯҳишгоҳаш занг мезадед.

– Тавба, – гиребон гирифт Саттор, – падари шавҳараш бемор асту ўро пинакаш вайрон намешавад.

Аз кучое духтӯр омад. Одамонро аз айвон пеш кард, ҳама дар лаби суфа қатор нишаста, мавзӯи геологҳоро баррасӣ мекарданд.

– Кори хуб шуд.

– Хубиро баъд мефаҳмӣ.

– Себзор шаҳр мешавад.

– Қазир не?

– Аз чӣ метарсед?

– Кули явмин бадтар...

– Оқибаташ ба хайр шавад.

Баҳс иборат буд аз кинояву пичинг, хушҳоливу навмедӣ, аш-хоси бепарво ҳам ёфт мешуд, ки чун мурғобӣ аз зери об мондани дунё ҳаловат мебарад, ки об ба зонуи ӯ баробар аст. Касе аз ҳозирон дарк намекард ҳолати кунунии пирамардро маҳз ҳамин рӯйдод боис шудааст. Ҳама бўҳрони ба амал омадаро ба он нисбат медоданд, ки нерӯи ҷисмонии пирамард заиф шудааст ва ба ин илат альён ба бистар афтода, мӯҳтоҷи кӯмаки табиб аст. Кампири Моҳсурат бесаранҷом буд. Намедонист ба чӣ кор даст занад. Якбора пур аз одам шудани ҳавлияш ўро саҳт тарсонид. Пиндошт пирамард, ки ҳафтаи охир ба ҷону ҳолаш намонда, бо ҳар баҳона ба ӯ ҷанг мекард, гирифтори бемории вазнин шуда. Пайваста ба Саттор муроҷиат мекард.

– Аз Ғуломалӣ ягон хату хабар ҳаст?

– Не сафари хидматӣ рафтааст. Умуман дар ин хусус ташвиш накашӣ ҳам мешавад.

– Барои чӣ?

– Худамон ҳастем, камтар мазааш гурехтааст. Иншооллоҳ ба по меҳезад. Ғуломалиро ташвиш додан даркор нест.

– Мардум чӣ мегӯянд?

– Мардуми ту холо ба тангкӯчае, ки Ғуломалӣ по мондааст нарасидааст. Чӣ мегӯянд? Ҳақи гуфтан надоранд. Ғуломалӣ ифтихори на танҳо Себзор, балки тамоми мамлакат аст. Ту чиҳо гуфта истодаӣ? Ёро умуман ташвиш додан маънӣ надорад.

Суханони Саттор чунон боварибахш буд, ки Моҳсурат хичолат кашид, амали худро номатлуб донист, пиндошт ханӯз дар шинохти фарзанди хеш ба ҷое нарасидааст, фарзанде, ки худ тарбия карда, ба ин ҷода ҳидоят намудааст. Саттор низ бовар кард, суханонаш, дурӯст аст, ки ин дам барои тасаллои дили Моҳсурат гуфт. Ҳарчанд ба ҳоли пирамардаш дилаш сӯхт. «Не, ў ҳаргиз бекас нест. Себзориён дар ин гуна ҳолат ҳама дар як саф меистанд. Ҳарчанд дар баъзе маврид ҳамфикр нестанд байни ҳам сагалғов мекунанд. Ёро ҳудамон гӯро ҷӯб мекунем. Дар мазори Шайх ба ҳок месупорем. Аз Ғуломалӣ бӯи умед нест. Агар сари қадам омада монад, давлати бузӯрг». Саттор ин фикрро аз мадди назар гузаронду хичолат кашид. «Тавба, одами зиндари ба ҳок супурдам. Худо умрашро дароз кунад. Худо бо-лои ду по росташ гузорад. Бо асо ҳам, ки бошад, бигардад. Зеби деҳа аст».

Духтӯр ба Саттор рӯ овард.

– Ин қадар одам чаро чамъ омадааст? Ҷавобашон диҳед! Сӯзан задам, як дам пас меҳезад. Холо хобаш бурд. Саттор ҳам чун пири қор, узви шӯрои машваратӣ сухани худро дошт. Дар ин маврид, ба духтӯр ироа намуд.

– Ин одати кишлоқдорист, онро ҳаладор қардан хуб нест.

– Оини соҳаи мо бошад ба ин чиз иҷозат намедихад.

– Мефаҳмам, – ором қард Саттор ёро, – ҳозир ҳамашонро ҷавоб медиҳам.

– Ҷавоб диҳед!

Духтӯр рафт. Моҳсурат Саторро ба гӯшае хонд.

– Дастархон партоед, ҷой мемонам.

– Ҷойхӯрӣ наомадаанд.

– Айб нест?

– Не, холо ҷавобашон медиҳам.

– Ин қорро нақунед, ақои Саттор, айб мешавад.

– Беташвиш бош, як фикр мекунем, – Саттор кампири Моҳсуратро ба ҳоли худ гузошта, ба суфа наздик шуд. Баҳс ханӯз ҳам давом дошт.

– Бачаҳо, беморро хоб бурд, ба ҳамаатон ташаккур. Беташ-виш бошед.

– Ба хайр будааст? – суол кард Абдуқаҳҳори номус.

– Камтар дилаш беҳуд шудааст.

– Ростӣ гап тарсидем, – гуфт Камол.

– Мегузарад... Тани гарм бе дард нест.

Ҷамъомадагон пароканда шуданд. Дар даст дастархон Моҳсурат хайрон монд.

– Чой нахӯрда меравед?

– Ташаккур! – гуфт Абдуқаҳҳори номус. Худо шифояш диҳад, – ҳама аз паси ӯ баромаданд. Саттор низ азми рафтан кард.

– Шумо ҳам меравед?

– Байтор омадани буд, рафта бинам. Гашта меоям.

– Биёед ака, ҳоло ба худ наомадааст.

– Натарс! Фаридун ҳамин ҷост.

Фаридун назди пирамард ништа, ба андеша рафта буд. Ӯ дар хусуси падараш фикр дошт, ки дар ин вазъият сафари хидматӣ баромадааст. Модараш бошад дар хизмати он чашмтанг аст, ки бобояш низ инро мехоҳад. «Ман ӯро мекушам. Куҷои ӯ аз падари ман болост? Афсӯс, падарам чун бобоям нест. Агар чун бобоям сиёсат медошт, ҳаргиз хонаи мо макони айши ин ҷоплусон намешуд».

Пирамард баъд аз ду-се соат аз хоб бедор шуд. Вале мадори ба по хестан надошт. Саттор рӯ ба рӯяш ништа чой менӯшид. Пирамард ӯро дида машаи ханда кард, вале ба ин ҳам зӯраш нарасид. Саттор наботҷойро ба ӯ дароз кард.

– Нӯшед! Гарм-гарм...

– Ташаккур! – гуфт пирамард, пиёларо аз дасти Саттор гирифта, ба лаб бурд. – Гарм аст, – онро дар лаби дастӯрхон ниҳод.

– Фоидааш дар гармияш аст.

– Намефорад, даҳонам талх аст, – нафасаш ба душворӣ баромад ва сарашро ба болин гузошт. Чашмонашро пӯшид.

Ҳамин лаҳза дар даст табақи макаронпалов Камол даромад. Табақро болои дастархон ниҳода, бо Саттор вохӯрӣ намуд.

– Беҳбудӣ ҳаст?

– Ҳаст?

– Ягон чиз хӯрд?

– Альон не...

- Якбора афтод, бегоҳ ҳам масҷид нарафта буд.
- Кораш вазнин омад. Дирӯз санги осиебро як худаш, аз қади дара, тавассути чигина кашонда осиеб бурд. Ва шаб он ҷо кор кард, субҳи барвақт низ ба ин кор машғул шуд.
- Маълум, – сар чунбонд Камол.
- Шояд кор вазнинаш афтодааст?
- Ҳамин тавр аст. Масъулиятшинос намебуд, ба ин ҳол намеафтод. Меҳоҳад осиеб ба тамоми талаботҳо ҷавобгӯӣ бошад.
- Бале,...
- Геологҳо дар назди мазори шаҳидон хайма задаанд.
- Аллакай?..
- Зани Файзи урус, дарав оши бурида карда, ҳамроҳи духтаронаш бурданд.
- Ба онҳо?
- Бале, зебу зинаташонро медидед. Гӯё Душанбе мерафта бошанд.
- Наход?
- Пеши ту дурӯғ, пеши Худо рост, бо ду чашми сар дидам.
- Тавба, – гиребон гирифт Саттор, – Файз аз пушти ин падар нест.
- Аз чуян ҷӣ... мерӯяд, падараш одами хуб буд. Бе маслиҳати ӯ касе маърака намеорост. Аз ӯ рӯидагири бинед.
- Пирамард чашм кушод, ба рӯи Камолу Саттор нигарист, вале ёрои баёни ҳарфе надошт. Суханони онҳо низ аранге ба гӯшаш медаромад. Камол ба Саттор ишора карда пирамардро нишон дод.
- Ҳанӯз қувват надорад, – гуфт Саттор.
- Худо болои по бихезад, ки лаззати даҳонмонро гум карда будем. Орди ин осиебро лаззаташ дигар аст.
- Аз Душанбе вазире гандум равон кардааст, ки ин ҷо орд кунанд. Чор халта гандумашро орд карда, ҳақи хизмат сад доллар додааст.
- Мо бошем, Ҳами сафедорон меравем.
- Рост, ба хонаи душман. Дирӯз як меҳмон аз маркази ноҳия омада буд. Ҳамон кас нақл кард. Дар ҷойхона як мӯйсафед аз Ҳами сафедорон нақл кардааст, ки мо Себзориён дар асри сангин зиндагӣ мекарда бошем, гӯё мо дар ин давра замон ҷӣ будани фарши ҷӯбин, шиферу тахтаи ҳамвор ва дигар воситаҳои ёрирасони замонавии рӯзгорро надидаем. Гӯё мо босмаҷӣ буда-

ем. Ба гуфти ӯ Шерони Себзорро, ки чун чорёрон ҳофизи деҳаи мо будаанд, маҳз онҳо тарсонда, маҷбур кардаанд, ки тарки мавзеъ кунанд.

– Шояд, аз дасти Хами Сафеддориён меояд, – гуфт Камол.

– Гӯҳ хӯрдаанд, – ба ногоҳ барошuft пирамард, чашмони барокаш дурахшиданд ва дар як нукта дар монд, – лоф мезананд. Шерони Себзорро касе натарсондааст. Онҳо қаҳр кардаанд. Онҳо беномусии мо Себзориёно дида ба барфшуха паноҳ бурдаанд, то ки бо мо рӯ ба рӯ наоянд.

Ҷабини пирамард арақ кард, гунаҳояш сурх шуд, даст бурд ба наботҷой, ки хунук шуда буд. Ду-се ҳурт нушид.

– Бигир, – чумчаро ба пеши ӯ гузошт, – Саттор, – палави гарм аст. Бигир...

– Ташаккур!.. – ва боз сар ба болин ниҳод.

– Рост мегӯяд, – гуфт Саттор, – Шерони Себзор худ ба худ аз деҳа рафтаанд.

– Ба шунидам, рӯзе кадом як Себзорӣ, ки ӯро аз деҳа минбаъд барои бадахлоқӣ рондаанд, дар навбати худ ба назди ҳар чор шер бузи мурда мениҳад. Шерон аз ин рафтори ӯ ба ҳашм омада, деҳаро тарк мекунанд. Ва дубора сари хомаҳо пайдо наместаванд. Он фитнагар пеши мардум лоф мезанад, ки маҳз бо ҳилаи ӯ аз ин муфтхӯрон, ки чорвои аҳолиро ба нестӣ расондани будаанд халос шудаанд. Баъзеҳо ба ӯ аҳсант хонданду баъзеҳо не. Онҳое, ки аз рафтани шерон табли шодӣ задаанд, баъд аз ин бечорво мондаанд. Зеро гургу шағол ба деҳа ҳучум оварда, маҳз чорвои онҳоро талаф додаанд. Онҳое, ки аз рафтани шерон таассуф хӯрдаанд, чорводор мондаанд, – гуфт Камол.

– Солҳои пеш, ҳар сол падарам як бузро дасту по баста, пеши асп мегирифт, мерафт барфшуха, дар он ҷо харсанге ҳаст, ки шерон ҳар пагоҳ қабл аз тулӯ меоянд, офтобро истиқбол мегиранд ва мераванд ба камингоҳи худ, болои он мегузорад бузро ва пас меояд. Боре маро низ бурда буд.

– Барои чӣ бурда буд?

– То ки ман кори ӯро давом диҳам.

– Бале,... – пушханд зад Камол. Ҷаро ин корро давом надодӣ?

– Худам намедонам.

– Чорво дорӣ?

– Худоро шукр дорам.

– Ин корро бояд идома дод.

– Бале,... – чашмонашро кушод пирамард, – хайбати шерон буд, ки касе ба Себзор кор надошт. На ба заминаш, на ба фазояш ва на ба зери заминаш. Бубин, аллакай омаданд. Дидед? Геологҳоро дидед?

– Бале, – сар чунбонд Саттор.

– Беномусҳо тӯй мекунад. Файзи урус, ки ба хатнаи писараш мурғ накуштааст. Ин корро мекунад.

– Карда бошад ҳам ачаб не, – гуфт Саттор.

– Ў табли шодӣ мезад. Ин рӯзро интизор буд, – оҳ кашид пирамард, чойро то охир нӯшид ва чумчаро ба даст гирифт, ду-се навбат гирифт, вале мадораш сӯстӣ кард.

– Назди мазори шаҳидон хайма задаанд, – гуфт Саттор.

– Арвоҳҳо намегузоранд... – гуфт пирамард.

– Бегоҳ назди масҷид дар ҳамин хусус сухан рафт. Файзи урус бо ҳамон густоҳии азалий суханони худро иброз дошт: «Он бечораҳо агар каромат медоштанд, аз дасти чор мулҳид кушта намешуданд». Ҷавонро ханда гирифт.

– Худоё Худовандо, нишон бидеҳ ин мулҳидони шакокро, ки бидонанд шаҳид кисту чӣ мартаба дорад, – пирамард ба дард ниёиш кард.

– Худо мезанад, мебинед, – гуфт Камол.

– Иншооллоҳ, ба мақсад намерасанд, – ба тавқияти ӯ баён намуд Саттор.

Фаридун ба гуфтугӯи онҳо гӯш фаро дода, чизе намегуфт. Аз он шод буд, ки бобояш ба гап даромад, ҳатто ба бибияш, ки ин муждаро интизорӣ мекашид, нагуфт. Мутаваҷҷеҳ шуд. Пирамард тағсариро баланд гузошт, таъя кард ба он. Ва ба Фаридун рӯ овард:

– Аз бибият пурс, гӯсфандонро алаф дод ё не?

Фаридун ки шоҳиди ҳол буд, ҳаракати хестан накард ва ҷавоб дод:

– Дод!

– Бипурс ку?

Фаридун ночор назди бибияш, ки дар дегдонхона машғули кор буд рафт. Пирамард ба гап даромад.

– Хоб дидам ва ё шунидам, Файзи урус зану духтаронашро ба хизмати геологҳо фиристодааст?

– Воқеан ҳамин тавр аст.

– Шумо ба кучо нигоҳ мекунад?

– Чй кор мекардем?

– Монеъ...

– Намешавад, дар вақти чанги шахрвандӣ монеъ шудем. То ҳол даъво мекунад, гуё Абдуқаҳҳор аз рӯи бахили ин корро кардааст, то ки уву духтари ӯ шӯхрат пайдо накунад. Гуё Абдуқаҳҳор ризқу насибаи фарзандони ӯро баста бошад.

– Ин тавр бошад, бигзор шарманда шавад.

– Ӯ ба фикри шумо обрӯ дошт?

– Дар деҳа, ку надошт, акнун дар тамоми мамлакат шарманда мешавад. Обрӯи Себзорро низ мерезонад, – гуфт пирамард.

– Биё дастҳоро шӯем, – дар даст ташту офтоба ҳозир шуд Фаридун. Баъд аз шӯстани дасти ҳозирон, кампири Моҳсурат дар табақи чӯбин оши бурида овард, ки ҳаври ҳаррир аз он боло меҳест.

– Барои ман дар як косаи чинӣ алоҳида бардор, серчака бикун, камтар мон ки хунук шавад, – гуфт пирамард, ки овозаш беморгун будо канда-канда мебаромад.

– Хуб! – бо чеҳари кушод даст пеши бар гирифт Моҳсурат.

– Ассалому алейк... – табақи палав дар даст пайдо шуд Абдуқаҳҳори номус. Ба ҳозирон воҳӯрӣ намуд. Фаридун дасти ӯро низ об гирифт. Пирамард аз илтифоти онҳо шод шуд, ҳарчанд ҳастагии рӯҳу равон, ки қазияи маъданҷӯён боис гардида буд, ҳанӯз дар ҷисмаш нуфуз дошт.

– Духтари Файзи урусро мор газидааст, – гуфт Абдуқаҳҳори номус, ки дар гуфтораш оҳанги изтироб эҳсос намешуд.

– Кай? – ҳайрон шуд Саттор.

– Худо дурӯғгум накунад, як бист ё бисту панҷ дақиқа шуд-да.

– Дар кучо? – чашмонашро танг карда гуфт Камол.

– Дар дарахтзори мазори шаҳидон. Бо кадом геолог даруни он даромадаанд. Дар болои алафҳо ғалтанак задаанд ҳар барин, ки вақт расида море аз дунбааш неш задааст. Доду войи ӯро дида, геолог думро ҳода кардааст. Писари Рауфи дароз ҳамон замон ба ҷойи воқеа шиофта, ҷабрдидаҳо ба канори роҳ бароварда, захрро макида туф кардааст.

– Думбаи духтари Файзи уруса? – мунтазири идомаи ҳикоя нашуда, суол кард Саттор.

– Албат, охир ҳамон ҷояшро неш зада будааст.

– Агар ман ба ҷои мор мебудам, дигар кор мекардам, – гуфт Камол.

– Чӣ кор мекардӣ? – суол кард Саттор.

– Медаромадам дар ягон ҷои дигараш, ки якумр хунук мешуд, фикри оғӯши бегона намекард, то он рӯзе, ки ҷон дар рамак дошт.

– Ҳай кори хубе нашудааст... – нимхез шуд пирамард. – Он аблаҳ писари Рауф он ҷо чӣ хел пайдо шудааст?

– Онҳо тамошо рафтаанд.

– Акнун геологҳо фаҳмидагистанд, ки бо арвоҳҳо бозӣ карда намешавад, – пиёлаи ҷойро хурт кашид пирамард.

– Геологҳо ба ин масъала сарфаҳм намераванд. Ба пиндори онҳо танҳо зери замин-мағзи онро кофтан бахт меоварад, – гуфт Камол, муллои имрӯзаи деҳа, ки замоне ҳама ўро бинобар узви ҳизби ягона ва ҳоким буданаш чашми давлат меномиданд. – Онҳоро гӯру лаҳад наметарсонад. Шояд оромгоҳи садҳо ва аз ин зиёди одамонро тағу рӯ карда бошанд.

– Духтари Файзи урусро ҳам тағу рӯ карданд, – писханд зад Саттор.

– Барои мо Себзориён аз ин зиёд шармандагӣ намешавад, – ба гап ҳамроҳ шуд Абдуқаҳҳори номус.

– Падару модараш шарм надоранд, мо чӣ ғами духтари ў шармандагии ўро меҳўрем? – дурушт гуфт Саттор.

– Гӯсолаи рихин подаро рихин мекунад, – шӯрид Абдуқаҳҳори номус, – мову ту вазифадорем деҳаро аз ин гуна шармандагӣ ҳифз намоем.

– Ҷавонон кучо шудаанд? – аранге овоз баровард пирамард.

– Яке аз ҷавонони «бономус» писари Рауф, дидед чӣ кор кард? – ғур-ғур кард Абдуқаҳҳори номус.

– Ҷавонон чаро хомӯш бошанд? – Камол барошуфт.

– Ба назарам чунин менамояд, ки дар Себзор ҷавон нест, – гуфт Саттор.

– Ҷавон, ки набошад оянда ҳам нест, – бо таассуф гуфт Камол.

– Дили ман аз ин ҷавонон чун яхи барфшуха хунук шудааст, – гуфт Абдуқаҳҳори номус, – ба ёд биёред, ҷавонони сарсупурдаи Себзорро, бо аскарони сурх чӣ гуна мубориза бурда буданд? Сарвари сурххоро дар даштак буз кашиданд. Ба мо наврасон тамошо барпо карданд, балки ибрат нишон доданд. Дар Ҷанги Бузўрги Ватанӣ низ мо пешсаф будем. Ҳарчанд номардӣ карданд. Мо мардонагӣ нишон додем, даъво накардем, ки унвони

қахрамониро ба мо диҳед. Чаро ин тавр кардем? Чаро? Ку гап занед?

– Чунки мо худ, унвони Шерзодагӣ дорем, – гуфт бо ифтихор пирамард.

– Бале, чунки мо пушт ба пушт аз ҳавои номусу нанг нафас мегирем. Номус Конститутсияи мо, қонуни асосии мо Себзориён аст, ки дар дафтаре сабт нашудааст. Ин қонун дар ботини мо куҳансолон, онро ангега намедихем, ба наслҳои минбаъда талқин накардаем, аз онҳо тақозои риояи расму суннатҳоро надорем. Як чиз эҳсос мешавад, ин қонун тадричан бо қисми мо, ки рӯзе аз ғояти заифӣ тарки олами воқеӣ мекунад маҳв мешавад, ба фаромӯшӣ меравад. Мо дар ин ҷода, кори ибратбахше накардаем. Ва қардани ҳам нестем. Вақти он аст тан ба қор диҳем, чанд рӯзе, ки аз умри азиз дорем, ба ин масъала тарбияи наслҳои ҷавон сарф кунем.

Суханони Абдуқаҳҳори номус оҳанги даъватро дошт. Камол каме гаранг шуд. Ў ки дар ин деҳа низоми ислом, риояи намозу рӯзаро чун мулло назорат мекард, аз бозпас гаштан ба оини бобу ҷаддаш, ки танҳо дар ин деҳаи ба қавли Файзи урус аз ёди Худову бандааш фаромӯш шуда, роиҷ буд, ягон зарурат надид. Хост бигӯяд, мо рӯди деҳаро пас гардонда наметавонем. Агар инро хоҳиш дорем, бояд тарҳи дунё дигар шавад, ки чунин нерӯи созанда дар ихтиёри мо нест. Агар чунин суратро меҷӯем, бояд Себзор Барфшуха шавад, бо қуллаҳои яхпӯш ва Барфшуха Себзор бо домани қушоду ҳамвор, заминҳои лаҳму хокӣ. Оё ҳаминро меҷӯед? Меҷӯед, ки ба ғори аҷдодӣ баргардем, он ҷо чун одамони ибтидоӣ зиндагӣ ба сар барем? Не, бародарон ин ҳеҷ маънӣ надорад. Ҳазору ҷаҳорсад сол шуд, ки аз он ҷо баромадем. Ин муддат дар ин деҳа маскан гирифтем, ба зиндагии осоишта ба ислом гаравидем. Магар ин бад аст? Магар ин бад аст, ки худро шинохтем? Не бародарон, мо бояд аз рӯи ақл қор кунем, бо андеша рафтор кунем, санҷида по гузорем, ё ба пеш гом мениҳем ё ба пас. Бале, азизон, Бале,...

Мулло Камол – мулаққаб ба ҷаҳми давлат, сухани худро ниҳоят баён кард, ки ҳама шуниданд.

– Дар ин ҷода бояд, санҷида по гузошт. Вагарна, боз амали моро инқилоб напиндорад...

Сухани ҷаҳми давлат ончунон таъсир дошт, ки ниҳоди ҳозирон тақон хӯрд, ҳатто пирамард, ки дар бистари беморӣ

азият мекашид ба худ омад, ба таъкиди ин марди сиёсӣ, ки аль-он узви ҳизб буд ва чун пешвои диёнат дар деҳа эҳтироми мардумро сазовор буд эътимод баст.

Воқеан дурӯст мегӯяд. Магар кам азият кашидаем, аз дасти ин мардум. Бояд дар ин маврид, тавре рафтор кунем, ки душманон чурми моро пай набаранд. Гап ба даҳони онҳо нарасад. Аз назари Файзи урус, духтарони бегонапарастӣ ӯ ки ҳуки нарро дар марзи деҳа бинанд шаҳваташон ба чунбиш меояд магар пинҳон карда мешавад? Не-не... Мо бояд роҳи дигарро пеш ги-рем. Роҳеро, ки хавфу хатар надошта бошад. Ва ниҳоят ҳулосаи худро баён кард.

– Мулло ҳақ аст... Табаддулотҳо дар ҳамин ҷо ва ҳама вақт болонишинҳоро ба даҳшат меоранд. Фарқ надорад, ӯ кист? Ва чӣ мартабаву манзалат дорад.

– Не, шумо нафаҳмидед, – Абдуқаҳҳори номус қоматашро рост кард. – Гап дар сари ягон ҳел табаддулот намеравад. Ба гуфтаҳои ман оҳанги сиёсӣ надихед! Ман бо забони содаи тоҷикӣ фаҳмондам, ки моро зарур аст аз ин жарфноӣ тираву тор, ки мағзу афкори мо дар он дармондааст, берун бароем. Олами равшан, ғуруру номус ки замоне дар ихтиёр доштем, бунёд, ирода, афкорамон ба он сиришта шуда буд, барқарор намоем. Барои ба ин ҷода қадам мондан, ягон ҳел табаддулот лозим нест. Ба воҳима наафтед. Муҳим он аст, наслҳои ҷавонро водор кунем, ба оянда нигаранд, на ба як давраи тираву тор, замони даҳшату ваҳшат, балки давроне, ки моёи ибрати ҳамагон аст, зеро маҳз гузашта ба мо ин давронро дод, ки дар домани он зиндагии осуда дорем. Аз гузаштагони худ, ифтихор кунем, ки ба мо панди рӯзгор додаанд. Дар ин лаҳза муаллими номдори деҳа Салом ворид шуд, ӯ дар табаке ангуру шафтолуи зард бардошта буд. Табақро дар рӯи дастархон ниҳода, ғайриҷашмдошт сухане гуфт, ки хоси ӯ набуд. Агар ин хабарро каси дигар мегуфт, ҳуди ӯ бовар намекард. Ӯ баъд аз вохӯрӣ ба ҳозирон гапро аз геологҳо сар кард:

– Дар Мазори шаҳидон трактори онҳо чаппа шудааст.

– Трактори геологҳо? – хайрон шуд Саттор.

– Хостанд, вағони худро он ҷо гузоранд. Ва ба ин хотир бо трактор заминашро ҳамвор карданӣ шудаанд. Баногоҳ трактор, чуноне, ки бозичаеро кӯдаке аз ғояти қаҳр дур ҳаво медихад, ба кади дара афтодааст.

– Тавба, – гиребон гирифт Камол, – Шунидем духтари Файзи урусро мор газидааст?

– Бале, чунин воқеа шуда буд. Инаш ҳодисаи дуюм аст.

– Тақдири он бадбахт чӣ шуд? – суол кард Саттор.

– Сардори геологҳо дар мошинаш савор карда, ба маркази ноҳия бурдааст, он ҷо табобат мекунанд.

– Авроҳ мезанад ин бешарафхоро, – оҳ кашид Камол.

– Саломатӣ чӣ хел? – суол кард аз пирамард муаллим.

– Қувват надорам, – гуфт пирамард.

– Худро ба даст гиред!

– Беморӣ бо хости ман нест, ки тавонам онро бартараф созам, – нафасаш ба тангӣ баромад.

– Чӣ боиси бемориатон шуд?

– Ростӣ гап намедонам, – пирамард дар ҷӣ будани мӯчиби беморияшро гуфтан нахост. Чунки онҳо зоҳиран омадани геологхоро хуш қабул намекарданд, дар асл таи дил табли шодӣ мезаданд. Пирамард ин чизро дар чехраи эшон меҳонд, ки дар он нишоту хурсандӣ хувайдо буд. Ба ҷуз Абдуқаҳҳори номус, ки ҳанӯз ба навғониҳои чомеа назари нек надошт. Рафту аз воқеият хабар ёбанд, намегӯянд дарди маро хифозоти нангу номуси Себзор боис шудааст. Агар инро эҳсос ҳам намоянд, амали маро, дарди маро мавриди истехзо қарор медиҳанд. Пирамард аз он ашхос дида ба рӯҳи гузаштагон зиёд эътимод дошт, ки дар ин қазия тааррӯз мекунанд, то ки Себзор ба асли қадимаш баргардад. Чунон, ки хабархоро дар ин маврид шунид.

Рӯзи дигар субҳ хабари нав шунид, чаҳми яке аз геологҳо ҳини шикастани ҷӯб дар дарахтзори мазори шаҳидон кӯр шудааст. Нафари дигар бошад ба оббурда афтода, ҷисмашро баъд аз ду-соати ҷон канданҳо берун баровардаанд. Пирамард аз шунидани ин хабар даст ба гиребон бурд. Кучост Файзи урус, ки бинад? Кучоянд шаккокон? Кучоянд он бегонапарастон? Кучоянд, кучоянд, кучоянд?.. Шиддати дарди пирамард, ончунон баланд буд, ки ҳини баёни афкор ба эҳсосот дода шуда, ғофил монд, ки ҳамсару наберааш он ҷо ҳузӯр доранд. Ў инро вақте дарк кард, ки кафи дасти Моҳсурат ба ҷабинаш гузошта шуд, ба хотири дарки ҳарорати бадани ӯ.

– Бобочон, – ба ҳарос афтод Фаридун.

– Лаббай...

– Бархезед!

– Наметавонам... – сар ба болин монд. Аз шарм, чашмонашро пӯшид.

– Куҷоятон дард мекунад? – суол кард Моҳсурат.

– Маро ба ҳоли худ гузоред!

Моҳсурат паи кори худ рафт. Фаридун така ба сутуни айвон дода, ба андеша рафт. Хабари ба шаҳр хонда шуданашро шунида, хичил шуд. Хабарро муаллими мактаб Ҳаллим овард. Ба гуфти ӯ расо баъд аз як ҳафта падараш барои ӯ мошин мефиристад. «Намеравам!» – гуфт кӯтоҳ ва қатъӣ. Баробари ба хотир овардани модар дилаш сиёҳ шуд. «Падару модарро интиҳоб намекунам. Не, намеравам. Намеравам. Наметавонам, ӯро бинам. Дигар онҳоро таҳаммул карда наметавонам». Пеши назараш чехраи холаҳояш, ки аз ҳама ганҷи олам, одаму одамгарӣ, боло пулро медонистанд омад. Бобояш бибияш, марди чашмтанг ва ниҳоят падари ғамхораш, ки аз онҳо дида ба касбу кораш мафтун буду вақташро зиёд ба он сарф мекард. Дилаш ба падараш сӯхт. Азм кард дар нахӯст фурсате, ки ба ӯ даст медиҳад, ҳама воқеаро фош месозад, мегӯяд, ки модараш хиёнатпеша аст. «Мегӯям, бигзор чудо шаванд. Бигзор бо ҳамон чашмтанг монад, ки ба ӯ бобову бибиям зиёд тавачҷӯҳдоранд, падарамро ҳатто дар радифи ӯ намегузоранд. Намеравам. Агар исрор кунанд. Танҳо дидори падарамро талаб мекунаму халос... Агар падарам, маро қабул накунад? Гуфтори маро сафсата бидонад? Он гоҳ ман, якумр дурӯғгӯӣ, бадният шинохта мешавам». Пирамард риштаи хаёлотӣ ӯро барканд.

– Ин садои чист?

– Садои путки геолоғхост, ки ба замин фона мезананд, – гуфт Фаридун.

– Ту он ҷо будӣ?

– Не, дидагиҳо гуфтанд.

– Саттор кучост?

– Он ҷо рафтааст.

– Уф... – пирамардро арақ пахш кард, дилашро дард фишор дод. Ва он аз шонаи дасти чапаш тадриҷан ба зерӣ каш гузашта, сипас дар қафаси сина ворид шуд ва якбора дилашро ба каф гирифта, онро фишӯрд. Сахт фишӯрд, чунон фишӯрд, ки бегумон оҳ гуфт. Кампир ба сӯяш шитофт.

– Чӣ гап шуд?

Пирамард лаб газид, вале дар ин ҳолат низ шармаш омад ва ба фишор додани лабон қаноат ҳосил кард, чун эҳсос кард, ин амалро занон ҳини зоиш, аз ғояти дард иҷро мекунад. Ва тадриҷан худро ба даст гирифт. Танҳо ба ғур-ғур даромад. Садқаи номи мардӣ шаванд? Дирӯз худро ҳомии нангу номус арзёбӣ мекарданд. Имрӯз бошад, якбора ҳаваси дидани фонаи чор аҷнабӣ карданд. Ҳушашонро бурдааст... Э...

– Чӣҳо мегӯед мардак?
– Ту ҳам нарафтӣ?
– Кучо?
– Аз паси мардони бонангу номуси Себзор. Назди геологҳо...
– Вақти ҳамин гуна гап аст, мардак?
– Боз чӣ буд?
– Худо бигӯед, ки танатонро шифо бахшад.
– Масхарабоз, ту ғами маро меҳӯрӣ?
– Боз чӣ?
– Мурдаи маро меноливу чашм ба кӯча медузӣ, ки марди кироӣ аз дарат медарояд ё не.
– Бахудо девона шудаед мардак.
– Ман девона шудаам, рост. Ту фикри ягон мардаки хушёр бикун!
– Ба шумо чӣ шудааст?
– Намабинӣ?..
– Мардакчон, худро ба даст гиред! Ҳозир ягон кас аз дар ме- дарояд. Айб аст, боз пеши онҳо шарманда нашавем.
– Шарм медорӣ?
– Бешарм нестем.
– Ту хиёнаткор, гапи чор ҷугиро аз ман боло медонӣ. Боварии маро, ки тӯли панҷоҳ сол ба ту доштам ботил кардӣ. Ман аз дасти ту ба ин ҳол афтодам.

– Аз дасти ман?
– Аз дасти ту!
– Не, мардакчон, шуморо геологҳо ба омадани хеш, ба ин ҳол гирифтор кардаанд. Ҳоло бошад садои путкашон дучори қаҳру ғазаб намудааст. Гуноҳро ба ман бор накунад, шарм доред!

Пирамард як дам лол монд, лабонаш парсинг баст, арақи ҷабинаш хушк шуд. Ва чашмони булукаш аз ҳаракат монданд. Ӯ ҳаргиз интизор набуд, ки аз дасти ҳамсари нармтабиаташ ин гуна гап меояд. Ӯро бо дурӯғгӯӣ муттаҳам мекунад. Боз пеши на-

берааш. Дарду алам якбора дар қалбаш нуфуз кард ва чунон ки вулқон метаркад, чӯшид.

– Ту қанчиқ, маро дар бистари беморӣ дида, гумон кардӣ, ки дигар намехезам? Маро мурда хиёл кардӣ? Э марг ба сабру тоқатат. Ту дасти худро боло дидӣ? Тасаввур кардӣ, ки Шерзод мурдаасту дигар, ба по намехезад? Ҳамин тавр? Чӣ хомӯш мондӣ, гап зан?! Ба андешаи ту Шерзод аз паи шерон рафт, хона чун Себзор ба дасти ту барин беномус монд?

Моҳсурат аз карда ҳазор бор пушаймон шуд, намедонист бо кадом роҳу восита ўро ором кунад. Хомӯшӣ ихтиёр карда буд, вале бемаврид, худро маломат мекард, ки сабури накард, пирамардро ба шур овард, ҳарчанд медонист гапбардор нест, ба хусус ба ҳарфу садои зан. Номусаш таҳрик меёфт, сабру таҳаммулаш осеб медид.

– Чаро гап намезанӣ? Бирав, табарро бигир, ба сари мани бемор бизан! Корат осон мешавад, зиёд интизор намешавӣ, дунёи кушод ба назарат боз кушодтар мешавад. Чӣ истодаӣ? Зиёд худро азият мадеҳ! Эй кунда, ба ту меғўям? – пирамард канда шуд, авзояш тағйир ёфт ва ба болин сар ниҳод. Фаридун тарсид.

– Бобоҷоон... Бобоҷоон...

– Гиря нақун, хаста шуд. Охир ўро доду шавқун бардоштан мумкин набуд.

– Пас чаро, ўро асабӣ кардед, бибӣ? Намедонистед, ки ба гап тобовар нест, зуд ба ҳашм меояд. Акнун ба ин ҳол афтод, – оби дида мекард Фаридун ва аз ҷой хест, – мееравам.

– Кучо?

– Духтӯр ҷеғ мезанам.

– Ҳеҷ ҷо намеравай, ҳозир ба худ меояд, ўро оромӣ, хоб зарур аст. Аз ин боб ташвиш накаш!

– Чаро ин қадар бепарвояд бибӣ? – бо тааҷҷуб ба рӯи кампир нигарист Фаридун, – Магар дарди бобоям то ҳамин андоза, сабук аст?

– Бобоятро ғам ба ин ҳолат расонидааст. Ва ғамро бо ин амал аз ҷисмаш метавон рафъ кард. Танҳо оромӣ лозим ба ў.

Ин лаҳза аз дар пирони деҳа, Абдуқаҳҳори номус, Камоли-чашми давлат ва Саттори роздону дардфаҳмаш даромада омаданд. Омаданду рӯи кӯрпачаҳои гӯстӯрда гузашта нишастанд, ҷойро, ки дар болои зарфаш, сачоқ ниҳода буданд, барои нигоҳдоштани гармӣ кашида ба якдигар мурут намуданд.

– Ачаб коре шуд, – пуханд зад Саттор, – ба қавли сардорашон ин замин чин дорад. Ман ба ӯ гуфтам, ба мазор беҳурматӣ накунед, ки ба ягон балои дигар гирифтор нашавед! Сардорашон аз имон бу бурдагӣ нест. Як марди Худозадаи, булғундорӣ, бешарафи беҳаё будааст.

– Духтари Файзи уруса, ба даҳони мор партофтагӣ ҳамон аст, – писханд зад Камол.

– Ҳамин уштӯри пурғамза?

– Ана ҳамин...

– Ё тавба, кучои ӯро маъкул карда бошад?

– Ҳамон ҷои даркорияша...

– Худоё Худовандо, имону амону тандурустиро ба ҳар як бандаат ато фармо, ки чунин шармандагиву беимониву бешарафиро, дигар тобу токати дидан надорам, – гиребонашро ду даста гирифт Абдуқаҳҳори номус.

– Кучо шуд он бешараф? – суол кард Саттор.

– Ба шунидам, дар беморхонаи ноҳиявӣ даво наёфта, аз ин ҷо ба Душанбе бурдаанд, – ҷавоб дод Камол.

– Илоҳо ҳаргиз даво наёбанд, – дуои бад кард Абдуқаҳҳори номус.

– Чӣ мегӯяд сардорашон? – суол кард Камол аз Саттор.

– Ҳамон чизе, ки Файзи урус мегӯяд, гӯё ҳардуро як модар зоида бошад.

– Як модар назоидааст, вале пайванду қаробат пайдо кардаанд, агар мори шарза пайдо шуда, ин пайвандро намешикаст, – бо оҳанги дурушт гуфт Абдуқаҳҳори номус.

– Кори хуб шуд, умуман Себзорро аз азал баробари мардони бономусаш, дарандагон ҳифз мекарданд, имрӯз ба ҳифозоти он хазандагонаш камар бастаанд, – гуфт Камол ва ба реби чашм ба ҳозирон нигарист.

«Вой аруси хонаам... вой гули хазонам, вой чигари кабобам, вой моҳи тобонам. Дар ин рӯзи рушан кучо рафтӣ? Чароғи барқро надида рафтӣ? Ободиро надида рафтӣ?» Ин овои гиряолуди Файзи урус буд, ки ҳозиронро безобита кард, ҳама лаҳзае моту маҳбут гӯш ба овои дардолуди бадмаст доданд, ки аз куча меомад.

– Аҳ бача, духтари девонаро чӣ балое шудааст? – нимхез шуд Камол.

– Худо душмани кас ба ин бало гирифтор накунад! – оҳ касид Саттор.

– Қаҳри парвардигор омадааст, – чашмони гӯсфандияшро, ки дар миёни чинҳои зиёд монда буд ба нуктае дӯхт Абдуқаҳҳори номус.

– Кай хоб кард? – ба Фаридун рӯ овард, Саттор.

– Як бист дақиқа шуда буд, то омадани шумо.

– Хоби сахташ бурдааст, – гуфт Камол, – мон бихобад, хаста-гияш мебарояд.

– Хестем! – гуфт омирона, Камол – чашми давлат.

– Саг аст, лекин худист, – ночор аз ҷой хест Абдуқаҳҳори номус.

– Дар чунин рӯз мефаҳмад, ки инсон будан чӣ маънӣ дорад. Мастӣ оқибат ба пастӣ мебарад, – гуфт Саттор пойпӯши онҳоро пеш монда, ба Фаридун ишора кард, ки ин амалро минбаъд ёд гирад. Ва худ аз паси онҳо баромад. Фаридун онҳоро то дами дар гусел карду шитобон баргашт

Пирамард чашмонашро кушода оҳ касид.

– Рафтанд?

– Хонаи Файзи урус рафтанд.

– Фаҳмидам, бедор будам, қасдан худро ба хоб задам. Беномусҳо, – бо таассуф сар ҷунбонд. Боз ваяшро Абдуқаҳҳори номус ном ниҳодаанд. Шунидӣ чӣ гуфт?

– Чиро?

– Суханашро...

– Кадом суханашро?

– Бо забони тоҷикӣ гуфт, ки Файзи урус саг аст, лекин саги худист. Кучой ӯ саг аст? Садқаи сагӣ шавад. Ў шағол аст. Саг вафо дорад. Аз саг бадӣ намебарояд. Ин шағол ҳар шом дар назди масҷид онҳоро интизорӣ мекашид, ҳамин ки рӯ ба рӯ омаданд дучори таҳқир мешуданд. Таҳқир мегуфтанд, вале таҳаммул мекарданд. Худашон мегуфтанд, рӯзе ба пастӣ задӣ, мо даркор мешавем. Он гоҳ остони даратро зер намекунем. Дидед, ки пеш аз ҳама ба сӯи хонаи ӯ давиданд. Худоиҳӯрони беномус. Фикр накарданд, ки ҳамсафашон бемор аст, дастгириву ҳарфи тасаллояшонро интизорам. Баъд аз намози бомдод ба назди домодашон рафтаанд.

– Домодашон кист?

– Геологҳо... Духтари Файзи урусро дар ҳамон лухзае ки по-

яш ба ин чо расид ҳалол карданд. Язнаашон мешавад, ба мову шумо ҳам ҳамчунин. Барои дидани ӯ рафтанд, ки бубинанд чӣ гуна мард аст. Дигар гапхояшон дурӯғ аст. Мо рафтем, ки бубинем, мазор дар чӣ ҳолат аст? Ва ғайраву ва ҳоказо... Ба ин бовар надорам. Рӯяшонро ба куни дег сиёҳ мекунанд. Бале, якин мақсади ин беомусҳои даюс дидани сардори геологҳо буду бас. Акнун хунук, ки шуданд, боз барои тасаллои дили даюси дигар, ҳамсафи ҳудашон ба хонаи ӯ рафтанд. Рафтанд, ки духтари бадзоту ҳароммурдаи ӯро ба ҳок супоранд. ӯро гӯр роҳ намедихад, мебинед.

– Киро?

– Духтари Файзи урусро...

– Чӣ хел ба роҳи бад рафту нафаси кашидааш гуноҳ содир намуд, ба ин бало гирифтор мешавад. Ҳа писарам, ман мурдаву ту зинда инро мебинӣ бо ду чашми сар. Дар ин айём ҳар сари қадам бо чунин ашхос рӯ ба рӯ мешавӣ. Оқибат ҳамаи онҳоро ҳамин чиз интизор аст.

– Чӣ бобочон?

– Бадбахтӣ...

Пирамард ончунон гуфтан кард, ки аз ғояти хастагӣ, сараш ба бистар афтод, Фаридунро низ хоб бурд. Гиряи Файзи урус деҳаро ба сар бардошта буд. Пиру барнои Себзор тобути духтари ӯро ба назди масҷид бурданд. Ҷаноза хонда шуд. Ва ҳамчунон тобутро ба гӯристон оварда ба ҳок супурданд. Теппаи қабр гӯё лаҳза ба лаҳза обила карда, он тадриҷан бузӯрг мешуд. Одамон бозпас гаштанд, баъд аз шиба кардани теппаи қабр. Ҳамагӣ ҳафт қадам нагузошта буданд, ки гулдурӯс заминро ларзонд. Гӯр ба осмон хест, мурдаҳам бо кафани тикаву пора, бо ҳоку чанг омехта, аввал ба осмон сипас ба қади дара афтод. Ҳама чун лашкари аз тире тупи ҳариф ҳаросон рӯи замин хобида буданд. Чун оромӣ ҳукмрон шуд, як-як чун калаи тарбуз сар бардоштанд. Ва ба рӯи якдигар саволмез нигаристанду нимҳез шуданд ва ба гӯри беодам назар духтанду ҳайраташон афзуд. Касе тӯли умр ин ҳодисаро дар хотир надошт. Якин ин кори душманон аст. Онҳо дар гӯр бомба гузоштаанд. Ва мурдаро кофта аз нав гӯр карданд. Ҳамин, ки аз гӯр ҳафт қадам дуртар по монданд, боз гулдурӯс баланд шуд, одамон ба замин хобиданд аз тарс. Чун ба худ омаданд, дигар касе аз паи дафни мурда нашуд. Ҳатто Файзи урус аз ҳама пеш думро ҳода кард...

Фаридун аз шарфаи пой Саттору Абдуқаҳхору Камол бедор шуд. Хушҳол буданд. Гӯё аз сур омада бошанд. Пирамард ин дафъа чашм кушод. Вале чизе нагуфт. Онҳо худашон воқеаро бозгу кардаанд. Файзи урус маст шуда, пеш аз пода чанг андохта будааст. Духтарашро дармон карда ба по рост кардаанд, аммо бадмаст инро дигар хел фаҳмидааст. Ва сабаби гираву шева-нашро ҳамин чиз боис шуда.

— Чанозаро хондед? — пусханд зад пирамарди бемор.

— Ростӣ гап, таачҷубам зад, ки дар ин рӯзи хуб, рӯзи одина мурд, пешнамозии намози ҷамоат ба ҳар кас муяссар намешавад. Бо ин фикру хиёл, кулбаи Файзи урус рафтем, ки ҳама пиндори мо ботил баромад. Духтараш дар хона, каме мелангид. Сардори геологҳо болои чорқабат кӯрпача якпахлӯ зада, бо ӯ хушгӯӣ мекард. Худи Файзи урус бошад дар болои кати симтӯри дароз кашида, лабу лунчаширо пашша ғов карда буд. Аз духтараш саҳл пурсидем, ки ин мардак кист? Писари тағои модарам, гуфт.

— Шояд рост гуфта бошад, — шубҳа кард Камол-чаши давлат.

— Зани Файзи урус, ягон хеш надорад, ҳатто волидонашро намедонад, ки кист? Ҷро аз аскарӣ, оварда буд. Тоҷикиро намедонист, баъдтар иқрор шуд, ки дар сағирахона тарбият дидааст, — гуфт Саттор.

— Пас духтараш ба таври худ сиру савдошро пинҳон кардааст?

— Бале, гумонаш мо гови гарангем.

— Садои путкашон ягон лаҳза оромӣ надорад, гӯшу майнаамро хурданд, ба ҷои он ки саломатиам беҳбуд шавад, якбора хуруҷ карда истодааст, — ба шикоят даромад пирамард.

— Мекобанду корашон барор намегирад. Мераванд боз ба ҷои дигар, — хулоса кард Камол.

— Бовар доред, ки корашон бенатиҷа анҷом меёбад? — дар чехраи пирамард сурхӣ дамид.

— Агар ёбанд, деҳаро каму беш обод мекунанд, роҳро ҳамвор карда, барқ мегузаронанд, — гуфт Саттор.

Пирамард аз ин сухани Саттор хичил шуд, таи дил дашномаш дод. Вале сир бой надод. Дар кунҷи дилаш оташи умед дурахшид, ки онро хулосаи Камол боис шуд. Кош наёбанд? Кӯшишашон бенатиҷа анҷом ёбад. Чашми ҳамаашон осиеби маро дидаанд. Меҳоханд осиеби барқӣ сохта, эҳтиҷро ба осиеби

ман барҳам зананд. Бухлпешаҳо, Худо хоҳад ба мақсад намерасед. Кору мақсади шумо ба ҳован об кӯфтанро монад. Дуконҳои оҳангариву кулолгарӣ, заргариву гаҳвортарошӣ, аз кор монданд. Он сӯстпаймонҳо қорамон равнақ надорад, гуфта аз пешаи бобу ҷаддашон даст кашидаанд. Касе ёфт намешавад, ки хунари онҳоро пеш барад. Мани сарсаҳт танҳо мондаам. Фишор ҳаст, ҳарчиқадар, фишор оваранд ҳамон андоза, ман ҳам истодагарӣ мекунам. Ана ҳамин ҳам фишор аст. Гурс-гурси путк, гӯё майнаамро талқон мекарда бошад, ҳеч тоқати сабру таҳаммул надорад. То кори онҳо поён меёбад, ки мадорам хушк мешавад.

– Ҳеч беҳбудӣ ҳаст? – Абдуқаҳҳори номус рӯ овард ба пирамард.

– Ин садо якбора асабамо хароб кард. Гӯшҳоямро мебандам, намешавад.

– Ин тавр бошад, ягон ҳафта шаҳр равед, дар хонаи Ғуломалӣ истед. Шояд то он рӯз қорашонро тамои кунанд.

– Не, кори онҳо будшавӣ надорад. Ба фикрам, ин ҷо муқимӣ шуданд. Шаҳр мӯчиби раҳой аз ин ҳол нест. Ҳамин ки ягон фикр мекунам, – гуфту ба андеша афтод, дигар онҳо ҷӣ мегуфтанду мавзӯи сӯҳбаташон ҷӣ буд, ўро ба худ намекашид. Ба банди фикру ҳаёли худ афтода, атрофи он меандешид. Меравам ба ғори аждодон. Танҳо меравам, дигар ин кампири аблаҳро бо худ намегирам. Ў ба ман хиёнат кард. Дар ҳамин синну сол. Шояд ин барои дигарон аҳамият надошта бошад. Аммо барои ман душвор аст. Саҳт душвор аст таҳаммул кардан. Фаридунро бо худ мегирам. Ў дастёри хуб аст. Маро мефаҳмад, дар ҷисми ў яқин хуни ҷавонмардон, ки аз гузаштагон тавассути хуни ман ба падараш ва сипас ба ў гузаштааст ҷараён дорад. Ў посдори урфу одат, хулқу хуй ва зеҳну тафаккури миллии мо хоҳад буд. Ман инро аз падараш тақозо мекардам. Аммо ў роҳи дигарро интихоб кард. Роҳи ў ҳам роҳи бад нест, боиси ифтихор аст. Аммо, андешаи миллат, нангу номус, ягон зарра ўро ба ташвиш намеорад. Ташвиши ў дигару дигар аст, андешааш ҳам ба фикру ҳаёли мо монанд нест. Гӯё аз ин макон аз ин замин набошад. Мудом андешаеро ба сар дорад, ки на ман ва на каси дигар, ба он сарфаҳм намеравем. Дар ин деҳа низ маро намефаҳманд. Гӯё қору қирдори ман ба андешаи даври замон мувофиқ набошад. Модом, ки ҳамин тавр аст, дигар дар ин ҷо истоданам маънӣ надорад. Бояд, ки биравам, ба ҷое биравам, ки он ҷо касе набошад,

овози ин дурӯяхоро дигар нашунавам. Танҳо бошам ва танҳо бимирам, баъд аз он ки мақсадам амалӣ шавад.

Пирамард чашмонашро пӯшида буд сараш ғувос мезад, лабони хушку парсингбасташро бо забонаш тар мекард. Мӯйсафедон ҳам хомӯш набуданд, бо ҳам аз ину он ҳарф мезаданд. Фаридун ин дафъа тоби шунидан надошт, ба хусус сухани онҳоро, ки барояш аҷоибӣ ғароиб менамуд. Хоби дидааш ончунон воқеӣ намуд, ки гумон мекард дар бедорӣ дида бошад, ҳама ҷузъиётҳои он равшан дар хотираш монда буд. Мӯйсафедон бошанд, аз гумони ботилашон ҳарф зада сардори хомфарбеҳу бадруи геологҳоро ба зиштиву бадзабонӣ таъна мезаданд, ки нотаъвобинии онҳоро дар ниҳод рашк эҳсос мешуд. Сӯхбаташон ба пирамард низ хуш намеомад, ки худро хаставу хоб вонамуд медошт. Дар асл андешааш ба ғори аҷдодӣ, ки бозгашт ба он мақсади ниҳонияш маҳсуб меёфт, печида буд. Деги сафолин, кӯзаи сафолин, табаки сафолин, қошуки ҷӯбин, корди дастааш ҷӯбин, табар, теша, арра ва ду-се кӯрпача, кӯрпа ва чанд ҷомаву челахро дар ҳар бор мекунаму меравам. Бо кампир хайру хӯш намекунам. Хайбарро намебарам. Агар биояд аз қафо чизе намегӯям. Шарики бад нест. Аммо Фаридун, мушкилӣ эҷод мекунад. Падару модараш монев мешаванд. Кӣ хоҳиши кӯдакро ба инобат мегирад? Ба хусус Ғуломалӣ, ки танҳо хоҳиши дар рӯхияи нав тарбия кардани ӯро дорад. Модараш ку даҳ солаҳо пеш рафтааст. Ба ҳар ҳол дар бораи ӯ, альён фикр кардан барвақт аст. Намешавад, дар ин бора ба ӯ маслиҳат кард. Интизор бояд шуд, ки падару модараш чӣ хулоса мебароранд. Вақт дар пеш аст. Пирамард ба лақ-лақи онҳо гӯш намедод, хафа буд, ҳарчанд зоҳир намекард.

– Либоси духтари Файзи урус дидед? – муғамбирона аз зери чашм нигарист Саттор.

– Тавба-тавба, – гиребон гирифт Абдуқаҳҳор.

– Сатро ба ҷо наовардааст, вале ин ҳоло дарди бахайр, дар шаҳр аз ин бадтарашро дидан мумкин. Шаҳр ҳам не, Ҳами сафедоронро бигӯ. Инро пешрафти ҷомеа мегӯянд. Ҳарки узвҳои шармоварашро пӯшонд қафомонда будааст. Мо ба назари дигарон бозмондаем.

– Парво нақун, як-ду моҳ пас аз Ҳами сафедорону Душанбе ҳам мегузарем. Сабр кунед, ки геологҳо қорашонро буд кунанд. Корро аз хонаи Файзи урус сар кардаанд. Шароб Файзро бешар-

му беномус кард, духтари фоҳишааш чанд марди дигарро ба ин роҳ мебарад. Ду-се моҳ пас мебинед, ки пайравонаш кӯчаро чун пода хок ба сар мекунад. Дар пеши чашми мо, ахлоқ вайрон мешавад, аммо мо мӯҳр ба лаб задаем. Ҳамин ҳам одамгарӣ шуд? Ахлоқ ки вайрон шуд, нангу номус наместонад. Ана аз чӣ ман метарсам, – гуфт пирамард, ки натанҳо Фаридун, балки дигарон низ мутаваҷҷеҳи ӯ шуданд.

– Рост, – оҳ кашид Абдуқаҳҳори номус, – мо то ба дараҷае, ки аз фасод, аз пастӣ бароем чӣ қадар заҳмат нақашидем. Чӣ қадар китобҳо дар ин роҳ мавриди мутолиаи гузаштагон ва муосирон қарор нагирифт. Ҳамаи ин барои он буд, ки ахлоқи намунавӣ ва ӯсувор созем, ҷодаи мукамал ва дурӯст бунёд гузорем. Имрӯз дидед, ки ба чӣ омада расидем? Дурӯст гуфтед, ки мо мӯҳр ба лаб задаем. Мӯҳр ба номус, ба қалб, ба гурда...

– Ба гурда? – пуханд зад Саттор.

– Бале, дилу гурдамон қарахт шудааст. Охир мо худро шерзод мегуфтем ва дигарон ҳам чунин мепиндоштанд. Имрӯз дидед, бо ду чашми сар дар хонаи мардак, кадом як хомфарбеҳи сурхидои бадафт, ришу мӯи сарашро дурӯст шона назадааст, ба чӣ кор машғул аст.

Гуноҳи мо калон аст. Мо ба ӯ созиш кардем. Мо имкон додем, ки ин аблаҳ, дар деҳа озод бигардад, озод нӯшад. Озодона фикрашро баён кунад. Баъзан, ба сухани ӯ меҳандидем, гоҳ бо истехзо, гоҳ бо тааҷҷуб ва мешуд, ки онро ҳақ меҳисобидем. Кӣ гунаҳгор аст ба ин? Мо ҳудамон. Ӯ бояд деҳаро тарк кунад. Деҳа ҷои зисти онҳо нест. Медонам, ки ин хилофи қонунҳои имрӯза аст. Вале намешавад, ба он созиш кард. Мо ҳудамон то имрӯз зистем, мусоидат кардем, ки ахлоқ пойдор бимонад, аммо то охир иродамон нарасид. Корре кардем, ки хилофи одоби ахлоқи ниёгон шуд, – мӯйсафеди Абдуқаҳҳор, ба Саттор рӯ овард ва оҳ кашид. Ёд дорӣ падарат ҷойеро, ки дар он қанд андохта буданду он кафк дошт нахӯрд?

– Ёд дорам.

– Фикр мекуни, ки ӯ нафс надошт? Худро идора мекарданд, медонистанд, ки агар ин шириниро истеъмол кунад, минбаъд зиндагӣ талх мешавад. Одамон ба фарқи ҳарому ҳалол намераванд. Онҳо рӯзашонро талх карда, аз лаззати зиндагӣ даст мекашиданд, ба хоҳири он ки мо вайрон нашавем. Мо чӣ? Мо чӣ кор кардем?

Пирамард оҳ кашид, тагсариро баландтар монд, суханони Абдуқаҳҳори номус қоматашро рост кард. Ва табассум даври лабонаш дамид, ки дар ниҳод заҳр дошт.

– Бо чашм дидед!

– Мурданамон бех, – чабинаш чин хӯрд, чашмонаш хурд шуд, чун чашми Чингиз ҷаҳл болош гирифт ва ба ҳозирон як-як нигарист, – афсӯс, ки танҳоям, вагарна як лаҳза намемондам аз ин боду ҳаво нафас гиранд.

– Асабӣ нашавед, танҳо нестед, – гуфт пирамард, рӯи чойгаҳ нимҳез шуд.

– Аҳволатонро худатон намебинед?

– Саломатиатон на танҳо ба худатон, балки барои хурду калони деҳа, чун обу ҳаво зарур аст, – бо чиддият гуфт Камол.

– Барои аҳли деҳа? – ҳайрон шуд пирамард

– Бале, ҳайрон нашавед, назди осиеб даҳҳо халта гандум ҷамъ шудааст.

– Ҳама сафедорон набурданд? – бо пичинг гуфт пирамард.

– Ба қадри орди сангӣ акнун расидаанд.

– Ассалому алейк... – аз дар даромад муаллими Салом, ба ҳозирон вохӯрӣ кард, – мебинам, ки саломатиатон рӯ ба бехбудӣ овардааст, – ба пирамард рӯ оварда гуфт ӯ.

– Худоро шукр!

– Гапи нава шунидед?

– Не...

– Файзи урус, бузаш бо шох зада, шикамаша дарондааст.

– Бузаш? – ҳайрон шуд Саттор.

– Кӣ медонад? – писханд зад муаллими Салом. Гуноҳро ба шохи буз задаанд. Нозири минтақавиро дидам, гуфт, ки домодаш ӯро шаҳр бурд. Гуфтам, ки домод надошт. Гуфт, сардори геологҳоро гирифтааст. Дар соғаи мотосиклаш бузро мебурд. Кучо мебарӣ гуфтам? Ташҳиси экспертӣ мекунам, гуфт.

– Аҷаб не номусаш, ба ҷунбиш омадааст, – писханд зад Камол.

– Шояд, бо ӯ дасту гиребон шудагист? – хандид Саттор.

– Муҳимаш гунаҳгорро ёфтаанд, – лабханд кард пирамард.

Отаи бонангу номусам, отаи донишмандам, отаи духтардӯстдорам, отаи ростқавлу адолатпарварам. Гиряи духтари Файзи урус деҳаро ба по ҳезонд. Ҳатто пирамарди бемор ба по шуд. Ҳозирон ҳайрон шуданд. Файзи урус дар роҳ, даруни

мошини сардори геологҳо чон ба чонофарин супурдааст. Духтараш низ он ҷо буд. Дар воқеъ ишкамаш ба ҷои чор панҷ сӯроҳ дошт, ҳамчунин гулӯяш сиёҳ шуда, дар он паи панча дида мешуд. Нозири минтақавӣ сӯст наомад, то он лаҳзае, ки тақдири бузро ҳаволаи ӯ накарданд.

– Душанбе бурдан даркор, – гуфт ба домоди навбаромад, нозир.

– Аз нав зинда намешавад.

– Медонам, конун талаб мекунад, мурча не, балки инсон кушта шудааст.

– Қотил дар дастат аст, мекушӣ, зинда ба зинда месӯзӣ, ихтиёр дорӣ. Кабоб карда меҳӯрӣ, ҳақи ҳалолат.

– Набошад, мурдари тезтар бардоред, – гуфт нозир қадре нарам шуда.

Аммо Абдуқаҳҳори номус эътироз кард.

– Намешавад, мурдари таҳсис кунед.

– Ба ту чӣ? Додарат набошад, ҳешат набошад, – соҳиби ҳақ шумурд худро писари марҳум.

– Ҳамдеҳаам аст, – яқравӣ кард Абдуқаҳҳори номус.

– Аз рангаш безор будем, – ба гӯши ӯ пичирос зад Саттор.

– Он ҳук, – ба сардори геологҳо ишора кард, – бояд ҷавоб диҳад, дар назди конун ва он қанчиқ чун ҳамдаст.

Камол – чашми давлат, ноаён ғайб зад. Аз хонааш ба марказ хабар дод, тавассути телефони мобилӣ. Ва хушҳолона баргашт. Ба Абдуқаҳҳори номус хабар дод, ки мутахассисон дар роҳанд. Мурда мавриди баҳс қарор гирифт. Пирамард низ нагузошт, гунаҳгорон ба мақсад расанд. Ҷасадро мутахассисон таҳқиқ карданд. Буз бегуноҳ баромад. Сардори геологҳо ва духтари марҳумро даст ба қафо бастанду ба мошини милисаҳо бор карданд. Ба ҷаноза иҷозат доданд, аммо марҳумро бечаноза ба хок супурданд.

– Падари ман чӣ гуноҳ дошт? – Шӯрид писари марҳум.

– Агар ту ҳам пайрави ӯ ҳастӣ, бечаноза ба хок хоҳӣ рафт, – оташин шуд Камоли чашми давлат.

Рӯзи дигар аз ноҳия хабар омад, ки гунаҳгорон ба ҷурми худ иқрор шудаанд. Кори геологҳо қатъ гардид. Пирамард ба осиеб рафт. Қоматаш рост буд. Дар намозаш ба рӯҳи гузаштагон салавот фиристод, ки дастгири пушту паноҳи Себзор бошанд. Сипас бо қомати рост, бардам-бардам ҷониби осиеб равон шуд. Фари-

дун, ки тӯри дар ҳалқаи симин насбкардашудаашро, дар ҳода баста буд, бардошта бо хушҳолӣ, паҳлӯи бобояш қадам мезад.

– Инро чӣ мекунӣ?

– Сӯзанак медорам.

– Барои чӣ?

– Барои муаллими мактаб, ӯ хоҳиш карда буд, деҳа ки рафтӣ сӯзанаку дигар ҳашаротҳоро дошта биёр.

– Пагоҳ меравӣ?

– Кучо?

– Хонаатон, шаҳр?

– Не-е...

– Пас сӯзанакро барои чӣ медорӣ?

– Мефиристам... Охир ваъда дода будам.

– Дар ин ҷо мехонӣ?

– Намеравам...

Пирамард даст ба китфи наберааш ниҳод, ўро ба оғӯш кашид, вале эҳсоси худро баён накард, ки аз фарорасии ин рӯз дошт. Мувофиқи ваъда имрӯз бояд мошини Ғуломалӣ биояд, то ки Фаридунро назди волидон барад. Фардо таҳсил дар мактабҳо оғоз меёбад ва таътил ба охир мерасад. Пирамард аз ин ҷиҳат хичил буд, ки бо набераи азизаш, ки дар ҷабини ӯ ҷавонмардиву далериро меҳонд, ҷудо мешавад. Ўро ба шаҳр мебаранду пирамард бо ҳамсараш Моҳсурат, ки вақҳои охир бо ӯ бедимоғ буд, мемонад. Наметавонам. Ман дигар ба ин тоқат карда наметавонам. Нерӯям заиф шудааст. Ба ман дастёр лозим. Дигар каси наздик надорам ба ҷуз ӯ. Падараш думи ҳамон зани бӯқаломунро гирифт. Фикри издивоҷи дигар накард. Ба ёдаш намеояд, ки ақаллан як фарзанди дигар кунанд.

Пирамард ба осӣб баргашт, машғули кори худ буд, болғаву хосиг дар даст санг метарошид, баъд аз беморӣ суръати кораш сӯст буд, нерӯи пештараи ҷисмонияш ҳанӯз барқарор нашуда буд. Вале ба кор ҳаваси қавӣ дошт. Ба наберааш, ки машғули даводаш буд бо Хайбар нигарист. Ду рӯз боз таи дилаш сиёҳ буд. Падараш нияти бурдани ўро кардааст. Агар Фаридунро баранд, пурра ӯ бе дасту по мешавад. Ба ӯ саҳт одат кард, ҳине ки бибияш куртаву эзори патнокаш дӯхт, ба сараш тоқии нақшин ниҳод. Ва бо дард хабари бозгашташро ба шаҳр, ба назди волидонаш гӯшрас кард. Фаридун рӯирост не гуфт. Бибияш насихат хонд, фаҳмонд, ки волидонашро ба ҳоли ногувор намонад. Нашуд.

Намеравам гуфта ду поро ба як мӯза мехаст. Пирамард санг метарошиду нигоҳашро аз роҳ, ки дар фарозӣ ҳар гуна автомобили ба деҳа воридшавандаро дидан мумкин буд намеканд. Наберааш бошад аз ин чиз бехабар буд. Ба ӯ нагуфта буданд, ки рӯзи таъиншуда, фаро расидааст. Ва ин лаҳза ва лаҳзаи дигар, мошини падараш вориди деҳа мешавад, ки ӯро ба шаҳр ба он кулбаи баланд, ки дар ошёнаи шонздаҳум воқеъ афтадааст, бубарад. Пирамардро андешаҳои мағшуш хаста карда буд, аз ин рӯ хосигро канор ниҳода, рӯи санг нишаст, як раҳ ба чодаи сангфарш, вале ноҳамвор медӯхту як чашм ба набераи зираку донояш Фаридун. Пирамард ба ҳамсараш Моҳсурат фаҳмонд, ки бо писараш Ғуломалӣ дар ин хусус гуфтугӯ кунад. Ӯро ба ғап дарорад, розӣ кунонад. Аммо вохӯрии онҳо доир нашуд, Ғуломалӣ ин тобистон ба зодгоҳаш ба дидорбинии волидонаш омада натавонист. Кор гуфта, одамгариро аз даст додааст. Хаёлаш ӯро падару модар не, балки шамол овардааст. Чун қатра аз осмон чакидааст. Хамин хел яку якбора олими калон шуда, дар ошёнаи шонздаҳум ба сар бурда, чунин деҳаҳои назарногирро чашми сараш надидааст. Пирамард бо дард мегуфт, аламаш мекард. Мисли дигар волидон нагуфтам, ки бачаам дар шаҳри дур меафтад, пулам сарф мешавад. Камбизоати роҳона накардам, яккаписар буданаширо низ пеши рӯ наовардам. Мисли дигарон, ки зоида пешу пасашонро пур кардаанду намехоҳанд як писарашон аз пеши чашмонашон дур афтад, худро падари ғамхор вонамуд накардам. Ғуломалии мо бошад, зарраи андеша надорад. Намеғӯяд падару модар, хоҳар дорад. Хоҳарашро боре ҳам хабар нагирифт, гӯё андешаву кори дунё ҳама дар дӯши ӯст. Ӯ ҳам яккаписар дорад. Базӯр дар як сол як маротиба мефиристанд. Ҳамон ҳам як ё ду ҳафта, аммо имсол мӯҳлатташро дарозтар кард. Имкон дод то оғози таҳсил дар деҳа монад. Имрӯз он мӯҳлат поён меёбад. Барои мард душвор аст ҷудой аз Фаридун, ки ба ӯ таи якуним моҳи якҷоя будан саҳт одат карда буд. Акнун ҳеҷ тасаввур карда наметавонист, ки аз ӯ ҷудо мешавад. Аммо ин воқеа ногузир буд. Зеро набераи ӯ падару модари худро дошт. Ва ғамхорӣ медид, аз онҳо, чунон ки пирамард ба фарзандони худ мекард. Аз миён чандин сол гузашт, пиру кампир ба танҳои одат карда буданд, гумон доштанд, ки бокии умрашон якҷоя бе ҳузӯри набераву абера мегузарад. Аммо Фаридун андешаҳои онҳоро ботил намуд бо ҳузӯри худ, дар ин тобистони гарм.

шуд. «Кучо рафти шеро бобо?». Пирамард воқеаро ба ронандаи писараш нақл кард. Ронанда ҳодисаро ба Ғуломалӣ расонд. Аҳли деҳа аз паси Фаридун афтоданд. Ҷангалак, ин ҷузъи дарахтзорӣ бузургро, ки чун нишона дар васати Себзор ва фарози барфшӯха доман гӯстурда буд, таҳу рӯ карданд. Натиҷае ҳосил нашуд. Рӯз ба шом расида буд. Ғуломалӣ бо дастаи ҷӯяндагон бори дигар, бо сағони бӯйгир Ҷангалакро сар то сар ҷӯстанд, дараки Фаридунро наёфтанд. Пирамард бемориро фаромӯш карда, хастагиро наме-донист. Ў ба сӯи ғор роҳ пеш гирифт. Кори хуб накардам, ки ғорро ба ӯ нишон додам. Акнун ӯ дар ин торикӣ, он ҷо ҷӣ кор мекарда бошад? Ҷӣ кори кардагиаш буд? Э ҳок бар сарам... Ду моҳ гул барин нигоҳубинаш кардам. Дар охир ин бало ба сарам омад. Ҷӣ кор кунам? Сарамро ба кучо занам? Пирамард дар обу арақ тар шуда буд. Оҳу уфқунон роҳ мерафт. Дар пайраҳаи танг пешпо хӯрд, аз шохи бодоми талхдона, ки дар нишебӣ рӯста буд, илоче карда дошт ва худро аз варта раҳо кард, боз ба нишебӣ роҳаш идома дод. Аммо вараҷааш гирифт, даҳшат тадриҷан дар вучудааш раёша давонд. Охир бепарво буд, сахл монд, ки ба варта афтода, худро ба ҳалокат расонад. Варта ниҳоят баланду бадҳайбат буд. Шарманда мекунад ин бача маро. Фикрашро бинед, фирор кард аз шаҳр. Сода... Ҳама рӯ ба шаҳр овардааст. Дар ҳобу бедорӣ орзуи инро доранд. Ў бошад аз шаҳр безор. Ҷӣ мӯҷиби ин амали ӯ шуда бошад? Чаро чунин тасмим гирифтааст? Охир ҳама чизи замонавиро дорад. Аз ягон чиз танқисӣ нақашад, пас чаро мегуре-зад? Ҳайронам... Пирамард ҳамчунон бошитоб, танҳо мерафт. Ба самте равона буд, ки он ҷо будани Фаридунро касе гумон намекард. Он чоро худӣ ӯ, пирамард ба ӯ нишон дод. Ба хоҳири он ки бидонад замони хеле дур аз он ҷо баромадаанд, тӯдае будаанд муттаафику яқҷоя меҳӯрдаанд, яқҷоя шикор мекардаанд ва яқҷоя меҳобиданд. Тоҷ надоштаанд он вақт, шерон низ дар он замон бо онҳо аҳди ёрӣ набаста будаанд. Буд рӯзе, ки ба азми паноҳ бурдан ба ин ғор ва фирор аз ҳамдеҳагон соатҳо андеша мекард. Тадриҷан ин фикр дар мағзаш заиф мешуд, чунин эҳсос болош мегирифт, ки гӯё ҳеҷ гоҳ дар ин хусус ҳулоса набаровардааст. Охиста-охиста пирамард ба деҳа, одамонаш боз қарин мешуд, боз Себзорро дӯст медошт. Инак, дар ин шоми тира, дар ҷӯстучӯи набераи дӯструяш ҷон мекоҳонд. Бо шитоб афғону ҳезон, мувофиқ ба тақозои роҳ, дараҷаи пастиву баландӣ, вусъату паҳно ҳамидаву ҷаида, давидаву париди мерафт.

Акнун ба падари ту чӣ ҷавоб медиҳам? Модари ту дар чӣ ҳаёл бошад? Ҳафт пушти моро аз лаҳад бароварда, дашному дуо мекунад. Ту бошӣ ин чизро андеша намекунӣ. Инсон ҳаргиз ин корро ба худ раво намебинад. Нишони маҳбубият пайдо кардан низ ин нест. Не, Фаридун ту биё, ба шаҳр бирав. Зеро ту ҳоло дар ихтиёри худ нестӣ, тасмими тӯро касе дарк намекунад ва ба инобат намегирад. Ман худро дар назар надорам. Медонӣ барои чӣ ман танҳоям. Биё худатро нишон деҳ Фаридун. Чони бобо, азизам, ту кучо паноҳ бурдаӣ? Ту оё медонӣ, ки роҳи начот аз дунёи мутамаддин ин нест? Ту оё медонӣ, ки хилофи аҳли башар амал кардан девонагист? Ту оё медонӣ, одамизод аз бунёд роҳи фирор аз зулмотро меҷӯяд? Доништан намехоҳӣ, медонам. Ту ҳам якравӣ дорӣ, чун бобоят. Хайр акнун баро! Кучой охир? Ту наметарсӣ? Ту маро дилкаф мекунӣ. Инак, ду-се бор қалбам сих зад. Ту мурдани маро мехоҳӣ? Агар ман бимирам, ту чӣ кор мекунӣ? Фаридун чони бобо, шеро бобо...

Пирамард шер гуфту эҳсоси гуворое дар қалбаш нуфуз кард. Аз он шод шуд, ки дар ин рӯзи барояш серташвиш садои наберааш ба шеваи шерони Себзор ҳамоҳанг буд, балки чунин оҳанг дошт.

Пирамард пиндошт ин фиреби назар асту гӯшаш садо додаст. Наход ман девона шуда бошам? Наход дарде ба ман ёр шуда бошад, ки онро эҳсос карда наметавонам. Наход аз мардум дилмонда шуданамро ин чиз боис шуда бошад? Ҳамин тавр ҳам ҳаст. Охир, ман душмани пешрафти ҷомеа ҳастам. Мехоҳам зиндагӣ мувофиқ ба меъёрҳои табиии рӯзгор, муҳит, табиат ҷараён гирад. Барои чӣ, худам намедонам? Яқин ин нишонаҳои беморист, ки худ дарк накардаам. Дигарон ҳам ёро баёни ин ҳулосаро надоштанд. Касе намегӯяд. Гоҳ-гоҳ баҳсҳо буданд. Вале тан меоданд, ду даст боло бардошта, оромии маро тақозо мекарданд. Э Фаридун – Фаридун бобои ту ҳам шеро нар аст. Ту шербачаи... Пирамардро машаи ханда гирифт, намедонист барои чӣ? Чӣ эҳсос онро ба бор овард? Шитоб дошт, гӯё бо кори таъҷилие даъваташ карда бошанд, ки вақташ танг буд. Пирамард, худро меҳӯрд. Фаридун кучо шудӣ? Баро, охир. Ту шербачаӣ, ту набояд тарс дошта бошӣ. Гумон накун ки шерони Себзор аз тарс тарки ин диёр намудаанд? Онҳо қаҳр карданд. Чунки ночавонмардон пайдо шуданд, заҳмати онҳоро кадр накарданд... баро Фаридун, кучое бошӣ аз худ дарак деҳ! Чони

бобо, шери бобо. Охир ман тӯро дӯст медорам. Мекушӣ маро Фаридун. Ман ба падару модари ту чӣ ҷавоб медиҳам? Диламро хун накун, Фаридун! Пирамард илтиҷо дошт, пешпо меҳӯрду меҳест, дардро эҳсос намекард. Дастони кордидааш захмин шуда буд, пойҳояш месӯхт, вале дардаш дигару дигар буд. Ҳеҷ намехост бо Ғуломалӣ рӯ ба рӯ занад. Намехост пеши писараш лолу мулзам монад. Аз ин чиз тарс дошт, боре ҳам ба чунин ҳолат гирифтор нашуда буд. Дар ин вазъият низ ҳеҷ хоҳиш надошт, ки пеши ӯ сар фуруд орад, худро гунаҳгор нишон диҳад. Дар ин қазия худро гунаҳгор ҳам намедонист. Не, ман ягон ҷурму гуноҳ надорам. Намедонам барои чӣ Фаридун аз шаҳр, аз хонаи худашон, волидони худ дилмонда аст. Нияти бозгашт надорад. Ба ман ҳам намеғӯяд, дар дил чӣ мақсад дорад. Фақат ва фақат як чизро дастак карда мегӯфт, намеравам. Аммо ман инро қиддӣ намеҳисобидам, гумон надоштам, ки ба ин андоза ба қавлаш ўсувор аст. Фикр мекардам, андешааш дар ин маврид бо мурур дигар мешавад.

Пирамард ба дари ғор омад, аз маҳфигоҳ, ки он ҷо гӯгирд ва чанд ҳодаи нӯғаш дар рағғани нафт олула ниҳода буд, гирифт. Ҷодаро оташ доду ворид шуд ба он:

– Фаридун! – нидо кард, на он қадар баланд, овозаш ҳузн дошт. Фаридун! – ҳини пеш рафтан такрор мекард ва ба гирду пеш назар менамуд. Фаридун!!!

– Бобочон! – овои Фаридун баромад.

– Фаридунчон! – ашки пирамард рӯи гунаҳояш шорид. Фаридун ба истиқболи бобояш шитофт. Ёро ба оғӯш гирифт.

– Маро ба дасти падарам надех! Ман ба он қафас намеравам...

– Шери бобо, чони бобо... Фаридунро мебӯсид пирамард.

– Ман дар ин ҷо меистам. Ман овози шерро шунидам.

– Чӣ? Овози шер?

– Бале, бобо, ман онро дар боғи ҳайвонот шунида будам...

– Бозгаштааст... – дар лабони пирмард табассум дамид. Бозгаштааст... Бояд биояд, яқин меояд...

Пирамард рӯи шоҳаҳои хушк паҳлӯ зад. Субҳ ҳамроҳи Фаридун роҳи деҳаро пеш гирифт.

Деҳа ором набуд, ҳама то субҳ, дар интизории мӯъҷизаи илоҳӣ, бозгашти бобову набера мижа таҳ накарда буданд. Ҳама чашм ба роҳ дар майдони назди масҷид ҷамъ омада, машварат

доштанд, ҷодаҳоро байни худ тақсим мекарданд, ки он ҷониб раҳсипор шаванд, то ки дараки бобову набераро ёбанд.

Офтоб тулӯ мекард, дар фарози суфақӯх бобову набера пайдо шуданд. Пирамард ба сӯи деҳа, ба майдони серодами назди масҷид нигарист. Наход, чаноза бошад? Наход дар деҳа касе мурдааст? Дар ин субҳи солеҳон, ин қадар одам чаро ҷамъ шуда бошад? Офтоб чун тоҷ дар сари набераи бобо дурахшид. Тавре ки ӯ хайрону беҳаракат ба деҳа, ба майдон, ба одамон менигарист. Инро аҳли деҳ мушоҳида кард. Диданд, ки сари ҷомун, дар ҷое, ки замоне яке аз шерони муҳофиз пеш аз тулӯи офтоб пайдо мешуд, истодааст. Тоҷаш зарин, нурҳояш тезу мунаввар, тадриҷан боло мешавад... Халқ оҳи сабук кашид. Ҳама дар забон як чизро талаффуз карданд.

– Бозгашт...

Ғулomalӣ ба он ҷониб шиофт. Афтонун хезон. Ниҳоят рӯ ба рӯи ҳам заданд Фаридунро ба оғӯш гирифт. Бӯсид, бӯид.

– Кучо будӣ писарам?

– Дар ғори шерон!

– Чӣ?

– Ман овози онро шунидам.

– Чӣҳо меғӯй? – ва ба рӯи падараш, ки хушҳолона ба онҳо дида медӯхт, нигарист. – Ба ӯ чӣ шудааст?

– Ҳеҷ чиз... – ҳамоно табассум мекард пирамард.

– Зуд бош писарам, аз кор мондам, ту ҳам аз мактаб, модарат аз ин воқеа хабар надорад, – аз дасти Фаридун гирифта кашола кард Ғулomalӣ. Фаридун дасташро аз кафи падараш раҳо кард.

– Намеравам...

– Барои чӣ?

– Ман ин ҷо мемонам.

– Охир он ҷо, компютер меомӯзӣ, боз забонҳои русӣ, англисӣ...

– Намехоҳам.

– Барои чӣ?

– Чунки модарам ба шумо хиёнат мекард... Бо ду чашми сарам дидам.

– Чӣ? – Ғулomalӣ дар ҷояш нишаст. Ба ту инро кӣ ёд дод?

– Худам дидам...

Ғулomalӣ писарашро ба ҳоли худ гузошт. Назди падар омад, ки канортар аз онҳо меистод.

– Майнааш осеб дидааст. Бигзор ин ҷо монад. Ҳоло корам бисёр аст. Ҳамин ки корро яктарафа кардам, духтӯр меорам.

– Барои чӣ?

– Рӯҳан мари́з аст.

Пирамард писханд зад ва оҳ кашид. Даст ба китфи Ғуломалӣ ниҳод. Ва бори аввал ба чашми ӯ амиқ нигарист.

– Писарам, ҳайрон нашав, рӯҳан мову ту мари́з ҳастем. Фаридун солим аст...

Ғуломалӣ ҷавобе наёфт, хомӯшона паҳлӯи набераву бобо, ки рӯ ба нишебӣ ба сӯи майдони серодам, ки ҳама ба истикболи онҳо баромада буданд, сархам гом ниҳод. Фаридун чун ғолиб сабук, бо ифтихор қадам мезад, гӯё бори вазнинеро, ки солҳо азияташ медод, канор гузошта бошад, гоҳ ба чехраи самимии бобояш менигаристу гоҳ ба рӯи андӯҳгину дар инзивои андешаҳои мағшуш мондаи падар...

Аброри Зохир

БОЗГАШТ

(роман)

Муҳаррири ороиш *Орзу Раҳмонӣ*
Муҳаррири саҳифабандӣ *Меҳрӣ Саидова*

Ба матбаа 02.08.2012 супорида шуд.
Чопаш 07.08.2012 ба имзо расид. Андоза 60x84 1/16.
Ќузьи чопӣ 15,0. Адади нашр 1000 нусха.

Муассисаи нашриявии «Адиб»-и
Вазорати фарҳанги Љумҳурии Тоҷикистон
734018, ш.Душанбе, кӯчаи Н.Ќаробоев 17 а

Дар матбааи «Торус» ба чоп расидааст.